

BIBLIOGRAFIA ZALECAJĄCA A CZYTELNICTWO

(Z doświadczeń radzieckich)

**Zebrał, przełożył i wstępem opatrzył
A. WRÓBLEWSKI**

W A R S Z A W A 1956

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

Opracowanie redakcyjne: *Bogdan Horodyski*

Redaktor techniczny: *Zofia Oberg*

SBP Warszawa 1956. Wydanie pierwsze. Nakład 5000+100 egz.

Ark. wyd. 12,5. Ark. druk. 15,5. Format A 5. Pap. druk sat. kl. V
70g 610×860/16. Podpisano do druku 14.V.1956. Druk ukończono VII. 1956.
Cena zł 12.00 D-7-2583

ZAKŁADY GRAFICZNE PZWS W ŁODZI UL. L. WARYŃSKIEGO 96/98

SPIS TREŚCI

	Str.
1. Wstęp	7
2. LENIN W. I. Recenzja książki N. A. Rubakina „Wśród książek“	32
3. O krytyce literackiej i bibliografii	36
4. OLISZEW W. Stan i zadania bibliografii zalecającej	41
5. OLISZEW W., SMIRNOWA B. A. Zadania bibliografii zaleca- jącej	82
6. LEWIN L. A. Niektóre zagadnienia bibliografii zalecającej .	95
7. WOŁOSZIN D. A. O adnotacji zalecającej	107
8. KORKINA J. G. Adnotacje do piśmiennictwa popularno- naukowego w przewodnikach bibliograficznych z zakresu nauk przyrodniczych	135
9. SMIRNOWA B. A. Bibliografia a kierowanie czytelnictwem .	153
10. CZUDOWA G. F. Jak wykorzystać kartki adnotowane w bi- bliotekach miejskich, rejonowych i wiejskich	177
11. IWANOWA A. Moja praca nad poradnikiem zalecającym .	194
12. MOCHOW I. A. O pomocach bibliograficznych dla samouków	199
13. LEWIN L. A. Katalog systematyczny jako poradnik biblio- grafii zalecającej	209
14. W związku z dyskusją o wspólnym czytelnictwie katalogu książek i artykułów	219
15. CZUDOWA G. F. Metodyka przeglądów bibliograficzr	228
16. GOLIKOWA S. F. Ustne przeglądy bibliograficzne	
17. DIMUROWA E. Jak prowadzę przeglądy książek p naukowych	
18. NIKOŁAJEWA N., KURSANOVA N. Propaganda wśród czytelników	

Co bibliotekarz polski znajdzie dla siebie na kartach tej książki?

Zwięźle formułując odpowiedź, można by powiedzieć, że znajdzie on tu wszystkie zagadnienia wiążące się bezpośrednio i pośrednio z zadaniem wyznaczonym mu przez partię i rząd ludowy w długotrwałej walce o rozwój czytelnictwa masowego w Polsce, czyli w walce o przebudowę politycznej i społecznej świadomości polskich mas robotniczych i chłopskich oraz o podniesienie ogólnego poziomu kultury mieszkańców polskich wsi, osad robotniczych, miasteczek i miast. W walce tej książka i biblioteka mają spełnić poważne zadania. Skuteczność ich działania w dużej mierze zależy jednak od postawy bibliotekarza i od metod, jakimi będzie on dysponował w swej trudnej i odpowiedzialnej pracy. Przykład bibliotekarzy i bibliografów radzieckich mobilizuje do zajęcia w tej pracy aktywnej postawy i do walki o żywy, twórczy stosunek do tych zagadnień; doświadczenia ich ułatwiają naszą pracę.

Nie znajdzie tu bibliotekarz polski suchego, porubrykowanego i poszufladkowanego wykładu o bibliografii zalecającej. Zebrane materiały nie są też ostatnim słowem w sprawach metodyki tej bibliografii. Są one natomiast albo próbą podsumowania i uogólnienia doświadczeń z wieloletniej pracy nad pewnymi zagadnieniami, albo opisem doświadczeń autorów. W wielu wypadkach artykuły mają charakter zdecydowanie dyskusyjny. U podstaw ostrej i wielostronnej, ale umotywowanej krytyki leży głęboka troska o jakość bibliografii. Z twórczej kry-

tyki wyrasta coraz lepsza bibliografia i coraz lepsze metody wykorzystania jej w codziennej pracy z czytelnikiem.

Od wielu lat bibliotekarza polskiego nurtują te same problemy, które bibliotekarz radziecki nauczył się już rozwiązywać. Z jego doświadczeń należy korzystać, wzbogacając własne metody pracy z czytelnikiem. Niezbędne jednak jest tu twórcze przystosowanie doświadczeń radzieckich do warunków polskich, do potrzeb, wymagań, poziomu czytelnika polskiego.

Warszawa, luty 1955 r.

WSTĘP

Zawarte w tej książce materiały są skromnym fragmentem bogatych, zdobytych w wieloletniej pracy nad rozwojem czytelnictwa doświadczeń bibliotekarzy i bibliografów radzieckich. Idzie tu, rzecz jasna, nie tylko o sposoby osiągania rekordowych wyników w zdobywaniu ilości czytelników i wypożyczeń, do samej ilości bowiem nie można sprowadzać zagadnienia tak poważnego, jak rozwój czytelnictwa masowego. Odsetek czytających książki świadczy jedynie o pewnym poziomie kultury ogólnej, nie może jednak być podstawą do określenia jej cech zasadniczych.

Budowa ustroju socjalistycznego nie zakończyła się w Związku Radzieckim na wywołaniu i zwycięskim przeprowadzeniu rewolucji. W jej wyniku masy robotnicze i chłopskie przejęły władzę, stały się gospodarzem kraju, odpowiedzialnym za jego losy, rozwój, przyszłość. Siła i trwałość rewolucji opiera się na głębokiej świadomości politycznej mas oraz na ich zdolności do zapewnienia szybkiego i wszechstronnego rozwoju kraju. Nowa rzeczywistość radziecka wymagała olbrzymiej pracy, głębokiego przełomu, zlikwidowania w świadomości politycznej i społecznej przeżytków kapitalizmu, rozpowszechnienia i ugruntowania teorii marksistowsko-leninowskiej oraz podniesienia poziomu kultury ogólnej i wykształcenia zawodowego najszerszych mas robotniczych i chłopskich. Głębokie uświadomienie polityczne mas oraz idący z nim w parze wysoki poziom ich kultury i wiedzy zawodowej są czynnikami siły politycznej,

rozwoju techniczno-ekonomicznego i kulturalnego społeczeństwa socjalistycznego.

W zwycięskiej walce o tak wielki przełom w dziedzinie ideologicznej i kulturalnej poważną rolę odegrały biblioteki radzieckie. Na tym odcinku biblioteki mają dwa uzupełniające się zadania: zdobycie maksymalnej liczby czytelników oraz stałą troskę o najlepsze wyniki ich pracy z książką. Tak pojęta praca biblioteki nad upowszechnieniem czytelnictwa, które wielokrotnie przekształca się w czytelnictwo kierowane, jest zagadnieniem trudnym i skomplikowanym. Wymaga ona odpowiedniej książki oraz środków materialnych na stworzenie i stałe uzupełnianie księgozbiorów, dostosowanych do potrzeb i zainteresowań środowiska czytelniczego, z drugiej zaś strony wymaga dobrze zorganizowanych warsztatów pracy bibliotecznej oraz znajomości właściwych metod pracy z książką i z czytelnikiem, udoskonalanych w toku codziennych doświadczeń. W warunkach ustroju socjalistycznego zostały zapewnione wszelkie środki materialne niezbędne dla pomyślnego rozwoju pracy bibliotek na tym odcinku. Partia i rząd określają i wskazują kierunki ofensywy ideologicznej i kulturalnej, a dając jej podstawowe ramy organizacyjne umożliwiają bibliotekom skoncentrowanie uwagi na zagadnieniach metodycznych.

Praca nad czytelnictwem masowym jest ciągła, wielokierunkowa i — jeśli tak powiedzieć można — wielopoziomowa, tj. uwzględniająca bardzo zróżnicowane poziomy zarówno środowisk czytelnicznych, jak i indywidualnych czytelników. Książka, będąca podstawowym narzędziem pracy bibliotek, jest źródłem wiedzy i środkiem oddziaływania wychowawczego.

Biblioteka ma wszelkie realne możliwości, aby stać się w pewnym sensie przedłużeniem szkoły, aby przyciągać i skupiać wokół siebie zarówno młodzież, jak dorosłych, aby ich dalej uczyć i wychowywać. Realne wyniki pracy biblioteki zależą od wielu czynników, między innymi od przygotowania i postawy bibliotekarzy oraz od wyposażenia ich w odpowiednie po-

moce metodyczne. Rozwój czytelnictwa masowego wymaga od bibliotekarza dobrej orientacji w wartości książki, zwłaszcza nowej. Znajomość treści książki jest nieodzownym warunkiem sensownej polityki uzupełniania księgozbioru, pracy nad katalogami bibliotecznymi, pracy z czytelnikiem indywidualnym i zbiorowym. Wobec olbrzymiego rozrostu współczesnej produkcji wydawniczej wszelkie wysiłki jednostki zmierzające do uporania się z taką mnogością zagadnień i trudności są z góry skazane na niepowodzenie. W tej sytuacji niezbędna jest odpowiednia organizacja pracy, oparcie jej na zasadach zespołowości i specjalizacji. Z punktu widzenia organizacyjnego i praktycznego bibliografia zalecająca jest formą zorganizowanej pomocy metodycznej przeznaczonej dla bibliotekarzy i czytelników. Jest ona jednym z ważnych czynników organizacji pracy bibliotek i skutecznych środków kierowania pracą czytelnika.

Bibliografia zalecająca jest znana od dawna. Ujęcie historyczne jej założeń, metod i form — to sprawa osobnego studium, wymagającego wielu badań porównawczych. Dotychczas monografia taka nie została napisana. Bibliografia zalecająca zawsze się wiąże z ideologią określonego okresu historycznego. Tak w historii rosyjskiej bibliografii zalecającej można zaobserwować trzy fazy: a) burżuazyjną, b) bolszewicką przedrewolucyjną i c) porewolucyjną. W okresie kapitalistycznym bibliografia zalecająca służyła utrzymaniu trwałości i nietykalności ustroju i interesom klas posiadających. Stosowane przez nią metody i formy były różne. Niezależnie jednak od tego, czy było to zalecanie „dobrych“ książek, przestrzeganie przed „złymi“, „nie-moralnymi“, „zakazanymi“ — zawsze ocena książki i autora dokonywana była z pozycji klasowych.

Radziecka bibliografia zalecająca nawiązuje do najlepszych tradycji postępowej bibliografii rosyjskiej. W oparciu o jej metody i formy wypracowała ona własne metody i służy całemu narodowi, umacnianiu ideologii marksistowsko-leninowskiej, rozwojowi społeczeństwa i jego socjalistycznej kultury.

1. CECHY RADZIECKIEJ BIBLIOGRAFII ZALECAJĄCEJ

Podstawowe zasady radzieckiej bibliografii zalecającej jako czynnika podnoszenia kultury i wychowywania mas w duchu ideologii marksistowsko-leninowskiej, sformułował Włodzimierz Lenin. W recenzji bibliografii N. A. Rubakina Lenin wykazał, że teza o tzw. obiektywności i całkowitej apolityczności w bibliografii i pracach poświęconych zagadnieniom społeczno-ekonomicznym i historycznym jest mitem zasłaniającym „zamaskowaną polemikę” oraz, że w pracach takich nieodzowne jest zajęcie określonej pozycji ideologicznej. Opracowana przez Lenina bibliografia marksizmu, będąca dodatkiem do jego pracy o Karolu Marksie ¹⁾, jest wzorem jasnej i zdecydowanej oceny ideologicznej każdej wymienionej tu książki, przemyślanej systematyzacji materiałów, jasności, zwięzłości, dobitności sformułowań ocen oraz przemyślanej kompozycji całości.

Teza Lenina postulująca partyjny charakter oceny piśmiennictwa, pokazany przezeń wzorzec bibliografii, tradycje bibliografii bolszewickiej tworzonej dla potrzeb szkolenia w kółkach marksistowskich, stały się podstawą określenia zadań i metod zalecającej bibliografii radzieckiej. Nie dokonano tego od razu, lecz w toku wieloletnich dyskusji, doświadczeń, walki w której zwyciężył ostatecznie obecny kierunek bibliografii zalecającej. Opierając się na ostatnich pracach radzieckich można stwierdzić, że:

1. bibliografia zalecająca służy całemu narodowi, dąży do zaspokojenia potrzeb wszystkich środowisk społecznych i zawodów. Jej ambitnym zadaniem jest nie tylko zaspokajać potrzeby robotników, kolchoźników, inteligencji miejskiej i wiejskiej, dorosłych i młodzieży, ludzi różnych zainteresowań, różnego stopnia wykształcenia i kultury — ale tworzyć nowe potrzeby, pobudzać zainteresowania, czynnie wpływać na podnoszenie pozio-

¹⁾ Zob. *Dziela*. T. 21, s. 70—83.

- mu kultury mas. Jest ona ofensywna z postawy i masowa z przeznaczenia;
2. służba jej i rola polega na upowszechnianiu i pogłębianiu materialistycznego poglądu na świat, niesieniu merytorycznej i metodycznej pomocy każdemu, kto w drodze samokształcenia chce podnosić poziom swego wykształcenia ogólnego i zawodowego, na popularyzowaniu najnowszych zdobyczy nauki, wiedzy i dzieł literatury pięknej. Ma ona wychowywać i kształcić;
 3. cechuje ją bolszewicka partyjność. Ocena piśmiennictwa w bibliografii zalecającej dokonywana jest według kryteriów teorii marksizmu-leninizmu oraz w oparciu o uchwały partii w sprawie zagadnień ideologicznych.

2. GŁÓWNE ZAŁOŻENIA METODYCZNE

Bibliografia jako spis książek kryje w sobie potencjalne możliwości oddania pewnych usług temu, kto z niej będzie korzystał. Usługowość jej zależy od tego, w jaki sposób została ona opracowana oraz w jaki sposób jest użytkowana.

Oddziaływanie bibliografii zalecającej nie ogranicza się do czytelnika początkującego, posiadającego niskie wykształcenie. Odbiorcą jej może i powinien być każdy obywatel państwa socjalistycznego, niezależnie od zajmowanego stanowiska i stopnia wykształcenia, każdy bowiem powinien stale rozszerzać i pogłębiać swoją wiedzę polityczną, zawodową, ogólną.

Konsekwencją takiego założenia jest konieczność różnicowania metod i form bibliografii zalecającej.

Realizacja zadań bibliografii zalecającej wymaga udzielania czytelnikowi pomocy w jego pracy z książką oraz kierowania jego pracą. Bez pomocy i kierowania pracą czytelnika bibliografia zalecająca zatracą swój istotny sens. Środki, jakimi posługuje się ona — to dobór, systematyzacja i opracowanie materiałów.

Dobór materiałów

Bibliografia zalecająca jest selekcyjna, to znaczy, że świadomie i celowo stosuje ona zasadę wyboru i doboru piśmiennictwa. Zadaniem autora poradnika bibliograficznego jest zebranie i opracowanie piśmiennictwa odpowiadającego określonym warunkom. Praca ta wymaga ustalenia kryteriów, dokonania doboru i oceny piśmiennictwa według tych kryteriów i przekazania wyników do użytku czytelnika. Bibliograf musi mieć na uwadze:

- a) wartość książki czy artykułu
- b) poziom odbiorcy
- c) charakter tematu
- d) cel poradnika bibliograficznego.

Ocena piśmiennictwa wchodzącego do bibliografii zalecającej powinna być dokonana wnikliwie i skrupulatnie, przy czym dotyczy ona jego wartości ideologicznej i rzeczowej. Sprawą podstawowej wagi jest dobór książek i artykułów dających marksistowsko-leninowskie naświetlenie zagadnienia. Zasadniczym materiałem, którego nie można zastąpić niczym innym, są prace i wypowiedzi klasyków marksizmu-leninizmu. Zajmują one czołowe miejsce we wszystkich typach radzieckiej bibliografii zalecającej dlatego, że dają podstawowe, najbardziej zasadnicze i autorytatywne naświetlenie i wyjaśnienie zagadnień, że wytyczają kierunek działania i badań. Każda wskazywana i zalecana czytelnikowi książka i każdy artykuł powinny być zgodne z zasadami marksizmu-leninizmu. Bibliografia zalecająca, zwłaszcza przeznaczona do użytku czytelnika mało wyrobionego, nie może wskazywać książek i prac przestarzałych ani ujmujących zagadnienie błędnie pod względem rzeczowym. Powinna popularyzować najnowsze osiągnięcia nauki i techniki. Bibliografia zalecająca nie służy rozwojowi prac badawczych, dlatego interesują ją przede wszystkim ostatnie, nowe i popularne wydawnictwa.

Bibliografii zalecającej nie opracowuje się dla czytelnika w ogóle, ale dla czytelnika określonego, tj. posiadającego takie lub inne (zawsze jednak bodaj w przybliżeniu dające się określić) wykształcenie, znajomość danego zagadnienia, zainteresowanie, cele czytelnika żyjącego w określonym środowisku, posiadającego zatem określone możliwości przyswojenia sobie wskazywanego mu piśmiennictwa. Jest to podstawowa zasada każdej bibliografii zalecającej, niezależna od jej formy i celu. Bibliograf musi ściśle stosować tą zasadę. Sprawa nie należy do łatwych. „Czytelnik“ bowiem jest tu i pojęciem zbiorowym, tzn. kręgiem czytelników, i indywidualnym. Nawet przy najbardziej skrupulatnych staraniach bibliografa — kryteria te wskutek nie dającego się ująć w żadne formuły stopnia zróżnicowania czytelników stanowiących krąg odbiorców poradnika, będą miały wartość względną. Niemniej zasada doboru książki najbardziej odpowiadającej umownej grupie czytelniczej jest celowa i powinna być w praktyce stosowana.

Wybór tematu i jego sformułowanie opiera się na analizie potrzeb i możliwości kręgu czytelniczego. Od stopnia konkretności tematu, powiązania go z realnymi warunkami i potrzebami odbiorców, zależy użytkowa wartość poradnika bibliograficznego. Dobierając materiały z punktu widzenia tematu, trzeba brać pod uwagę nie tylko poziom czytelnika, lecz również charakter zagadnienia, jego teoretyczne i praktyczne znaczenie, jego rolę w kształcącym i wychowawczym oddziaływaniu na czytelnika.

Uogólniając i upraszczając sprawę, bibliografii zalecającej można podzielić na takie, których zadaniem jest zaspokojenie istniejących już potrzeb czytelniczych oraz takie, które mają wywoływać określone potrzeby u czytelnika jeszcze biernego, pobudzać i rozwijać jego zainteresowania. W obydwu przypadkach bibliograf dobierając materiały nie może zapominać o tym, że czytelnik korzystający z poradnika nie powinien zatrzymać się na jakimś martwym punkcie, że musi on stopnio-

wo pokonywać trudności związane z opanowaniem tekstu, rozszerzaniem i pogłębianiem wiedzy. Dobór piśmiennictwa musi więc opierać się na zasadzie stopniowania trudności książki.

Na specjalną uwagę zasługuje zagadnienie doboru piśmiennictwa z punktu widzenia celowości. W bibliografiach dla czytelnika początkującego oraz dla samouków ilość wskazywanych tytułów powinna ograniczać się do niezbędnego minimum. Przeładowanie poradnika nadmierną ilością zalecanych tytułów obniża jego wartość praktyczną.

Układ materiałów

Z punktu widzenia zadań bibliografii zalecającej układ materiałów w każdym typie poradnika jest zagadnieniem istotnym. Zasady ogólne układu są następujące:

- a) rezygnacja z układu alfabetycznego i uznanie układu rzeczowego za jedyne obowiązujący,
- b) układ materiałów według hierarchii ich ważności,
- c) układ według stopnia wzrastającej trudności.

Zarówno w pracach zamieszczonych w tym zbiorze, jak i w innych spotykamy twierdzenie, że bibliografia radziecka jest zdecydowanym wrogiem formalizmu. Jednym z przejawów tego stosunku jest całkowita jej rezygnacja z układu alfabetycznego na rzecz układu systematycznego. Układ ten jest uznany za obowiązujący zarówno w bibliografiach, jak w katalogach przeznaczonych do bezpośredniego użytku czytelników bibliotek powszechnych. Układ alfabetyczny jest wprawdzie prosty i łatwy, ponieważ jednak jest on układem porządkującym piśmiennictwo według pewnych cech formalnych, nie posiada więc dostatecznych możliwości uwidocznienia jego treści i wartości. Z tego względu nie może on mieć zastosowania w bibliografii zalecającej, kładącej główny nacisk na pokazanie treści i wartości poszczególnych pozycji (książek, broszur, artykułów). W bibliografiach przeznaczonych dla bardziej wy-

robionych czytelników, w obszernych informatorach, spotyka się wprowadzie stosowanie alfabetycznego układu materiałów w obrębie poddziałów dalszych, ale nie przekreśla to zasady ogólnej; w tych bowiem wypadkach układ ten nie odgrywa roli układu podstawowego.

Układ rzeczowy, systematyczny, pozwala pokazać czytelnikowi treść i wartość książki, podkreślić ważność i wzajemny stosunek poszczególnych zagadnień wchodzących w zakres danego tematu, w połączeniu zaś z adnotacją staje się środkiem ułatwiającym pracę czytelnika.

Nie ma i być tu nie może gotowych schematów układu materiałów w poradnikach zalecających. W katalogach czytelnicznych i typowych dla bibliotek rejonowych i wiejskich obowiązuje układ dziesiętny, w innych typach zalecających wydawnictw bibliograficznych systematyzacja i układ materiałów zależą od ich ilości, charakteru zagadnienia, poziomu odbiorców i celu poradnika. Zasadą jest podział piśmiennictwa na działy i poddziały, odpowiadające jasno i wyraźnie określonym zagadnieniom. W obrębie działów i poddziałów postulowany jest układ według następującej kolejności:

- a) prace i wypowiedzi klasyków marksizmu-leninizmu;
- b) uchwały partii i rządu — materiały o charakterze wytycznych;
- c) prace, referaty, wypowiedzi czołowych kierowników życia politycznego i gospodarczego państwa; .

Trzeba zaznaczyć, że do poradników bibliograficznych powinny być, z wymienionych wyżej, włączone tylko takie materiały, które są ściśle związane z opracowywanymi tematami;

- d) prace innych autorów w porządku uzależnionym od charakteru, stopnia trudności, ujęcia, znaczenia książki i autora (klasyki literatury pięknej, nauki, sztuki).

W poradnikach dla czytelnika początkującego postulowany jest układ według zalecanej kolejności czytania (wzrastającego

stopnia trudności tekstu). Zasada ta polega na tym, że od książki łatwej prowadzi się czytelnika stopniowo do coraz trudniejszej, od ujęcia ogólnego do prac poświęconych poszczególnym problemom. W obszernych informatorach bibliograficznych, poświęconych pewnym osobom czy zagadnieniom, prace tej grupy układane są przeważnie według alfabetu nazwisk autorów.

Adnotacja

Każda pochodząca od bibliografa uwaga o książce lub artykule nazywa się adnotacją. Może ona dotyczyć zagadnień formalnych lub treści, może zagadnienia te ujmować w różny sposób, wyrażać jednym słowem (nawet jego skrótem) lub obszerniej, może być włączona do opisu bibliograficznego lub znajdować się po nim.

Adnotacje dzieli się różnie, zależnie od przyjętych kryteriów. W dziedzinie tej panuje dotychczas sporo rozbieżności pojęciowych i terminologicznych.

Adnotacje można podzielić na rzeczowe i formalne. Adnotacje formalne uzupełniają opis bibliograficzny książki (artykułu) wiadomościami dotyczącymi spraw drukarskich, wydawniczych, księgarskich. Adnotacje rzeczowe zawierają wiadomości o treści książki.

Adnotacje rzeczowe (nazywane też treściowymi) podzielić można na sprawozdawcze i oceniające. Podział ten uwidacznia odmienny stosunek bibliografa do książki. Adnotacja sprawozdawcza zawiera wiadomości o książce, jej ujęciu, tezach, wnioskach. Mogą być one podane w formie omówienia, sprawozdania, streszczenia, ogólnej informacji lub czasem zwykłego spisu treści. Autor adnotacji nie zajmuje i nie wyraża w niej własnego stanowiska wobec książki i jej ujęcia. Ogranicza się do roli sprawozdawcy. Inaczej ma się rzecz w adnotacji oce-

niającej. Jej autor zajmuje wobec książki jako całości lub wobec jej poszczególnych tez, wniosków, ujęcia, metod określone stanowisko, ocenia książkę, stopień jej przydatności dla takiego lub innego czytelnika, ocenia jej wartość teoretyczną, wychowawczą, praktyczną. Często ocena całości lub części książki przekształca się w jej krytykę, a adnotacja — w adnotację krytyczną, wykazującą błędy i niedociągnięcia ideologiczne, merytoryczne, metodologiczne.

Wymienione tu rodzaje adnotacji nie wyczerpują oczywiście wszystkich możliwości podziału. Wskazane zostały jedynie rodzaje najważniejsze, podziału zaś dokonano z punktu widzenia treści adnotacji. Także sposoby ujęcia adnotacji są różne.

Na specjalną uwagę zasługuje adnotacja zalecająca, mająca szerokie zastosowanie w bibliografii zalecającej. Jest ona poważnym środkiem umożliwiającym bibliografii kierowanie lekturą czytelnika i pomaganie mu w jego pracy z książką. Łączy ona cechy adnotacji informacyjnej, oceniającej, często również krytycznej.

W książce niniejszej znajduje się wiele materiałów poświęconych metodyce tego typu adnotacji. O zasadniczych cechach adnotacji zalecającej mówi obszerna praca D. A. Wołoszina (s. 107—134), o adnotowaniu prac z zakresu nauk przyrodniczych — artykuł J. G. Korkiny (s. 135—152). Prace te obok postulatów i tez podają również przykłady adnotacji. Wiele przykładów adnotacji można znaleźć także w innych artykułach tego zbioru. Przykłady ilustrują założenia teoretyczne, dezyderaty stawiane adnotacji oraz pokazują często popełniane błędy.

Uwagi o zagadnieniach metodycznych adnotacji zalecającej należy poprzedzić pewnymi zastrzeżeniami. Metodykę tej adnotacji trzeba rozpatrywać jako zagadnienie złożone. O jej cechach i zasadach opracowania można mówić jedynie w sensie ogólnym. Zastrzeżenie to jest konsekwencją podstawowych zadań bibliografii zalecającej: wychowywania czytelnika maso-

wego i pomocy w jego pracy. Zróżnicowanie zadań, poziomów, form pomocy bibliograficznych wymaga również zróżnicowania adnotacji. Z tego względu należałoby mówić o metodyce adnotacji zalecającej w zależności od konkretnych zadań poradnika, jego odbiorców i jego struktury. Budowa, sformułowania, kompozycja adnotacji zależą również od rodzaju piśmiennictwa, indywidualnych cech każdej książki, wreszcie od pewnych ogólnych wymagań kompozycyjnych stawianych poradnikowi bibliograficznemu jako całości.

Adnotacja zalecająca powinna być oceniająca. Jest ona jednym z najważniejszych środków przekazania czytelnikowi wiadomości o treści książki. Powinna więc ona wzbudzać zainteresowanie czytelnika dla książki, pouczać go i pomagać mu w pracy. Samo zaciekawienie czytelnika treścią książki nie wystarcza w bibliografii zalecającej. Bibliograf powinien skierować uwagę czytelnika na zasadnicze, najważniejsze światopoglądowe, naukowe i metodyczne momenty książki. Niezbędna jest tu wielostronna ocena książki. Powinna to być ocena ideologiczna, jasno określająca postawę autora, znaczenie jego pracy w konkretnych warunkach budownictwa komunistycznego. Obok oceny ideologicznej bibliograf musi ocenić książkę pod względem naukowym. Przeprowadzona analiza naukowej treści książki daje możliwość ustalenia jej wartości i przydatności dla określonego czytelnika, daje podstawę do wyboru lub odrzucenia książki, określenia jej miejsca w szeregu innych książek poświęconych pewnemu zagadnieniu. W niektórych wypadkach bibliograf musi zająć krytyczne stanowisko wobec zalecanej książki. Zdarza się to wtedy, kiedy z braku nowych wydawnictw zachodzi konieczność zalecenia prac starszych, posiadających pewne błędy i niedociągnięcia. Na podstawie analizy metodologicznej adnotator daje czytelnikowi wskazówki dotyczące sposobu czytania i studiowania książki. Adnotacja zalecająca powinna dać charakterystykę treści książki, wskazać czytelnikowi, jakie zagadnienia są jej przedmiotem, jakie mają

one znaczenie teoretyczne i praktyczne. Łącząc w charakterystyce treści książki informację z oceną i dając wskazówki w sprawie jej studiowania, adnotacja staje się realną pomocą w pracy czytelnika.

Sprawą nie wymagającą dalszych uzasadnień jest postulat, aby zarówno bibliografie zalecające, jak adnotacje do nich były opracowywane przez specjalistów odpowiednich dziedzin i zagadnień, znających również dobrze teorię marksizmu-leninizmu.

Sprawą doniosłej wagi jest struktura adnotacji. W praktyce nastrocza ona wiele trudności. Idzie tu o ustalenie właściwego stosunku pomiędzy elementami informacji, oceny i analizy metodologicznej, które zawiera adnotacja, oraz o sposób sformułowania jej treści. Trzeba z góry odrzucić wszelkie sposoby podawania treści będące wynikiem obojętnego i bezkrytycznego stosunku bibliografa do treści książki i objawem formalizmu, a więc: spis rozdziałów podany wprost lub z próbą zatarcia tego charakteru informacji; spis rozdziałów i ogólną informację o książce dodaną do spisu; punktowanie treści książki przy pomocy haseł przedmiotowych z zachowaniem toku jej wykładu; sprawozdanie; streszczenie; ogólne omówienie itp., sposoby te bowiem nie odpowiadają postulatom stawianym adnotacji zalecającej.

Adnotacja ma objętość ograniczoną. Nie może ona być zbyt lakoniczna, gdyż grozi jej schematyzm, widoczny zwłaszcza w wypadku zgrupowania pewnej liczby adnotacji do piśmiennictwa poświęconego jednemu zagadnieniu. Przesadna zwięzłość adnotacji prowadzi również prostą drogą do przekształcenia jej treści w zbiór ogólników i sloganów, co — jak wynika z dotychczasowych uwag — najmniej odpowiada jej założeniom. Nie może ona jednak — z drugiej strony — przekształcić się w recenzję czy referat.

Niezależnie od rozmiarów, które mogą być mniejsze lub większe, stosownie do założeń poradnika bibliograficznego i charakteru książki, adnotacja nie powinna nigdy dążyć do zastą-

pienia samej publikacji. Im bardziej masowy jest charakter poradnika bibliograficznego, im niższy jest poziom przewidzianego odbiorcy, tym prostsze i obszerniejsze są adnotacje.

Obok umiarkowanej zwięzłości adnotację zalecającą musi cechować rzeczowość. Nie zachęci nikogo, ani nikogo nie przekona gadatliwa frazeologia, deklaratywność, ocena (dobra czy ujemna) nieumotywowana, nie będąca logicznym następstwem znajomości i dokładnego przemyślenia zagadnienia, odbijającym się w sformułowaniu tekstu całej adnotacji. Tekst adnotacji powinien być tak zbudowany, aby wszystkie jego elementy były niezbędne i organicznie ze sobą powiązane. Z charakterystyki treści książki powinna wynikać jej ocena, z oceny — określone wskazówki niezbędne dla czytelnika.

Adnotację zalecającą musi również cechować prosty, jasny, powszechnie zrozumiały język. W adnotacjach przeznaczonych dla czytelnika mało wyrobionego czy przystępującego dopiero do zaznajamiania się z zagadnieniem nie należy używać terminów specjalnych.

Jak już wspomniano, adnotacja zalecająca powinna być dostosowana do poziomu odbiorcy, zadań i struktury poradnika bibliograficznego, uwzględniać specyficzne właściwości rodzaju piśmiennictwa oraz odrębne, indywidualne cechy każdej książki. Często w bibliografiach spotykamy różne adnotacje do tych samych książek. Nasuwa się wtedy pytanie, skąd pochodzą te różnice a czasem nawet rozbieżności, czy bibliograf może dowolnie wybierać własny punkt widzenia, kryteria oceny itd.? W takich wypadkach trzeba rozróżnić sprawy czysto formalne i sprawy merytoryczne. Różnice formalne — ujęcie, kompozycja — są sprawą indywidualnego stylu i języka poszczególnych adnotatorów, natomiast od każdego z nich wymaga się rzetelnej i odpowiedzialnej informacji o książce i jej wartości. Opracowując adnotację bibliograf (pamiętajmy o postulowanej specjalizacji) powinien zawsze własny sąd o książce skonfrontować i sprawdzić z oceną zawartą w recenzjach oraz w innych

materiałach krytycznych dotyczących danej pozycji. Nie zawsze jednak w momencie opracowywania adnotacji istnieją już recenzje o danej książce, często zaś nawet sądy wybitnych specjalistów mogą być podzielone. Poważny stosunek bibliografa do pracy nie pozwala na bałamucenie czytelnika sprawami blahymi, sądami i ocenami nie mającymi pokrycia w rzeczywistości. Przesadzona ocena, równie jak zbagatelizowanie, pomniejszenie wartości książki, może poderwać zaufanie czytelnika do bibliografii zalecającej jako do rzetelnego źródła informacji.

Adnotacja zalecająca z zasady nie występuje w odosobnieniu. W kartotece czy katalogu zbudowanym z kartek adnotowanych, w bibliografii tematycznej znajduje się zawsze większa ilość pozycji opatrzonych adnotacjami. Bibliografia tematyczna zawiera zwykle wiadomości rzeczowe i metodyczne umieszczone we wstępach do całości czy do poszczególnych rozdziałów. Z tego faktu wynikają pewne konsekwencje natury praktycznej: 1) aby w zależności od istnienia, obszerności i rozłożenia wiadomości poznawczych (wyjaśniających zagadnienie) podawanych poza adnotacjami, ograniczać lub rozszerzać wiadomości tego typu w samych adnotacjach oraz 2) ze względu na konieczność traktowania każdej bibliografii tematycznej jako zamkniętej kompozycyjnie całości należy adnotacje formułować i redagować tak, aby stopniowo rozszerzać zakres podawanych wiadomości, unikać powtórzeń, wrażenia schematu i szablonu.

3. RODZAJE I FORMY BIBLIOGRAFII ZALECAJĄCEJ

Jeszcze dzisiaj można spotkać się z twierdzeniem, że bibliografia zalecająca nie zasługuje na większą uwagę dlatego, że nie posiada ona wartości naukowej oraz że publikacje z tego zakresu to przeważnie tak zwane „chwilówki”, „propagandówki” itp.

Taki sąd o bibliografii zalecającej jest całkowicie błędny. Jest sprawą jasną, że bibliografia zalecająca nie służy potrze-

bom badań naukowych, wymagających zwłaszcza w dziedzinie nauk społecznych i historycznych uporządkowania całego piśmiennictwa określonych zagadnień. Bibliografia zalecająca jest natomiast przeznaczona dla mas i do nich ma doprowadzać wiedzę polityczną, osiągnięcia nauki i dorobek literatury. Czy jednakże praca ta jest mniej naukowa, czy wymaga mniejszego wysiłku, kwalifikacji, mniej precyzyjnych metod niż praca bibliografa-omnibusa, skrupulatnego szperacza, zbieracza i rejestratora wszelkich przyczynków dotyczących jakiegoś zagadnienia? Wymagania stawiane bibliografowi pracującemu nad poradnikiem zalecającym są poważne i wielostronne. Bibliografia ta nie ogranicza się do propagandy broszury politycznej. Stoi ona na gruncie określonej ideologii, służy jej upowszechnieniu i ugruntowaniu, ale równocześnie walczy o wszechstronny rozwój czytelnika.

Bibliografia radziecka wykształciła wiele różnorodnych form, które stały się już typowymi. Niezależnie od tego stale poszukuje ona form nowych i nowych metod skutecznej pomocy w pracy czytelnika masowego. Zagadnienia bibliografii zalecającej traktowane są jako żywe, podległe ciągłym zmianom, nie mogące ulec skostnieniu.

Bibliografia zalecająca może mieć postać broszury (książki), katalogu (kartoteki), ulotki, plakatu, może być adnotowana lub bez adnotacji, może być wydawnictwem samoistnym lub periodycznym.

Drukowane bibliografie zalecające

W referatach i artykułach niniejszego zbioru znajduje się wiele cennych i ciekawych informacji o różnych typach wydawniczych bibliografii zalecającej. Z tego względu poniższe uwagi o tych zagadnieniach ograniczają się do wskazania najczęstszych i najbardziej typowych postaci wydawnictw bibliograficznych i do krótkiego omówienia ich struktury.

Kartki adnotowane

Charakter wydawnictwa ciągłego, choć w formie luźnej, mają adnotowane kartki katalogowe. Adnotacja jest tu opracowana według zasad ogólnie obowiązujących w bibliografii zalecającej. Główny akcent kładzie się w niej na ocenę ideologicznej i naukowej wartości książki. Z zasady jest krótka i zwięzła, mieści się przeważnie na jednej stronie znormalizowanej kartki katalogowej. W wypadkach niezbędnych tekst adnotacji jest przenoszony na drugą i dalsze kartki. Dobór książek, opracowanie adnotacji, druk i dystrybucja adnotowanych kartek katalogowych są dokonywane przez instytucje centralne. O zastosowaniu kartek adnotowanych w pracy bibliotek powszechnych, o historii i zasadach obecnej organizacji pracy na tym odcinku informuje broszura G. F. Czudowej (s. 177—193). Wartość kartek adnotowanych polega na możliwości wielostronnego i wielokrotnego wykorzystania ich w pracy bibliotecznej (katalog dla czytelników, kartoteki pomocnicze, różne formy propagandy wizualnej, praca informacyjno-bibliograficzna, opracowywanie indywidualnych planów lektury — zob. również uwagi W. Oliszewa s. 65—67).

Katalogi typowe dla bibliotek rejonowych i wiejskich

Zadaniem katalogu typowego jest: a) wskazanie bibliotekarzowi wartościowego piśmiennictwa ze wszystkich dziedzin nauki i wiedzy, dostosowanego do potrzeb i poziomu jego czytelników, b) pomoc w klasyfikacji i opracowaniu katalogowym tego piśmiennictwa.

Katalogi typowe nie zawierają adnotacji do poszczególnych pozycji. Dobór materiałów oraz dokładna ich systematyzacja według zasad prowadzenia katalogów dla czytelnika są nieocenioną pomocą w pracy bibliotekarza. Rzecz jasna, że wydawnictwo tego typu musi być wznawiane, uzupełniane nowym

piśmiennictwem i uwalniane od pozycji zdezaktualizowanych i przestarzałych. Pierwsze wydanie „Typowego katalogu biblioteki rejonowej“ wyszło w 1948 r. w nakładzie 20 000 egzemplarzy. Wydanie drugie zmienione i poprawione przygotowano po 5 latach (1952).

Do katalogu włączono piśmiennictwo mogące zainteresować szerokie kręgi czytelników biblioteki rejonowej, „piśmiennictwo, które bibliotekarz w pierwszym rzędzie powinien zalecać czytelnikom. Podstawową zasadą doboru książek do katalogu jest ich wartość ideologiczna, naukowa, praktyczna, literacka“. Katalog składa się z następujących tomów:

1. — dzieła klasyków marksizmu-leninizmu i piśmiennictwo z zakresu filozofii (dział 3K, 1 i 2 według systemu dziesiętnego w opracowaniu L. N. Tropowskiego),
2. — piśmiennictwo społeczno-polityczne, łącznie z historią, pedagogiką, wojskowością (dział 3 i 9),
3. — matematyka, przyrodoznawstwo, geografia (dział 5 i 91),
4. — technika, medycyna (dział 6 i 61),
5. — rolnictwo (dział 63),
6. — sztuka, sport (dział 7),
7. — językoznawstwo, nauka o literaturze (działy 4 i 8) oraz literatura piękna.

Wymienione siedem tomów obejmują całokształt zagadnień. Zasadniczym schematem układu jest system dziesiętny w wersji przystosowanej do potrzeb radzieckich. W ramach działów głównych zastosowano poddziały odpowiadające dwu i dalszym znakom klasyfikacji dziesiętnej oraz odrębne nagłówki dla ważniejszych zagadnień. Każdą pozycję opatrzono szczegółowym symbolem klasyfikacji dziesiętnej. Wprowadzono również rozbudowany system odsyłaczy. Każdy tom zaopatrzono w alfabetyczny indeks autorów i tytułów, alfabetyczny indeks prac wyróżnionych Nagrodą Stalinowską (wchodzących do da-

nego tomu) oraz w alfabetyczny spis tytułów działów i poddziałów zastosowanych w układzie danego tomu. Indeksy te ułatwiają szybkie odnalezienie potrzebnej literatury.

Plany czytania

Plany przeznaczone są dla czytelnika początkującego, przeważnie dla młodzieży robotniczej i kołchozowej, zaczynającej pracę z książką. Zadaniem planów jest zainteresowanie czytelnika pewnym zagadnieniem, wskazanie mu odpowiedniej literatury oraz przyuczanie go do systematycznej pracy z książką. Wynika stąd konieczność przemyślanego doboru niewielkiej, wręcz minimalnej ilości książek i artykułów, dających w sumie wstępne naświetlenie zagadnienia. Samo zaś zagadnienie (temat) planu lektury również nie może być obszerne. Tematy szersze traktowane są zwykle jako cykl obejmujący szereg planów o zróżnicowanych tematach. (Cykl „Pisarze-laureaci międzynarodowych nagród pokoju“ obejmuje szereg planów, z których każdy poświęcony jest jednemu pisarzowi, wyróżnionemu tą nagrodą). Wskazana w planie literatura pod względem poziomu i ujęcia nie może być jednolita. Są to, rzecz jasna, artykuły i książki łatwiejsze i trudniejsze, ich poziom jednak nie powinien przekraczać przygotowania czytelnika do przyswojenia sobie wskazywanego piśmiennictwa. Dobór literatury, polegający na wskazaniu kilku tytułów prac na jeden temat, musi być uznany za całkowite nieporozumienie. Wskazywane w planie prace muszą uzupełniać się wzajemnie i stopniowo rozszerzać zakres podawanej czytelnikowi wiedzy, muszą one stopniowo wprowadzać czytelnika w zagadnienie. Studia pogłębiające wyniesioną stąd znajomość zagadnienia przewidziane są jako dalszy ciąg pracy czytelnika z książką. W planie lektury książki z reguły ułożone są w takim porządku, w jakim należy je czytać. Podstawową zasadą jest wspomniane już stopniowanie trudności tekstu. W planach po-

święconych tematyce historycznej stosuje się również układ **chronologiczny**.

Drukowany plan lektury jest pomocą metodyczną w odbywającej się pod kierunkiem bibliotekarza pracy czytelnika z książką. W pracy biblioteczej jest on często podstawą opracowania **indywidualnego** planu, dostosowanego ściślej do zainteresowań konkretnego już czytelnika. Plan indywidualny opracowuje bibliotekarz wspólnie z zainteresowanym czytelnikiem, przy czym w drukowanym planie lektury mogą być wprowadzone pewne zmiany. Plany drukowane są zwykle nieadnotowane. Zakłada się bowiem konieczność wykorzystania przy tym drukowanych kartek adnotowanych, które informują bliżej o charakterze i treści książek wskazywanych w planie. Plan drukowany ma format mały, co pozwala dołączać go do karty czytelnika i ułatwia bibliotekarzowi kontrolę przebiegu pracy czytelnika. Na potrzebne notatki pozostawia się zwykle miejsce niezadrukowane. (Zob. W. Oliszew s. 71).

Poradniki (informatory) zalecające

Riekomendatielnyj ukazatel — tłumaczony na język polski jako poradnik, przewodnik, wykaz, informator — jest rozpowszechnioną w ZSRR formą bibliografii zalecającej. Obok tego często spotyka się krótkie poradniki zalecające. Zarówno jedne, jak i drugie poświęcane są tematyce politycznej, społecznej, historycznej, kulturalnej, zawodowej oraz poszczególnym osobom (pisarzom, działaczom, uczonym). Poradniki te przeznaczone są dla czytelników bardziej zaawansowanych. Przy opracowaniu tego typu poradników zakłada się, że tylko część wskazywanego w nich piśmiennictwa będzie wykorzystana przez czytelnika. Dobór literatury do „krótkich” poradników jest dokonywany według ogólnych zasad bibliografii zalecającej. W poradnikach obszernych wskazuje się często bogatą literaturę przedmiotu, czasem prace starsze i częściowo zdezaktualizowane. Tym większa jest w tych przypadkach rola

adnotacji, która powinna dać tu jasną ocenę wartości książki i informować czytelnika o jej błędach i brakach. W obydwu typach poradników obowiązuje rzeczowy układ materiałów.

Wobec dużej różnorodności tematycznej, charakteru piśmiennictwa i poziomu odbiorców nie można tu mówić o jakiejś jednej metodzie opracowania krótkich czy obszernych poradników bibliograficznych. Obok wspomnianych już zasad doboru, oceny i układu materiałów, postulowane jest stale nieprzeciążanie poradników materiałami zbędnymi, ograniczanie ilości literatury do pozycji koniecznych. Trzeba tu jeszcze nadmienić, że krótkie poradniki zalecające mają czasami postać bardzo krótkiego wykazu literatury i nie zawierają adnotacji. (Zob. W. Olszew s. 69—71, J. G. Korkina s. 146—150, B. A. Smirnowa s. 172—175 oraz artykuł A. Iwanowej s. 194—198 dokładnie omawiający zasady i etapy pracy nad krótkim poradnikiem zalecającym).

Wskazówki dla czytelnika

Bibliografie tego typu (*pamiatki czitatielu*) są przeznaczone dla czytelnika bardziej wyrobionego. Są one wydawane przeważnie w związku z datami wydarzeń historycznych, rocznie wielkich pisarzy, działaczy i uczonych. Uwaga jest tu skierowana głównie na aktualne naświetlenie samego zagadnienia. We „wskazówkach” wydanych np. z okazji rocznicy znanego pisarza, częścią główną będzie obszerny artykuł napisany przystępnie i zawierający najczęściej chronologiczny przegląd wydarzeń z jego życia i twórczości. Dalej znajduje się zwykle krótki, często nieadnotowany wykaz dzieł pisarza i wykaz prac o nim i jego twórczości. W niektórych bibliografiach tego typu w tok artykułu wpłata się omówienie dzieł pisarza i literatury z nim związanej. Osobowe „wskazówki” są najczęściej ilustrowane. (Zob. W. Olszew s. 72, B. A. Smirnowa s. 171—173).

Bibliografia zalecająca dla samouków

Do tej grupy należą programy lektury, zakresy lektury i pogadanki o książkach.

Programy lektury (*programmy cztienja*) są opracowywane w oparciu o programy szkolne poszczególnych przedmiotów (historia, literatura, fizyka, chemia, biologia i in.). Bibliografie te są przeznaczone dla osób, które w drodze samokształcenia zdobywają wiedzę w zakresie szkoły średniej. Wskazują one literaturę podstawową (podręczniki) i uzupełniającą danego przedmiotu. Obok przemyślanego doboru, systematyzacji i adnotowania piśmiennictwa muszą zawierać obszerne wskazówki metodyczne, przeznaczone dla samouka. Wiadomości wyjaśniające samo zagadnienie nie mogą być zbyt obszerne i wyczerpujące. Ich zadaniem jest ułatwienie czytelnikowi zrozumienia książek, zalecanych w bibliografii. Wskazówki metodyczne uczą jak pracować z książką i zastępują żywe słowo nauczyciela. Nie mogą one kusić się o zastąpienie samych książek. (Zob. J. G. Korkina s. 151—152, B. A. Smirnowa s. 163—164, I. A. Mochow s. 199—204).

Zakresy lektury (*krugi cztienja*) są przeznaczone dla pracowników poszczególnych zawodów, dla aktywu organizacji społecznych oraz dla pewnych grup społecznych. Są to bibliografie wskazujące piśmiennictwo niezbędne w pracy, np. dla brygadzysty, przewodniczącego rady miejskiej lub wiejskiej, przewodniczącego kołchozu, aktywisty partii czy komsomołu, dla młodzieży pragnącej zdobyć pewne minimum ogólnokulturalne. Zawierają one niezbędną literaturę, dają krótką ocenę każdej książki i wskazówki metodyczne dla czytelnika. Obok bibliografii dla ściśle określonego odbiorcy, istnieje zakres lektury obejmujący w jednym opracowaniu całokształt zagadnień. Bibliografią tą jest *Biblioteka samokształcenia*. Składa się ona z pięciu tomów:

- tom 1 — obejmuje w części pierwszej historię WKP(b), historię ZSRR i innych krajów, w części drugiej — prace klasyków marksizmu-leninizmu;
- tom 2 — nauki przyrodnicze, geografie, historię nauki i techniki rosyjskiej;
- tom 3 i 4 — literaturę piękną i naukę o literaturze;
- tom 5 — sztukę.

We wszystkich tomach specjalną uwagę zwrócono na osiągnięcia nauki, sztuki i techniki rosyjskiej i radzieckiej. Całość ogranicza się do tematyki, która interesuje szerokie kręgi inteligencji radzieckiej. Poszczególne pozycje opatrzone adnotacjami, często obszernymi. Materiał każdego tomu jest podany w układzie rzeczowym. Każdy tom zawiera przedmowy i wstępy do poszczególnych rozdziałów oraz indeksy, ułatwiające szybką orientację w bogatym materiale. (Zob. B. A. Smirnowa s. 159—163, Mochow s. 204—205).

Pogadanki o książkach (*biesiedy o knigach*) są przeznaczone dla początkujących czytelników. Zadaniem ich jest wdrażanie do systematycznego czytania. Pod pewnymi względami podobne są one do planów lektury. Zawierają wykaz niewielu książek i artykułów w zaleconej kolejności czytania. Adnotacja, zwykle popularna i dość obszerna, kładzie nacisk na wyjaśnienie zagadnienia i wiąże poszczególne pozycje. Prowadzi czytelnika od książek ogólnych i łatwych do bardziej szczegółowych i trudniejszych. Przedmowa podaje najważniejsze wiadomości o zagadnieniu. Drukowane pogadanki o książkach są formą przejściową pomiędzy bibliografią drukowaną a ustną. (Zob. W. Oliszew s. 72, J. G. Korkina 149—150), B. A. Smirnowa s. 166—170, L. A. Mochow s. 205—207).

Ustna bibliografia zalecająca

Rozpowszechnioną w pracy bibliotek radzieckich formą zalecania książek jest ustny przegląd bibliograficzny. Ze względu na wielkie znaczenie praktyczne tej metody i stosunkowo małą

znajomość zasad opracowania i przeprowadzenia ustnego przeglądu bibliograficznego, w zbiorze niniejszym podano trzy niewielkie artykuły, naświetlające różne problemy tego zagadnienia. (Zob. G. F. Czudowa s. 228—232, S. F. Golikowa s. 233—238, E. Dimurowa s. 239—241).

Podobnie jak każda bibliografia zalecająca, przegląd oparty jest na dokładnie przemyślanym i skrupulatnym doborze niewielkiej liczby książek najbardziej ciekawych i właściwych dla audytorium wobec którego przegląd ma być wygłoszony. Jego przygotowanie wymaga gruntownej znajomości zagadnienia oraz znajomości każdej z omawianych i zalecanych książek. Pod względem metodycznym przegląd taki najbardziej zbliża się do pogadanki o książkach. Żywe słowo, możliwość szerszego w miarę potrzeby wyjaśnienia niektórych szczegółów są czynnikami dającymi ustnemu przeglądowi bibliograficznemu poważną przewagę (jeśli idzie o skutki) nad innymi formami bibliografii zalecającej. Ta forma propagandy książki powinna znaleźć w bibliotekarstwie polskim szerokie zastosowanie.

Bibliografia zalecająca w postaci katalogu

Radzieckie biblioteki powszechne obowiązane są do prowadzenia pełnego katalogu służbowego i wyborowego katalogu dla użytku czytelników. Katalog czytelniczy ma układ systematyczny i jest tworzony z adnotowanych kartek drukowanych. Dobór materiałów, układ i adnotacja upodabniają ten katalog do bibliografii zalecającej. Fakt ten był bezpośrednim powodem wysunięcia wniosku, aby systematyczny katalog czytelniczy złączyć z kartotekami zagadnieniowymi, zawierającymi materiały przede wszystkim z czasopism i dzienników, i stworzyć w ten sposób jedno dostępne dla czytelnika źródło informacji bibliograficznej. Charakter tak pojętego wspólnego katalogu, zasady jego opracowania pokrywają się całkowicie z zasadami bibliografii zalecającej. Zob. W. Oliszew s. 65—66, G. F. Czudowa s. 177—178, L. A. Lewin s. 209—218 oraz artykuł:

„W związku z dyskusją o wspólnym czytelnicznym katalogu książek i artykułów“ s. 219—227).

Bibliografia zalecająca jako środek wizualnej propagandy książki

Wizualna propaganda książki skutecznie wpływa na rozwój czytelnictwa masowego. Do środków najczęściej stosowanych w bibliotece powszechnej należą: wystawy książek, plakaty zalecające, albumy, tablice wykazujące nowe wartościowe nabytki biblioteczne. Łączą one elementy graficzne z samą książką lub formami jej zalecania stosowanymi w omawianej bibliografii. Wystawa książek — codzienne zjawisko w pracy biblioteki powszechnej — oparta jest na celowym doborze materiałów drukowanych odnoszących się do danego tematu, na przemyślanym ich układzie oraz opatrzeniu ich niezbędnymi objaśnieniami. Nie można ograniczyć się tu do pokazania samych książek czy też ich okładek lub barwnych obwolut. Hasła i napisy wiążące oraz informacje o treści książek wyłożonych na wystawie są tu elementem niezbędnym. Często w tym celu dołącza się do wystawionej książki jej drukowaną kartkę adnotowaną. Wystawę można łatwo zmontować z materiałów podanych w krótkim adnotowanym poradniku bibliograficznym, odwrotnie — materiały dobrze przemyślanej wystawy książek w bibliotece powszechnej mogą być bez większych nawet zmian podane w formie poradnika tematycznego. Podobnie ma się rzecz w plakacie, albumach, wykazach nabytków i innych formach informowania o książce i zalecania jej czytelnikowi. W kompozycji tych form poglądowej propagandy książki szerokie zastosowanie mają metody bibliografii zalecającej.

Wymienione tu typy bibliografii zalecającej nie wyczerpują zagadnienia. Ustalone już struktury i formy nie są i nie mogą być niewzruszonymi kanonami. Bibliografia zalecająca musi wciąż doskonalić swoje metody, jeśli chce skutecznie pomagać żywemu człowiekowi.

Włodzimierz I. Lenin

RECENZJA KSIĄŻKI

N. A. Rubakin *Wśród książek* tom II (wyd. „Nauka“). M. 1913 r.
cena 4 rb. (wyd. drugie).

Proswieszczenije nr 4, kwiecień
1914 r. *Dzieta*, wyd. 4, t. 20,
s. 268—271.

Olbryzi tom, liczący 930 stron dużego formatu ściśle bi-
tego, częściowo dwuszpaltowego druku, to „próba przeglą-
du rosyjskiego dorobku książkowego na tle historii idei
naukowo-filozoficznych i literacko-społecznych“. Tak opiewa
podtytuł książki.

Treść rozpatrywanego drugiego tomu obejmuje rozmaite dzie-
dziny nauk społecznych. Wchodzi tu, między innymi, także soc-
jalizm zarówno w Europie zachodniej, jak i w Rosji. Nie ulega
wątpliwości, że wydawnictwo tego rodzaju jest niezwykle cie-
kawe i że plan autora jest, ogólnie biorąc, zupełnie słuszny.
W rzeczy samej, nie można dać rozsądnego „przeglądu rosyj-
skiego dorobku książkowego“ ani „poradnika informacyjnego“
dla celów samokształcenia i dla bibliotek w inny sposób niż
w związku z historią idei. Tutaj właśnie potrzebne są „uwagi
wstępne“ do każdego rozdziału (które też daje autor) oraz ogół-

ny przegląd przedmiotu i dokładne zreferowanie każdego prądu ideowego, następnie zaś wykaz literatury odnoszącej się do tego rozdziału i do każdego prądu ideowego.

Autor i jego liczni współpracownicy wymienieni w przedmowie poświęcili mnóstwo pracy i podjęli niezwykle cenne przedsięwzięcie, któremu z całego serca trzeba życzyć, by rosło i rozwijało się coraz szerzej i głębiej. Szczególnie cenny jest między innymi fakt, że autor nie wyłącza ani wydawnictw zagranicznych, ani tych, które uległy represjom. Żadna solidna biblioteka nie będzie się mogła obejść bez dzieła p. Rubakina.

Braki dzieła — to eklektyzm¹⁾ autora i w nie dość szerokim zakresie stosowane (ściślej mówiąc, zaledwie rozpoczęte) zwracanie się do specjalistów o współpracę w określonych zagadnieniach. Pierwszy brak pozostaje prawdopodobnie w związku z dziwnym uprzedzeniem autora do „polemiki“. W przedmowie p. Rubakin oświadcza, że „odkąd żyje, nigdy nie brał udziału w żadnych polemikach uważając, że w olbrzymiej większości wypadków polemika — to jeden z najlepszych sposobów zaciemnienia prawdy za pośrednictwem wszelkiego rodzaju ludzkich emocji“. Autor nie domyśla się, po pierwsze, że bez „ludzkich emocji“ nigdy nie było, nie ma i nie może być mowy o poszukiwaniu prawdy przez człowieka. Autor zapomina, po drugie, że pragnie dać przegląd „historii idei“, a historia idei jest historią zmiany idei i, co się z tym wiąże, ich walki.

Jedno z dwojga: albo ustosunkowujemy się do walki idei jak ludzie nieuświadomieni — i wówczas bardzo trudno jest brać się do jej historii (nie mówiąc już o udziale w tej walce), albo wyrzekamy się pretensji do tego, by „nie brać nigdy udziału w żadnych polemikach“. Otwieram na przykład „uwagi wstępne“ p. Rubakina do teorii ekonomii politycznej i widzę od razu, że autor radzi sobie ze wspomnianym dylematem²⁾ przy po-

¹⁾ Niejednorodność poglądów.

²⁾ Trudny wybór.

mocy, po pierwsze, zamaskowanej polemiki (rodzaj polemiki, posiadający wszystkie jej braki i ani jednej z jej wielkich zalet), po drugie, przez obronę eklektyzmu.

Streszczając *Krótki kurs* Bogdanowa p. Rubakin „pozwała sobie“ zwrócić uwagę na „ciekawą“ analogię pomiędzy jednym z wniosków autora — „marksisty“ a „znaną formułą postępu N. K. Michajłowskiego“ (str. 815)...

O, p. Rubakin, który „odkąd żyje, nigdy nie brał udziału w żadnych polemikach“!...

A na poprzedniej stronicy wychwala się „ściśłą naukowość, głęboką analizę i krytyczny stosunek do ważniejszych teorii“... czyją, jak myślicie?... wzorowego eklektyka p. Tuhan-Baranowskiego!!... Pan Rubakin sam musi przyznać, że profesor ten to po trosze zwolennik marksizmu, po trosze narodnictwa, po trosze „teorii krańcowej użyteczności“, a jednak, mimo wszystko, nazywa go „socjalistą“!!! Czyż pisanie takich potwornych rzeczy nie jest równoznaczne z polemiką skierowaną przeciwko socjalizmowi, i to polemiką w najgorszej z możliwych jej form?

Gdyby p. Rubakin podzielił na cztery części owe 80 z nadwyżką tysięcy liter (tzn. całą broszurę), które napisał jako wstęp do literatury ekonomiczno-politycznej, i zlecił napisanie ich, powiedzmy, czarnosecińcowi, liberałowi, narodnikowi i marksiście — to jawnej polemiki byłoby więcej, a 999 czytelników na 1000 znalazłoby prawdę tysiąc razy łatwiej i szybciej.

Taki sposób — zwrócenie się o współpracę do reprezentantów „polemiki“ — p. Rubakin zastosował, jeśli chodzi o zagadnienie bolszewizmu i mieńszewizmu, udzielając po pół stroniczki mnie ¹⁾ i L. Martowowi. Co się tyczy mnie, jestem niezwykle zadowolony z wykładu L. Martowa, na przykład z jego stwierdzenia, że likwidatorstwo sprowadza się do prób „stworzenia jawnej partii robotniczej“ i do „negatywnego stosunku do organizacji podziemnych, które się zachowały“ (s. 771-772),

¹⁾ Patrz *Dziela*, 4 wyd. ros., t. 18, str. 454—455. (Red.).

lub też z jego stwierdzenia: „mieszczeizm nie widział dla proletariatu innej możliwości owocnego udziału w owym kryzysie“ (tzn. kryzysie 1905 roku) „poza udzielaniem pomocy demokracji liberalno-burżuazyjnej w jej usiłowaniach odepchnięcia reakcyjnego odłamu klas posiadających od władzy państwowej — pomocy, której proletariat powinien jednak udzielać zachowując zupełną samodzielność polityczną“ (s. 772).

Skoro tylko p. Rubakin zaczyna samodzielnie kontynuować zarys mieszczeizmu, powstają błędy, jak na przykład twierdzenie, że Akselrod „odstąpił“ rzekomo razem z Plechanowem od likwidatorstwa (s. 772). Nie czyniąc p. Rubakinowi specjalnych zarzutów z powodu tego rodzaju błędów, nieuchronnych początkowo przy tak różnostronnym wydawnictwie mającym charakter przeglądu, trudno nie wyrazić życzenia, by autor częściej stosował metodę zwracania się do przedstawicieli różnych prądów we wszystkich dziedzinach wiedzy. Zyska na tym dokładność i wszechstronność pracy, a także jej obiektywizm; straci zaś na tym tylko eklektyzm i zamaskowana polemika.

O KRYTYCE LITERACKIEJ I BIBLIOGRAFII

Ze zbioru: *O partijnoj i sowiet-skoj pieczati. Sbornik dokumentow.* Moskwa 1954 *Prawda*, s. 487—490. Tekst tamże przedrukowany z czas. *Partijnoje stroitelstwo* 1940, nr 22, s. 62—64.

Komitet Centralny WKP(b) podkreślił w przyjętej niedawno uchwale, że krytyka literacka i bibliografia, będące poważnym środkiem propagandy i wychowania komunistycznego, są obecnie bardzo zaniedbane.

W ostatnim czasie w większości gazet i czasopism widać niemal zupełny brak materiałów krytyczno-literackich. Niezadowolający jest stan bibliografii zalecającej, która odgrywa poważną rolę w podnoszeniu poziomu politycznego i kulturalno-technicznego szerokich mas. Nie opracowano dotychczas przewodników bibliograficznych, wykazów zalecających z różnych dziedzin nauki, ani wykazów piśmiennictwa dla różnych zawodów praktycznych.

Praca krytyczno-bibliograficzna jest oderwana od praktycznych potrzeb budownictwa komunistycznego. Takie ośrodki naukowe jak IMEL ¹⁾, Akademia Nauk ZSRR, Akademia Nauk

¹⁾ Instytut Marksa, Engelsa, Lenina.

Rolniczych im. Lenina, a także komisariaty ludowe nie zorganizowały pracy krytyczno-bibliograficznej w swoich dziedzinach.

KC WKP(b) stwierdził, że najsłabszym obecnie ogniwem jest krytyka literatury pięknej. Większość krytyków nie interesuje się zagadnieniami literatury radzieckiej i nie wywiera wpływu na jej kształtowanie się. Wbrew tradycji literatury rosyjskiej krytycy nie współpracują z czasopismami literackimi, skupiającymi pisarzy, a zamknęli się w odrębnej sekcji Związku Pisarzy. Pisarze zaś nie biorą udziału w analizowaniu i omawianiu dzieł literackich i nie występują w prasie z artykułami krytycznymi.

W celu gruntownego polepszenia krytyki literackiej i bibliografii KC WKP(b) przedsięwziął następujące środki:

Sekcja krytyków, jako sztucznie utworzona przy Związku Pisarzy, powinna być rozwiązana. Krytycy powinni współpracować z pisarzami we właściwych sekcjach twórczych Związku Pisarzy (prozy, poezji i dramatu).

Należy zaprzestać wydawania czasopisma *Litieraturnyj Kri-tik* (Krytyk Literacki) jako oderwanego od pisarzy i literatury. Redakcje czasopism literacko-artystycznych *Krasnaja Now* (Czerwone Nowiny), *Oktiabr* (Październik), *Nowyj Mir* (Nowy Świat), *Znamija* (Sztandar) i *Litieraturnyj Sowriemiennik* (Literatura Współczesna) powinny utworzyć stałe oddziały krytyki i bibliografii.

Redakcje dzienników *Prawda*, *Izwestija* (Wiadomości), *Komsomolskaja Prawda* (Prawda Komsomolska), *Trud* (Praca), *Krasnaja Zwiezda* (Czerwona Gwiazda), wszystkich dzienników republikańskich, krajowych i obwodowych, a także dzienników i czasopism naukowych i technicznych specjalnych powinny wprowadzić w swoich wydawnictwach działy krytyki i bibliografii.

Niezależnie od recenzji i wzmianek bibliograficznych o poszczególnych książkach oddziały krytyczno-bibliograficzne ogól-

nych centralnych gazet i dzienników powinny systematycznie dawać przeglądy literatury z zakresu poszczególnych dziedzin nauki i wiedzy.

Redakcje centralnych czasopism teoretycznych i politycznych *Bolszewik*, *Pod Znamieniem Marksizmu* (Pod Sztandarem Marksizmu), *W Pomoszcz Marksistsko-Leninskomu Obrazowaniju* (Poradnik Szkolenia Marksistowsko-Leninowskiego), *Istori-Marksist* (Historyk Marksista), *Istoriczeskij Żurnał* (Czasopismo Historyczne), *Problemy Ekonomiki* (Zagadnienia Ekonomiki), *Partijnoje Stroitelstwo* (Budownictwo Partyjne), *Sputnik Agitatora* (Towarzysz Agitatora), *Mirowoje Choziajstwo i Mirowaja Politika* (Gospodarka i Polityka Światowa), *Mołodoj Bolszewik* (Młody Bolszewik) na równi z ogłaszaniem artykułów krytyczno-literackich i recenzji najbardziej aktualnych książek, powinny organizować także bibliografie oraz przeglądy literatury przeznaczone dla swoich czytelników.

Dzienniki republikańskie, krajowe i obwodowe powinny regularnie drukować zalecające wykazy książek i artykuły o najważniejszych dziełach literackich, jak również postarać się o recenzowanie wszystkich publikacji wychodzących w wydawnictwach miejscowych.

Dzienniki i czasopisma specjalne powinny stworzyć stałe oddziały krytyczno-bibliograficzne i zorganizować ich pracę tak, aby całe wychodzące piśmiennictwo specjalne było recenzowane i oceniane. Przeglądy piśmiennictwa z zakresu każdej dziedziny produkcji powinny być publikowane nie rzadziej niż raz na kwartał. Dzienniki i czasopisma specjalne powinny regularnie ogłaszać zalecające wykazy piśmiennictwa z zakresu poszczególnych dziedzin produkcji, przeznaczone dla robotników i pracowników inżynieryjno-technicznych oraz informować o najważniejszych obcych wydawnictwach technicznych.

KC WKP(b) zalecił, aby koniecznie w pełni rozwijać bibliografię zalecającą, skupiwszy ją w następujących instytucjach naukowych:

a) w Instytucie Marksa-Engelsa-Lenina — literaturę marksistowsko-leninowską. IMEL powinien zorganizować opracowanie bibliograficzne całej wychodzącej w kraju literatury społeczno-politycznej. Czasopismo *Kniga i Proletarskaja Riewolucja* (Książka i Rewolucja Proletariacka) zostaje przekazane Instytutowi Marksa-Engelsa-Lenina i przekształcone w dwutygodnik bibliograficzny *Marksistsko-Leninskaja Litieratura* (Literatura Marksistowsko-Leninowska);

b) w Instytucie Literatury Światowej im. Gorkiego — literaturę piękną. Czasopismo *Litieraturnoje Obozrienije* (Przegląd Literacki) zostaje przekazane Instytutowi i przekształcone w zalecający przegląd bibliograficzny literatury pięknej;

c) w Akademii Nauk ZSRR — piśmiennictwo naukowe i techniczne;

d) we Wszechzwiązkowej Akademii Rolniczej im. Lenina — piśmiennictwo rolnicze. Istniejący *Wiestnik Sjelskochoziajstwiennoj Litieratury* (Wiadomości Rolnicze) zostanie przekształcony w czasopismo poświęcone bibliografii zalecającej piśmiennictwa rolniczego, przeznaczonego dla kadry agrotechnicznej i gospodarczej kolchozów, sowchozów, SMT¹⁾ i administracji rolnej;

e) w Ludowym Komisariacie Oświaty RFSRR — piśmiennictwo dla nauczycieli szkół i szkół zawodowych, studentów i uczniów.

Zalecająca bibliografia poszczególnych dziedzin produkcji powinna być skupiona w centralnych specjalnych bibliotekach komisariatów ludowych.

KC WKP(b) zobowiązał głównych redaktorów komisariatów ludowych do zorganizowania zalecającej bibliografii całego piśmiennictwa technicznego swoich dziedzin, jak również do referowania obcej literatury technicznej.

Na Wszechzwiązkową Bibliotekę im. Lenina nałożono obowiązek opracowywania zalecających wykazów literatury, prze-

¹⁾ Stacji Maszynowo-Traktorowych.

znaczonych do użytku powszechnych bibliotek miejskich i wiejskich. Wszechzwiązkowej Bibliotece im. Lenina zostaje przekazane czasopismo *Czto Czitat* (Co Czytać), z tym, że będzie ono przekształcone w dwutygodnik poświęcony bibliografii zalecającej, przeznaczony dla bibliotekarzy powszechnych bibliotek miejskich i wiejskich bibliotek-czytelni.

Akademia Nauk ZSRR powinna w r. 1941 przystąpić do wydania podstawowej pracy bibliograficznej pt. *Kniga o knigach* (Książka o książkach), obejmującej wszystkie główne dziedziny nauki i wiedzy.

Uchwałą KC WKP(b) postanowiono scentralizować całą państwową bibliografię rejestracyjną oraz statystykę druków we Wszechzwiązkowej Izbie Książki. Izba Książki powinna dokonać pełnej ewidencji publikacji wydanych w okresie władzy radzieckiej.

W. Olszew

STAN I ZADANIA BIBLIOGRAFII ZALECAJĄCEJ

(REFERAT NA NARADZIE AKTYWU BIBLIOTECZNEGO
W DNIACH 25—29 KWIETNIA 1952 r.)

Tyt. oryg.: *Sostojanije i zadaczj
riekomiendatielnoj bibliografii.*
Tłum. ze zbioru *Sbornik sta-
tiej po woprosam biblioteko-
wiedienija i bibliografii.* Wy-
pusk 1. Moskwa 1953.
Przekład skrócony.

Bibliografia radziecka rozwija się w warunkach nieustan-
nego rozkwitu nauki i kultury socjalistycznej.

Uchwały Komitetu Centralnego Partii Komunistycznej
w sprawach ideologicznych postawiły wszelką pracę ideologicz-
ną na nowym poziomie

Nauka radziecka ma poważne osiągnięcia w rozwiązywaniu
najważniejszych problemów naukowych. Uzbrojona w wielką
teorię marksizmu-leninizmu, idzie naprzód we wszystkich dzie-
dzinach siedmiomilowymi krokami. Nauka i komunizm to u nas
sprawy nierozłączne. Wszystkie osiągnięcia nauki, wszystkie
odkrycia naszych uczonych służą budowie komunizmu, służą
sprawie postępu i pokoju.

Nauka radziecka jest mocno związana z praktyczną działal-

nością milionów budowniczych komunizmu. Wzbogaca się praktyką budownictwa komunistycznego i wzajemnie, biorąc czynny udział we wszystkich procesach budownictwa komunizmu, wzbogaca tę praktykę. Nauka radziecka rozwija się nie tylko dzięki wkładowi uczonych. Na rozwój jej wpływają również nowatorstwo i wynalazki praktyków produkcji socjalistycznej.

W procesie budowy komunizmu zacierają się istotne różnice między pracą umysłową i fizyczną, w praktyce realizuje się zadanie podnoszenia kulturalno-technicznego poziomu robotników do poziomu pracowników inżynieryjno-technicznych. W szkołach oraz przez samokształcenie — bez odrywania się od pracy — miliony ludzi w mieście i na wsi zdobywają wiedzę i opanowują technikę. Państwo radzieckie stwarza wszelkie warunki po temu, aby ludzie pracy miast i wsi mogli prędzej opanować naukę i technikę, rozwijać swoją twórczą energię w walce o komunizm.

Socjalistyczna kultura narodów ZSRR jest kulturą nowego, wyższego typu, jest najbardziej postępową kulturą w świecie. Służy ona budowie komunizmu, służy narodowi walczącemu o szczęście całej ludzkości.

W naszym kraju skutecznie realizowane jest zadanie, aby wszystkich robotników i chłopów uczynić ludźmi wykształconymi i kulturalnymi. Wprowadzono obowiązek nauki w zakresie szkoły 7-letniej, nieustannie wzrasta ilość szkół. Dzieła klasyków marksizmu-leninizmu wydawane są w milionowych nakładach w 119 językach. Miliony budowniczych komunizmu wychowuje się na genialnych dziełach Marksa, Engelsa, Lenina. Szeroko rozpowszechnione są utwory literatury pięknej oraz książki ze wszystkich dziedzin wiedzy. Ludzie radzieccy kochają książkę. Książka jest ich najlepszym pomocnikiem w nauce i w pracy.

Państwo radzieckie przeznacza co roku olbrzymie sumy na tworzenie nowych bibliotek oraz na uzupełnianie ich zbiorów.

W Kraju Rad, gdzie nauka jest rzeczywiście ludowa, ludową jest również bibliografia, będąca środkiem doprowadzającym wiedzę polityczną i naukę do szerokich mas ludzi pracy. Bibliografowie radzieccy są dla milionów czytelników prawdziwymi pomocnikami w ich pracy, mającej na celu opanowanie całego bogactwa nauki i kultury socjalistycznej.

Jakże inna jest sytuacja w krajach kapitalistycznych. Bibliografia jest tam podporządkowana interesom kliki wyzyskiwaczy. Wynika to z sytuacji nauki w społeczeństwie kapitalistycznym. Nauka burżuazyjna jest pozbawiona więzi z ludem i stała się przywilejem klas panujących. Dlatego i bibliografia burżuazyjna, ograniczywszy się do obsługi potrzeb małej części wysoko wykwalifikowanej inteligencji burżuazyjnej, swoim kierunkiem i charakterem swoich wydawnictw stawia przeszkody pomiędzy książką i prostymi ludźmi, pragnącymi zdobyć wiedzę.

Pod kierownictwem Partii Komunistycznej biblioteki radzieckie i radziecka bibliografia czynnie walczą o postęp, naukę, kulturę i pokój. Zadaniem ich jest służyć ludowi, jego interesom, pomagać w rozwoju nauki i kultury.

W rozwoju bibliografii radzieckiej wyraża się bogactwo kultury socjalistycznej oraz jej prawdziwie demokratyczny charakter. Bibliografia zalecająca, która zgodnie z uchwałą KC WKP(b) „O krytyce literackiej i bibliografii“ odgrywa wielką rolę w podnoszeniu poziomu politycznego i kulturalno-technicznego szerokich mas, jest najlepszą formą propagowania literatury politycznej, naukowej i pięknej. Jej zadania i charakter wynikają z zadań komunistycznego wychowywania mas pracujących.

Zasada partyjności w bibliografii została określona przez W. I. Lenina w recenzji książki N. A. Rubakina *Wśród książek*. Lenin zdemaskował rzekomą obiektywność bibliografii burżuazyjnej i uzasadnił niemożliwość istnienia bibliografii ponadklasowej, nie biorącej udziału w „walce idei“. W. I. Lenin po-

kazał, jak należy realizować w bibliografii zasadę partyjności.

Bibliografia radziecka jest wrogiem obiektywistycznego, apolitycznego, bezideowego stosunku do zagadnienia doboru literatury. Ma ona charakter bojowy, wymierzony przeciw ideologii obcej marksizmowi-leninizmowi, przeciw jawnym i zamaskowanym reakcyjnym „ciemniakom“, przeciw wszelkim zakusom rozdmuchiwania wygasłych „idei“ kapitalizmu.

Partyjność, naukowość, aktualność polityczna i celowość, ścisła więź z konkretnymi zadaniami budownictwa komunistycznego — oto zasady bibliografii radzieckiej.

Pomoc w komunistycznym wychowywaniu mas, głębokie zrozumienie interesów i potrzeb czytelników, właściwy dobór literatury, niezbędny dla zaspokojenia tych potrzeb — oto zasadnicze cechy naszej pracy bibliograficznej.

* *

*

Czy i o ile bibliografia zalecająca spełnia w naszych warunkach swoje zadania?

W roku 1948 na Pierwszej Wszechrosyjskiej Naradzie Bibliotekarzy podkreślono fakt znacznych niedociągnięć bibliografii zalecającej w stosunku do praktycznych zadań budownictwa komunistycznego.

Wystarczy powiedzieć, że w r. 1947 opracowano i wydano w małych nakładach zaledwie 73 poradniki bibliograficzne, często na tematy wybrane przypadkowo. Nie ulega wątpliwości, że w pracy bibliotek nie odegrały one poważniejszej roli. Bibliografia zalecająca nie tylko nie zdobyła należnego jej miejsca, ale często „czcigodni“ bibliografowie pomiatali nią jako bibliografią „drugiego gatunku“, nie zasługującą nawet na to, aby ją brać na serio. Pewna część bibliografów i bibliotekarzy uważała, że bibliografią „naukową“ jest tylko bibliografia „wyczerpująca“, odrzucająca w istocie rzeczy zasadę partyjności, zasadę rzeczywiście naukowego doboru literatury.

W wielu bibliotekach katalogi czytelnicze zbudowane były według zasady „wyczerpującej kompletności” piśmiennictwa, niezależnie od jego kierunku ideologicznego, jego istotnie naukowej wartości.

Bibliotekarze i bibliografowie radzieccy podjęli energiczną walkę o zlikwidowanie w pracy bibliotekarskiej i bibliograficznej formalistycznych, obiektywistycznych tendencji, których wyrazem jest dążenie do bibliografii wyczerpującej oraz wymawianie się od opracowywania tematów aktualnych, związanych z praktycznymi potrzebami budownictwa komunistycznego. Teraz bibliografia zalecająca jest ogólnie uznawana, według jej zasad są budowane katalogi czytelnicze i prowadzona jest wszelka informacyjna praca bibliotek. Wzrosła ilość bibliotek i innych organizacji, czynnie pomagających w rozwijaniu bibliografii zalecającej, zwiększyła się ilość wydawnictw bibliograficznych.

Zgodnie z uchwałą Komitetu Centralnego Partii „O krytyce literackiej i bibliografii” obok Państwowej Biblioteki ZSRR im. W. I. Lenina do pracy nad bibliografiami zalecającymi włączyły się takie biblioteki, jak Państwowa Publiczna Biblioteka im. M. E. Sałtykowa-Szczedriny, Państwowa Biblioteka Historyczna, Centralna Biblioteka Politechniczna, Państwowa Biblioteka Naukowa Ministerstwa Szkół Wyższych, Centralna Naukowa Biblioteka Rolnicza oraz wiele centralnych bibliotek naukowo-technicznych ministerstw ZSRR ¹⁾. Poradniki bibliograficzne są wydawane przez 59 obwodowych i republikańskich bibliotek RFSRR.

Niestety, do dziś jeszcze instytucje Akademii Nauk ZSRR, Ministerstwo Oświaty RFSRR, Akademia Nauk Pedagogicz-

¹⁾ Do bibliotek naukowo-technicznych ministerstw ZSRR należą biblioteki centralne przemysłu: hutniczego, leśnego, naftowego, budowy obrabiarek, budownictwa, budowy okrętów, przemysłu chemicznego, budowy maszyn ciężkich i dróg komunikacyjnych.

nych RFSRR i in. uchylają się od pracy nad bibliografiami zalecającymi. A jednak uchwała KC WKP(b) „O krytyce literackiej i bibliografii” zobowiązała te instytucje do aktywnego udziału w pracy w tej dziedzinie.

W ciągu lat 1948—1951 biblioteki państwowe, centralne biblioteki naukowo-techniczne ministerstw RFSRR, biblioteki obwodowe i republik autonomicznych RFSRR wydały 1665 bibliografii zalecających na najróżniejsze tematy.

Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina wydała 282 bibliografie, z których na specjalną uwagę zasługują takie poważne prace bibliograficzne, jak katalog zalecający biblioteki wiejskiej i kolchozowej oraz katalog biblioteki rejonowej. W roku 1952 Biblioteka im. W. I. Lenina wydała przerobiony katalog biblioteki rejonowej.

Poważne osiągnięcia mają w tej dziedzinie biblioteki obwodowe, krajowe i republik. W ciągu czterech lat wydały one 873 poradniki i przewodniki bibliograficzne, specjalną uwagę zwracając na propagandę literatury społeczno-politycznej i rolniczej. Należy zaznaczyć, że biblioteki te dosyć szeroko rozwinęły bibliografię regionalną.

W ciągu czterech lat biblioteki wydały następującą liczbę bibliografii z poszczególnych dziedzin:

Nauki społeczno-polityczne	524
Nauki techniczne	390
Nauki rolnicze	319
Nauki przyrodnicze	176
Literatura piękna	155
Sztuka	17
Literatura dla dzieci	37
Przewodniki ogólne	47

Razem 1665

Dane te świadczą o poważnym wzroście liczby poradników bibliograficznych ze wszystkich podstawowych dziedzin wiedzy. Na czołowym miejscu znajduje się bibliografia społeczno-polityczna, powołana do tego, aby pomagać czytelnikowi w opanowaniu teorii marksizmu-leninizmu, w poznawaniu uchwał partii i rządu oraz osiągnięć i zadań budownictwa komunistycznego.

* *

*

Wydział Propagandy i Agitacji przy Centralnym Komitecie Partii wydaje plany szkoleniowe dla studiujących marksizm-leninizm i historię partii. Plany te są wykorzystywane przy opracowywaniu bibliografii zalecających oraz w pracy większości bibliotek, które w oparciu o nie zalecają literaturę czytelnikom studiującym samodzielnie marksizm-leninizm i historię partii.

Wszystkie zagadnienia budownictwa komunistycznego — kierownicza rola partii, rola i zadania państwa radzieckiego, konstytucja ZSRR, zadania budownictwa kołchozowego, osiągnięcia gospodarki narodowej ZSRR — odzwierciedlają się w tematyce społeczno-politycznej bibliografii zalecającej. Historia naszego kraju oraz najbardziej aktualne zagadnienia współczesne — walka narodu radzieckiego o pokój i demokrację, przeciw podżegaczom do nowej wojny — są w tej bibliografii również naświetlone.

Wiele poradników poświęcono tak ważnym zagadnieniom jak: nauka marksizmu-leninizmu o dyktaturze proletariatu, państwo, polityka partii w kwestii narodowej, historia budownictwa kołchozowego.

Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina wydała poradnik *Związek Radziecki — nasza wielka ojczyzna*. Poradnik ten jest przeznaczony dla czytelnika rozpoczynającego studiowanie literatury społeczno-politycznej. Zawiera on prace,

które czytelnikowi dopomogą w studiowaniu teoretycznych podstaw polityki Partii Komunistycznej. Pracownicy Moskiewskiej Biblioteki im. M. Gorkiego opowiadają, z jaką radością powitali to wydawnictwo młodzi robotnicy. Takie poradniki jak *Co czytać o moralnym obliczu człowieka radzieckiego*, *Co powinien przeczytać wstępujący do WLKSM o celach i zadaniach Kom-somołu* są szeroko rozpowszechnione wśród młodzieży. We wszystkich tych poradnikach zaleca się przede wszystkim dzieła W. I. Lenina oraz prace czołowych działaczy partii i przedstawicieli rządu. Posługując się tymi poradnikami bibliotekarze organizują przeglądy książek zarówno w wypożyczalniach, jak w domach robotniczych, organizują stałe wystawy książek, uzupełniane nową literaturą na te tematy.

Za mało opracowano poradników bibliograficznych przeznaczonych dla osób samodzielnie studiujących historię i teorię Partii Komunistycznej, zwłaszcza zaś zagadnienia materializmu dialektycznego i historycznego oraz ekonomię polityczną. Luka ta w pewnej mierze będzie uzupełniona z chwilą wydania opracowanych przez Państwową Bibliotekę ZSRR im. W. I. Lenina nowych zeszytów *Biblioteki samokształcenia* na tematy: „Co czytać z zagadnień marksizmu dialektycznego i historycznego“, „Co czytać z historii Partii Komunistycznej“, „Co czytać z historii ZSRR“, „Co czytać z historii różnych krajów“.

Niektóre bibliografie przeznaczone dla studiujących teorię i historię Partii Komunistycznej zawierają poważne braki, obniżające ich wartość naukową. Chodzi tu przede wszystkim o zagadnienia pełności i zasady doboru literatury.

Takie pomyłki, zdarzające się nie tylko w bibliografiach Biblioteki im. Lenina, lecz również w wydawnictwach wielu innych bibliotek, wskazują na to, że dobór literatury w poradnikach bibliograficznych wymaga wielkiej dokładności oraz głębokiej znajomości przedmiotu.

Nie dość dokładnie przemyślany jest dobór dzieł klasyków

marksizmu-leninizmu w wydawanych przez Centralną Bibliotekę Politechniczną ulotkach bibliograficznych do odczytów dla studiujących historię Partii Komunistycznej i teorię marksizmu-leninizmu. Często ulotki te są przeładowane literaturą. W ulotce np. poświęconej pracy W. I. Lenina *Imperializm jako najwyższe stadium kapitalizmu* jedną z pozycji zalecanej podstawowej literatury jest praca licząca 739 stron (Tietradi po imperializmu). Czasem znowu brak w nich podstawowych prac, co również obniża wartość bibliografii. W wykazie literatury do pracy J. W. Stalina *Rewolucja Październikowa a taktyka komunistów rosyjskich* nie wskazano na przykład żadnej pracy W. I. Lenina poświęconej sprawom przygotowania i wywołania rewolucji socjalistycznej.

Takich niedociągnięć można wskazać więcej w ulotkach Biblioteki Politechnicznej. Fakty takie zdarzają się dlatego, że autorzy bibliografii nie dość głęboko zastanawiają się, jakie jest zadanie takich bibliografii oraz jakim czytelnikom mają one służyć.

Wiele błędów spotyka się w wydawnictwach bibliotek obwodowych. Oto niektóre przykłady.

W roku 1951 Kemerowska Biblioteka Obwodowa wydała bibliografię zalecającą *Dla studiujących teorię marksizmu-leninizmu*. Jest ona przeładowana przestarzałymi już materiałami z czasopism i gazet, brak w niej natomiast prac klasyków marksizmu-leninizmu. Trudno zrozumieć, jakie są zasady doboru materiałów i układu w obrębie każdego tematu tej bibliografii. Na temat „Materializm dialektyczny i historyczny — jako teoretyczna podstawa komunizmu“ wskazano tu dziesięć artykułów, w tym pięć o kosmopolityzmie; w rozdziale „Marksistowski materializm filozoficzny jako jedyna teoria naukowa“ prawie wszystkie zalecone prace są poświęcone historii filozofii rosyjskiej i krytyce reakcyjnych prądów filozoficznych. Trudno odgadnąć, według jakich zasad dokonano tu układu materiałów: raz stosowano układ alfabetyczny, gdzie

indziej tematyczny. Układ materiałów jest jednak niezmiernie ważnym zagadnieniem w bibliografii zalecającej. Autorzy, jak widać, najmniej myśleli o tym, w jaki sposób poradnik uczynić sensownym i pożytecznym.

Astrachańska Biblioteka Obwodowa wydała wskazówki bibliograficzne pt. *Program językoznawstwa marksistowskiego*. Bibliografia obejmuje 90 prac. Autorzy jej nie przemyśleli również ani celu bibliografii, ani tego jakim czytelnikom ma ona służyć. Brak tu podziału materiałów bibliograficznych, mimo że tu właśnie jest on niezbędny.

Przytoczone wyżej przykłady nie wyczerpują, niestety, wymienionych już niedociągnięć bibliografii zalecającej. Trzeba stanowczo zająć się sprawą poważnego polepszenia jakości poradników bibliograficznych, mających na celu niesienie pomocy studiującym teorię marksizmu-leninizmu i historię partii, sprawą rozszerzenia tematyki, możliwą do wykonania pod warunkiem właściwego wyzyskania sił, oraz zagadnieniem wzmocnienia kadr pracujących na tym odpowiedzialnym odcinku.

Aby skutecznie rozwiązać ten problem, należy do pracy nad poradnikami bibliograficznymi przeznaczonymi dla studiujących naukę marksizmu-leninizmu i historię partii — obok Biblioteki im. W. I. Lenina wciągnąć również Bibliotekę im. M. E. Sałtykowa-Szczedriny i Państwową Bibliotekę Historyczną. Wspólnymi siłami tych trzech bibliotek można będzie znacznie rozszerzyć tematykę i podnieść jakość wydawanych poradników. Pozwoliłoby to w znacznym stopniu odciążyć biblioteki obwodowe od wydawania poradników, których opracowanie często przekracza ich możliwości.

Niezależnie od dziedziny zagadnień, poradniki bibliograficzne powinny być przydatne do propagowania marksizmu-leninizmu. W większości poradników zalecane są istotnie dzieła klasyków marksizmu-leninizmu pozostające w ścisłym związku z literaturą danych zagadnień. Daje to czytelnikowi możliwość przestudiowania faktów w świetle teorii marksizmu-leninizmu.

Jest jeszcze, niestety, sporo błędów w doborze i adnotacjach dzieł klasyków marksizmu-leninizmu. W poradniku np. A. S. *Puszkina*, wydanym przez Państwową Bibliotekę ZSRR im. W. I. Lenina, jest sporo słabych adnotacji do prac W. I. Lenina. W adnotacjach powołano się na wyjątki z dzieł Lenina bez żadnego związku z sytuacją historyczną.

Autor poradnika *Twórcza współpraca nauki i produkcji*, wydanego przez Państwową Bibliotekę Publiczną im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina — przytaczając zamiast adnotacji cytate z pracy W. I. Lenina *Kwestia agrarna a krytycy Marksa* — nie wyjaśnił, że w cytacie chodzi o społeczne skutki postępu technicznego w społeczeństwie kapitalistycznym.

*
*
*

Często zdarzają się błędy innego rodzaju. W poradnikach, mianowicie, poświęconych zagadnieniom specjalnym zalecane są całe tomy dzieł klasyków marksizmu-leninizmu, bez wskazania stronic, na których można znaleźć wypowiedzi odnoszące się do danego tematu. Pod tym względem grzeszą zwłaszcza ulotki Centralnej Biblioteki Politechnicznej i bibliografie zamieszczane w przeznaczonych dla prelegentów książkach i broszurach wydawanych przez Państwowe Wydawnictwo Kultu-ralno-Oświatowe.

W większości wypadków wszystkie błędy wynikają ze słabego przygotowania autorów bibliografii w zakresie marksizmu-leninizmu, który powinien dobrze znać każdy bibliograf-specjalista niezależnie od dziedziny nauki, w jakiej pracuje.

Dla pełniejszej charakterystyki poradników z zakresu zagadnień społeczno-politycznych, zatrzymajmy się nad niektórymi tematami.

W ostatnich latach biblioteki intensywnie propagują literaturę dotyczącą historii naszej ojczyzny, zwłaszcza zaś okresu radzieckiego. Lepszy, trafniejszy pod względem politycznym

jest tu dobór tematów poradników zalecających, ostrzejszą stała się walka z elementami obiektywizmu i formalizmu przy doborze, układzie i adnotowaniu literatury.

Biblioteki wydały 105 poradników bibliograficznych z zakresu historii naszej ojczyzny. Prawie połowę z nich poświęcono historii okresu radzieckiego. Znaczną część stanowią poradniki związane z ważnymi datami historycznymi, bohaterską przeszłością naszego narodu, historią Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej, Wielką Wojną Narodową itd. Abstrahując od jakości tych poradników, trzeba jednak stwierdzić, że nie obejmują one jeszcze wszystkich nawet ważniejszych zagadnień. Do dziś nie opracowano tak ważnych tematów, jak historia formowania się klasy robotniczej i jej walki rewolucyjnej, walki rewolucyjnej chłopstwa pańszczyźnianego, roli rosyjskich demokratów rewolucyjnych i in. Nie ma przewodnika bibliograficznego dla całości historii ZSRR ¹⁾. W pracy nad bibliografiami historycznymi brak wyraźnego, przemyślanego planu. W wielu poradnikach nie ma prac podstawowych, są one przeciążone literaturą drugorzędną, mają błędny układ, brak w nich indeksów pomocniczych itd.

Należy podkreślić, że Państwowa Biblioteka Historyczna, powołana do odegrania na tym polu ważnej roli, nie wywiązuje się ze swych obowiązków. Biblioteka wydaje jedynie, i to w małej ilości, wykazy bibliograficzne dla nauczycieli szkoły średniej, uchylając się od pracy bibliograficznej przeznaczonej dla szerokich kręgów czytelniczych, interesujących się żywo historią naszej ojczyzny.

¹⁾ Obecnie wydano już takie poradniki:

Biblioteka samokształcenia. Zakres literatury. Zeszyt 1. Księga 1. Co czytać z historii WKP(b). Historia ZSRR. Historia obcych krajów. Państw. Wyd. Kult.-Oświat., 1952, 295 str. (Państw. orderu Lenina. B-ka ZSRR im. W. I. Lenina).

Historia ZSRR. Adnotowany wykaz literatury dla nauczycieli szkoły średniej. Pod red. rzeczywistego członka Akad. Nauk RFSRR A. M. Pankratowej. Wyd. 2. Moskwa, Państw. Wyd. Kult.-Oświat., 1952, 400 str.

Biblioteki propagują szeroko piśmiennictwo poświęcone walce o pokój na całym świecie. Szeroko również propagowana jest literatura o rozwoju gospodarczym i kulturalnym europejskich krajów demokracji ludowej i Chińskiej Republiki Ludowej.

Niewątpliwe sukcesy zalecającej bibliografii zagadnień społeczno-politycznych nie upoważniają nas w żadnym razie do twierdzenia, że w pełni osiągnęliśmy już ten stan i poziom, jakiego od nas wymaga naród radziecki. Należy opracować jeden plan tematyczny wydawania poradników bibliograficznych z zakresu zagadnień społeczno-politycznych i do jego wykonania zobowiązać przede wszystkim Państwową Bibliotekę ZSRR im. W. I. Lenina, Bibliotekę im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina i Bibliotekę Historyczną. Bez takiego planu ani racjonalne wykorzystanie sił bibliografów licznych bibliotek, ani rozszerzenie tematyki, ani likwidacja dublowania pracy nie są możliwe.

Szerokie rozpowszechnienie i wprowadzenie do produkcji osiągnięć nauki i techniki radzieckiej ma poważne znaczenie dla umocnienia materialno-technicznej bazy komunizmu. W wykonaniu tego zadania pomaga zalecająca bibliografia literatury techniczno-ekonomicznej i agrotechnicznej.

Z pomocą robotnikom czołowych zawodów spieszą przede wszystkim takie biblioteki jak Centralna Biblioteka Techniki Budowlanej i Biblioteka Ministerstwa Hutnictwa ZSRR. Bibliografowie tych bibliotek współpracują ściśle z wykwalifikowanymi specjalistami. Cenna jednakże praca tych bibliotek marnuje się z powodu zbyt małych nakładów: 2—3 tysięcy a nawet 500 egzemplarzy. Ministerstwa posiadają własne poważne wydawnictwa, ale w ich planach wydawniczych nie ma miejsca na prace bibliograficzne. Wydawnictwa centralnych

bibliotek technicznych nie docierają wcale do bibliotek powszechnych.

W ekonomiczno-technicznych poradnikach bibliograficznych zdarzają się błędy natury zasadniczej. Propaganda nauk technicznych nie zawsze wiąże się z propagandą literatury naświetlającej polityczne i ekonomiczne zadania gospodarki narodowej. Grzeszy ona ciasnym technicyzmem. Przykładem mogą tu być niektóre wydawnictwa biblioteki Ministerstwa Przemysłu Leśnego i Papierniczego, Ministerstwa Komunikacji i in.

Biblioteka im. M. E. Sałtykowa-Szczedriny wydała cenne poradniki dla robotników wielu czołowych zawodów. Biblioteki Kujbyszewska, Kurska, Czelabińska i inne skutecznie propagują przodujące doświadczenia produkcyjne, przede wszystkim przodowników pracy swoich obwodów. Centralna Biblioteka Politechniczna wydaje wiele ulotek propagujących piśmiennictwo techniczne. Wydawnictwa jej jednak są rozprowadzane przede wszystkim w filiach Wszechzwiązkowego Stowarzyszenia dla Upowszechniania Wiedzy Politycznej i Naukowej i nie docierają wcale do bibliotek powszechnych. Stworzenie centralnego wydawnictwa „Znaniye” nie zmieniło niestety tego stanu rzeczy.

Sporo poradników bibliograficznych poświęcono wykazaniu przodującej roli uczonych rosyjskich w ważniejszych dziedzinach nauki i techniki oraz historii techniki ojczystej. Można tu wskazać szereg poradników wydanych przez Centralną Bibliotekę Politechniczną samodzielnie lub wspólnie z Państwową Biblioteką ZSRR im. W. I. Lenina, przez Bibliotekę im. M. E. Sałtykowa-Szczedriny, Państwową Bibliotekę Naukową Ministerstwa Szkół Wyższych, kurską, rostowską i inne biblioteki obwodowe.

Najważniejszym błędem tych poradników jest słabe naświetlenie osiągnięć nauki i techniki radzieckiej w różnych gałęziach przemysłu. Szwankuje tu również propaganda przodujących doświadczeń nowatorów produkcji.

Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina powinna wzmóc pracę nad propagandą wiedzy technicznej. Powinna ona aktywniej współpracować z większymi bibliotekami technicznymi nad wydawaniem poradników o tematyce ekonomiczno-technicznej. Sprawa gruntownego polepszenia propagandy piśmiennictwa ekonomiczno-technicznego wymaga nasilenia pracy zarówno państwowych bibliotek publicznych, jak i centralnych bibliotek resortowych. Właśnie one powinny tu odegrać główną rolę zgodnie z uchwałą KC WKP(b) „O krytyce literackiej i bibliografii“, w której powiedziano: „Zalecająca bibliografia poszczególnych gałęzi produkcji powinna być scentralizowana w bibliotekach specjalnych“.

* *

*

Biblioteki pracują intensywnie również w zakresie bibliografii zalecającej piśmiennictwa rolniczego. W ciągu ostatnich 4 lat wydano 312 poradników bibliograficznych. W liczbie tej mieści się 259 poradników opracowanych przez biblioteki obwodowe.

Wydawane obecnie poradniki stoją na wysokim poziomie naukowym. Biblioteki czujnie obserwują ważniejsze wydarzenia w życiu naszego kraju, propagują literaturę dotyczącą osiągnięć nauki i produkcji rolniczej, dopomagają w upowszechnianiu zdobyczy nauki radzieckiej i doświadczeń przodowników. Poradniki bibliograficzne z zakresu tematyki rolniczej przede wszystkim dla kołchoźników są wydawane przez Państwową Bibliotekę ZSRR im. W. I. Lenina, Centralną Bibliotekę Nauk Rolniczych i jej filię w Leningradzie. Serię ciekawych poradników przeznaczonych dla osób studiujących prace K. A. Timiriazjewa, W. R. Wiliamsa i T. D. Łysenki wydała Biblioteka im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina. Z bibliotek obwodowych najwięcej zrobiły w tej dziedzinie biblioteki krasnodorska, ałtajska, nowosybirska, rostowska, swierdłowska i gorkowska. Trzeba tu wymienić wydane przez obwodową

bibliotekę w Wołogdzie dobrze opracowane poradniki poświęcone znanym pracownikom rolnictwa.

Propaganda piśmiennictwa rolniczego ma jednak jeszcze poważne braki. W poradnikach poświęconych tematyce rolniczej prawie zupełnie pominięto zagadnienie propagowania dzieł klasyków marksizmu-leninizmu z zakresu techniki i rolnictwa. Brak poradnika o przodownictwie Związku Radzieckiego w stworzeniu szkoły naukowego rolnictwa, naukowej uprawy ziemi. Za mało propagowane są doświadczenia przodowników rolnictwa. Mało jest poradników przeznaczonych dla specjalistów rolnictwa. Biblioteki centralne opóźniają się z wydawaniem poradników na tematy aktualne, skutkiem czego biblioteki obwodowe muszą same wykonywać tę pracę. Zdarza się często, że zaniedbują one przy tym główne zadanie — propagandę wydawnictw lokalnych, naświetlających doświadczenia rolnictwa danego rejonu.

W ostatnich czasach biblioteki centralne zaczęły współpracować nad bibliografią literatury rolniczej. Trzeba tu zwłaszcza podkreślić współpracę Państwowej Biblioteki ZSRR im. W. I. Lenina i Centralnej Biblioteki Rolniczej. Również współpraca rzymskiej, krasnodorskiej i innych bibliotek obwodowych i krajowych z miejscowymi instytucjami naukowymi daje poważne rezultaty. Niestety, w pracy nad bibliografią rolniczą zdarza się dublowanie, niedopuszczalne tym bardziej, że istnieje jeszcze wiele tematów nieopracowanych. Centralna Biblioteka Rolnicza wydała w r. 1949 przewodnik z zakresu hodowli zwierząt, w r. 1950 zaś Leningradzka jej filia wydała przewodnik na taki sam temat i dla tej samej grupy czytelników. Takich przykładów jest niemało.

* *

*

W zakresie bibliografii literatury przyrodniczej najwięcej wydano poradników przeznaczonych dla tych czytelników, którzy posiadają poważne przygotowanie ogólne.

Dla nauczycieli, wykładowców, propagandystów przeznaczony jest poradnik: *Z pomocą propagandzie naukowo-ateistycznej* (wydany przez Państwową Bibliotekę ZSRR im. W. I. Lenina). Poradnik ten zawiera materiały o najnowszych osiągnięciach radzieckich w dziedzinie nauk przyrodniczych, o ich roli w budownictwie komunizmu; zagadnienia przyrodnicze podano w związku z zagadnieniami filozofii marksistowsko-leninowskiej i ekonomiki gospodarki socjalistycznej.

Dla szerokich kół inteligencji radzieckiej przeznaczono poradnik bibliograficzny *Biblioteka samokształcenia*, której tom drugi jest poświęcony naukom przyrodniczym, geografii, historii nauki i techniki.

Dla czytelników przystępujących po raz pierwszy do lektury prac naukowych z zakresu przyrodoznawstwa, przeznaczone są niewielkie rozmiarami wskazówki dla czytelników, plany czytania i pogadanki o książkach. Pomocy tych jednak wydaje się za mało, ponadto zaś nie wszystkie one są dobrze opracowane. Na potrzeby czytelników zaczynających zaznajamiać się z zagadnieniami przyrodoznawstwa należy zwrócić szczególnie baczność uwagę, należy dać tym czytelnikom różnorodne materiały, zainteresować ich faktami ze wszystkich dziedzin nauki o przyrodzie.

Uchwała KC WKP(b) „O organizacji propagandy popularno-naukowej” zobowiązała biblioteki do szerokiej popularyzacji literatury dającej materialistyczne naświetlenie zjawisk przyrody, omawiającej zdobycze nauki, techniki i kultury. W uchwale podkreślono konieczność rozwinięcia tej pracy wśród ludności wiejskiej. Jeśli bibliografia zalecająca nie przychodzi tu z należną pomocą — to jest to winą Biblioteki im. W. I. Lenina.

Centralna Biblioteka Politechniczna wydaje wiele ulotek na różnorodne tematy z zakresu przyrodoznawstwa. Tematy ulotek są aktualne i odzwierciedlają osiągnięcia nauki radzieckiej. Wspólną wadą wielu ulotek jest nie dość staranny dobór literatury.

Poważne braki ma poradnik *Zalecające spisy literatury dla prelegentów kolchozowych. Zeszyt 2. Tematy z zakresu przyrodoznawstwa*, wydany przez Centralną Bibliotekę Politechniczną. Tematyka poradnika jest zwięzła. Wskazana literatura nie ukazuje osiągnięć nauki radzieckiej, nie odzwierciedla prowadzonej w naszym kraju gigantycznej pracy nad przeobrażeniem przyrody.

Wskutek nikłej aktywności bibliotek centralnych w zakresie sporządzania bibliografii na tematy naukowego ateizmu, tę trudną i odpowiedzialną pracę muszą podejmować biblioteki obwodowe. Doświadczenie uczy, że przekracza ona ich możliwości. W r. 1950 np. Murmańska Biblioteka Obwodowa wydała przewodnik po literaturze przyrodniczej. Autor obok wykazu poszczególnych dzieł klasyków marksizmu-leninizmu dał wykaz cytat z różnych tomów dzieł, nadając im przy tym dowolnie raz tytuły dzieł, to znowu swoje własne nagłówki. Bezkrytyczny był tu dobór literatury popularnonaukowej, wiele ze wskazanych prac było przestarzałych lub błędnych.

Bibliografia zalecająca powinna pomagać bibliotekarzom w szerokim wykorzystywaniu literatury popularnonaukowej dla celów propagandy ateistycznej. Głównym zadaniem bibliografii jest ukazanie kierunku materialistycznego najlepszych prac popularnonaukowych ze wszystkich dziedzin przyrodoznawstwa. Jest to zadanie Państwowej Biblioteki ZSRR im. W. I. Lenina, Biblioteki im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina i Centralnej Biblioteki Politechnicznej.

Poważnie zaniedbana jest bibliografia zalecająca z zakresu pedagogiki, sztuki, wychowania fizycznego, medycyny, mimo że zainteresowanie szerokich kręgów czytelnicznych tymi sprawami jest wielkie. Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina wydała mało bibliografii z zakresu sztuki i sportu. Biblioteka Nauk Pedagogicznych i Centralna Biblioteka Medyczna nie zajmują się wcale sprawami bibliografii zalecającej dla bibliotek powszechnych. Cała działalność Centralnej Biblioteki Medycznej,

mająca na celu pomoc dla szerokich kręgów czytelniczych, sprowadza się do opracowania rozdziału „Medycyna“ dla II wydania *Katalogu biblioteki rejonowej*.

Trzeba stwierdzić, że propaganda literatury pięknej, będącej najlepszym środkiem wychowywania młaz, jest zaniedbany odcinkiem bibliografii zalecającej. Odpowiedzialność za ten stan rzeczy spada przede wszystkim na Bibliotekę im. W. I. Lenina i im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina. W ciągu ostatnich czterech lat Biblioteka im. W. I. Lenina wydała zaledwie cztery poradniki w serii „Wiele pisarzy rosyjscy“, w poprzednich zaś czterech latach dwukrotnie więcej. Na początku 1952 r. wydano poradnik *Rosyjscy pisarze pierwszej połowy XIX wieku*. Zadańiem jego było wskazać bibliotekom literaturę krytyczną, odpowiadającą współczesnemu stanowi literaturoznawstwa. Wyszło drugie wydanie poradnika *Klasyki rosyjskiej literatury pięknej*. Biblioteka im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina w tym samym czasie wydała również tylko cztery poradniki poświęcone klasykom literatury rosyjskiej. Nie mamy poradników o twórczości wielkich pisarzy demokratów-rewolucjonistów: L. N. Tołstoja, I. S. Turgieniewa i in.

Bibliografie Państwowej Biblioteki im. W. I. Lenina są przeznaczone dla wykwalifikowanego czytelnika, nie zaś dla badacza-specjalisty. Dobór literatury i adnotacje ułatwiają czytelnikowi właściwą orientację w twórczości pisarza. Nie wykazano tu wszakże dostatecznej troski o bibliografię utworów, pomijanych w wydaniach zbiorowych.

Bibliografie Biblioteki im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina nie zawierają adnotacji, budowa ich jest mało czytelna, wiele w nich literatury zbędnej, brak im jasnego określenia odbiorcy. Nie udało się również próba przeznaczenia ich dla czytelnika-badacza. W poradnikach tych jednak wiele uwagi poświęcono bibliografii tekstów, co uznać trzeba za bezsporną ich zaletę.

Niezbędna jest w przyszłości koordynacja pracy obu bibliotek, aby każda z nich mogła wykorzystać swoje najlepsze doświadczenia i aby nie podejmowała pracy wykonywanej już przez inną bibliotekę.

Propaganda radzieckiej literatury pięknej jest niezadowalająca. Niewiele można wskazać tytułów bibliografii poświęconych tym tematom (L. i M. Zaleskie: *Rosyjska literatura radziecka, Biblioteka Samokształcenia. Zeszyt 3*, wydana przez Bibliotekę im. W. I. Lenina oraz kilka wskazówek dla czytelników o twórczości niektórych pisarzy radzieckich). Ten poważny brak powinien jak najprędzej zlikwidować biblioteki im. W. I. Lenina i im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina.

Słabo rozwinięta jest również propaganda literatury narodów ZSRR. W ostatnich latach Biblioteka im. W. I. Lenina wydała tylko dwa poradniki poświęcone literaturze Ukrainy i Białorusi oraz opracowany wspólnie z Biblioteką Kazachskiej SRR poradnik o twórczości Dżambuła. Oprócz tego w zeszytach *Biblioteki Samokształcenia*, w *Literaturze Radzieckiej* i w serii *Klasyki literatury pięknej* poszczególne rozdziały poświęcono literaturze narodów radzieckich. Jest to, oczywiście, za mało. Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina wspólnie z bibliotekami republik związkowych powinna wydać serię bibliografii z zakresu literatury narodów ZSRR. Biblioteki republikańskie, krajowe i obwodowe powinny szerzej rozwijać propagandę najlepszych utworów pisarzy radzieckich swoich krajów.

Można tu wskazać pozytywne doświadczenia Rostowskiej Biblioteki im. K. Marksa (seria poradników *Pisarze Radzieckiego Donu*), Stawropolskiej („wskazówki” o pisarzach-laureatach: Zakrutkinie i Sokołowie), Państwowej Naukowej Biblioteki Swierdłowskiej (poradnik *Pisarze Uralu*). Trzeba tu wymienić serię „wskazówek” *Pisarze Radzieckiej Jakutii* wydaną przez Jakucką Bibliotekę Państwową im. A. S. Puszkina. Aby biblioteki obwodowe mogły skupić uwagę na bibliografii krajowej,

biblioteki centralne muszą wydawać swoje poradniki na czas i w większych nakładach.

Propaganda osiągnięć radzieckiej nauki, techniki, literatury i sztuki powinna opierać się przede wszystkim na szerokim zalecaniu i doprowadzaniu do mas czytelnicznych prac wyróżnionych Nagrodami Stalinowskimi. Pod tym względem bibliografia zalecająca nie stoi na wysokości zadania, większość zaś wydanych poradników obejmuje tylko literaturę piękną. Propaganda prac laureatów Nagród Stalinowskich w dziedzinie nauki i techniki jest natomiast słaba.

Równocześnie z wydawaniem poradników poświęconych laureatom Nagród Stalinowskich ze wszystkich dziedzin nauki, literatury i sztuki, największe biblioteki — a więc przede wszystkim Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina, Biblioteka im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina, Biblioteka Historyczna, Państwowa Biblioteka Naukowa Ministerstwa Szkół Wyższych — wspólnie powinny opracować podstawowe bibliografie prac dających obraz wybitniejszych osiągnięć radzieckiej nauki, techniki, literatury i sztuki.

W dalszym ciągu źle stoi sprawa bibliografii zalecającej z zakresu literatury dziecięcej. W pewnej mierze zajmują się nią tylko Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina i Dom Książki Dziecięcej. W ciągu czterech lat wydały one 37 poradników z czego 23 przypada na Bibliotekę im. W. I. Lenina. Dodajmy, że zrab ich stanowią ulotki, posiadające mały zasięg oddziaływania.

Biblioteka im. W. I. Lenina kontynuuje druk kartek adnotowanych dla bibliotek dziecięcych i szkolnych. Od r. 1952 Biblioteka im. W. I. Lenina rozpoczęła wydawanie kwartalnych przeglądów literatury dziecięcej, przeznaczonych dla bibliotek dziecięcych i szkolnych. Wszystko to jednak nie rozwiązuje zasadniczych zadań stojących przed bibliografią literatury dla dzieci.

Do chwili obecnej Ministerstwo Oświaty RFSRR, które zgodnie z uchwałą KC WKP(b) powinno wydawać bibliografie zalecające dla dzieci i młodzieży szkolnej, nie zrobiło nic, aby bibliografię tę postawić na odpowiednim poziomie. O sprawę tę nie troszczy się również Akademia Nauk Pedagogicznych, która, jak się wydaje, powinna odegrać główną rolę w organizacji propagandy literatury dla dzieci i młodzieży szkolnej.

* *
*

Żywotną sprawą bibliotek obwodowych, krajowych i republikańskich jest bibliografia regionalna. Pomaga ona w wykonaniu zadań miejscowego budownictwa gospodarczego i kulturalnego oraz propagandzie przodujących doświadczeń.

Jeśli poprzednio biblioteki kładły nacisk na pełną rejestracyjną bibliografię regionalną — to obecnie naczelną rolę zajmuje zalecająca bibliografia regionalna. Zasada partyjności znajduje tu swój wyraz zarówno w doborze literatury do poradników, w ich założeniach, jak i tematyce.

Udział w tej pracy bierze jednakże tylko 35 bibliotek, które w ostatnich czterech latach wydały około 100 poradników bibliograficznych.

Najbardziej aktywne są biblioteki obwodowe: kujbyszewska, rostowska, jakucka i krasnodarska. Jako zasadniczą cechę tej bibliografii trzeba wskazać to, że kładzie ona nacisk na ukazanie pracy przodowników i ich nowatorskie doświadczenia w przemyśle i rolnictwie swego kraju. Poważne miejsce zajmuje w niej literatura piękna: bibliografie poświęcone pisarzom danego kraju oraz przewodniki po regionalnej literaturze pięknej.

Bibliografia regionalna zrobiła poważne postępy. Zdarzają się jednak poradniki, które posiadają poważne błędy zasadnicze. Przystępując do opracowania poradników poświęconych sprawom lokalnym, niektóre biblioteki zamiast propagować

przodujące postępowe zjawiska kultury rosyjskiej, kolekcjonują dawno przebrzmiałe, słusznie zapomniane nazwiska i książki. Tak np. Obwodowa Biblioteka Uljanowska do drugiego zeszytu serii *Ludzie naszego kraju* włączyła literaturę o J. D. Bielajewie, drugorzędnym dramaturgu i krytyku teatralnym z początku XX wieku, współpracowniku suworinowskiego *Nowego Czasu*. Jego sentymentalne sztuczki biblioteka zupełnie bezkrytycznie zaleca do inscenizacji w zespołach amatorskich. Taki, że tak rzec można, „muzealny“ stosunek do zagadnień jest niedopuszczalny w regionalnej bibliografii zalecającej.

W wielu poradnikach obserwujemy: brak jasno określonego odbiorcy, nieprawidłową klasyfikację materiałów, brak adnotacji i przedmów. Obserwując dotychczasową pracę na tym odcinku, trzeba powiedzieć, że poszczególne biblioteki obrały właściwy kierunek i zdobyły wiele ciekawych doświadczeń, które należy upowszechnić. Przykładem właściwego zrozumienia zadań bibliografii regionalnej mogą być takie biblioteki, jak kujbyszewska, krasnodarska i niektóre inne. Biblioteka kujbyszewska np. w ciągu 4 lat wydała 68 poradników na różne tematy, z czego 1/3 przypada na poradniki z zakresu rolnictwa. Wiele uwagi poświęca ona propagandzie osiągnięć nowatorów przemysłu obwodu kujbyszewskiego. Zasadniczą cechą prac bibliograficznych Kujbyszewskiej Biblioteki Obwodowej jest troska o stworzenie pomocy dla gospodarki obwodu oraz szerokie wykorzystanie w tym celu materiałów lokalnych. Chociaż tematyka poradników bibliograficznych poświęconych literaturze społeczno-politycznej czasami dubluje wydawnictwa bibliotek centralnych, biblioteka kujbyszewska stara się jednak wykorzystać publikacje lokalne do naświetlenia szeregu zagadnień. Takie dublowanie jest usprawiedliwione.

* *

*

Zadaniem bibliografii zalecającej jest przyjście z pomocą bibliotekom powszechnym na wszystkich odcinkach ich pracy, nie

tylko więc przy wypożyczaniu książek i w różnych imprezach masowych, lecz także przy tworzeniu przeznaczonych dla czytelników pełnowartościowych katalogów, które powinny stać się dobrym środkiem propagandy marksizmu-leninizmu oraz wiedzy politycznej i zdobyczy nauki. Trzeba stanowczo wykończyć formalizm, który katalogi zmienia jedynie w ewidencyjny aparat biblioteki.

Prawdziwie naukowe opracowanie katalogów czytelniczych, obejmujące właściwy dobór i naświetlenie literatury, wymaga udziału poważnego zespołu naukowego i przekracza możliwości biblioteki rejonowej, a tym bardziej wiejskiej, które nie mają potrzebnych specjalistów. Z tych powodów wynikła konieczność centralnego opracowania typowych katalogów czytelniczych dających przegląd najlepszych książek, które w pierwszym rzędzie powinny być zalecane przez bibliotekarza.

Trzeba wziąć pod uwagę, że opracowując typowe katalogi czytelnicze nie można opierać się na konkretnym księgozbiorze tej czy innej biblioteki. Po pierwsze dlatego, że typowe katalogi czytelnicze, jeśli rzeczywiście stoją na wysokim poziomie, można rozpartywać jako specyficzne zamówienie społeczne pod adresem instytucji wydawniczych, mogące mieć wpływ na ich pracę. Po drugie, szerokie możliwości korzystania z wypożyczalni międzybibliotecznych dopomagają bibliotekom w zaspokajaniu każdego zamówienia czytelnika. Jest rzeczą jasną, że w zależności od warunków lokalnych każda biblioteka powinna uzupełnić poszczególne rozdziały katalogu materiałami regionalnymi.

Typowe katalogi czytelnicze powinny mieć charakter wyrażnie zalecający. Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina opracowała i wydała *Katalog zalecający biblioteki wiejskiej i kolchozowej*, w 1952 roku zaś wydaje po raz drugi *Katalog biblioteki rejonowej*, przerobiony w oparciu o krytykę wydania pierwszego.

Warto tu zaznaczyć, że idea wydawania drukiem typowych katalogów znalazła oddźwięk w krajach demokracji ludowej.¹⁾

Katalogi typowe, wydawane w formie książkowej, posiadają pewne niedogodności. Nie można ich uzupełniać, aktualizować, wycofywać literatury przestarzałej itd. Nie mogą też być one adnotowane, ponieważ stałyby się bardzo wielkie. Z tego względu Państwowa Biblioteka ZSRR wystąpiła z projektem wydania alfabetycznego i systematycznego katalogu typowego w formie kartek adnotowanych. Umożliwi to bibliotekom systematyczne prowadzenie katalogów i uzupełnianie ich drukowanymi kartkami adnotowanymi do nowych nabytków.

Poważnym mankamentem w pracy z katalogami typowymi, a także i z innymi przewodnikami bibliograficznymi, jest brak analizy doświadczeń wykorzystania ich w konkretnej pracy. Wydaje się koniecznym, aby biblioteki powszechne wzięły aktywny udział w takich badaniach.

Wielkie znaczenie w pracy nad katalogami mają adnotowane kartki drukowane. Przeprowadzone w r. 1950 przez Bibliotekę im. W. I. Lenina dostosowanie serii kartek drukowanych do typów bibliotek: obwodowej, rejonowej, wiejskiej, związkowej, dziecięcej, z uwzględnieniem ich potrzeb i możliwości, znacznie obniżyło cenę kartek i zbliżyło je do codziennych zadań bibliotek. Adnotowane kartki drukowane wykorzystywane są do tworzenia katalogów, kartotek zalecających, wystaw, przeglądów bibliograficznych. Zastosowanie tych kartek w bibliotekach jest jednak niezadowolające. Chociaż nakład kartek w r. 1949 zwiększył się trzykrotnie i doszedł do 13 tysięcy, jest on znikomy w porównaniu z ilością bibliotek, którym kartki te mogą okazać istotną pomoc w pracy. Stan ten można tłumaczyć przede wszystkim brakiem niezbędnej operatywności w wydawaniu, niedopuszczalnym opóźnianiem i złą organizacją ekspedycji kartek. Państwowe Wydawnictwo Kulturalno-Oświatowe nie ma

¹⁾ *Tipow katalog za masowi biblioteki*. Sofija. Bałgarski Bibliografski Instytut. 1950, s. XXI, 239.

zrozumienia dla druku i terminowego kolportażu kartek. W tym przedsiębiorstwie wydawniczym są one na prawach pasierba. Trzeba jednak dążyć do tego, aby kartka mogła wyjść w świat nie później niż w ciągu miesiąca od momentu otrzymania egzemplarza obowiązkowego, bo tylko wtedy odegra ona swoją rolę w kompletowaniu bibliotek. Kartki te dopomogą bibliotekarzom kontrolować pracę kolektorów, które mimo wszystko w znacznej mierze pracują jeszcze niesystematycznie i bez kontroli.

Adnotowana kartka drukowana pomaga w propagandzie książki radzieckiej nie tylko w bibliotekach radzieckich. Może ona również informować biblioteki krajów demokracji ludowej o książkach radzieckich i przyczyniać się do dalszego umocnienia współpracy kulturalnej między ZSRR i krajami demokracji ludowej oraz do powiększenia międzynarodowej wymiany wydawnictw.

Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina wydaje również kwartalne wykazy literatury bieżącej, które pomagają w kompletowaniu i zalecaniu nowych książek oraz w opracowywaniu katalogów. Ze strony bibliotekarzy słyszy się sporo słusznych narzekania na opóźnienia „kwartalników” Biblioteki im. W. I. Lenina. Brak ten będzie zlikwidowany. „Kwartalnik” przekształci się w „miesięcznik” i będzie wychodził na czas.

Wiele bibliotek, w szczególności Obwodowa Stalingradzka i Kurska oraz Republikańska Baszkirska szeroko wykorzystują kartki drukowane i „kwartalniki”. Gorkowska Biblioteka Obwodowa zorganizowała dla pracowników bibliotek rejonowych instruktaż w sprawie pracy nad katalogami w oparciu o te, wyżej wymienione pomoce. Znaczna jednak większość bibliotek nie umie w sposób właściwy wyzyskać kartek drukowanych. Idąc bibliotekarzom z pomocą, Biblioteka im. W. I. Lenina wydała broszurę G. Czudowej *Jak pracować z kartką adnotowaną*. Biblioteki obwodowe i gabinety metodyczne powinny zorganizować instruktaż dla bibliotek rejonowych w sprawie właściwego

wyzyskania kartki adnotowanej i „kwartalników“ bieżącej literatury.

*

*

*

Na zakończenie naszego przeglądu stanu bibliografii zalecającej trzeba stwierdzić, że w ostatnich latach zaznacza się w niej szczególnie wyraźnie tendencja prawdziwej naukowości, aktywnej propagandy marksizmu-leninizmu, niesienia czynnej pomocy czytelnikom we wszystkich różnorodnych ich potrzebach będących wyrazem naszej radzieckiej rzeczywistości.

W żaden też sposób nie można zgodzić się z sądem profesora Bierkowa (zob. *Wiestnik Leningradzkiego Uniwersytetu* 1951, nr 10), jakoby u nas obserwowało się „bibliograficzną ciszę“. Sąd ten prawdopodobnie oparty jest na fakcie, że prof. Bierkow ignoruje bibliografię zalecającą.

Tendencja przyjścia z pomocą czytelnikowi nie tylko w doborze literatury, lecz również w jej studiowaniu, w zdobywaniu wiedzy oraz zbliżeniu się bibliografii zalecającej do konkretnych zadań kierowania czytelnictwem — oto nowe wartości pracy bibliograficznej, które bezwzględnie należy podtrzymywać, umacniać i rozwijać.

Zadania bibliografa nie można sprowadzać jedynie do słusznego doboru literatury i jej układu. Takie rozumienie istoty bibliografii zalecającej byłoby jednostronne i wąskie. Dobór literatury i jej układ muszą się wiązać nierozzerwalnie z zadaniem kierowania czytelnictwem. Tylko wtedy bibliografia zalecająca może stać się skutecznym środkiem więzi nauki z narodem.

Zadanie to może być wykonane pod warunkiem kategorycznego zerwania z kanonami bibliograficznymi, według których bibliograf powinien zawsze wskazywać całą istniejącą na dany temat literaturę i podawać ją zawsze w jednakowym układzie, bez względu na to, dla jakiego czytelnika opracowuje bibliografię.

Do biblioteki, zwłaszcza kołchozowej, przychodzi wielu czy-

telników po raz pierwszy, bez żadnych nawyków do systematycznego czytania. Ważnym zadaniem bibliotekarzy jest pomóc im w wyrobieniu tych nawyków. Bibliotekarzom zaś powinna pomóc w tym bibliografia. Bibliografowie opracowujący poradniki dla takich właśnie czytelników, powinni kierować się niezmienne cennymi wytycznymi Lenina odnośnie literatury popularnonaukowej:

„Pisarz popularny zbliża stopniowo czytelnika do głębokiej myśli, do głębokiej teorii, wychodząc z najprostszych i powszechnie znanych danych, wskazując za pomocą nieskomplikowanych rozważań lub trafnie wybranych przykładów na główne wnioski z tych danych, naprowadzając myślącego czytelnika na wciąż dalsze zagadnienia. Pisarz popularny nie zakłada nie myślącego, nie chcącego lub nie umiejącego myśleć czytelnika — przeciwnie, zakłada on istnienie w nierozwiniętym czytelniku poważnego zamiaru popracowania głową i pomaga w tej poważnej i trudnej pracy, prowadzi go, pomagając mu stawiać pierwsze kroki i ucząc iść dalej o własnych siłach“¹⁾

W tych wytycznych W. I. Lenina zamyka się cały program dla każdego, kto zajmuje się kierowaniem czytelnictwa — dla bibliotekarza w wypożyczalni i dla bibliografa opracowującego metodykę bibliografii zalecającej.

„W obawie przed naruszaniem szablonów bibliografowie-formaliści odrzucili od siebie wszelką troskę o dobre, żywe kierowanie czytelnictwem, nie chcieli pomagać bibliotekarzowi w określaniu kolejności czytania, to znaczy w najtrudniejszej jego pracy. Tymczasem zaś kierując lekturą czytelnika, który jeszcze nie czyta systematycznie, trzeba pamiętać zwłaszcza o tym, aby wybierać książki najlepsze, najbardziej potrzebne, z nich zaś także i tę... od której trzeba zacząć“²⁾

¹⁾ Lenin W. I. *Dzieła*. Wyd. 4. T. 5, s. 339 (w art. *O czasopiśmie „Swoboda“* — przyp. tłum.).

²⁾ N. K. Krupskaja *O samoobrazowaniu*. Sb. *Statiej*. Moskwa 1936, „Mołodaja Gwardija“, s. 10.

Największe różnice w metodach bibliograficznego opracowania materiałów pochodzą stąd, że odbiorcy bibliografii umieją lub jeszcze nie umieją czytać systematycznie i samodzielnie pracować z książką. Przodujące biblioteki w swojej pracy bibliograficznej dążą do zróżnicowanej obsługi czytelników zależnie od ich potrzeb praktycznych i ich poziomu umysłowego oraz przyzwyczajają ich do systematycznego czytania. Szukając najlepszych metod opracowania poradników przodujące biblioteki uwzględniają konkretne potrzeby praktyki i bezpośredniej pracy bibliotekarza z czytelnikiem.

W oparciu o doświadczenia praktyczne bibliografowie opracowali różne formy poradników. Jedne z nich nie wytrzymały próby życia, inne okazały się dobrymi i przydatnymi. Wyboru form poradników bibliograficznych dokonuje samo życie, a jedynym kryterium właściwej ich oceny jest praktyka. Bibliografowie pracują nad doskonaleniem metod propagandy książki w ścisłej łączności z praktyką, w oparciu o najlepsze doświadczenia przodujących bibliotekarzy. Pracę tę powinno się prowadzić bez przerwy, w przeciwnym bowiem razie oderwiemy się od życia i praktyki.

Najbardziej rozpowszechnioną formą poradnika bibliograficznego jest przewodnik. Zalecające przewodniki bibliograficzne, pełniące w zasadzie rolę informatorów, powinny być również przydatne do aktywnego kierowania czytelnictwem.

Radośnie witając ukazanie się książki I. I. Stiepanowa o elektryfikacji RFSRR, Lenin specjalnie podkreślał istnienie w niej wykazu literatury. Co uważał Lenin za godne podkreślenia w tym wykazie? Otóż, I. I. Stiepanow podał literaturę zarówno dla tych czytelników, którzy nie mając odpowiedniego przygotowania nie byłiby w stanie zrozumieć niektórych fragmentów jego książki, jak i dla tych, którzy zapragnęliby dokładniej przestudiować poruszone przez niego zagadnienia. W ten sposób bibliografia jego dawała czytelnikowi szerokie możliwości dalszych studiów.

O tym wskazaniu W. I. Lenina powinien przede wszystkim pamiętać bibliograf zabierający się do opracowania przewodnika przeznaczonego dla szerokich kręgów czytelnich. Dopuszcza ono bibliografowi w ustaleniu właściwego zakresu literatury oraz struktury poradnika.

Wspólną bolączką wielu przewodników przeznaczonych dla prelegentów, agitatorów itp. jest przeładowanie ich materiałami. Wadę tę łatwo zlikwidujemy, jeśli przy opracowaniu każdego przewodnika jasno sobie określimy, jaka literatura ma być podstawą do ogólnego zaznajomienia się z danym zagadnieniem, a także, jaką literaturę należy polecić dla pogłębienia tej znajomości.

W wielu bibliografiach zdarzają się również nieuzasadnione zwężenia kręgu zalecanej literatury; nie są w nich wskazane książki zastępujące się wzajemnie, brak słusznej charakterystyki.

Tylko w niektórych poradnikach Państwowej Biblioteki im. W. I. Lenina wskazano literaturę podstawową i uzupełniającą, np. w pogadankach o książkach *Dla młodego kolchoźnika o budownictwie kolchozowym*, *Zwycięstwo Armii Radzieckiej w Wielkiej Wojnie Narodowej* i in. A to przecież powinno być zrobione w większości przewodników przeznaczonych dla czytelników-niespecjalistów oraz dla wszystkich prowadzących pracę propagandową i masowo-polityczną.

Przeznaczenie każdego przewodnika powinno być jasne i wyraźne. Dotychczas jednak w praktyce spotyka się to rzadko. Nie mało jest wypadków łamania tej zasady w poradnikach Biblioteki im. W. I. Lenina. Bibliotekarze, na przykład, słusznie zauważyli, że określenie przeznaczenia poradników dla prelegenta wiejskiego jest zupełnie nieuzasadnione, ponieważ poradniki te równie dobrze mogą być szeroko wykorzystane przez wszystkich prelegentów.

Poradnik, zalecający niezbędną i wartościową literaturę na dany temat, daje możliwości wyboru książki. Kierowanie czy-

telnictwem odbywa się tu przez skrupulatny dobór literatury, naukowe opracowanie schematu, wyraźne sformułowanie nagłówków i właściwy układ. Układ materiału pomaga konsekwentnie przedstawić temat, oraz najważniejsze i aktualne zagadnienia z nim związane. Nawet wybór poszczególnych książek naprowadza czytelnika na drogę systematycznej lektury.

Wielką rolę odgrywa struktura przewodnika. Jest ona organicznie związana z jego treścią. Struktura błędna, formalistyczno-obiektywistyczna wprowadza czytelnika w błąd i wskazuje mu zły kierunek.

Tego rodzaju błędy można tłumaczyć jedynie słabym przygotowaniem bibliografów w zakresie marksizmu-leninizmu.

Niefortunna jest struktura przewodnika *Siły postępowe w walce o pokój* (wyd. przez Publiczną Bibliotekę im. M. E. Sałtykowa-Szczedriny). Wbrew jasno określonoemu tematowi podstawowemu, na pierwszym miejscu znalazła się tu literatura dotycząca agresorów.

Układ zalecanej literatury powinien pomóc czytelnikowi w wyrobieniu sobie jasnego pojęcia o ważności danej książki oraz o jej wartości informacyjnej.

Wielkie znaczenie mają adnotacje orientujące czytelnika, dające w wielu wypadkach krytyczną ocenę prac dokonaną ze stanowiska współczesnej nauki oraz zawierające niezbędne wyjaśnienia. Adnotacja zalecająca powinna być wyrazista politycznie. Adnotacje niekrytyczne lub obiektywnie opowiadające o błędnych założeniach autora są niedopuszczalne. Bibliografowie radzieccy uczą się budować adnotacje w oparciu o te świetne wzory charakterystyki i naświetlenia treści książek, jakie znajdujemy na stronicach prasy partyjnej, a przede wszystkim w dziełach klasyków marksizmu-leninizmu.

Nie można, rzecz jasna, dać jakiejś jednej recepty przydatnej we wszystkich okolicznościach, charakter adnotacji zależy bowiem przede wszystkim od treści książki. Jednocześnie zaś budowa adnotacji zmienia się zależnie od czytelnika i zadań po-

radnika. Zainteresować czytelnika książką i pomóc mu ją zrozumieć — oto zadanie adnotującego.

Trzeba stwierdzić, że bibliotekarze bezspornie przyjęli wydawane przez Bibliotekę Państwową ZSRR im. W. I. Lenina „plany czytania“ jako pomoc bibliograficzną dla osób rozpoczynających systematyczną i samodzielną pracę z książką. „Plany czytania“ — to krótkie spisy literatury, sporządzane w formie wkładki do karty wypożyczalniaanej czytelnika. „Plan czytania“ — to pierwszy podstawowy stopień zetknięcia się czytelnika z bibliografią i wdrażania go do systematycznego czytania. „Plan“ zaleca przeciętnie 7—8 książek omawiających aktualne zagadnienia polityczne i naukowe. Układ planu jest zgodny z zalecaną kolejnością czytania książek i prowadzi od rzeczy prostych do złożonych, od konkretnych faktów do uogólnień. W poszczególnych wypadkach bibliotekarz może zalecać również literaturę uzupełniającą.

Doświadczenie wielu bibliotek, np. Biblioteki im. M. Gorkiego w Moskwie, uczy, że bibliotekarz umiejętnie i skrupulatnie korzystający z „planów“ może osiągnąć poważne wyniki. W Bibliotece im. Gorkiego 500 czytelników pracuje według „planów“, wielu zaś spośród nich przeczytało wszystkie książki zalecone w kilku „planach“. Tak np. trzystu czytelników przeczytało wszystkie książki zalecone w planie *Bohaterska walka komunistów innych państw przeciw imperializmowi*. Czytelnicy piszą, że „plany“ pomagają im w systematycznej lekturze oraz w wypełnianiu luk w ich wykształceniu. W 16 bibliotekach Moskwy, w których zebraliśmy uwagi bibliotekarzy i czytelników, cztery tysiące czytelników (w tym trzy tysiące młodych robotników) posługuje się planami lektury.

Biorąc pod uwagę potrzeby praktyki, Biblioteka im. W. I. Lenina wydaje jako „pogadanki o książkach“ — specjalne przeglądy bibliograficzne przeznaczone w pierwszym rzędzie dla młodych czytelników, zmierzające do zainteresowania ich aktualnymi tematami, dające naświetlenie tych tematów, pomagają-

ce w ich przyswojeniu. „Pogadanki o książkach” — to przegląd bibliograficzny lub cały cykl przeglądów związanych tematycznie, opracowany według takich samych zasad jak „plany czytania”.

Metoda opracowania „pogadank” ulegała wielu zmianom. Pierwsze „pogadanki” były przeciążone literaturą i miały skomplikowaną budowę. Jeszcze poważniejszymi błędami obciążone były adnotacje. W niektórych „pogadankach” adnotacje zbyt ujawniały treść zalecanych książek, a więc zamiast zainteresować książką starały się ją zastąpić. Nie dość dokładnie była również przemyślana kolejność lektury. Autorzy zapominali o bibliotekarzu, nie dawali wskazówek, jak ma on korzystać z ich pomocy. Opierając się więc na praktyce doszliśmy obecnie do wniosku, że „pogadanki” powinny pomagać w pierwszym rzędzie bibliotekarzowi i aktywowi biblioteki w organizowaniu przeglądów bibliograficznych i pogadank z czytelnikami wypożyczalni.

Szeroko rozpowszechnione są „wskazówki dla czytelników”. Wskazówki te wydawane są w związku z pewnymi pamiętnymi datami, jakimś ważnym wydarzeniem w życiu politycznym czy naukowym, z ukazaniem się wielkiego dzieła literatury naukowej czy pięknej. Wskazówki powinny odpowiadać potrzebom szerokich kręgów czytelników pragnących orientować się w wydarzeniach życia społecznego i kulturalnego naszego kraju. Wskazówki zawierają materiały informacyjne związane z tematem, np. daty z życia i twórczości pisarza lub działacza społecznego, interesujące wypowiedzi o nim itp. Wskazują one tylko literaturę podstawową, niezbędną dla ogólnego zaznajomienia się z tematem.

Omówione wyżej formy poradników bibliograficznych są najbardziej rozpowszechnione w bibliotekach powszechnych. Świadczą o tym wypowiedzi bibliotekarzy Moskwy oraz obwodowych bibliotek Nowosybirsk, Kurska, Mołotowa i in. Nie znaczy to jednak wcale, że stały się one kanonami. Formy

poradników mogą i powinny być różne, powinny one udoskonalać się i kształtować w zależności od charakteru tematu i potrzeb czytelników.

Trzeba się liczyć również z tym, że każdy, nawet najbardziej doskonały przewodnik bibliograficzny nie znajdzie zastosowania, jeśli nie wyjaśni się bibliotekarzowi, w jaki sposób i kiedy ma on z niego korzystać, jeśli nie da mu się konkretnych przykładów tego, jak bibliografia pomaga w pracy biblioteki. Trzeba szeroko rozpowszechniać doświadczenia Państwowej Biblioteki ZSRR im. W. I. Lenina, która wydała poradniki takie, jak: *Wielkie zwycięstwo narodu radzieckiego, Pisarze-laureaci Międzynarodowych Nagród Pokoju, N. W. Gogol* (wyd. 1952 r.) i inne, w których bibliografia łączy się z materiałami metodycznymi z zakresu organizacji wystaw, narad z czytelnikami, głośnego czytania itp. Wydawnictwa takie spotkały się z uznaniem bibliotek. Każde wydawnictwo bibliograficzne powinno, rzecz jasna, zawierać dokładne wskazówki metodyczne, ułatwiające korzystanie z niego. Tylko pod tym warunkiem można osiągnąć poważne wyniki.

Jedynie szerokie wykorzystanie bibliografii może zapewnić właściwy poziom propagandy książki. Tylko tam, gdzie bibliotekarze dobrze o tym wiedzą, gdzie potrafią sami korzystać z bibliografii i uczą tego również czytelników, książki poświęcone ciekawym, aktualnym zagadnieniom nie leżą na półkach, rozszerzają się horyzonty czytelników, biblioteka zdobywa poważanie i autorytet jako dobry pomocnik czytelników.

Tak właśnie postawiona jest praca z poradnikami bibliograficznymi w trzech rejonowych bibliotekach moskiewskich (nr 6 rej. radzieckiego, nr 28 rej. krasnopresnienskiego i nr 94 rej. szczerbakowskiego). Bibliotekarze systematycznie studiują tu poradniki bibliograficzne i określają, dla jakich czytelników mogą one być pożyteczne. Bibliotekarze zaznajamiają się sami z zalecanymi książkami. Wszyscy np. bibliotekarze biblioteki nr 66 rejonu radzieckiego przeczytali książki zalecone w „poga-

dance“ — *Co czytać o przyrodzie żywej*. Dzięki temu propaganda tych książek daje również lepsze wyniki. Poradniki bibliograficzne stoją oddzielnie na półkach, w wypożyczalni i czytelnictwie robią się wystawy bibliografii. Tomy *Biblioteki Samokształcenia* i inne przewodniki bibliograficzne są wypożyczane do domu. W bibliotekach tych wszystkie wystawy i plakaty oparte są na wykorzystaniu bibliografii. Imprezy masowe w zakresie propagandy książki organizuje się na podstawie istniejących bibliografii. Bibliotekarze wzbudzają zainteresowanie czytelników bibliografiami, które przyzwyczajają ich do systematycznej pogłębionej lektury. Niestety, mamy tylko luźne i fragmentaryczne wiadomości o praktycznym wykorzystaniu poradników bibliograficznych. Nie zorganizowaliśmy dotychczas badań nad wykorzystaniem bibliografii w pracy z czytelnikami. Bibliografowie uważają z zasady, że ich praca została ukończona z chwilą wydania poradnika. Oceniają go sami nie biorąc pod uwagę tego, czy zyskał on uznanie bibliotekarzy i czytelników, czy zdał egzamin w praktyce. Jeżeli weźmiemy pod uwagę, że wielu jeszcze bibliotekarzy nie umie posługiwać się bibliografią, przy zalecaniu zaś książek często kierują się oni własnym gustem i własną wiedzą, to musimy powiedzieć, że zbliżamy się dopiero do wykonania naszego głównego zadania, to jest do upowszechnienia bibliografii i wprowadzenia jej do wszystkich prac biblioteki.

Badania nad zastosowaniem bibliografii powinny natychmiast być zorganizowane wspólnymi siłami bibliotekarzy, bibliografów, katedr bibliografii i bibliotekoznawstwa instytutów bibliotecznych. Jednocześnie trzeba również pracować nad podnoszeniem kwalifikacji bibliotekarzy w zakresie bibliografii i wydawać odpowiednie pomoce metodyczne.

O podnoszenie kwalifikacji bibliotekarzy powinny stale i konsekwentnie troszczyć się obwodowe i krajowe gabinety metodyczne i biblioteki. Trzeba przebudować program specjalnych wykładów w instytutach bibliotekarskich i technikach, ponie-

waż temu ważnemu zagadnieniu nie poświęcają one dostatecznej uwagi. Weźmy chociażby kurs „Propaganda książki i kierowanie czytelnikiem“. Kurs ten jest prowadzony w oderwaniu od bibliografii. Co gorsza, jest on wykładany tylko na wydziałach bibliotekoznawczych i po staremu rozpatruje kierowanie czytelnictwem w oderwaniu od bibliografii zalecającej. Wykład metodyki bibliografii zalecającej jest w tych warunkach oderwany od praktyki bibliotek.

Jakie więc wnioski ogólne wynikają z analizy stanu bibliografii zalecającej?

Wniosek pierwszy i najważniejszy — to walka o podniesienie jakości wydawnictw bibliograficznych. Pogoń za ilością przewodników kosztem ich jakości — jest zbędna i szkodliwa.

Należy bezwarunkowo dokonać przeglądu wydawnictw bibliograficznych, aby uniknąć błędów w tych wydawnictwach i zlikwidować dublowanie. Jest rzeczą niedopuszczalną, aby biblioteki wydawały po 10—15 poradników na ten sam temat oraz dla tych samych grup czytelników, jak to na przykład było w okresie przygotowań do setnej rocznicy śmierci W. G. Biełińskiego. Znaczna część tych przewodników nie stała na odpowiednim poziomie.

Należy skończyć z panującym w wielu bibliografiach zamętem w określeniu odbiorcy, zasad doboru i układu literatury, charakteru adnotacji i formy poradnika.

Błędy w pracy bibliograficznej można tłumaczyć przede wszystkim brakiem samokrytyki oraz brakiem szerokiego zainteresowania poradnikami i ich oceny tak wśród bibliografów, jak wśród bibliotekarzy i czytelników. Twórcze dyskusje i twórcza krytyka nie stały się jeszcze czynnikiem rozwoju bibliografii radzieckiej. Czołowe biblioteki, a wśród nich i Państwowa biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina, nie zainicjowały i nie zorga-

nizowały twórczych dyskusji i krytyki w zakresie najważniejszych zagadnień pracy bibliograficznej.

Liczne biblioteki zarówno centralne, jak obwodowe nagromadziły wiele cennych doświadczeń praktycznych w dziedzinie metodyki pracy bibliograficznej. Brak jednak uogólnienia i upowszechnienia tych doświadczeń przeszkadza w polepszeniu wydawnictw bibliograficznych.

Praktycy potrzebują pomocy, lecz pomoc ta ogranicza się do pewnej ilości poradników i recenzji opracowywanych przez Państwową Bibliotekę ZSRR im. W. I. Lenina.

Dojrzała już konieczność wzmocnienia oddziału bibliograficznego Państwowej Biblioteki ZSRR im. W. I. Lenina i rozszerzenia jego działalności tak, aby wspólnie z naukowo-metodycznym gabinetem bibliekoznawstwa opracowywał on odpowiednie podręczniki metodyczne i systematycznie recenzował najważniejsze prace innych bibliotek. Do pracy tej należy wciągnąć kadry naukowe instytutów bibliotekarskich, a recenzje i przeglądy systematycznie ogłaszać w czasopiśmie *Bibliotekar*. Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina powinna również zainicjować i zorganizować szerokie dyskusje w sprawie najważniejszych zagadnień bibliografii zalecającej, materiały zaś tych dyskusji ogłaszać w swoich pracach naukowych.

Ze zbiorów *Bibliografii Radzieckiej* (*Sowietskaja Bibliografija*) należy uczynić organ bibliotekarzy radzieckich, zlikwidować całkowicie resortowy charakter tego wydawnictwa, skupić wokół niego szerokie koła bibliografów i bibliotekarzy, przekształcić je w regularne czasopismo.

Kierując się uchwałami partii prasa centralna w latach ostatnich więcej uwagi poświęca bibliografii. Jednakże *Książka Radziecka* (*Sowietskaja Kniga*) specjalne czasopismo krytyczno-bibliograficzne oraz wiele innych czasopism nie naświetlają ogromnej pracy bibliotek w dziedzinie bibliografii zalecającej. Musimy z uporem walczyć o to, aby czasopisma i gazety syste-

matycznie informowały czytelników o bibliografiach zalecających i aby zamieszczały ich krytyczne oceny.

Jakie braki natury organizacyjnej, przeszkadzające w dalszym rozwoju bibliografii zalecającej, musimy bezwzględnie przełamać? Aby skończyć z rozdźwiękiem w wydawaniu poradników bibliograficznych i ich dublowaniem przez różne biblioteki, aby zapewnić ukazywanie się we właściwym czasie niezbędnych, wartościowych bibliografii, musimy zorganizować wspólne planowanie prac bibliograficznych w całym kraju oraz kontrolę wykonania tego planu. Jest to najważniejsze zadanie Komitetu do Spraw Instytucji Kulturalno-Oświatowych. Wspólny plan powinien stać się prawem dla wszystkich bibliotek.

Trzeba jednocześnie wyraźniej rozgraniczyć odpowiedzialność bibliotek za wydawanie poradników bibliograficznych i zorganizować współpracę bibliotek przy ich opracowywaniu.

Nie ulega wątpliwości, że praca dwu największych bibliotek uniwersalnych — Państwowej Biblioteki ZSRR im. W. I. Lenina i Publicznej Biblioteki im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina — w dziedzinie bibliografii zalecającej powinna rozwinąć się w tym samym kierunku i opierać się na wspólnym planie. Wielkie serie bibliograficzne *Rozwój gospodarki narodowej ZSRR*, *Wybitni naukowcy i technicy rosyjscy*, *Wielcy pisarze rosyjscy*, *Pisarze radzieccy*, *Wybitni artyści rosyjscy*, *Laureaci Nagród Stalinowskich* oraz inne wydawnictwa powinny być opracowywane wspólnymi siłami, a w miarę konieczności przy pomocy odpowiednich sił bibliotek resortowych. W opracowaniu tematów historycznych czynny udział powinna brać Państwowa Biblioteka Historyczna. Współpraca Biblioteki im. W. I. Lenina, Biblioteki im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina i Biblioteki Historycznej zapewni wydawanie przewodników po literaturze społeczno-politycznej oraz poradników propagujących najlepszą literaturę z różnych dziedzin wiedzy, przeznaczonych dla bibliotek powszechnych. Jest rzeczą jasną, że za-

danie to można wykonać jedynie przy współpracy bibliotek specjalnych.

Państwowa Biblioteka Naukowa Ministerstwa Szkół Wyższych powinna wydawać poradniki bibliograficzne dla pracowników inżynieryjno-technicznych i naukowych, centralne biblioteki naukowo-techniczne ministerstw — poradniki z zakresu tematyki własnych specjalności przeznaczone dla robotników różnych zawodów, mające na celu podnoszenie ich kwalifikacji i upowszechnienie przodujących doświadczeń produkcyjnych.

Uwaga Centralnej Biblioteki Politechnicznej powinna skierować się przede wszystkim na wydawanie poradników pomagających w upowszechnieniu osiągnięć techniki radzieckiej wśród szerokich kręgów czytelniczych oraz w propagandzie naukowo-ateistycznej.

Centralna Biblioteka Rolnicza powinna wspólnie z Państwową Biblioteką ZSRR im. W. I. Lenina opracowywać przewodniki bibliograficzne dla specjalistów i pracowników masowych zawodów rolniczych.

Od Biblioteki Akademii Nauk Pedagogicznych bibliotekarze oczekują bibliografii z zakresu pedagogiki, przeznaczonych dla szerokich kręgów czytelniczych oraz przewodników po literaturze dziecięcej; od Centralnej Biblioteki Lekarskiej — wydania poradników zalecających z zakresu zagadnień medycyny i higieny.

Podstawowym zadaniem bibliotek obwodowych na odcinku pracy bibliograficznej powinna być zalecająca bibliografia regionalna, tj. opracowywanie przewodników zalecających, które staną się pomocą w rozwoju przemysłu i rolnictwa danego regionu. Tematycznie powinny one być dostosowane do miejscowych zagadnień gospodarczych. Propaganda literatury regionalnej powinna wiązać się w nich z propagandą literatury naświatlającej ogólne zadania gospodarki narodowej Związku Radzieckiego. Powinny one propagować literaturę o przodujących doświadczeniach miejscowego przemysłu i rolnictwa. Bi-

bibliografie opracowane przez te biblioteki powinny pomagać w poznaniu historii, kultury i przyrody danego regionu.

Podstawowym warunkiem podniesienia jakości przewodników bibliograficznych jest wciągnięcie do ich opracowywania i redagowania wysoko wykwalifikowanych specjalistów z odpowiednich instytucji naukowych.

W celu osiągnięcia maksymalnej efektywności poradników bibliograficznych, należy podnieść ich nakłady do wysokości odpowiadającej potrzebom bibliotek.

Należy przekonać ministerstwa, że wielka, zabierająca wiele czasu praca ich bibliotek nie da pożądaných rezultatów, dopóki wydawnictwa resortowe będą ignorowały prace bibliograficzne, łamiąc w istocie rzeczy zalecenia uchwały KC WKP(b) z 1940 r. Zwłaszcza Wydawnictwo Rolnicze powinno nareszcie zatroszczyć się o wydanie plakatów bibliograficznych dla bibliotek wiejskich. Plakaty te są najlepszym środkiem masowej propagandy książki.

Dziesiątki tysięcy bibliotekarzy wiejskich zmuszone są opracowywać plakaty sposobem chałupniczym, ponieważ wydawnictwa centralne nie chcą im przyjść z pomocą. Główne Wydawnictwo Poligraficzne powinno podjąć odpowiednie kroki w celu polepszenia rozprowadzania wydawnictw bibliograficznych, zorganizować odpowiedni instruktaż dla tych kierowników kolektorów bibliotecznych, którzy nie doceniają jeszcze znaczenia szerokiego rozpowszechnienia tych wydawnictw. Obwodowe oddziały kulturalno-oświatowe oraz obwodowe gabinety metodyczne powinny poważnie zająć się sprawą właściwego rozdziału wydawnictw bibliograficznych między biblioteki.

* *
*

W okresie stopniowego przechodzenia od socjalizmu do komunizmu, powinna wzrastać rola bibliografii zalecającej. Po-

winna ona pomagać w wykonaniu jednego z najważniejszych historycznych zadań: likwidacji istotnej różnicy pomiędzy pracą umysłową i fizyczną, podniesienia kulturalno-technicznego poziomu robotników do poziomu pracowników inżynierjno-technicznych.

Bibliografia zalecająca — to bojowy odcinek w pracy ideologicznej. Aby stać się dobrymi żołnierzami tego frontu, kadry bibliografów muszą nieustannie podnosić swój poziom ideologiczny i teoretyczny, opanowując szczyt wiedzy ludzkiej — teorię marksizmu-leninizmu. W tym leży gwarancja naszej skutecznej pracy.

W. Oliszew, B. A. Smirnowa

ZADANIA BIBLIOGRAFII ZALECAJĄCEJ

Tyt. oryg.: *Zadaczi rekomendatielnoj bibliografii. Bibliotiekar* 1954, nr 10, s. 9—15.

Partia Komunistyczna zwracała zawsze specjalną uwagę na bibliografię, traktując ją jako jeden z ważnych odcinków pracy kulturalno-oświatowej, jako środek skutecznej propagandy i wychowania komunistycznego. Przed bibliografami stoją obecnie ważne zadania. W związku z uchwałami Plenum KC KPZR z września ¹⁾, lutego—marca ²⁾ i czerwca ³⁾ należy ożywić pracę kulturalno-oświatową na wsi i nastawić ją na podniesienie wydajności kadr rolnych. Bibliografowie powinni pomóc bibliotekom w propagowaniu najlepszego piśmiennictwa poświęconego tematom aktualnym, odpowiadającego potrzebom czytelników.

¹⁾ Plenum KC KPZR odbyło się we wrześniu 1953 r. M. in. powzięło uchwałę o dalszym rozwoju rolnictwa w ZSRR, opartą na referacie N. S. Chruszczowa 7. IX. 1953.

²⁾ Plenum KC KPZR obradowało od 23. II do 2. III. 1954 r. nad zagadnieniami zwiększenia produkcji zbóż.

³⁾ Plenum KC KPZR w czerwcu 1954 r.

W latach 1953—1954 biblioteki kierując się uchwałami partii wiele nowego wniosły do swej pracy w zakresie czytelniczej obsługi ludności wiejskiej. Przodujące biblioteki starają się o to, aby książkę doprowadzić do każdego odcinka produkcyjnego — brygady, fermy, aby propagować piśmiennictwo biorąc pod uwagę potrzeby różnych grup czytelników, konkretne plany produkcyjne kółchozów, SMT i sowchozów. Wymagało to poważnej przebudowy bibliografii zalecającej, odgrywającej dużą rolę w podnoszeniu kultury pracy bibliotek i ożywieniu ich działalności. Obecnie można już podsumować niektóre wyniki tej przebudowy.

Liczne biblioteki obwodowe uzyskały poważne osiągnięcia w swojej pracy bibliograficznej, uczyniły ją bardziej konkretną, bliższą życia. Wyrosły kadry zdolne nieść czytelnikom pomoc bibliograficzną operatywnie i ze znajomością sprawy. Bibliografowie przejawiają twórczą inicjatywę, samodzielność i propagują nie książkę w ogóle, lecz książkę naprawdę potrzebną ludności wiejskiej.

W latach 1953—1954 pięćdziesiąt bibliotek obwodowych (na 64) wydawało poradniki zalecające z zakresu piśmiennictwa rolniczego. W ciągu półtora roku wydały one 250 różnorodnych prac bibliograficznych z zakresu mechanizacji, agrotechniki, propagandy przodujących doświadczeń w różnych gałęziach gospodarki rolnej. Liczne biblioteki nauczyły się również propagować książkę w sposób dostępny dla przeciętnego kółchoźnika. Plakaty bibliotek w Omsku, Orle, Kalininie, adnotowane plany czytania biblioteki nowosybirskiej są przykładami takiej żywej, dostępnej dla mas propagandy aktualnego piśmiennictwa.

Bibliografowie zaczęli znacznie więcej troszczyć się o to, aby przygotowane przez nich pomoce rzeczywiście mogły być uzyskane przez biblioteki wiejskie. Biblioteka pskowska np. opracowała *Krótki wykaz piśmiennictwa z zakresu podstawowych letnich prac polowych w obwodzie pskowskim*. Wy-

kaz Krajowej Biblioteki Ałtajskiej *O mechanizacji robót pracochłonnych w fermach hodowlanych* został zaopatrzony w dokładne wskazówki metodyczne przeznaczone dla bibliotekarza wiejskiego.

Swoją pracą nad bibliografiami zalecającymi wiele bibliotek obwodowych wykazało, że potrafią one operatywnie działać w dziedzinie tematyki współczesnej nie oglądając się na trudno dostępne poradniki bibliograficzne instytucji centralnych. Wątpliwe też, czy wykazy bibliograficzne z zakresu rolnictwa, opracowane przez największe nasze biblioteki, mogą uwzględnić wszystkie lokalne zagadnienia.

Biblioteki centralne mają do wykonania inne, niezmiernie ważne zadanie w zakresie bibliografii zalecającej. W rolnictwie mamy teraz wielu nowych ludzi, którzy są jeszcze słabo obeznani z zasadami gospodarki kołchozowej. Ponadto wielu specjalistów stoi wobec konieczności poznania całokształtu wiedzy agrotechnicznej i zootechnicznej, niezbędnej w wielkim gospodarstwie wielokierunkowym.

Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina, Państwowa Biblioteka Publiczna im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina, Centralna Biblioteka Rolnicza powinny przyjść z pomocą tym pracownikom rolnym i opracować poradnik bibliograficzny piśmiennictwa dotyczącego podstaw agrotechniki i zootechniki. Serię bibliograficzną *Biblioteki samokształcenia*, pozytywnie ocenioną przez wiele bibliotek i czytelników, należy uzupełnić zeszytem obejmującym piśmiennictwo rolnicze.

Aby podnieść poziom pracy bibliotecznej na wsi należy też bibliotekarzy wiejskich przeszkolić w zakresie nauk rolniczych. W tym celu biblioteki centralne powinny wydać programy lektury z zakresu rolnictwa, przeznaczone dla pracowników bibliotek wiejskich i rejonowych. Nie zwolni to oczywiście bibliotek centralnych od stosowania też takich form bibliografii rolniczej, jak: plany czytania, „pogadanki o książkach“, wskazówki dla czytelnika itd. Opracowując takie bibliografie trzeba

lepiej niż dotychczas określać temat, wybierać zagadnienia wspólne dla większości obwodów lub dosyć wielkiego regionu, np. zagadnienie mechanizacji, podnoszenia urodzajów na terenach nieczarnoziemnych i in. Biblioteki centralne bezwzględnie powinny pamiętać o zaopatrywaniu bibliografii tego rodzaju we wskazówki metodyczne, ponieważ biblioteki obwodowe bibliografie te traktują jako wzorce dla siebie.

Na naradzie kierowników oddziałów bibliograficznych bibliotek obwodowych, krajowych i republikańskich RFSRR (8—9 VII, 1954 r.) tow. Soustina (Nowosybirsk) podniosła ważne zagadnienie współpracy bibliotek rejonowych jednego rejonu rolniczego przy opracowywaniu poradników bibliograficznych z zakresu zagadnień mających wielkie znaczenie dla gospodarki narodowej. Ta cenna propozycja powinna znaleźć poparcie Ministerstwa Kultury RFSRR i zabezpieczenie organizacyjne.

Bezwzględnie powinna jeszcze bardziej rozszerzyć się rozpoczęta przez przodujące biblioteki obwodowe praca nad propagowaniem piśmiennictwa rolniczego, uwzględniająca specyficzne cechy obwodów oraz potrzeby różnych warstw ludności wiejskiej, a prowadzona przy pomocy specjalistów z zastosowaniem wszelkich form zalecania książki. Jest rzeczą konieczną, aby wszystkie biblioteki obwodowe, krajowe i republikańskie wykorzystwały przodujące doświadczenia zalecającej bibliografii rolniczej.

Partia wymaga nasilenia pracy polityczno-wychowawczej, walki z przeżytkami kapitalizmu tkwiącymi jeszcze w świadomości ludzi, z haniebnymi przejawami życia, jak: pijaństwo, naruszanie zasad życia społecznego, chuligaństwo. Propaganda naukowo-ateistyczna, podkreślająca reakcyjny charakter religii oraz niezgodność religii z nauką — powinna stać się jeszcze bardziej aktywna i ostra.

Biblioteki obwodowe propagując piśmiennictwo społeczno-polityczne i naukowo-ateistyczne źle jednak wyzyskują bi-

bibliografię zalecającą. Bibliografii piśmiennictwa społeczno-politycznego brak jeszcze żywego, wnikliwego podejścia do zalecania książek. W poradnikach tego typu często nie widać elementarnej troski o czytelnika. Tak np. Orłowska Biblioteka Obwodowa w ulotce poświęconej wyborom do Rady Najwyższej ZSRR wskazuje dwa tomy dzieła *Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego w rezolucjach i uchwałach zjazdów, konferencji i planów KC*, nie wyjaśniawszy nawet, jakie materiały poleca przeczytać z tego podstawowego wydawnictwa, będącego zbiorem dokumentów za okres 50 lat historii KPZR.

Na uwagę zasługuje inicjatywa Kirowskiej Biblioteki Obwodowej im. A. I. Hercena, która opracowała przegląd piśmiennictwa na temat *Sprzeczność nauki i religii*. W tym poradniku propaganda książki ateistycznej wiąże się ściśle z demaskowaniem przesądów religijnych istniejących wśród ludzi pracy obwodu kirowskiego. Do tego przeglądu biblioteka włączyła jednak wiele książek trudnych, nie odpowiadających jego przeznaczeniu. Dzieła trudne są zalecane i w innych bibliografiach kierowanych do bibliotek wiejskich. Zdarza się nierzadko, że biblioteka zaleca piśmiennictwo przestarzałe, a także książki ostro krytykowane w prasie. Zaraz po wrześniowym plenum KC KPZR Biblioteka Kujbyszewska wydała bibliografię pt. *Ekonomika, planowanie i organizacja kołchozu*, włączając do niej książki o przestarzałych już wytycznych z zakresu gospodarki rolnej i budownictwa kołchozowego.

W latach 1953—1954 dwadzieścia trzy biblioteki obwodowe wydały 95 bibliografii poświęconych literaturze społeczno-politycznej. Na uwagę zasługują *Poradnik szkolenia politycznego* (Biblioteka Gorkowska) oraz *Nowosybirsk i obwód nowosybirski w piątej pięciolatce* (Biblioteka Nowosybirska). Wiele jednak poradników nie posiada jasno określonego przeznaczenia. Bibliografowie za mało jeszcze troszczą się o to, jakie praktyczne rezultaty da drukowana praca bibliograficzna.

Specjalnie ważne staje się obecnie zagadnienie pomocy bibliograficznej udzielanej czytelnikom studiującym samodzielnie teorię marksizmu-leninizmu. Prasa partyjna niejednokrotnie zwracała uwagę na konieczność ożywienia bibliografii przeznaczonej dla ideologicznego samokształcenia ludzi pracy. Zadanie to powinny wykonać przede wszystkim biblioteki centralne, dotąd jednak na tym odcinku pracują one jeszcze słabo. Trzeba tu wskazać wartościowe poradniki bibliograficzne *Marksizm i zagadnienie narodowo-kolonialne* oraz *O stopniowym przejściu od socjalizmu do komunizmu*, wydane przez Bibliotekę im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina.

Wielką wartość mają bibliografie N. G. Czernyszewski, *Wielcy rosyjscy demokraci rewolucyjni* (Biblioteka im. W. I. Lenina) oraz N. A. Dobrolubow (Biblioteka im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina). Wszystkie wymienione bibliografie nie mogą jednak zaspokoić różnorodnych potrzeb czytelników.

Centralne biblioteki muszą troszczyć się o tych czytelników, którzy chcą zdobyć minimum wiedzy politycznej oraz umiejętność samodzielnego czytania literatury politycznej. W bibliografii społeczno-politycznej należy szerzej stosować plany czytania, „pogadanki o książkach“, przeglądy i inne wypróbowane w praktyce typy bibliografii, przeznaczonej jako pomoc dla czytelników pragnących zdobyć ogólną znajomość takiego lub innego zagadnienia. W codziennej propagandzie literatury poświęconej bieżącym zagadnieniom politycznym specjalnie ważną rolę powinny odegrać plany czytania.

Realizując zadanie rozszerzania naukowych horyzontów mas pracujących, kształtowania ich dialektyczno-materialistycznego poglądu na świat, niesienia pomocy szerokim kręgom czytelników w opanowaniu przez nich podstaw nauki, biblioteki centralne powinny zwrócić baczniejszą uwagę na bibliografię piśmiennictwa przyrodniczego. Bardzo ważną sprawą jest rozwinięcie propagandy piśmiennictwa popularnonaukowego o biologii miczurinowskiej, pomaga ono bowiem czytelnikowi

poznać naukowe podstawy rolnictwa. Propagandę książek z zakresu nauk przyrodniczych należy mocniej powiązać z propagandą naukowo-ateistyczną, wprowadzając więcej zapалу w demaskowanie różnych przesądów i zabobonów.

Trzeba nadmienić, że w latach ostatnich wzrosła w bibliotekach powszechnych ilość wypożyczeń książek przyrodniczych. Wielką niewątpliwie rolę odegrała tu zalecająca bibliografia piśmiennictwa przyrodniczego, na co wskazują bibliotekarze (zob. np. książki: *Propaganda piśmiennictwa przyrodniczego w bibliotekach powszechnych*, Moskwa 1954 Państw. Wydawn. Kulturalno-Oświatowe; E. Nikołajewa *Propaganda piśmiennictwa przyrodniczego w bibliotekach Nowosybirsk*, Nowosybirsk 1953). W pracy nad bibliografiami zalecającymi z tego zakresu główna rola przypada bibliotekom centralnym. Poważnym powodzeniem cieszą się plany czytania i seria bibliograficzna *Książki o przyrodzie i jej prawach* wydawane przez Bibliotekę W. I. Lenina. Nie można też pominąć wspomnianego już, pożytecznego w praktyce i dobrego pod względem metodycznym podręcznika *Propaganda piśmiennictwa przyrodniczego w bibliotekach powszechnych*. Podano tu plany czytania i uwagi metodyczne wyjaśniające bibliotekarzowi możliwości wykorzystania tych bibliografii, treść i kolejność zalecania książek.

Poważne rezultaty osiągnięto w dziedzinie bibliografii zalecającej piśmiennictwa technicznego. Szesnaście bibliotek obwodowych wydało 47 poradników z różnych zagadnień produkcji, przede wszystkim o przodujących doświadczeniach nowatorów przemysłu miejscowego. Najbardziej interesujące są bibliografie Biblioteki Kujbyszewskiej (*Doświadczenia nowatorów w walce o oszczędność metalu*, *Co czytać o nowej metodzie szybkościowej obróbki metalu* i in.) oraz Państwowej Biblioteki Publicznej w Swierdłowsku (*Hutnicy Uralu*, *Uralscy budowniczowie maszyn* i inne).

Biblioteki obwodowe korzystają obecnie w znacznie więk-

szym niż poprzednio stopniu z pomocy bibliotek specjalnych i instytucji naukowych.

Jako objaw nowy i pozytywny w pracy bibliograficznej trzeba podkreślić fakt, że biblioteki centralne zgodnie z dezyderatem zjazdu aktywu bibliotecznego (1952 r.) ściślej ze sobą współpracują i szerzej koordynują swoje poczynania. I tak np. rozdział „Technika“ w drugim wydaniu *Katalogu biblioteki rejonowej* był opracowany przez Bibliotekę im. W. I. Lenina przy udziale prawie wszystkich centralnych bibliotek naukowo-technicznych. Przewodniki *Co powinien przeczytać tokarz*, *Co powinien przeczytać frezer* były opracowane przez Bibliotekę im. W. I. Lenina i Państwową Bibliotekę Naukową Ministerstwa Szkół Wyższych ZSRR.

Ciekawe prace przeznaczone dla samokształcących się pracowników przemysłu prowadzi Biblioteka im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina. W latach 1953—1954 wydała ona poradniki *Co powinien przeczytać traktorzysta*, *Co powinien przeczytać dźwigowcy* i in. oraz wnikliwie przemysłane plany czytania dla robotników specjalnych działów przemysłu maszynowego. Pod względem metodycznym te plany czytania są najlepszymi wydawnictwami ze wszystkich poradników bibliograficznych tego typu.

Centralne biblioteki naukowe wielu ministerstw znacznie podniosły ilość i nakłady swoich bibliografii zalecających, mimo to rozchodzą się one tylko do instytucji podległych, nie trafiając w dalszym ciągu do bibliotek powszechnych. Ministerstwo Kultury natomiast jak dawniej nie zajmuje się sprawami organizacji rozpowszechniania wydawnictw bibliografii zalecającej.

Dzięki poprawie pracy głównie bibliotek centralnych osiągnięto również pewne wyniki w dziedzinie bibliografii literatury pięknej. Biblioteki obwodowe wydały ogółem 27 przewodników propagujących wybitniejsze utwory literackie swoich krajów oraz twórczość pisarzy miejscowych.

Śród bibliografii opracowanych przez biblioteki centralne trzeba wskazać przewodniki poświęcone literaturze bratnich narodów ZSRR. Są to poradniki republik związkowych, np. *Wieczysta przyjaźń bratnich narodów (na 300-lecie zjednoczenia Ukrainy z Rosją)*, wskazówki dla czytelników *Jan Rajnis*, *Wilis Łacis* i in. Takie prace powinny być dalej rozwijane.

Zaopatrzenie bibliotek powszechnych w wykazy postępowej literatury zagranicznej nie jest zadowalające. Ministerstwo Kultury ZSRR nie okazuje dostatecznej pomocy Wszechzwiązkowej Państwowej Bibliotece Literatury Obcej, prowadzącej poważną pracę bibliograficzną; wskutek zbyt niskich nakładów wykazy te nie dochodzą do bibliotek powszechnych.

Bibliotekarze i bibliografowie mają zobowiązania wobec czytelników kochających sztukę i dążących do dokładnego, głębokiego poznania teatru, muzyki, malarstwa i filmu. Wydane dwa zeszyty piątego tomu *Biblioteki samokształcenia* oraz kilka poradników stanowią dopiero początek bibliografii zalecającej z zakresu sztuki.

Jak najprędzej powinny biblioteki przerobić i wydać *Zalecający katalog biblioteki wiejskiej i kołchozowej*. Należy przy tym wziąć pod uwagę błędy poprzednich wydań oraz dążyć do tego, aby w katalogu typowym zalecać nie wszystkie książki, które na to zasługują, ale piśmiennictwo najbardziej podstawowe, niezbędne w każdej bibliotece wiejskiej. Biorąc pod uwagę żądania bibliotekarzy, należy katalog ten wydać nie tylko w formie książki, lecz także w postaci kartek. Ułatwi to w znacznym stopniu pracę nad katalogami w bibliotekach wiejskich.

Dążenie bibliotek do większej operatywności propagandy książki spowodowało rozszerzenie informacji bibliograficznej, zwłaszcza w zakresie tematyki rolniczej. Biblioteka uljanowska regularnie wydaje wykazy nowego piśmiennictwa rolniczego, biblioteki archangielska i rostowska systematycznie przesyłają do gazet lokalnych spisy nowych książek rolniczych; biblioteki biorą pod uwagę główne zadania gospodarcze poszczególnych

rejonów i spisy swoje dostosowują do konkretnych potrzeb miejscowych. Biblioteka gorkowska opracowuje informacje bibliograficzne do miejscowego *Notatnika agitatora*.

Biblioteki rejonowe nie biorą jednak jeszcze udziału w tej pracy, chociaż, jak wydawać by się mogło, każdy bibliotekarz powinien nie czekając na specjalne polecenia informować czytelników o nowym piśmiennictwie dotyczącym zagadnień aktualnych.

Każdy bibliotekarz powinien prowadzić pracę informacyjno-bibliograficzną. Trzeba dobrze znać informatory, umieć korzystać z encyklopedii, słownika, katalogu, bibliografii. W swojej pracy informacyjno-bibliograficznej bibliotekarze częściej powinni szukać pomocy u kierowników partyjnych i specjalistów. Bibliotekarz powinien się uczyć, zaś metodycy i bibliografowie powinni go nauczyć samodzielnego opracowywania spisów zalecających.

W rozwoju pracy informacyjnej przeszkadza niedopuszczalne opóźnianie się drukowanych kart adnotowanych, rozsyłanych abonentom po staremu tylko dwa razy na miesiąc! Adnotacje gotowe do druku zamiast jak najprędzej trafić do odbiorców, gromadzą się w wydawnictwie.

Ministerstwo Kultury RFSRR powinno dokładnie przeanalizować zagadnienia organizacji rozpowszechniania tych wydawnictw.

Przewodniki *Książki (...określonego) roku* wychodzą z opóźnieniem 6—7-miesięcznym i wskutek tego tracą połowę swojej wartości. Trzeba koniecznie zmienić ten sposób wydawania przewodników, informujących biblioteki rejonowe i wiejskie o nowych książkach.

Nieraz już sygnalizowano dezyderaty w sprawie zwiększenia nakładów wydawnictw bibliograficznych Biblioteki im. W. I. Lenina. Prosty rachunek wykazuje, że w porównaniu z ilością bibliotek powszechnych nakłady te są o wiele za małe. Trzeba stworzyć niezbędne warunki do tego, aby nakłady bibliografii

zalecających Biblioteki im. W. I. Lenina mogły zaspokoić potrzeby bibliotek rejonowych i wiejskich. Niezbędna jest również poprawa podstaw materialnych wydawniczej działalności bibliotek obwodowych. Wydaje się, że obecnie, kiedy wydawnictwa i biblioteki podlegają jednemu ministerstwu, sprawa ma wszelkie szanse pomyślnego załatwienia. Wiele jednak obwodowych oddziałów kultury nie podjęło odpowiednich kroków, aby zapewnić bibliotekom obwodowym możliwość wydawania bibliografii. Ministerstwo Kultury ZSRR i Ministerstwo Kultury RFSSR stanowczo za mało interesują się tymi zagadnieniami, które bez ich pomocy nie mogą być rozwiązane zadowalająco.

W czasie ostatnich lat wiele bibliotek obwodowych zaczęło wydawać przewodniki bibliograficzne poświęcone swoim krajom. Niewątpliwym osiągnięciem jest przewodnik *Czuwaska ASRR*. Niezależnie od pewnych braków i nieścisłości, omówionych w dzienniku republikańskim, przewodnik ten na pewno odda usługi czytelnikom.

Biblioteki stawropolska, penzeńska, swierdłowska, Mordowskiej ASRR, publikują przewodniki typu *Kronika (Letopis)*. Publikacje te mają wiele poważnych błędów, z których najważniejszym jest fakt nieokreślonego ich przeznaczenia. Zupełny brak krytycyzmu w doborze literatury, przeładowanie zbędnymi materiałami, zła i nieprzemyślana systematyzacja, brak aparatu pomocniczego — oto przyczyny obniżające wartość tych przewodników krajowych.

Jest to tylko jeden z przykładów, które pokazują, że Biblioteka im. W. I. Lenina niedostatecznie kieruje metodyczną stroną pracy bibliograficznej prowadzonej przez biblioteki obwodowe. Wielu bibliografów słusznie twierdzi, że w praktyce nie uwzględnia się prawie wyników badań i uogólnień doświadczeń pracy bibliograficznej, że wydawnictwa bibliotek obwodowych recenzuje się od wypadku do wypadku. Dalszy rozwój bibliografii zalecającej wymaga od Biblioteki im. W. I. Lenina udzielania żywej konkretnej pomocy bibliotekom obwodowym.

Niedocenywanie roli samokształcenia jest jednym z poważnych braków pracy w zakresie bibliografii zalecającej zarówno w bibliotekach centralnych, jak i obwodowych.

Niektórzy bibliotekarze sądzą, że osiągnięte już przez ogół wykształcenie siedmioletnie i możliwość zdobycia wykształcenia średniego zwalniają biblioteki od obowiązku okazywania pomocy samokształcącym się ludziom pracy. Taki stosunek do tej niezmiernie ważnej sprawy jest całkowicie błędny. Ludzie, jak trafnie powiedział M. I. Kalinin, uczą się przez całe życie. Szkoła nie może dać wszystkich wiadomości, które mogą być potrzebne w działalności praktycznej. Trzeba prowadzić systematyczne samokształcenie, aby móc z ogólnych zasad teoretycznych wyciągnąć to, czego wymaga praktyka.

Walka o postęp techniczny, oparcie rolnictwa na zasadach naukowych, ogólny rozwój kultury — oto czynniki rozwijającego się powszechnego samokształcenia ludzi pracy. Bibliografowie powinni aktywnie pomagać czytelnikom pragnącym w drodze samokształcenia zdobyć niezbędną wiedzę. Mimo to bibliografowie nie rzadko ograniczają się tylko do opracowania przewodników i bronią się przed praktycznym kierowaniem czytelnictwem i samokształceniem, nie badają przyczyn powodzenia lub niepowodzenia licznych pomocy bibliograficznych.

Plany czytania i wykazy zalecające wydawane przez Bibliotekę im. W. I. Lenina pod wspólnym tytułem *Z pomocą czytelnikowi* mogą być wykorzystane w samokształceniu znacznie szerzej niż obecnie. Wydawnictwa te cieszą się uznaniem czytelników. Brak jednakże krótkich adnotacji oraz wyjaśnień o kolejności czytania obniża ich wartość praktyczną. Jeśli plany czytania będą opatrzone takimi materiałami uzupełniającymi, staną się podstawową formą pomocy bibliograficznej dla samouków.

Od bibliotekarzy wymaga się stałej pracy z planami czytania, wykorzystywania ich do zestawienia indywidualnych planów przystosowanych do potrzeb i poziomu poszczególnych

czytelników. Trzeba również wznowić poszczególne zeszyty *Biblioteki samokształcenia*.

Do imprez masowych mogą być wykorzystane takie pomoce bibliograficzne jak „pogadanki o książkach“ i przeglądy literatury.

Wydawanie dobrych pomocy bibliograficznych dla kierowania czytelnictwem i samokształceniem — to zaledwie część pracy. Zasadniczą sprawą jest, aby bibliografie zalecające były szeroko wykorzystywane na wszystkich odcinkach pracy bibliotecznej. Obecnie biblioteki powszechne za mało jeszcze korzystają z bibliografii. Tłumaczy się to tym, że bibliotekarze słabo znają pomoce bibliograficzne, nie nauczyli się jeszcze szukać w nich porady w rozwiązywaniu praktycznych zadań kierowania czytelnictwem i pracą samouków.

Niezbędny jest tu zdecydowany przełom, osiągnięcie takiego stanu, aby wszyscy pracownicy biblioteczni dobrze poznali bibliografię zalecającą i przy jej pomocy codziennie pogłębiali i rozszerzali swoją znajomość książki. Z drugiej zaś strony trzeba ostatecznie zlikwidować istniejące odosobnienie bibliografów, niedopuszczalną ich obojętność na to, jak ich poradniki wykorzystywane są w pracy bibliotecznej.

Bibliotekarze, pragnący twórczo wykorzystać bibliografię w pracy z czytelnikami, muszą jasno zdawać sobie sprawę z tego, jakie zadanie miał bibliograf, czym kierował się przy doborze piśmiennictwa, przy opracowywaniu schematu bibliografii itd. Dlatego w poradnikach powinny znaleźć się zawsze wyjaśnienia metodyczne. Metodyka biblioteczna bez konkretnej treści, bez książek jest równie bezpłodna jak bibliografia, której brak wskazówek metodycznych.

Bibliografia zalecająca ma przed sobą wielkie zadania. Powinna ona pomagać ludziom radzieckim w ich rozwoju ideologicznym i kulturalnym oraz w ich pracy produkcyjnej. Kierując się uchwałami partii, młodzi bibliografowie potrafią wykonać te poważne zadania.

L. A. Lewin

NIEKTÓRE ZAGADNIENIA BIBLIOGRAFII ZALECAJĄCEJ

Tyt. oryg.: *Niekotoryje woprosy riekomiendatielnoj bibliografii*. *Bibliotekar* 1955, nr 6.

Radziecka bibliografia zalecająca nieustannie rozwija się i doskonali. Tematyka wydawanych poradników jest coraz bardziej różnorodna, podnosi się również ich poziom ideologiczny. W wydawaniu poradników zalecających obok bibliotek centralnych coraz żywszy udział biorą biblioteki obwodowe i krajowe.

Niesłusznym byłoby pomniejszać poważne osiągnięcia radzieckiej bibliografii zalecającej. Mimo jednak wszystkich swoich sukcesów nie zadowala ona wzrastających potrzeb czytelników i pilnych dezyderatów bibliotek. W artykule tym spróbujemy rozważyć tylko niektóre, naszym jednak zdaniem istotne braki bibliografii zalecającej, opracowywanej przez biblioteki Federacji Rosyjskiej.

O STANIE ZALECAJĄCEJ BIBLIOGRAFII ZAGADNIŃ SPOŁECZNO-POLITYCZNYCH

Zaznajamiając się z tematyką poradników zalecających wydanych w ciągu ostatnich dwóch lat, spostrzegamy łatwo, że stan w dziedzinie bibliografii społeczno-politycznej jest niezadowolający.

Poradników przeznaczonych dla osób samodzielnie studiujących teorię marksizmu-leninizmu (historię KPZR, ekonomię polityczną, filozofię) jest stanowczo za mało. Nie ma mniej lub bardziej podstawowych bibliografii poświęconych aktualnym problemom budownictwa komunistycznego (np. postępowi technicznemu w ZSRR, zagospodarowaniu ziem nowych i ugorów, moralności komunistycznej itd.). Brak wykazów piśmiennictwa o stosunkach międzynarodowych, o krajach demokracji ludowej, o walce narodów o pokój. Trzeba liczyć się z tym, że wiele poradników wydanych w latach ubiegłych straciło swą aktualność, a nie zostały one zastąpione nowymi. O brakach w wydawaniu pomocy bibliograficznych z zakresu tematyki społeczno-politycznej świadczy choćby notatka N. Diemidowa „Wydawać więcej poradników bibliograficznych“ zamieszczona w czasopiśmie *Życie Partii* (1955, nr 6). Autor — elektromonter, członek KPZR, słusznie uskarża się na to, że wydaje się mało pomocy bibliograficznych przeznaczonych dla samokształcenia politycznego.

Poradników bibliograficznych poświęconych zagadnieniom społeczno-politycznym potrzebują agitatorzy, propagandyści, wykładowcy i wszyscy samodzielnie studiujący problemy polityczne. Dlatego obecnie liczne biblioteki powszechne zmuszone są własnymi siłami, sposobem chałupniczym opracowywać zalecające spisy literatury. Taki stan rzeczy jest oczywiście nie-normalny.

Powstaje jednak pytanie, kto — biblioteki centralne czy obwodowe — powinien wydawać pomoce bibliograficzne z zakresu piśmiennictwa społeczno-politycznego? Widocznie nie bez racji biblioteki obwodowe uważają, że bibliografie z tego zakresu, na które jest wielkie zapotrzebowanie, powinny wydawać biblioteki centralne, a przede wszystkim Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina. Biblioteka ta jednak, uznana za centralny ośrodek bibliografii zalecającej w ZSRR, w r. 1954

wydała tylko 5 poradników z tego zakresu (w tym dwa poświęcone tematyce historycznej).

Nie zważając na tak trudną sytuację w dziedzinie zalecającej bibliografii piśmiennictwa społeczno-politycznego, Biblioteka im. W. I. Lenina w drukowanym planie tematycznym na r. 1955 nie przewiduje szybkiego powiększenia ilości poradników z tego zakresu. Zamiast nowego wydania przestarzałego już pierwszego tomu *Biblioteki samokształcenia*, zawierającego piśmiennictwo dotyczące historii KPZR, historii ZSRR i historii powszechnej, przewiduje się wydanie w oddzielnych częściach poradników z historii KPZR. Wydanie to będzie zakończone dopiero w r. 1956. Na rok 1955 nie zaplanowano również wydania zeszytów *Biblioteki samokształcenia* poświęconych filozofii i ekonomii politycznej. Bardzo opóźnione jest wydanie drugiego tomu *Katalogu biblioteki rejonowej*, zawierającego piśmiennictwo społeczno-polityczne i historyczne. Tak więc w dwóch największych wydawnictwach seryjnych (*Biblioteka samokształcenia* i *Katalog biblioteki rejonowej*) brak jest tomów poświęconych zagadnieniom społeczno-politycznym, chociaż zapotrzebowanie na nie jest bardzo wielkie.

Wydawaniem bibliografii zalecających z zakresu nauk społeczno-politycznych zajmuje się również Państwowa Biblioteka Publiczna im. M. E. Sałykowa-Szczedriny. W r. 1954 wydała ona 6 poradników na takie aktualne tematy, jak: *Obiektywny charakter praw rozwoju przyrody i społeczeństwa*, *Rodzina w ustroju socjalistycznym*, *O dalszy rozwój handlu radzieckiego*, *Ekonomika przedsiębiorstwa przemysłowego* (2 zeszyty) i in. W planach biblioteki nie przewiduje się jednak szybkiego powiększenia liczby bibliografii społeczno-politycznych. W r. 1955 zamierza się wydać tylko 5 takich poradników.

Poważną rolę w tworzeniu pomocy bibliograficznych na tematy społeczno-polityczne, przeznaczonych dla szerokich kręgów czytelniczych, mogłaby odegrać Państwowa Publiczna Biblioteka Historyczna, posiadająca sztab wykwalifikowanych

bibliografów i dobry aparat informacyjny. Zakres i nakłady materiałów bibliograficznych wydawanych przez tę bibliotekę są jednakże bardzo małe. Kierownictwo biblioteki tłumaczy się brakiem własnej drukarni, ale mogłoby ogłaszać znacznie więcej bibliografii wykorzystując czasopisma i możliwości różnych instytucji wydawniczych.

Tak więc nasze biblioteki rozporządzają obecnie bardzo niewielką liczbą społeczno-politycznych bibliografii zalecających. Należy koniecznie i to jak najprędzej nasilić ich wydawanie, przy pomocy zaś bibliografów bibliotek centralnych opracować różnorodne poradniki pomocne w ideologiczno-politycznym wychowaniu czytelników radzieckich.

O CHARAKTERZE PORADNIKÓW ZALECAJĄCYCH

Większość bibliografii zalecających wydawanych przez biblioteki — to niewielkie zalecające wykazy, spisy, wskazówki poświęcone poszczególnym tematom. Doświadczenie pokazuje, że wykorzystanie takich drobnych bibliografii w bibliotekach napotyka na wiele trudności. Bibliotekarze nie są w stanie dopilnować tak wielkiej ilości wskazówek i ulotek bibliograficznych, wskutek czego gubią się one w zbiorach biblioteki i nie cieszą się popularnością ani bibliotekarzy, ani czytelników.

Sądzymy, że należy dążyć do opracowywania bibliografii zalecających na tematy możliwie szerokie, że trzeba wydawać podstawowe obszerne bibliografie z różnych dziedzin wiedzy. Takie wydawnictwa będą dobrą pomocą w pracy bibliotekarza, będą jego książkami podręcznymi. Nie przypadkowo wszakże największą popularnością wśród bibliotekarzy i czytelników cieszą się takie prace Państwowej Biblioteki ZSRR im. W. I. Lenina, jak: *Katalog bibliotek rejonowej, Biblioteka samokształcenia, Rosyjscy pisarze pierwszej połowy XIX w., Klasycy literatury rosyjskiej*, przewodnik Państwowej Publicznej Biblioteki Historycznej *Historia ZSRR* i in.

Wysuwając tę propozycję nie chcemy wcale powiedzieć, że biblioteki powinny wydawać bibliografie zalecające przeznaczone tylko dla kadr bardziej wykwalifikowanych, nie licząc się z potrzebami czytelników mniej przygotowanych. Idzie o to, aby dla jednej grupy czytelników wydawać jeden solidny poradnik zamiast wielu ulotek i broszur. Tak właśnie postąpiła Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina, wydając w r. 1951 poradnik *Z pomocą propagandzie naukowo-ateistycznej*. To samo można powiedzieć o bibliografiach tej biblioteki poświęconych klasycznej literaturze rosyjskiej i radzieckiej. Łatwiej jest posługiwać się takimi wielkimi pracami niż dziełkami drobnych bibliografii osobowych.

Jednakże Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina zasugerowana ilością tytułów, najczęściej postępuje inaczej. Zamiast opracować nowe wydanie dobrego poradnika *Z pomocą propagandzie naukowo-ateistycznej* zaplanowała ona wydanie całej serii poradników poświęconych poszczególnym zagadnieniom propagandy naukowo-ateistycznej. Poważny zespół wykwalifikowanych bibliografów Państwowej Biblioteki ZSRR im. W. I. Lenina może i powinien opracowywać gruntowne bibliografie zalecające, obliczone na długi okres wykorzystywania ich przez szerokie kręgi czytelników. Zadanie to należy postawić również Państwowej Bibliotece Publicznej im. M. E. Sałtykowa-Szczedriny i innym bibliotekom centralnym.

Zachodzi pytanie, co należy zrobić z bibliografiami poświęconymi bieżącym zagadnieniom politycznym i rocznicom historycznym? Takie materiały należy ogłaszać w czasopiśmie, a jeśli już wydawać je oddzielnie, to należy robić to na czas i w wysokich nakładach. Pracowników bibliotek powszechnych nie może zadowolić to, co się dotychczas dzieje w tej dziedzinie. Pomoce bibliograficzne albo w ogóle nie docierają do bibliotek, albo przychodzą zbyt późno.

W związku z tym nasuwa się pytanie w sprawie wysokości nakładów bibliografii zalecających. Pogoń za ilością tytułów

wobec ograniczonych rezerw papierowych prowadzi do tego, że bibliografie wydaje się w małych nakładach. Trzeba stwierdzić, że w ciągu ostatnich lat wzrosły nakłady wydawnictw Państwowej Biblioteki ZSRR im. W. I. Lenina i Państwowej Biblioteki Publicznej im. M. E. Sałtykowa-Szczedrina i osiąga ją już zwykle 10—15 tysięcy egzemplarzy. Ale jeśli te liczby porównamy z ogólną liczbą bibliotek, to stanie się wtedy jasne, dlaczego wydawnictwa bibliotek centralnych nie docierają do wielu bibliotek rejonowych i wiejskich. Można tu na przykład przytoczyć taki fakt jak wydanie w nakładzie 8000 egzemplarzy niezbędnej we wszystkich bibliotekach bibliografii *Pierwsza burżuazyjno-demokratyczna rewolucja w Rosji w latach 1905—1907*. Niewiele poprawiło sytuację drugie wydanie tej bibliografii w nakładzie 3000 egzemplarzy.

Mówiono już wielokrotnie o ulotkach Państwowej Publicznej Biblioteki Historycznej i Centralnej Biblioteki Politechnicznej. Mimo że są one potrzebne w bibliotekach, wydaje się je w tak małych nakładach, że nie docierają one nawet do bibliotek wielkich.

Trzeba również ostro postawić sprawę systematycznego przygotowywania nowych, przerobionych i uzupełnionych wydań zasługujących na to bibliografii. Niestety, dzieje się to bardzo rzadko. Często bibliografie te tracą wartość, ponieważ nie są one uzupełnione nową literaturą. Przygotowanie dalszych, rzecz jasna uzupełnionych i przerobionych wydań najlepszych bibliografii zalecających powinno stać się zasadą.

O TYPACH BIBLIOGRAFII ZALECAJĄCYCH

W ciągu ostatnich lat ukazało się wiele nowych typów bibliografii zalecających. Rej w tej dziedzinie wiedzy oczywiście Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina jako kierowniczka instytucja bibliografii zalecającej. Za jej przykładem idą również inne biblioteki. Jak nam się jednak wydaje, w dzie-

dzinie typizacji poradników jest jeszcze wiele płątaniny i nadmiernego mędrkowania. Nieporozumienie wywołuje przede wszystkim to, że poradniki jednego typu nazywa się różnie. Trudno na przykład jest zrozumieć różnicę pomiędzy „krótkimi informatorami zalecającymi” poświęconymi poszczególnym osobom, a „wskazówkami” (*pamiętki czytelnika*). Dlaczego poradnik A. S. Gribojedow nazwano „wskazówkami”, a poradnik M. I. Glinka — „krótkim informatorem zalecającym”, chociaż są to bibliografie jednego typu? Dziwimy się, dlaczego jedne bibliografie nazwano „pogadankami o książkach”, a inne, zupełnie analogiczne pod względem charakteru i objętości, „krótkimi przeglądami piśmiennictwa”. Takich „dlaczego” można by przytoczyć bardzo wiele.

Jest rzeczą zrozumiałą, że bibliografowie nie widzą jasno typów poradników oraz że typizacja nie opiera się na żadnej zasadzie określającej.

Niektóre biblioteki centralne szukając nowych metod bibliografii zalecającej komplikują czasem poradniki i niepotrzebnie powiększają ich objętość. W ostatnich latach w niektórych bibliografiach zalecających daje się zauważyć tendencję do nadzwyczaj dokładnego podawania treści książek i artykułów. Takie adnotacje i przeglądy zmieniają się przez to w „szpargały”, czytelnik zaś nie wie, czy ma czytać książkę, jeśli w bibliografii podano w skrócie całą jej treść.

W poradniku np. Walka I. M. Sieczenowa i P. P. Pawłowa o materializm, opracowanym przez Państwową Bibliotekę ZSRR im. W. I. Lenina, dano nie adnotacje, a właściwie rozbudowane referaty. I tak „adnotacja” do pracy W. I. Lenina *Materializm a empiriokrytycyzm* zajmuje 3 strony druku petitowego (ponad 10 000 znaków drukarskich), tyleż „adnotacja” do książki M. I. Sieczenowa *Odruchy mózgowia*. „Adnotacja” do książki I. Pawłowa *20 lat badań wyższej czynności nerwowej u zwierząt* zajmuje 10 stron. Podobne braki są również w niektórych tomach *Biblioteki samokształcenia*.

O MIESIĘCZNIKACH „KSIĄŻKI (...) ROKU“ I O PLANACH
CZYTANIA

Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina systematycznie wydawała bibliografie zalecające dla bibliotek pod tytułem *Książki (...) roku*. Opracowanie tego miesięcznika pochłaniało wiele czasu i bardzo wiele papieru. Bibliografia ta miała pomóc bibliotekarzowi w kompletowaniu zbiorów i w obsłudze czytelników. Nie spełniała ona jednak żadnego z tych zadań. Ponieważ do biblioteki przychodziła ona z opóźnieniem 5—6 miesięcy, nie można było z niej korzystać przy uzupełnianiu zbiorów. Korzystanie z tych pomocy przy doborze piśmiennictwa dla czytelnika jest utrudnione przez to, że trzeba przeglądać 12 zeszytów za jeden rok. Poza tym wydawnictwo to nie odzwierciedlało w pełni pozycji wznawianych.

Jeśli zaś idzie o adnotacje w tej bibliografii, to są one powtórzeniem adnotacji z drukowanych kartek katalogowych Państwowego Wydawnictwa Kulturalno-Oświatowego.

Trzeba z tego wyciągnąć wniosek, że *Książki (...) roku* są niepotrzebne. Bardziej celowe byłoby przeznaczenie papieru zużywanego przez ten miesięcznik na wydawanie czasopisma lub biuletynu, w którym obok systematycznych przeglądów piśmiennictwa dawałoby się wykazy nowych książek opatrzone krótkimi adnotacjami. Słusznie postąpiła biblioteka przestając wydawać tę bibliografię.

Uprzedzając potrzeby bibliotek powszechnych Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina wydaje plany czytania *Z pomocą czytelnikowi*. Trzeba podkreślić różnorodność tematyki tego wydawnictwa, dobór podstawowego piśmiennictwa dostępnego dla szerokich kręgów czytelniczych, format pozwalający łączyć te plany z kartami czytelnika.

Wydając „plan czytania“ biblioteka wykonuje potrzebną pracę. Warto jednak zaznaczyć, że poradniki te ukazują się rzadko. Od 1950 do 1954 r. łącznie ukazało się 12 zeszytów, z czego w r. 1954 zaledwie dwa. Wskutek tego brak jest planów

czytania do wielu tematów aktualnych. Należy starać się o to, aby „plany“ ukazywały się znacznie częściej.

**O PRACY NAUKOWO-METODYCZNEJ
W ZAKRESIE BIBLIOGRAFII ZALECAJĄCEJ**

Wielostronny szeroki rozwój radzieckiej bibliografii zalecającej (wydawanie poradników i materiałów bibliograficznych, opracowywanie różnego rodzaju kartotek, ustne przeglądy bibliograficzne itd.) wymaga badania i uogólnienia istniejących już bogatych doświadczeń. Jednakże praca nad zagadnieniami naukowo-metodycznymi bibliografii zalecającej nie nadąża za potrzebami praktyki, osiągnięcia zaś przodujących bibliotek nie są szeroko rozpowszechniane.

Nie podlega dyskusji sprawa, że naukowo-metodycznymi zagadnieniami bibliografii zalecającej powinny zająć się właściwe katedry instytutów bibliotekarskich i największe biblioteki radzieckie, a przede wszystkim Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina. Nie należy przemilczać tego, że instytuty bibliotekarskie w Moskwie i Leningradzie poświęcają ostatnio nieco więcej uwagi sprawom bibliografii zalecającej. I tak w ciągu ostatnich lat ogłoszono drukiem wykłady i podręczniki poświęcone organizowaniu kartotek bibliograficznych, ustnym przeglądom bibliograficznym, opracowaniu dzieł klasyków marksizmu-leninizmu w poradnikach zalecających, opracowaniu literackich bibliografii osobowych. Wykładowcy instytutów opublikowali wiele artykułów z tego zakresu. Wszystko to jednak nie wystarcza. Katedry bibliografii powinny energiczniej zająć się aktualnymi zagadnieniami teorii i metodyki bibliografii zalecającej i nawiązać ściślejszą łączność z praktyką.

Nasze największe biblioteki nie zdołały dotychczas ustalić swojej roli w pracy naukowo-metodycznej nad bibliografią zalecającą. Dotyczy to przede wszystkim Państwowej Biblioteki ZSRR im. W. I. Lenina. Nie można powiedzieć, żeby pracow-

nicy działu bibliograficznego nie zabierali głosu w tych sprawach. Artykuły ich są dosyć często drukowane w *Bibliotece* i w zeszytach *Bibliografii radzieckiej*. Przeważnie jednak są to krytyczne przeglądy bibliografii wydawanych przez biblioteki obwodowe. Nie ulega kwestii, że jest to praca pożyteczna i pomaga bibliotekarzom podnieść poziom ich wydawnictw. Czy można jednak poprzestać na tym? Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina, będąca centralnym ośrodkiem bibliografii zalecającej, powinna nie tylko wydawać poradniki bibliograficzne, lecz również uogólniać bogate własne doświadczenia i doświadczenia innych bibliotek z zakresu bibliografii zalecającej. Powinna ona wydawać prace naukowo-metodyczne poświęcone najważniejszym zagadnieniom ogólnej i specjalnej bibliografii zalecającej. Pod tym względem praca biblioteki jest niezadowolająca.

Inne wielkie biblioteki opracowujące bibliografie zalecające również mało uwagi poświęcają uogólnieniu swoich doświadczeń. Trzeba bezwzględnie zabrać się do planowania i koordynowania pracy instytutów bibliotekarskich i największych bibliotek w dziedzinie bibliografii zalecającej. Do tego stanąć powinny wszystkie twórcze siły pracujące nad bibliografią (również pracownicy bibliotek obwodowych). Należy także zwrócić uwagę na stosowanie w pracy bibliotek przodujących doświadczeń, jakie posiadamy w dziedzinie bibliografii zalecającej. Nie jest tajemnicą, że niektórzy bibliografowie nie śledzą nawet tej, jaką posiadamy, niebogatej literatury metodycznej, nie badają najlepszych wzorów pomocy bibliograficznych i nie wykorzystują w swej pracy osiągnięć przodujących bibliotek.

Zjawiskiem bardzo rzadkim jest recenzowanie nowych pomocy bibliograficznych, bez tego zaś trudno mówić o podniesieniu ich jakości. Ten stan rzeczy jest w znacznej mierze wynikiem zaniedbań wykładowców i aspirantów instytutów bibliotekarskich oraz najbardziej wykwalifikowanych biblio-

grafów-praktyków. Trzeba starać się o to, aby recenzje pomocy bibliograficznych były ogłaszane w prasie nie tylko bibliotekarsko-bibliograficznej, lecz również ogólnej.

O BIBLIOGRAFIACH ZALECAJĄCYCH W PRACY BIBLIOTEK POWSZECHNYCH

Wykorzystanie bibliografii w wielu bibliotekach jest złe. Bibliotekarze obsługujący czytelnika często wolą obchodzić się bez nich i poprzestają na katalogach i kartotekach.

Aby każdą bibliotekę powszechną przyzwyczaić do korzystania z bibliografii zalecających, trzeba przede wszystkim wyjaśnić przyczyny złego ich wykorzystywania przy obsłudze czytelników, w kierowaniu czytelnictwem. Przyczyn tych trzeba szukać i w pracy bibliotek wydających te pomoce, i w działalności organizacji księgarskich powołanych do ich rozprowadzenia, i w praktyce bibliotek, które powinny z tych pomocy korzystać.

Od biblioteki opracowującej materiały bibliograficzne zależy przede wszystkim likwidacja tych braków, o których mówiliśmy wyżej (wielkich luk w tematyce poradników, opóźnień w wydawaniu, małych nakładów, braków wznowień najlepszych poradników, przeciążenia wielu informatorów zbędną literaturą itd.).

Oczywiście wykorzystanie bibliografii zalecających zależy przede wszystkim od tego, w jakim stopniu zaspokajają one potrzeby bibliotek, w jakich wychodzą nakładach, oraz jak postawiono sprawę ich rozpowszechnienia. Stosunek organizacji księgarskich (a przede wszystkim kolektorów bibliotecznych) do tych zagadnień jest dotychczas bierny. Widocznie idzie tu o to, że wśród tych wydawnictw przeważają broszury tanie, niewygodne z punktu widzenia wykonania planu finansowego. I wreszcie jedna z zasadniczych przyczyn słabego wykorzystania bibliografii leży w tym, że wielu bibliotekarzom brak

jest przygotowania bibliograficznego, że nie umieją oni posługiwać się poradnikami, planami czytania itp. Wcale nierzadkie są przypadki, że w bibliotekach są bibliografie zalecające, ale bibliotekarze nic o nich nie wiedzą, a jeśli nawet wiedzą, to nie posługują się nimi w pracy, polegając jedynie na własnej pamięci. Odnosi się to zwłaszcza do załącznikowych materiałów bibliograficznych. Wśród pewnej części bibliotekarzy ustaliło się niesłuszne mniemanie, że lepiej korzystać z samych katalogów, ponieważ w poradnikach bibliograficznych spotyka się książki, których nie ma w danej bibliotece.

Niektórzy bibliotekarze powołują się na to, że przy dużej frekwencji w wypożyczalni lub w czytelni nie można przeglądać poradników bibliograficznych. Jest to — rzecz jasna — błędne mniemanie. Ileż razy widzieliśmy, jak bibliotekarz gorączkowo kartkował gazety i zeszyty czasopism lub miotał się od jednej półki do drugiej szukając materiałów potrzebnych czytelnikowi. A tymczasem, gdyby wziął od ręki bibliografię, mógłby w niej znaleźć znacznie prędzej to, czego potrzebuje.

Instytuty i gabinety metodyczne za mało uwagi poświęcają badaniom wykorzystania bibliografii w bibliotekach powszechnych.

Usunięcie wszystkich braków istniejących w dziedzinie bibliografii zalecającej umożliwi podniesienie jakości wydawanych poradników i przyczyni się do lepszego ich wykorzystania w bibliotekach powszechnych.

D. A. Wołoszin

O ADNOTACJI ZALECAJĄCEJ

Tyt. oryg.: *O rekomendatielnoj bibliografii. Sowietskaja Bibliografija* 1949 r. 2(27).

Metoda budowy adnotacji, zwłaszcza zalecającej, jest jeszcze bardzo słabo opracowana. Bibliograf, pewnie poruszający się na gruncie doboru i systematyki piśmiennictwa, często, gdy idzie o sporządzenie adnotacji, czuje się bezradny. W zalecających poradnikach bibliograficznych spotyka się adnotacje zupełnie nie ujawniające swoistych cech książki, a będące przeważnie pustymi, obojętnymi i jedynie formalnymi notatkami.

Weźmy dla przykładu taką adnotację o znakomitej książce naszego największego geologa W. A. Obruczewa *Podstawy geologii*:

„Książka o działaniu zewnętrznych i wewnętrznych, ukrytych w głębi ziemi sił, tworzących i zmieniających skorupę ziemską“. ¹⁾

Adnotacja nie charakteryzuje danej konkretnej książki. Bardzo wiele popularnych książek o geologii ogólnej można by podciągnąć pod taką adnotację!

¹⁾ M. P. Bronsztejn *Ukazatel litieratury po woprosam jestiestwoznania*. L. 1946, Lenizdat, str. 59—60.

Inny przykład. Dwie różniące się co do formy i treści książki ¹⁾ opatrzone takimi adnotacjami:

1. „Krótki, popularny opis życia i działalności Miczurina“.
2. „Książka opowiada o dziełach i życiu wielkiego ogrodnika, jego stałym i wytrwałym zapale do pracy, który pomógł mu wznieść się na wyżyny nauki i walczyć z ignorancjami i carskimi urzędnikami.“

Oprócz krótkości sformułowania, pierwsza adnotacja różni się od drugiej bardzo nieznacznie.

Spotyka się adnotacje, które mówią mniej od samego tytułu. Oto np. adnotacja książki W. Smarta *Słońce, gwiazdy i wszechświat*:

„Książka zaznajaia z budową systemu słonecznego, z ruchem planet i daje przegląd historii nauki (jakiej nauki, astronomii? — D. W.) od najdawniejszych czasów“.

- Nigdy nie wiedzielibyśmy z adnotacji, że w książce Smarta mówi się nie tylko o słońcu i systemie słonecznym, ale również
- o gwiazdach i wszechświecie, gdyby tego nie podał tytuł.

Przytoczonych przez nas adnotacji nie można w żadnym wypadku uznać za zalecające. Nie dają one ani oceny książki, ani jakiegokolwiek zadowalającej charakterystyki ich treści.

Niestety, adnotacje takie spotyka się nie tylko w cytowanym przez nas poradniku. Wymawianie się od oceny książki, dążenie do poprzestawania na obojętnej informacji o jej treści, brak w wielu wypadkach głębokiej, opartej na zasadzie partyjności analizy książki — oto braki, charakterystyczne dla wielu naszych poradników, mówiące o tym, jak ważnym i aktualnym zagadnieniem jest opracowanie metody adnotacji zalecającej.

I

Z przyczyn tłumaczących niski poziom wielu adnotacji należy wymienić przede wszystkim błędny stosunek do nich jako do

¹⁾ K. Koczetkow *I. W. Miczurin*. Dietizdat, 1936, s. 48. — W. Lebediew *Obnowiciel przyrody*. Powieść o Miczurinie. Dietizdat. 1948, s. 252.

„notatek o książkach, notatek, których zadaniem jest nie tyle ocena i głęboka analiza treści, ile uzupełnienie opisu bibliograficznego, wyjaśnienie tego, co nie jest jasno powiedziane w tytule książki“.

Czy adnotacja powinna odzwierciedlać głównie treść książki i charakterystyczne cechy jej budowy, czy też zadaniem adnotacji jest ujawnienie tematu książki? Kwestie te rozstrzyga się różnie w różnych wypadkach, w zależności od upodobań i poglądów bibliografa.

Znaleźć można niemało adnotacji, które ograniczają się do wskazania ważności tematu lub do najogólniejszej wzmianki o znaczeniu książki, a w wielu wypadkach jedynie do podania odpowiedniej cytaty ze wstępu autora do adnotowanej książki itp. Jest rzeczą jasną, że nie ma i nie może być szablonu na określenie formy i charakteru adnotacji. W każdym poszczególnym wypadku bibliograf, uwzględniając strukturę, przeznaczenie oraz czytelnika informatora bibliograficznego, powinien wybrać takie lub inne rozwiązanie.

Przy wszelkich jednak rozwiązaniach nie wolno zapominać, że zadaniem adnotacji jest zaznajomić czytelnika z treścią i szczególnieymi cechami książki, dopomóc czytelnikowi w wyborze książki i w dalszej pracy.

Wskazanie ważności tematu i ogólne wzmianki o znaczeniu książki są niezbędną częścią adnotacji, nie mogą one jednak i nie powinny zastępować charakterystyki treści książki. Najważniejsze nawet wiadomości o autorze i budowie książki nie dają również takiej charakterystyki.

II

Odpowiedzialne jest zwłaszcza zadanie adnotacji zalecającej tam, gdzie zgodnie z ogólnymi zadaniami bibliografii zalecającej powinna ona wykrywać ideologiczno-polityczne, naukowe i artystyczne wartości książki i okazywać czytelnikowi pomoc

w prawidłowym marksistowsko-leninowskim rozumieniu zagadnień poruszanych w książce.

Jakim więc wymaganiom powinna odpowiadać taka adnotacja?

Jest rzeczą całkiem jasną, że przede wszystkim powinna ona być oceniająca. Adnotacja, ograniczająca się do zwykłego zarejestrowania zagadnień poruszonych w książce, nie jest w stanie jasno pokazać czytelnikowi, o ile dana książka może być dla niego pożyteczna w kształtowaniu świadomości komunistycznej, w rozszerzaniu jego ideowych i kulturalnych horyzontów.

Nie dość jednak określić adnotację zalecającą tylko jako oceniającą. Adnotacja opisowa i referująca posiadają również elementy oceny, jeśli nie ograniczają się do zwykłego „opisu” tego, co znajduje się w książce, ale dają istotną charakterystykę treści. Do adnotacji oceniających wreszcie zaliczają się również adnotację krytyczną.

Swoistość adnotacji zalecającej jako specjalnego rodzaju adnotacji oceniającej, będzie dla nas jasna po ustaleniu, jak w adnotacji zalecającej należy rozumieć ocenę. Oceniając książkę na podstawie zasady partyjności, bibliograf odpowiada przede wszystkim na pytania, czy książka posiada aktualną wartość dla czytelnika radzieckiego, w jakim stopniu dana książka może być wykorzystana przez czytelników: w całości (książka bezwarunkowo zasługująca na polecenie), albo częściowo (książka nie pozbawiona błędów), albo też może jest to książka bez jakiegokolwiek wartości. W ten sposób w ocenie uwidacznia się krytyczna zasada bibliografii zalecającej, która upodabnia ją do bibliografii krytycznej.

Innym elementem adnotacji zalecającej jest ujawnienie w niej wartości książki, konkretyzujące i rozszerzające jej ocenę. Ujawnienie wartości książki jest najpewniejszą podstawą do zalecenia propagandy i rozpowszechniania książki i dlatego stanowi ono podstawę adnotacji zalecającej.

Sięgnijmy do przykładów.

Książkę A. P. Nieczajewa *Działanie wiatru i morza* opatrzone taką adnotacją:

„W pierwszej części swojej książki utalentowany popularyzator w żywych, zajmujących opisach zaznajamia czytelnika z działalnością morza. Część druga poświęcona jest działaniu wiatru“.

Pomijając oceniające określenia (utalentowany, zajmujące, żywe) stwierdzamy, że adnotacji tej nie można nazwać oceniającą: ocena ta nie wynika z analizy książki, została „ad hoc” do-czepiona do charakterystyki treści, będącej, nawiasem mówiąc, jedynie parafrazą tytułu.

W przewodniku *Przyrodoznawstwo*¹⁾, skąd wzięto ten przykład znajdujemy niemało adnotacji, w których wykaz poszczególnych elementów treści jest uzupełniony takimi namiastkami pierwiastka oceny, jak „czarująco“, „żywo“, „interesująco“, „zajmująco“, „jaskrawo“ itd., „książka jest napisana zajmująco i ilustrowana jaskrawymi przykładami“, „proste a zajmujące opowiadanie o wiatrach pustyni“, „autor zajmująco opowiada o zjawiskach przyrody“, „żywe opisy wulkanów“ (str. 30—31).

Obfitość tych epitetów, rzekomo ożywiających charakterystyki książek, jest niezawodną oznaką adnotacji pozbawionej treści.

Jeżeli bibliograf ma coś do powiedzenia o książce, to nie potrzebuje podobnych do przytoczonych wyżej, pustych frazesów.

Niewiele da też czytelnikowi wiadomość, że książka jest na wysokim poziomie naukowym, że materiał jest aktualny, jeśli wiadomość ta jest dodatkiem do formalnej, obojętnej charakterystyki treści. Wzmianka o tym, że książka S. W. Orłowa *Natura komet* „zawiera całkiem pewne dane naukowe (?D. W.) o składzie fizycznym komet“ (ibid. str. 21) nie daje jeszcze czytelnikowi pojęcia o istotnej wartości tej książki.

¹⁾ *Жесткознание*. Рікомендательний указатель літератури для бісід і лекції. М. 1947, Гос. орд. Леніна В-ка СРСР ім. В. І. Леніна, s. 90.

Ocena książki powinna powstać w procesie charakterystyki jej treści, być wyraźna i przekonywająca — oto najważniejszy warunek, jaki spełnić ma adnotacja zalecająca. Adnotacja słabo wyrażająca element oceny nie może dać dokładnego wyobrażenia o materiale książki.

Należy skończyć z błędnym mniemaniem, że ocena — to jakiś szczyt adnotacji i że brak jej nie wpływa na spłylenie ujawnienia treści. Największa bodajże niedostateczność adnotacji, w której brak oceny, polega na tym, że nie pokazuje ona jak w książce ujęto zagadnienie, dlaczego książka jest pożyteczna i na czym polegają jej niedociągnięcia.

Dlatego właśnie nie wolno zgodzić się z W. N. Dienisjewem, który twierdzi, że zadaniem adnotacji nie jest dawanie umotywowanej oceny ¹⁾. Przytoczone wyżej adnotacje z poradnika *Przyrodoznawstwo* mogą być przykładem wprowadzenia w życie podobnych twierdzeń.

Nie potrzeba dowodzić, że do adnotacji zalecającej odnoszą się w całej rozciągłości założenia wypowiedziane w cytowanym przez W. N. Dienisjewa artykule *Prawdy* z 22 grudnia 1940 r. „Prawdziwa, głęboko naukowa krytyka powinna przekonywać czytelnika. Powinna ona być uzasadniona, nie zaś deklaratywna. Pod tym jedynie warunkiem ocena krytyka będzie autorytetem i dla czytelników, i dla autorów książek“ ²⁾.

W. N. Dienisjew określając zasady bibliografii krytycznej powołuje się na te tezy przytoczonego artykułu, lecz jest rzeczą najzupełniej jasną, że zarówno w bibliografii krytycznej, jak i w adnotacji zalecającej obowiązuje rzeczowa i uzasadniona krytyka. Deklaracyjna a nieprzekonywająca adnotacja zalecająca nie może spełnić określonego przez Dienisjewa najważniejszego zadania radzieckiej bibliografii — „ujawnienia ideowej treści książki, określenia jej znaczenia historycznego i aktualno-

¹⁾ Zob. W. N. Dienisjew *Obszczaja bibliografija*, 1947, str. 20.

²⁾ Tamże, str. 28.

ści w warunkach współczesnych, oceny książki od strony jej treści i formy literackiej, doboru najlepszych książek i zalecania ich szerokim rzeszom czytelników“¹⁾).

Dążeniu sprowadzenia adnotacji do rzędu deklaratywnych stwierdzeń pomaga częściowo pojmowanie adnotacji jako bardzo krótkiej notatki, złożonej z jednego lub dwu zdań. Zwięzłość wykładu w adnotacji jest bezwzględnie konieczna, rozmiar jednak adnotacji nie może być szkodliwy dla głębi charakterystyki książki. W wypadkach koniecznych adnotacja powinna być obszerna, jak to widzimy w wielu poradnikach: *Pochodzenie i rozwój życia na ziemi*²⁾, F. J. Zimowskij K. A. *Timiriazjew*³⁾, poradnik *Komsomół — jako wierny pomocnik WKP(b)*⁴⁾.

Obszerny i konsekwentny wykład oceny — oto jeden z najważniejszych warunków, określających istotnie zalecający charakter adnotacji. Niestety adnotacje w naszych zalecających poradnikach prawie nigdy pod tym względem nie stoją na wysokości zadania. Nawet w starannie opracowanych informatorych bibliograficznych adnotacje za mało są przesycane elementami oceny. Takim jest np. wspomniany wyżej, słusznie cieszący się rozgłosem poradnik F. I. Milenuszkin. Pomijając to, że w solidnych adnotacjach tego poradnika widać erudycję specjalisty, łączącego znawstwo przedmiotu ze znajomością pracy bibliograficznej, trzeba stwierdzić, że ocena zdarza się tutaj tylko w poszczególnych wypadkach, a nie jest zasadą konsekwentnie realizowaną w całym poradniku. Książkę np. S. A. Szejnisa

¹⁾ Tamże, str. 16.

²⁾ *Proischożdenie i razwitiie žizni na zemle*. Programma cztenia dlja samoobrazowania. Sost. Ju. I. Milenuszkin. M. 1945, Gos. ord. Lenina B-ka SSSR im. W. I. Lenina, s. 64.

³⁾ F. J. Zimowskij K. A. *Timiriazjew*. Annotirowannyj ukazatel literatury. M. 1947. Gos. ord. Lenina B-ka SSSR im. W. I. Lenina, s. 104.

⁴⁾ *Riekomiendatielnyj ukazatel literatury*. M. 1948, B-ka Sojuza SSR im. W. I. Lenina, s. 192.

Podobieństwa i różnice w świecie organicznym autor poradnika opatrzył taką adnotacją:

„Autor na dobrze dobranych przykładach pokazuje, na czym polega podobieństwo i różnica pomiędzy zwierzętami a roślinami. Książka opowiada o pozbawionych zdolności poruszania się zwierzętach (gąbki, polipy i in.) i poruszających się roślinach, o wrażliwości u roślin, o budowie komórek i składzie chemicznym roślin i zwierząt, o sposobach odżywiania się i rozmnażania i in. Jedność całej przyrody ożywionej (spacja nasza, D. W.) — oto główna idea tej książki“.

Podana w adnotacji charakterystyka treści polega na wyliczeniu poszczególnych, poruszonych w książce zagadnień i tylko z ostatniego, podkreślonego przez nas zdania, dowiadujemy się, że jest w książce pewna, bardzo ważna dla czytelnika idea, dająca klucz do zrozumienia wychowawczej wartości książki. Gdyby autor pokazał w adnotacji, jak w treści książki przejawia się jej główna idea, to adnotacja byłaby bardziej celowa i dałaby bez porównania pełniejsze ujęcie wartości pracy zalecanej.

Nie zadowala również charakterystyka trzeciego rozdziału książki W. L. Komarowa *Pochodzenie roślin* (*Proischożdenie rastienii*):

„Trzeci rozdział książki wielkiego botanika radzieckiego jest poświęcony zagadnieniu powstania życia na ziemi. Autor rozpatruje kolejno dawne i obecne teorie powstania życia i ocenia je krytycznie z punktu widzenia nauki współczesnej. Rzeczą szczególnej wagi jest to, że akad. Komarow zagadnienie powstania życia rozpatruje w ścisłym związku z problemami ewolucji i historii życia na ziemi, którym poświęcona jest prawie cała książka. Zagadnieniu pochodzenia roślin przeznaczono tylko dwa ostatnie rozdziały. Książka jest napisana dobrym, zrozumiałym językiem i stoi na wysokim poziomie naukowym“.

W adnotacji jest szereg określeń dotyczących bezpośrednio wartości książki. Niektóre z nich są bardziej obszerne i konkretne, inne zaś powierzchowne, ogólne i nieokreślone („z punktu widzenia nauki współczesnej“, „na wysokim poziomie naukowym“), adnotacja jednak nie daje pojęcia o tym, jak w książce W. L. Komarowa został postawiony i rozwinięty najważniejszy problem życia.

III

Powstaje zagadnienie, jak należy stosować elementy oceny treści książki i jakich używać do tego środków.

Metoda ogólna polega na uwydatnieniu ważnych i aktualnych elementów treści, charakteryzujących bezpośrednio treść ideową i wychowawczą wartość książki. To założenie, które na pierwszy rzut oka wydaje się dość elementarne, w rzeczywistości jest podstawowym zadaniem, które bibliograf w każdym wypadku rozwiązuje stosownie do konkretnego materiału książki. Umiejętność wyodrębnienia w książce elementów ideologicznych i podkreślenia momentów aktualnych wymaga dokładnego opanowania metodologii marksistowsko-leninowskiej, znajomości przedmiotu i literatury. Wymaga ona również wielkiego i dokładnego rozumienia stopnia trafności wyodrębnienia momentów podkreślanych, w przeciwnym bowiem wypadku łatwo można przecenić książkę, przypisać poszczególnym jej trafnym założeniom bezpodstawnie wielkie znaczenie. Zadanie adnotacji zalecającej nie polega na wyliczeniu wszystkich zagadnień poruszonych w książce. Polega ono na głębokiej, przekonywującej analizie momentów treści, które posiadają największą wartość i znaczenie aktualne.

W wielu wypadkach należy wskazać w adnotacji, jaką rolę w życiu społecznym, naukowym i kulturalnym odegrała lub odgrywa dana książka. Niekiedy, aby dać pojęcie o jej znaczeniu, wystarczy wskazać na warunki, w jakich została ona napisana. Brak takich wskazówek widocznie zuboża charakterystykę adno-

townej pracy. Poradnik bibliograficzny *S. M. Kirow*¹⁾ wydany przez Wszechzwiązkową Bibliotekę im. W. I. Lenina, zawiera trzy listy S. M. Kirowa do W. I. Lenina, opatrzone następującą adnotacją:

„Listy z 20 i 30 sierpnia charakteryzują położenie Gruzji w przeddzień obalenia mienszewickiego rządu Noja Żordanja. W liście z 24 sierpnia tow. Kirow zawiadamia o wysłaniu do Lenina artykułu »Stosunek muzułmanów do bolszewizmu« z gazety tureckiej“.

Adnotacja nie określa jasno ani znaczenia tych listów, traktowanych przez bibliografa jako informacyjne doniesienia, ani ich miejsca w bibliografii S. M. Kirowa. A jednak listy te dotyczą okresu działalności S. M. Kirowa jako pełnomocnego przedstawiciela RFSRR w Gruzji, kiedy wypełniając polecenia Lenina, prowadził on z gruzińskim rządem mienszewickim energiczną, dyplomatyczną walkę o wykonanie najważniejszych postanowień układu pokojowego. Odpowiednia wzmianka w adnotacji zwróciłaby od razu uwagę czytelników na znaczenie tych listów.

Są różne środki, przy pomocy których można ujawnić wartość książki. Każda książka zasługująca na zalecenie, ma swoje wartości i sama wpływa po trosze na sposoby rozwiązania zadań stojących przed adnotacją zalecającą.

IV

Adnotacja zalecająca nie spełni swej roli, jeżeli nie wskaże czytelnikowi, jak daną książkę studiować krytycznie i na jakie momenty zwrócić uwagę przede wszystkim, aby wzbogacić się ideowo i poznawczo. Z tego względu naukową analizę książki należy uzupełniać oceną metodologiczną. Oceny metodologicznej, która ma pomóc czytelnikowi w praktycznym wykorzysta-

¹⁾ P. B. Zachariewicz *S. M. Kirow, 1886—1934. Kratkij annotirowannyj ukazatel' literatury*. M. 1944, Gos. B-ka SSSR im. W. I. Lenina, s. 48.

niu książki, nie należy wyobrażać sobie jako jakiejś odrębnej części adnotacji. Jak naukowa analiza książki jest ściśle związana z ujawnieniem jej treści, podobnie metodologiczna ocena książki jest ściśle związana z jej analizą. Adnotacja zalecająca zatem — to organiczna jedność charakterystyki treści książki, jej analizy naukowej i oceny metodologicznej.

Nierozzerwalność jedności tych trzech części składowych adnotacji zalecającej wynika bezpośrednio z przytoczonego wyżej pojmowania oceny, jako podstawowego środka charakterystyki materiału książki. Ocena naukowa pokazuje czytelnikowi ideologiczną i poznawczą wartość treści ujawniając tym samym jej istotę. Ocena metodologiczna odpowiada na pytanie, jak studiować książkę. Tracąc bodaj jeden z tych trzech składników, adnotacja zalecająca przestaje być pełnowartościowa. Nie dając oceny, traci ona możliwość określenia ideologicznej i naukowej wartości książki. Nie dając wyobrażenia o treści, sprowadza ona ocenę do nieuzasadnionych twierdzeń, które niewiele pomogą czytelnikowi. Lekceważąc analizę metodologiczną, uchyla się ona tym samym od współdziałania z czytelnikiem w studiowaniu książki.

Wyjaśnijmy na przykładach przytoczone wyżej twierdzenia

Mamy przed sobą pierwsze zeszyty dwóch poradników *Historii ZSRR* ¹⁾, poradnika literatury dla nauczycieli szkoły średniej, wydanego pod redakcją prof. A. M. Pankratowej, oraz przewodnika G. A. Ozjerowej *Poznajcie swoją ojczyznę* ²⁾. Na przykładzie tych przewodników można dokładnie zbadać dwa różne podejścia do budowy adnotacji zalecającej i przekonać się o bezpośredniej wyższości adnotacji istotnie zalecającej, zbudowanej

¹⁾ *Istoria SSSR. Annotirowannyj ukazatel litieratury dla priepodawatielej sriedniej školy.* Wyp. 1. S. dniewniejszich wriemieni do konca XVIII w. M. 1945, Gos. biblioteczno-bibliograficz. izdat., s. 73.

²⁾ G. A. Ozjerowa *Izuczajtie swoju rodimu.* Wyp. 1. *Istoria SSSR s dniewniejszich wriemini do konca XVII w.* L. 1947, Lenizdat, s. 88.

na zasadzie organicznej jedności oceny, charakterystyki treści i analizy metodologicznej. Porównanie będzie w tym wypadku tym bardziej wyraźne, że w przewodnikach znajduje się wiele tych samych prac.

Z małymi wyjątkami adnotacje pierwszego przewodnika dodatnio wyróżniają się w całości swą jasną celowością. Autorzy wiedzą zawsze, co chcą powiedzieć przez adnotację. Potrafią oni wybrać z materiału książki elementy naprawdę aktualne i ważne, uwydatnić te myśli i założenia, które są najważniejsze dla wyrobienia u czytelnika marksistowsko-leninowskiego pojmowania historii naszej ojczyzny.

Charakterystyka treści podana w adnotacji podnosi się przez to do poziomu oceny.

Oto adnotacja studium B. D. Grekowa *Ruś Kijowska*:

„Studium wielkiego historyka radzieckiego zaznajamia z życiem gospodarczym i społecznym wschodnich Słowian do czasu utworzenia państwa kijowskiego, oświetla proces rozwoju ustroju społecznego i politycznego „imperium Rurykowiczów“, daje zarys historii politycznej państwa kijowskiego. Autor pokazuje odrębne drogi tworzenia państwowości staro-ruskiej i w związku z tym demaskuje kłamliwość „teorii normańskiej“. Z wielką wnikliwością polityczną zostały podkreślone tradycje kulturalno-historyczne narodu rosyjskiego, sięgające najdawniejszych ognisk cywilizacji starożytnej i cywilizacji Wschodu. Określone zostało miejsce państwa kijowskiego w historii Rosji i świata. Obecne wydanie książki zostało przejrane i uzupełnione. Dodano rozdział o organizacji sił zbrojnych u Słowian wschodnich i w państwie kijowskim“.

Chociaż brak tu zupełnie takich oceniających określeń, jak „żywo“, „zajmująco“, „głęboko“ itd., jednak adnotacja jest w pełni oceniająca. Trafnie położone akcenty podkreślają to, co w książce jest najbardziej aktualne i wskazują tym samym jej treść. Jednocześnie są one dla czytelnika pomocą metodologicz-

na, zwracają bowiem jego uwagę na momenty mające pierwszorzędne znaczenie dla studiowania historii Rusi Kijowskiej: odrębność budowy państwowości staroruskiej, zdemaskowanie teorii normańskiej, rolę państwa kijowskiego w historii powszechnej. Teza o samodzielności i wielkiej roli historycznej państwa kijowskiego jest głównym czynnikiem, decydującym o budowie adnotacji. Charakterystyka treści, ocena i wskazówki metodologiczne razem tworzą analizę książki. Jedynym słabym punktem adnotacji jest brak jakichkolwiek wskazówek o właściwościach budowy i poziomie książki, określających jej rolę w literaturze przedmiotu.

Inne wrażenie robią adnotacje przewodnika *Poznajcie swoją ojczyznę*. Każda adnotacja składa się z dwu części: spisu rzeczy dającego pojęcie o treści, oraz jakiegoś streszczenia zawierającego znane elementy oceny, wzmianki o możliwości wykorzystania książki itp. Streszczenie to autorka z jakichś powodów nazywa adnotacją, która razem ze spisem tworzy „opis książki”. Nie można jaśniej określić rozdziału pomiędzy trzema elementami adnotacji. Błądność takiej metody wyraźnie uwidacznia adnotacja G. A. Ozjerowej o tejże książce B. D. Grekowa. Wyliczywszy tytuły rozdziałów, autorka pisze:

„Jest to podstawowe studium o początkowym okresie historii rosyjskiej. Autor porównując różne źródła, różne kierunki w historiografii i polemizując z poszczególnymi jej przedstawicielami, zreasumował i oświecił wielki materiał faktyczny. Dzięki temu czytelnik otrzymuje całokształt wyników badań naukowych związanych z zagadnieniem okresu kijowskiego i poprzedniego. Do korzystania z tej pracy naukowej potrzebna jest dobra znajomość historii zachodniej i rosyjskiej, historii społeczeństwa pierwotnego i historii kultury materialnej“ (str. 19—20).

Adnotacja ma dosyć wyraźnie zaznaczony charakter oceniający („podstawowe studium“, „wielki materiał faktyczny“, „całokształt wyników badań naukowych“). W rzeczywistości je-

dnak ocena jest tutaj dodatkiem do formalnej charakterystyki treści, podanej w spisie rzeczy. Ocena nie jest wynikiem przeanalizowania treści. Oceny nie uzasadnia wskazanie najważniejszych momentów treści. Jest ona poza tym niepełna, bardziej dotyczy właściwości budowy książki niż istoty treści, nie daje pojęcia o zasadniczej wartości pracy B. D. Grekowa, o jej wielkiej wnikliwości politycznej. Cała adnotacja nie pomaga czytelnikowi w przemyśleniu książki.

Braki te są tym bardziej istotne, że poradnik *Poznajcie swoją ojczyznę* jest przeznaczony do samokształcenia, dla czytelnika-niespecjalisty.

Podajemy z tego przewodnika jeszcze jeden przykład adnotacji innej książki B. D. Grekowa: *Kultura Rusi Kijowskiej*.

„Treść. Początki kultury ruskiej. Kultura ziem naddnieprzańskich VI—VII w. Ewolucja pogańskich wierzeń słowiańsko-ruskich. Chrześcijaństwo na Rusi. Obrona przez Ruś swojej kultury narodowej. Stosunek narodu ruskiego do własnej przeszłości historycznej. Autor omawia rzemiosła, sztukę, piśmiennictwo i nauki starej Rusi. Stosunek państw wschodnich i zachodnich do kultury ruskiej, jej odrębność i wyrazistość. Materiał wymaga od czytelnika przygotowania ogólnego“ (str. 17—18).

Autorka obawiając się pominięcia poszczególnych elementów treści podaje spis rozdziałów, przy tym jednak pomija to, co jest najważniejsze — charakterystykę wartości naukowej książki. Druga część adnotacji niewiele dorzuca do tego spisu, a obojętne powiedzenie: „Stosunek wschodnich i zachodnich państw do kultury ruskiej“ pod względem wyrazistości politycznej ustępuje tytułowi rozdziału: „Obrona przez Ruś swojej kultury narodowej“. Wskazanie na odrębność i wyrazistość kultury Rusi Kijowskiej jest zbyt powierzchowne.

Adnotacja natomiast tej samej książki w poradniku Biblioteki Historycznej daje czytelnikowi jasno sformułowane wskazówki do wyboru i studiowania książki:

„Autor dowodzi istnienia już w VI w. naszej ery oryginalnej, słowiańskiej, przedpiśmiennej kultury, określa związek pomiędzy rozwojem pogańskich, słowiańsko-ruskich wierzeń a przyjęciem chrześcijaństwa przez Ruś, charakteryzuje wysoki poziom kulturalny społeczeństwa ruskiego w XI—XII w., wspaniale odzwierciedlony w genialnym dziele tej epoki *Opowieści z dawnych lat o tym jak powstało i urosło Państwo Ruskie*“ (*Powieści wriemiennych let, otkuda jest' i poszła Russkaja Ziemia*).

Adnotacji tej można zarzucić zbytne uogólnienie, jednak jej bezsporną zaletą jest konsekwentnie przeprowadzone połączenie charakterystyki treści z oceną naukową i metodologiczną.

Przytoczone wyżej przykłady pokazują wyraźnie, jak wielką rolę w adnotacji zalecającej odgrywa ujawnienie ideologicznej istoty książki.

Niezawodnym wskaźnikiem przemyślanej i starannej budowy bibliograficznego poradnika zalecającego jest stopień jego oddziaływania wychowawczego. Wychowawcze zadanie adnotacji osiąga się przede wszystkim przez skrupulatnie przemyślany rozkład akcentów podkreślających w książce to, co bezpośrednio wpływa z zamierzeń bibliografa. Jest rzeczą jasną, że nie należy przez to rozumieć, że bibliograf może dawać dowolne naświetlenie materiału książki podając przypadkowo wybrane fragmenty treści za typowe i na odwrót. Przemyślany dobór akcentów oznacza, że bibliograf, wybrawszy książki najbardziej odpowiadające ogólnemu założeniu poradnika, dąży do ujawnienia ich znaczenia ideologiczno-wychowawczego i buduje adnotację tak, aby ona sama przyniosła korzyść czytelnikowi.

Trzeba stwierdzić, że często bibliograf nie umie wyzyskać książki dla wychowawczych zadań bibliografii, podkreśla w adnotacji momenty nie przedstawiające większej wartości ideologicznej i na odwrót, pozostawia w cieniu elementy ważne i cenne.

Jako przykład podajemy adnotację M. P. Bronsztejn do książki T. Rajnowa *Nauka w Rosji w XI—XVII w.* (zob. wspomniany na początku artykułu wykaz literatury przyrodoznawczej).

„W książce wykorzystano bogate materiały (rękopisy, roczniki i in.) z epoki Rusi Kijowskiej z XIV, XVI, XVIII w. (nawiasem mówiąc, dlaczego XVIII w., jeśli tytuł mówi, że studia kończą się na w. XVII? — D. W.), odzwierciedlające panujące w pierwszych okresach cerkiewno-teologiczne i mistyczne poglądy na przyrodę oraz elementy poznania naukowego, ugruntowane w XVII w.“ (str. 17).

W tej adnotacji pominięto istotny moment, zaznaczony przez autora książki, a mianowicie to, że „praca myśli nastawionej na badanie przyrody rozwijała się u nas w dawnych czasach nie tylko pod arkadami cerkwi, ale i pod „gołym niebem“ w ciągłym i czynnym obcowaniu z prawdziwą naturą“. Oprócz tego nie odzwierciedlono w adnotacji jeszcze jednego istotnego momentu zaznaczonego przez autora: związku nauki staroruskiej z duchową kulturą całej ludzkości oraz twórczego udziału narodu rosyjskiego w rozwoju nauki. Gdyby autor spróbował zbudować adnotację uwzględniając te charakterystyczne cechy rozwoju rosyjskiej myśli naukowej, to można by powiedzieć z pewnością, że adnotacja nie tylko dałaby wyobrażenie o treści książki T. Rajnowa i pomogłaby czytelnikowi zrozumieć jej treść, ale byłaby również przydatna do wywołania u czytelnika poczucia dumy z powodu przeszłości nauki rosyjskiej.

Rozpatrzmy poradniki, w których bibliograf z pełną świadomością odpowiedzialności zakłada i rozwiązuje zadania wychowawcze. Oprzemy się na wspomnianym już informatorze Biblioteki Historycznej.

Przez staranne rozmieszczenie akcentów i dodanie niezbędnych uzupełniających informacji, autorzy umiejętnie i z rozwagą, na materiale literatury do historii ZSRR pokazują w adnotacjach odwieczne umiłowanie wolności narodu rosyjskiego i pobudzają u czytelnika uczucie patriotyzmu i miłości do bohater-

skiej przeszłości naszej ojczyzny. Idea patriotyzmu jest podkreślona w adnotacjach jako istotnie ważny moment, będący nicią przewodnią do zrozumienia książki. W adnotacji o rozprawie B. D. Grekowa *Autor Słowa o pułku Igora* — dano krótką charakterystykę twórcy *Słowa* jako gorącego patrioty, rozumiejącego niezwykle głęboko sens wydarzeń politycznych i odsłaniającego ich korzenie, prawdziwego historyka i wielkiego działacza politycznego. Niezbędność tej charakterystyki, jakkolwiek wychodzącej poza ramy bezpośredniego przeznaczenia adnotacji, staje się zrozumiała w związku z ideologicznym zadaniem poradnika.

Jeszcze bardziej jaskrawym przykładem jest adnotacja pracy D. Lichaczewa *Kultura Rusi na przełomie XIV—XV w.* Dla formalnej charakterystyki treści wystarczyłoby pierwsze zdanie:

„Odrodzenie kultury ruskiej w związku z ogólnoeuropejskim rozwojem kulturalnym w XIV w. i w związku z rozwojem świadomości narodowej w okresie zjednoczenia ziem ruskich wokół Moskwy“.

Autorzy jednak świadomie podkreślają moment sprzeciwu narodowego przeciw jarzmowi mongolskiemu:

„Zaznaczone są charakterystyczne cechy dzieł sztuki tego okresu, przepełnionych głębokim zainteresowaniem społeczeństwa historyczną przeszłością narodu rosyjskiego, ideą rewansu za utratę niepodległości, ideą odwetu nad zaborcami“ (str. 45).

Informator F. J. Zimowskiego poświęcony K. A. Timiriazjewowi jest dobrym przykładem konsekwentnego wykonania zadania ideologiczno-wychowawczego. Materiał, ugrupowany w stosunkowo małych działach, oświetla wszechstronnie postać uczonego jako popularyzatora, wojującego darwinistę, światowej sławy botanika-fizjologa, twórcę nauk rolniczych w Rosji. Nie jest jednakże całkiem zrozumiałe, dlaczego autor w pierw-

szym rozdziale umieszcza Timiriazjewa jako popularyzatora. Na tym miejscu należało postawić Timiriazjewa jako uczonego.

W wielu wypadkach adnotacje są zbyt obszerne, podkreślają to co odpowiada tematowi rozdziału i przy czytaniu systematycznym całego informatora dają charakterystykę uczonego. Autor poradnika usiłuje podać właściwości każdej książki. Materiały bibliograficzne dotyczące Timiriazjewa, podobnie jak artykuły o nim opublikowane w 20 rocznicę jego śmierci, niechybnie mają wiele wspólnego i w planie, i w treści. Autor jednakże potrafił znaleźć i podkreślić rysy różne, tak że prawie każda z adnotowanych prac oświecła coś nowego, wzbogaca i rozwija stopniowo tworzącą się w wyobraźni czytelnika postać Timiriazjewa. W adnotacji do napisanej przez S. A. Nowikowa biografii uczonego autor informatora zwraca uwagę na jedną z najważniejszych stron naukowej spuścizny Timiriazjewa, a mianowicie na twórczy charakter jego darwinizmu, wyjaśniającego nie tylko procesy ewolucji w przyrodzie, ale i kierującego nimi, przeobrażającego przyrodę.

F. J. Zimowski adnotując artykuł S. A. Iwanowa „Badacz, popularyzator, pedagog“, oparł się na wzmiance autora, że Timiriazjew propagując, broniąc i rozwijając darwinizm poddał jednocześnie ostrej krytyce darwinowską teorię pangenezy.

W bogatym materiale zebranej literatury autor uwypukla to, co wskazuje na najbardziej aktualne strony spuścizny naukowej po wielkim rosyjskim darwinieście, pomagając czytelnikowi w ten sposób zrozumieć znaczenie Timiriazjewa jako czołowego uczonego. Charakteryzując prace G. W. Domraczewa K. A. Timiriazjew i jego podstawowe dzieła z fizjologii roślin, W. A. Brillanta: *Prace K. A. Timiriazjewa w dziedzinie fotosyntezy* i inne, autor nie zapomina przytoczyć akcentowanej przez nich wielkiej oryginalności badań Timiriazjewa w zakresie tych problemów.

W adnotacji do artykułu T. D. Łysenki *Najlepszy teoretyk darwinizmu* podano uwagę, zrobioną przez autora artykułu,

o walce Timiriazjewa z reakcyjnymi teoriami dziedziczności i wskazano na to, że Timiriazjew podkreślił ważność zbadania zależności form i w ogóle wszystkich cech organizmów roślinnych od czynników zewnętrznych.

W wielu adnotacjach zaznaczono uwagi autorów rozpatrywanych prac o wewnętrznym związku idei Timiriazjewa z odkryciami akad. Łysenki.

Przemyślany dobór akcentów w adnotacjach, umiejętność pokazania czytelnikowi książki od strony aktualnych idei, określają bezsprzecznie wartość wychowawczą informatora F. J. Zimowskiego.

Niestety, mało jeszcze bibliografów zwraca należytą uwagę na to, aby jasno formułować i konsekwentnie wykonać ideologiczno-wychowawcze zadania bibliografii. Weźmy choćby wspomniany już informator *Przyrodznawstwo*. Zdawałoby się, że autorzy przystępując do pracy nad informatorem powinni przede wszystkim pomyśleć o podstawowych założeniach, określających charakter i kierunek dowolnej formy propagandy nauk przyrodniczo-historycznych, a wśród nich i takiej formy, jak zalecająca bibliografia naukowej literatury przyrodniczej. Przy budowie adnotacji, jak również przy doborze i klasyfikacji materiałów należało uwzględnić zadanie kształtowania u czytelnika światopoglądu dialektyczno-materialistycznego oraz uwzględnić konieczność jak najszerzej popularyzacji zdobyczy nauki radzieckiej jako nauki istotnie przodującej, rozwijającej się na podstawie materializmu dialektycznego w ścisłej łączności z praktyką budownictwa socjalistycznego. Autorzy nie przemyśleli założeń pracy i popełnili dosyć powszechny błąd, polegający na adnotowaniu książek bez uwzględnienia ogólnego celu poradnika. Konsekwencją tego jest, że poradnik *Przyrodznawstwo* robi wrażenie raczej zbioru adnotacji bardzo różnych pod względem jakości i rozmaitych pod względem zasad budowy, niż poradnika bibliograficznego podporządkowanego jednemu planowi (trafna na ogół klasyfikacja materiału nic tu nie zmie-

nia). Obok adnotacji trafnych trzeba wymienić również adnotacje, których opracowanie nie zadowala.

Praca akad. W. R. Wiliamsa *Podstawy rolnictwa* została zdegradowana do poziomu zwykłego podręcznika uprawy roli. W adnotacji nie mówi się ani o wielkich zasługach naukowych W. R. Wiliamsa, światowej sławy uczonego-bolszewika, twórcy trawopolnego systemu uprawy roli, ani też o tym, że książka wzbudza wyjątkowe zainteresowanie jako świetny wzór popularyzacji tego przodującego systemu uprawy. To samo również trzeba powiedzieć o książce W. K. Miłowanowa i L. W. Smirnowa-Ugriumowa *Inseminacja zwierząt gospodarskich*. Autorzy poradnika nie uznali za potrzebne powiedzieć, że właśnie W. K. Miłowanow opracował metodę inseminacji zwierząt gospodarskich, stanowiącą wielki wkład do naszej nauki rolniczej.

Nie dość dokładnie scharakteryzowano wartość naukową książki akad. W. G. Fiesjenkowa *Kosmogonia systemu słonecznego*. W adnotacji tej książki nie powiedziano, że kosmogoniczna hipoteza autora mimo wszystkich swoich błędów posiada wielkie znaczenie dla materialistycznego wyjaśnienia problemów kosmogonii. Co więcej, z adnotacji nie wynika jasno, czy W. G. Fiesjenkow przedstawia własną hipotezę, czy też popularyzuje cudze odkrycia. W całym szeregu adnotacji książek z zakresu astronomii przypomina się hipoteza Jeansa. Hipoteza ta, oparta na zasadach mechanistycznych, nie wytrzymała poważnego matematycznego sprawdzenia, przedsięwziętego przez wielu uczonych, a w pierwszym rzędzie przez radzieckiego astronoma Parijskiego. Bardziej interesujące uwagi krytyczne Parijskiego zostały wyłożone w jednym z komentarzy do rosyjskiego przekładu książki Rusella *System słoneczny i jego pochodzenie*. W adnotacji tej książki nie mówi się, niestety, ani słowa o uwagach Parijskiego. Przytoczyliśmy celowo ten przykład, ponieważ wskazuje on dobitnie, że dla wychowawczego oddziaływania poradnika uwaga wydrukowana petitem może mieć nie mniejsze znaczenie niż tekst podstawowy.

Mimo że wiele książek włączonych do poradnika to książki znanych naszych uczonych, prawie wcale nie znajdujemy odpowiedniej informacji o autorze. Nie wszędzie również powiedziano, czy książka zawiera wyniki badań autora, aczkolwiek takie wskazówki, nie mówiąc już o tym, że są one absolutnie niezbędne do naukowej i poznawczej charakterystyki książki, powinny właśnie propagować zasługi uczonych radzieckich (zob. adnotacja do książek S. W. Orłowa, W. L. Komarowa, S. K. Wszechswiatskiego i in.).

Przytoczone przykłady potwierdzają, że dokładnie przemysłane cele wychowawcze są bardzo ważnym warunkiem, określającym wysoki poziom ideologiczny bibliografii, jej zdolność oddziaływania, wysoką jakość adnotacji.

VI

Propaganda książki nie będzie skuteczna, jeżeli bibliografia nie wywoła u czytelnika żywego zainteresowania książką i chęci jej przeczytania. Złe opracowana bibliografia nie przyczynia się nawet do propagowania poradników bibliograficznych. Nie negując pozytywnej roli, jaką w poradnikach bibliograficznych mogą odegrać artykuł wstępny i zarysy wprowadzające w zagadnienia rozdziałów, należy jednak stwierdzić, że przede wszystkim adnotacje powinny zainteresować czytelnika książką i zagadnieniem. Czytelnik powinien znaleźć w nich określony zespół wiadomości, faktów, przykładów z adnotowanej literatury. Adnotacja np. J. I. Milenuszki do książki K. L. Bajewa i W. J. Szafirki *Czy jest życie na planetach* (str. 18) jest dobrym przykładem włączenia wiadomości o zagadnieniu, pokazujących czytelnikowi drogę materialistycznego rozwiązania zagadnienia życia na planetach.

W wielu wypadkach adnotacje dające wiadomości o zagadnieniu posiadają znaczenie ogólnokształcące. Takie adnotacje poda-

je informator F. J. Zimowskiego *Wszechświat, ziemia i człowiek*¹⁾).

W adnotacji do książki A. I. Oparina *Powstanie życia na ziemi* F. J. Zimowski daje zwięzłą charakterystykę teorii autora, stosunkowo zaś długo zatrzymuje się on nad krytyką teorii ras w adnotacji do książki W. K. Nikolskiego *Dzieciństwo człowieka*. Przesycenie adnotacji tego informatora wiadomościami wprowadzającymi w zagadnienie jest całkiem zrozumiałe, ponieważ jest on przeznaczony dla czytelników nie posiadających pełnego średniego wykształcenia. Wiadomości te są ważne jako swego rodzaju wskazówki metodyczne, podkreślające te strony treści, które czytelnik powinien przemyśleć specjalnie uważnie (zob. choćby adnotację wspomnianej książki W. K. Nikolskiego).

Rozmiary i miejsce wiadomości o zagadnieniu w adnotacjach oraz ich charakter zależą od typu informatora i czytelników, dla których jest przeznaczony (w informatorze dla czytelników słabo przygotowanych są one specjalnie ważne).

Należy jednak przy tym koniecznie mieć na uwadze następujące względy. Po pierwsze, wybór faktów i wiadomości podanych w adnotacji powinien być dostosowany zarówno do tematu informatora, jak i do jego założeń i poziomu czytelników. Po drugie, wiadomości związane z zagadnieniem, zaczerpnięte z książki, powinny odzwierciedlać rzeczywiście charakterystyczne jej cechy, w przeciwnym wypadku adnotacja może dać jednostronne, błędne pojęcie o treści całej książki.

Trzeci wreszcie warunek określający wyzyskanie w adnotacji wiadomości związanych z zagadnieniem polega na tym, że nie powinny one mieć przewagi nad oceną i charakterystyką polecanej literatury. Jeśli materiał informujący o zagadnieniu osiąga znaczenie samodzielne, a istotnie bibliograficzne elementy adnotacji schodzą na dalszy plan, wtedy można mówić o pusz-

¹⁾ F. J. Zimowskij *Wsjełennaja, zjemia i czełowiek*. M. 1945 Gos. biblioteczno-bibliograficz. izdat., s. 24.

czeniu w niepamięć podstawowej funkcji informatora, którą jest propagowanie książki. O tym, że takie niebezpieczeństwo nie jest bynajmniej teoretyczne, świadczą niektóre informatory z serii *Pogadanki o książkach (Biesjedy o knigach)*, wydawanej przez Państwową Bibliotekę im. W. I. Lenina.

Zwróćmy uwagę na niedawno wydany informator A. W. Wiesjełowa *Bogactwa naturalne*¹⁾. *Pogadanki o książkach* z zakresu geologii czasem przekształcają się tu w *pogadanki o samej geologii*. Czytając informator, chwilami zupełnie zapomina się, że ma się przed sobą wydawnictwo bibliograficzne. O ile w innych zeszytach tej serii można wyraźnie określić granicę adnotacji, to w informatorze A. W. Wiesjełowa adnotacji w rzeczywistości nie ma. Z niewielkimi wyjątkami (adnotacje książek L. P. Lewickiego, W. W. Danielewskiego, W. K. Nikolskiego) książka jest tu tylko pretekstem do wprowadzenia wykładu omawiającego coraz nowe zagadnienia. Książka M. B. Samojło *Procesy chemiczne elementów skorupy ziemskiej (Chemiczeskaja żiżń elementow zjemnoj kory)* daje pretekst do wykładu zagadnień geochemii. Wykład zajmujący ponad 4 strony nie licząc epizodycznych uwag nie zawiera żadnych śladów powiązania z charakterystyką książki.

Trudno powiedzieć, gdzie w wypadku książki J. Szur *Biografia ziemi* kończy się „adnotacja“ (umyślnie dajemy cudzysłów), a gdzie rozpoczyna się „wykład“. Nadmieniwszy, że w książce mówi się o Cuvierowskiej teorii katastrof, autor zatrzymuje się nad charakterystyką tej teorii i bez jakiegokolwiek odwołania się do książki przechodzi do Smitha i Lyella, tak że czytelnik stoi wobec zagadki, czy wiadomości o Smithie i Lyellu charakteryzują treść książki J. Szura, czy też podano je dla uzupełnienia wykładu autora książki. W obszernym opowiadaniu z okazji *Zajmującej mineralogii (Zanimatielnoj minieralogii)* A. E. Fer-

¹⁾ A. W. Wiesjełow *Bogatstva zjemnych niedr.* M. 1948. Gos. ord. Lenina Bibliot. SSSR im. W. I. Lenina, s. 122.

smiana punkty styczności z książką stanowią liczne zwroty rozrzucone w tekście:

„Uczony-poeta, namiętny miłośnik kamieni, prowadzi nas na daleką wycieczkę do źródeł wielkich bogactw niemetalicznych w naszej ojczyźnie... stąd uczony akademik prowadzi nas prosto w góry... Ze wzgórz Chibińskich akad. Fersman prowadzi nas znowu na swój ukochany Ural. Z tej wielkiej góry uczony akademik schodzi z nami pod ziemię... Na zakończenie urządza nam przepiękną wycieczkę mineralogiczną po Moskwie“.

Bez porównania pełniej właściwości *Zajmującej mineralogii* oświetla niewielka adnotacja do tej książki w informatorze F. J. Zimowskiego i W. I. Dronowej *Cuda i zagadki przyrody w świetle nauki*, oparta na cytacie z przedmowy autorskiej.

Charakterystyczną cechą informatora A. W. Wieszełowa jest dowolne obchodzenie się z książką, stosunek do niej jako do surowego materiału, który bibliograf może całkiem swobodnie przerabiać, dostosowując go do potrzeb swojego informatora. Książka traci przy tym obiektywną wartość, jej znaczenie określa się miarą jej zgodności z zamierzeniami bibliografa, który, jeśli tego wymaga tok rozwinięcia tematu, wysuwa na pierwszy plan książki mniej wartościowe, a usuwa w cień prace godne najbardziej energicznej propagandy, jeśli nie mieszczą się one w granicach utworzonego schematu. Poświęciwszy wiele uwagi książkom A. P. Nieczajewa *Działanie rzek i strumieni* i *Działanie morza i wiatru*, A. W. Wieszełow poprzestał na całkiem formalnym wyliczeniu rozdziałów książki W. A. Obruczeva *Podstawy geologii*, jednej z lepszych prac w naszej literaturze popularnonaukowej z zakresu geologii ogólnej. Stąd też pochodzi zupełnie niewłaściwe powołanie się przy wyjaśnieniu zagadnienia poznawalności świata na książkę B. A. Warsanofiewej *Życie gór*.

Wiadomości o zagadnieniu są niezwykle ważnym elementem adnotacji zalecającej, jednak poczucie umiaru nie powinno za-

wieść bibliografa, zmierzającego do wzbogacenia informatora cennymi dla poznania zagadnienia, interesującymi materiałami.

VII

Dotychczas wychodziliśmy z założenia, że mamy do czynienia z książkami zasługującymi na pozytywną ocenę. Ale w książce mogą być błędy i braki. Nie mając lepszych prac bibliograf włącza do informatora i taką książkę, pod warunkiem jednak, że zawiera ona materiał pożyteczny, a jej braki nie są aż tak wielkie, aby uniemożliwiały jej zalecenie. W takim wypadku adnotację zalecającą należy uzupełnić istotnie krytycznymi uwagami.

Zatrzymamy się nad niektórymi, najbardziej typowymi błędami, związanymi z budową adnotacji zalecająco-krytycznej. Bibliograf pragnąc za wszelką cenę „uratować” książkę dla informatora zalecającego, czasami albo zupełnie pomija rzeczywistość krytyczną część adnotacji, albo sprowadza ją do powierzchownych i ogólnych uwag, które wcale nie pomogą czytelnikowi w krytycznym przemyśleńiu zalecanej pracy. Istnieje także inna krańcowość, gdy analiza braków tak dalece przytłacza powierzchowną i nieprzekonywającą charakterystykę pozytywnej treści książki, że zalecenie jej jest nieuzasadnione.

Weźmy dla ilustracji dwa poradniki bibliograficzne, poświęcone W. G. Bielińskiemu. Są to: „wskazówki dla czytelnika ¹⁾ R. N. Kriendiel i stosunkowo obszerny zalecający wykaz literatury opracowany przez tą samą R. N. Kriendiel wspólnie z L. I. Zalesską ²⁾. W obydwu pracach, a zwłaszcza w informatorze, szeroko są stosowane adnotacje o charakterze zalecająco-krytycznym. Analiza błędów jest z reguły ścisła i przemyślana.

¹⁾ *Pamiatka czitatielu* (przyp. tłum.).

²⁾ R. N. Kriendiel W. G. *Bielinskij*. M. 1948. Gos. ord. Lenina B-ka SSSR im. W. I. Lenina, s. 31. (*Pamiatka czitatielu*). L. I. Zalesskaja, R. N. Kriendiel: W. G. *Bielinskij. K' stoletiu so dnia smietri*. Rekomendatielnyj ukazatel' literatury. M. 1948. Gos. ord. Lenina B-ka SSSR im. W. I. Lenina, s. 190.

Adnotując prace Plechanowa o Bielińskim i oceniając ich wartość, autorki podają również analizę błędów popełnionych przez Plechanowa w ocenie wielkiego krytyka rosyjskiego. Tutaj, jak również w wielu innych wypadkach, autorkom udało się zachować właściwy stosunek pomiędzy istotnie krytycznymi uwagami i charakterystyką pozytywnej treści książki.

Nie pomniejszając wartości i nie tuszując braków, autorki tak budują adnotację, że zwykle daje ona jasne pojęcie o możliwości wykorzystania książki. Należy podkreślić to tym bardziej, że zagadnienie adnotacji zalecająco-krytycznej często rozwiązuje się na zasadzie zwykłej rejestracji plusów i minusów („Obok zalet są braki”), a w wyniku tego czytelnik, zapędzony w ślepy kąt, nie wie czy książka da mu jakąś korzyść, czy też nie.

W wielu jednak wypadkach autorki wyraźnie chybiły celu. Adnotując we wskazówkach książkę N. Wodowozowa W. G. Bieliński, R. N. Kriendiel nie wskazała nic pozytywnego w jej treści:

- „Jest to krótką, popularna biografia, opracowana głównie na podstawie pamiętników. Autorowi nie udało się odtworzyć obrazu „wściekłego Wissariona”, jego badań i kierunku jego myśli. Książka może być wykorzystana jedynie dla wstępnego zaznajomienia się z biografią Bielińskiego”.

Jest rzeczą jasną, że taka adnotacja całkiem przekreśla książkę. Jeżeli praca N. Wodowozowa jest rzeczywiście pozbawiona jakichkolwiek zalet, to zachodzi pytanie po co polecać ją czytelnikowi „dla wstępnego zaznajomienia się z biografią Bielińskiego” (oczywiście, że do „wstępnego zaznajomienia się” taka książka wcale się nie nadaje).

W informatorze jednak L. I. Zalesskiej i R. N. Kriendiel książkę N. Wodowozowa oceniono całkiem inaczej:

„Popularna biografia W. G. Bielińskiego. Wykorzystano w niej wyjątki z artykułów i listów Bielińskiego oraz wspomnienia o nim. Pokazano stosunki krytyka z wybit-

nymi pisarzami tej epoki: Puszkinem, Lermontowem, Gogolem, Turgieniewem, Niekrasowem, Dostojewskim, Gonczarowem. Wiele uwagi poświęcono opisowi warunków życia Bielińskiego, znacznie mniej miejsca zajmuje analiza ideowego rozwoju wielkiego krytyka“.

Oceny te są tak dalece różne, jak gdyby dotyczyły dwu różnych książek, albo jakby adnotacje były napisane przez dwóch różnych bibliografów.

Trudno powiedzieć, której adnotacji można wierzyć. Obydwie należy brać bardzo krytycznie. Pierwsza nie daje żadnego wyobrażenia o pozytywnych elementach książki. Druga, szeroko omawiająca zalety, analizę błędów sprowadza do przelotnej i nieprzekonywującej wzmianki.

Konkretność i uzasadnienie uwag krytycznych jest jednym z ważniejszych warunków, jakie powinna spełnić adnotacja zalecająco-krytyczna. Oto dlaczego wywołuje sprzeciw nieokreślone bliżej zastrzeżenie co do artykułu N. Żurawlowa „Bieliński w Priamuchinie“, podane w tymże informatorze L. I. Zaleskiej i R. N. Kriendiel: „Zagadnienie badania przez Bielińskiego filozofii Fichtego zostało postawione prymitywnie, w duchu starych tradycji“. Na czym jednak polega ta prymitywność, jakie są owe „stare tradycje“ — pozostaje tajemnicą.

Braki tego rodzaju są zresztą wyjątkiem w informatorze, autorki bowiem z reguły skrupulatnie uzasadniają swoje uwagi krytyczne. Obok analizy błędów powołują się one na recenzje opublikowane w prasie i odsyłają do innych adnotacji swego informatora. Nadmieniwszy na przykład, że A. Ławriecki, autor *Zarysu życia i działalności Bielińskiego*, jest naśladowcą Plechanowa, autorki odsyłają czytelnika do adnotacji o studium Plechanowa zawierającej szczegółowy rozbiór krytyczny tego studium.

Adnotacja zalecająco-krytyczna zajmuje w naszych informatorach miejsce mniej niż skromne. Bibliograf nierzadko poj-

muje krytyczną analizę błędów jako coś niezgodnego z zalecającym charakterem informatora, a w konsekwencji wprowadza czytelnika w błąd, polecając mu bez zastrzeżeń książki z widocznymi brakami.

W adnotacji zalecającej obowiązuje wszechstronna, oparta na zasadzie partyjności ocena dodatnich i ujemnych stron książki, oraz jasne i wyraźne określenie istniejących w książce błędów.

Adnotacja zalecająca jest jednym z najważniejszych elementów zapewniających wychowawcze oddziaływanie poradnika bibliograficznego. Specjalną uwagę należy poświęcić walce o wysoką jakość adnotacji zalecającej. Jest to jeden z podstawowych warunków dalszego rozwoju naszej bibliografii zalecającej.

J. G. Korkina

ADNOTACJE DO PIŚMIENICTWA POPULARNONAU- KOWEGO W PRZEWODNIKACH BIBLIOGRAFICZNYCH Z ZAKRESU NAUK PRZYRODNICZYCH

Tyt. oryg.: *Annotirowanije
nauczno-popularnoj litieratury
po jestiestwoznanzu w biblio-
graficzeskich posobijach. So-
wjetskaja Bibliografija* 1950
wyp. 1 (30). Przekład skrócony.

Adnotacji zalecającej stawia się wysokie wymagania. Ogól-
nie można sformułować je w następujący sposób:

Adnotacja zalecająca powinna przede wszystkim wskazać ideologiczno-polityczne oraz naukowe wartości książki, dopomóc do prawidłowego marksistowsko-leninowskiego zrozumienia rozpatrywanych zagadnień. Powinna ona dokładnie wskazać treść książki, pokazać jej cechy indywidualne i miejsce wśród innych książek o podobnej tematyce, jej wychowawcze i polityczne znaczenie oraz wartości i braki.

Tezy te szczegółowo omówiono w artykule D. A. Wołoszyna (zob. artykuł poprzedni s. 134—161). Można je przyjąć również jako wytyczne adnotacji do piśmiennictwa przyrodniczego. Adnotując jednakże piśmiennictwo przyrodnicze, należy brać pod uwagę jego odrębne cechy, jego rolę w kształtowaniu dialektyczno-materialistycznego poglądu na świat. Jako przykłady

możemy przytoczyć tu adnotacje z poradnika S. S. Lewinej *Jak nauka wyjaśnia pochodzenie Ziemi i życia na Ziemi*¹⁾.

W adnotacjach tych podkreślono prawa rządzące zjawiskami przyrody, prawa jej rozwoju, ideę poznania i przekształcania przyrody przez człowieka. We wszystkich adnotacjach specjalny nacisk kładziemy na materiały wykazujące przodującą rolę nauki ojczynej.

Obok wskazania podstawowej idei książki, niezmiernie ważne w adnotacji są: charakterystyka autora, wiadomości dotyczące powstania danej książki (data pierwszego wydania, sytuacja w jakiej książka była napisana, ilość wydań, rozpowszechnienie, wypowiedzi uczonych o książce), informacje o jej roli w życiu naukowym, społecznym i kulturalnym w przeszłości i obecnie oraz o jej znaczeniu praktycznym; o tym, jak studiować daną książkę, na jakie zagadnienia trzeba zwrócić szczególną uwagę. W poszczególnych wypadkach trzeba wskazać również braki książki.

Nie wszystkie wyliczone tu elementy muszą znaleźć się w każdej adnotacji. Zależy to od charakteru książki, od jej przeznaczenia, od rodzaju poradnika bibliograficznego. W każdej adnotacji obowiązuje jednak wskazanie głównej, zasadniczej idei książki.

Dążenie do wyliczenia wszystkich zagadnień z zachowaniem ich kolejności według książki doprowadza w wielu wypadkach do fałszywego wyobrażenia o jej treści.

Przeanalizujmy adnotację książki W. Wołodgina *Energia atomu*. Moskwa 1947. Wyd. Lit. Dziecięcej (*Nowyje Knigi* 1947, zesz. 3, s. 25). Zasadnicza idea tej książki polega na tym, że niewyczerpana energia słoneczna jest wynikiem przemian atomów. tj. że energia Słońca w ostatecznym wyniku jest energią atomową. Aby mało przygotowanego czytelnika zbliżyć do tego wy-

¹⁾ Moskwa 1949. Państw. B-ka SSSR im. W. I. Lenina. Seria *Biesjedy o knigach*.

kładu, autor na początku opowiada o różnych rodzajach energii znanych czytelnikowi, o budowie atomu, o radioaktywności i dopiero w końcu książki wyjaśnia swą zasadniczą myśl.

Adnotacja została tak sformułowana:

„Broszura przystępnie zaznajał z licznymi rodzajami energii, między innymi z energią, którą nasza Ziemia otrzymuje od Słońca. Autor szczegółowo opowiada o tym, jak w ciągu ostatnich 50 lat udało się uczonym rozwiązać „zagadkę“, dlaczego Słońce jest wielkim źródłem energii, w jaki sposób dokonuje się odzyskanie strat energii Słońca. „Zagadka“ Słońca wyjaśnia się dzięki poznaniu jego składników. „Źródłem energii słonecznej“ — mówi autor — „jest przebudowa jąder atomowych, elementów, z których składa się Słońce“.

Adnotator, idąc za tokiem wykładu autora, dopiero w końcowej części adnotacji wskazał podstawową myśl książki. Na pierwszym miejscu znalazły się zagadnienia drugorzędne: „różne rodzaje energii“, o zagadnieniu zaś głównym, tj. o energii słonecznej, któremu poświęcone jest dzieło, mówi się marginesowo, „między innymi“. Błąd taki powtarza się również w innych adnotacjach.

Nie mniej ważny błąd adnotacji polega na tym, że daje ona niekiedy błędne wyobrażenie o książce, sugeruje, że treść książki jest znacznie bogatsza niż to ma miejsce w rzeczywistości. Przykładem tego może być adnotacja do książki T. W. Olejnikowej i B. N. Zamiatina *Życie roślin*, Leningrad 1946 (*Nowyje Knigi* 1947, zes. 2, str. 32). W adnotacji powiedziano, że:

„czytelnik pozna pracę największego botanika-fizjologa rosyjskiego K. A. Timiriazjewa... Autorzy pokrótce zaznają z pracami uczonych radzieckich — I. W. Miczurina i T. D. Łysenki o przekształcaniu natury roślin“.

W oparciu o tę adnotację można by przypuszczać, że książka omawia bodaj pokrótce prace wymienionych uczonych, tymczasem jest to niewielka broszura (83 str.), w której autorzy powo-

łują się tylko na prace Timiriazjewa i Miczurina. W książce mówi się o tym, że fotosyntezę odkrył Timiriazjew, że Miczurin — to wielki przeobraźiciel przyrody, ale o treści ich dzieł nic nie powiedziano.

Można też wskazać przykład odwrotny, kiedy adnotacja obniża wartość książki, nie pokazuje jej rzeczywistego znaczenia. Weźmy np. książkę I. W. Miczurina *Osiągnięcia 60 lat pracy* (Moskwa 1936, Wyd. Rolnicze). Jest to jedna z podstawowych prac teoretycznych Miczurina. Zawiera ona ogromnie dużo materiałów faktycznych, będących wynikiem jego wieloletnich doświadczeń i eksperymentów. Znajduje się tu wykład o odkrytych przez Miczurina prawach rozwoju organizmów roślinnych i o wynikających stąd metodach tworzenia nowych rodzajów roślin owocujących raz do roku. W poradniku M. P. Bronsztej-na *Wykaz piśmiennictwa dotyczącego zagadnień przyrodoznawstwa* (Leningrad 1946, str. 72—73, Gabinet Metodyczny Centralnej Biblioteki Leningradu) książka ta otrzymała następującą adnotację:

„Dobrze wykonane ilustracje dają czytelnikowi jasne wyobrażenie o nowych rodzajach owoców i jagód wyhodowanych przez Miczurina“.

Adnotator nie powiedział nic więcej o tej podstawowej książce, nie zwrócił też uwagi czytelnika na jej znaczenie.

Nie jest to przykład jedyny. Podobny charakter mają adnotacje w poradnikach wydanych już po sesji (Wszechzwiązkowej Akademii Nauk Rolniczych im. W. I. Lenina w sierpniu 1948 r.). I tam również treść największej pracy I. W. Miczurina nie została właściwie ujęta, nie pokazano jej wartości teoretycznej, zob. np. adnotację w poradnikach *Co czytać o Miczurinie i miczurinowcach*, 1949, s. 5 (Omska B-ka Obwodowa im. A. S. Puszkina) i *O przodującą radziecką biologię*, 1949, s. 14 (Penzeńska B-ka Obwodowa).

Dla wyrobienia w czytelnikach właściwego pojęcia o książce olbrzymie znaczenie ma język adnotacji, który powinien być

prosty, jasny, dokładny, bez szumnych a zbędnych frazesów, w miarę możliwości bez terminów specjalnych.

Biorąc pod uwagę przeznaczenie czytelnicze, zastanówmy się nad charakterystycznymi cechami adnotowania różnych typów naukowego piśmiennictwa przyrodniczego, oraz nad właściwościami adnotowania piśmiennictwa z zakresu przyrodoznawstwa w różnych typach poradników bibliograficznych.

Do poradników bibliograficznych przeznaczonych dla różnych kategorii czytelników włącza się książki różnego rodzaju. Zależnie od przeznaczenia czytelniczego rozróżnia się:

- 1) książki zalecane tylko specjalistom (zasad adnotowania takich książek nie omawiamy w tym artykule),
- 2) książki zalecane dla szerokich kręgów czytelniczych.

Do grupy drugiej należą dwa typy książek:

1. Prace pionierów nauki, które ze względu na swoją tematykę lub zawarte w nich uogólnienia teoretyczne mogą zaciekać szerokie kręgi czytelników. Takie książki trzeba propagować w pierwszym rzędzie. Należą do nich zarówno odrębne prace (monografie), jak i zbiory prac wybranych oraz tematyczne zbiory prac jednego autora. Takimi książkami są np. niektóre prace K. A. Timiriazjewa, W. R. Wiliamsa, I. W. Miczurina, I. P. Pawłowa, D. I. Mendelejewa, T. D. Łysenki i innych pionierów nauki. Książki te można polecać zarówno szerokiemu kręgowi czytelników, jak i specjalistom.

2. Książki napisane w celu popularyzowania nauki z zakresu poszczególnych zagadnień i dziedzin. Są to prace klasyków nauki, wybitnych uczonych (Timiriazjew K. A. *Życie rośliny*, *Krótki zarys teorii Darwina*, Fersman A. E. *Zajmująca geochemia*, Faraday M. *Historia świecy* i in. (przez popularyzatorów) Safonow B. W., Perelman J. I., Sacharow D. I.). Należą tu również popularne biografie uczonych, książki z historii nauki, stenogramy odczytów publicznych rozpowszechnione szeroko w ostatnim czasie, oraz piśmiennictwo naukowe posiadające

wartości literackie. Piśmiennictwo to odgrywa poważną rolę w bibliografiach zalecających.

Rozpatrzmy zagadnienia związane z adnotowaniem prac naukowych. Prace pionierów nauki są czytane nie tylko przez specjalistów, lecz także przez szerokie masy. Z prac Timiriazjewa, Miczurina, Wiliamsa, Łysenki uczą się obecnie kołchoźnicy-praktycy, interesują się nimi również szerokie kręgi inteligencji. Zadanie bibliografa polega na tym, aby przez właściwe naświetlenie treści prac pomóc czytelnikowi w ich zrozumieniu.

Adnotując monografie trzeba scharakteryzować autora — wskazać dziedzinę jego badań i ich znaczenie, pokazać temat książki i punkt widzenia autora, zwrócić uwagę na to, co nowego książka wnosi do nauki oraz jakie ma ona znaczenie praktyczne. Nie można przy tym dawać spisu treści. Należy podkreślić również istnienie materiału faktycznego, na którym oparte są wnioski autora.

Jako przykład może tu posłużyć adnotacja do książki T. D. Łysenki *O dziedziczności i jej zmienności* (Moskwa 1949, Wyd. Rolnicze), zob. *Nówyje Knigi* 1949, nr 3:

„Praca (1943 r.) jest wynikiem wieloletnich badań autora w dziedzinie dziedziczności i kierowania rozwojem organizmów. T. D. Łysenko mówiąc o genetyce miczurinowskiej daje nowe określenia dziedziczności i dowodzi jej ścisłego związku z jej zmiennością. Szczegółowo rozpatruje, jak przejawiają się cechy dziedziczne organizmów w procesie ich rozwoju indywidualnego, jakim zmianom ulegają one pod wpływem środowiska zewnętrznego i jak można celowo zmienić dziedziczność organizmów. Specjalną uwagę zwrócono na polową i wegetatywną hybrydyzację“.

Dla porównania weźmy inną, nieudaną adnotację do tej samej książki (poradnik *Naukowe podstawy rolnictwa*, Moskwa 1949, s. 34—35, Państw. B-ka ZSRR im. W. I. Lenina). Autor adnotacji usiłując podać treść książki mówi o istocie dziedziczności w po-

jęciu zwolenników Morgana i Mendla oraz w pojęciu miczuri-nowców, o zagadnieniach kierowania zjawiskami dziedziczności organizmu, o hybrydyzacji wegetatywnej itd. Mimo wszystko treść książki nie została w pełni ujawniona, wiele zagadnień nie znalazło odzwierciedlenia w adnotacji. Dążenie adnotatora pełnego oddania treści nie osiąga celu, w adnotacji bowiem nie można tego dokonać, ostatecznie osiąga się niepełne a czasem nawet niezbyt wierne pojęcie o adnotowanej książce. W omawianej adnotacji na przykład pominięto to, co najważniejsze — charakterystykę wkładu pracy T. D. Łysenki do nauki, określenie miejsca danej książki wśród innych prac tegoż autora itp.

Opracowując adnotacje do dzieł pionierów nauki, trzeba bezwzględnie mieć na uwadze przygotowanie czytelnika, któremu zalecamy te prace. Jeżeli zalecenie obejmuje szerokie kręgi czytelników, to adnotacje powinny być popularne, ogólnie charakteryzujące temat bez wyszczególniania elementów treści, język powinien być prosty i jasny, w miarę możliwości bez terminów specjalnych. Adnotacja powinna pokazać czytelnikowi wagę naukową książki, zainteresować go zagadnieniem, któremu jest poświęcona.

Warunkom tym odpowiada przytoczona wyżej pierwsza adnotacja do książki T. D. Łysenki.

Adnotacje do zbiorów zawierających wybrane dzieła pionierów nauki, interesujące szeroki krąg czytelników, mają własne cechy charakterystyczne. Zawierają one:

- 1) Krótką charakterystykę uczonego, pokazującą znaczenie jego twórczości naukowej oraz jego oblicze społeczno-polityczne. Można ten cel osiągnąć wskazując dziedzinę nauki, w której uczony pracował lub pracuje, podstawową tematykę jego badań, ważniejsze odkrycia, a także ważniejsze fakty z biografii autora (przynależność do określonej partii politycznej czy kierunku filozoficznego, do określonej szkoły w dziedzinie nauk przyrod-

niczych itp.). Często charakterystyka uczonego wynika z przeglądu jego prac zawartych w książce.

2) Krótką charakterystykę danego wydania, wskazującą zasady doboru prac (zgodnie z wyjaśnieniami redakcji) oraz zasadniczą tematykę.

3) Wykaz zebranych prac, najlepiej pełny, oraz krótką charakterystykę prac najważniejszych.

Przykład. Pawłow I. P. *Dzieła wybrane*. Moskwa 1949: „Główną treść zbioru, wydanego w 100 rocznicę urodzin wielkiego fizjologa rosyjskiego I. P. Pawłowa, stanowią tu prace z zakresu fizjologii układu nerwowego, w których I. P. Pawłow zwalczając konsekwentnie idealistów wyjaśnił procesy psychiczne zgodnie z zasadami materializmu. Są tu również niektóre prace z zakresu fizjologii obiegu krwi i odżywiania, wskazujące wyraźnie na jedność teorii i praktyki w badaniach akademika Pawłowa. Na początku zbioru znajdują się prace społeczno-polityczne uczonego-patrioty. Komentarze i artykuł wstępny pióra Ch. S. Kosztojanca pomagają czytelnikowi-laikowi zrozumieć tekst książki. — Bibliografia o Pawłowie (35 prac)“.

W adnotacjach do zbiorów tematycznych podstawowym momentem jest nie charakterystyka autora i wydania, lecz nazywanie tematu, bardziej szczegółowe określenie go przez wskazanie treści prac ważniejszych lub najbardziej popularnych.

Przejdźmy do zagadnień adnotowania książek napisanych w celu popularyzowania nauki. Rozpatrzmy przede wszystkim przykłady adnotacji do tych książek.

Do książki W. W. Lewszina *Zimne światło* (Moskwa 1949) opracowano dwie adnotacje.

Adnotacja I. „Dla zrozumienia wyłożonych zagadnień niezbędna jest znajomość fizyki w zakresie programu niepełnej szkoły średniej. W broszurze naświetlono podstawy fizyczne zjawiska luminiscencji oraz krótko omówiono

przedmioty świeące. Rozpatrzono charakterystyki świecenia: widma pochłaniania i promieniowania, występowanie luminiscencji i długości świecenia. Opisano procesy świecenia fosforów i podano wiadomości o zastosowaniu luminiscencji w różnych działach techniki. Wspomniano prace uczonych radzieckich w dziedzinie luminiscencji. Broszura przeznaczona dla czytelników chcących wyrobić sobie ogólne, lecz możliwie dokładne pojęcia o zjawisku luminiscencji“.

Adnotacja jest zbudowana tak, jakby chodziło o pracę bardzo specjalną. Jedyne zdania pierwsze i ostatnie, wyraźnie sprzeczne z całością adnotacji, zawierają niejasne wzmianki o istotnym charakterze książki.

A d n o t a c j a II. (Kartka adnotowana, 1949).

„Odczyt zaznajamia z istotą luminiscencji (zimne świecenie) — zjawiska, na którym opiera się budowa lamp światła dziennego, zjawiska znajdującego coraz szersze zastosowanie w różnych gałęziach techniki. Autor opowiada o procesach fizycznych zachodzących w molekułach ciała świeącego oraz o możliwościach technicznego wyzyskania tego zjawiska, które — jak autor mówi — „wkrótce wejdzie w użycie szerokich mas i stanie się bardziej codziennym i niezbędnym towarzyszem życia człowieka, niż obecnie jest dla nas świecenie ciał rozżarzonych“. Autor podkreśla zasługi uczonych radzieckich w dziedzinie badań nad luminiscencją“.

Ta adnotacja bardziej odpowiada przeznaczeniu książki i jest napisana zrozumiale dla szerokiego kręgu czytelników.

Z książek podobnej kategorii specjalną uwagę zwracamy na te, które zostały napisane przez pionierów nauki w celu popularyzowania jej osiągnięć. Adnotując je należy podkreślić mocno ich miejsce wśród innych książek. Z tego względu należy adnotacje uzupełniać wiadomościami o autorze, historii powstania książki, jej wydaniach oraz o jej rozpowszechnieniu i znaczeniu

dla współczesności, podawać wypowiedzi uczonych dające jej charakterystykę. Sprawą szczególnie ważną jest podanie w adnotacji wypowiedzi klasyków marksizmu-leninizmu o książce lub jej autorze. Przykład. W adnotacji do książki K. A. Timiriazjewa *Życie rośliny*, Moskwa 1940 (przewodnik K. A. Timiriazjew, oprac. F. J. Zimowskij, Moskwa 1947, s. 74—76) powiedziano, że „książka miała wiele wydań (z tego 9 za życia autora) w okresie przedwojennym i w okresie władzy radzieckiej“. Aby pokazać, że książka ta była i jest najlepszą popularną pracą z zakresu botaniki, że do dziś nie straciła swojej wartości naukowej, autor adnotacji przytacza wypowiedź A. N. Biekietowa, nauczyciela K. A. Timiriazjewa, oraz cytaty z przedmowy autora do 7 wydania. Jeżeli takich wiadomości uzupełniających nie ma w adnotowanej książce, to należy sięgnąć po nie do innych źródeł. Trzeba bezwzględnie wykorzystać prace uczonych stojących blisko autora, jego biografie, bibliografię literatury o nim oraz encyklopedie.

Poszczególne rodzaje literatury wymagają również odrębnej metody adnotowania. Zatrzymajmy się nad adnotowaniem biografii, prac naukowych posiadających wartość literacką, studiów.

Specyficzną cechą adnotacji do życiorysu jest to, że temat książki podkreślamy charakteryzując osobę, której książka jest poświęcona. W adnotacji trzeba wskazać, jakie zasadnicze momenty życia i twórczości omawianej osoby zostały w danej książce odzwierciedlone w odróżnieniu od innych książek poświęconych tej samej postaci.

Przykład. Smirnow W. P. W. R. Williams. *Życie i twórczość*. Moskwa 1948 (Kartka adnotowana. 1949 r.).

„Książka W. P. Smirnowa, popularny i gruntowny zarys biograficzny, szczegółowo omawia drogę życiową akademika Williama (1863—1938) — uczonego botanika, gleboznawcy i agronoma, zwanego „głównym agronomem Kraju Rad“, człowieka, który całe swoje życie poświęcił rozwią-

zaniu zagadnienia wysokich i stałych urodzajów. Autor wyraźnie rysuje postać uczonego, rewolucjonisty w nauce, którego T. D. Łysenko porównał z gigantami myśli naukowej: K. A. Timiriazjewem i I. W. Miczurinem. Autor wyjaśnia również naukę Wiliamsa o trawopolnym systemie uprawy roli, która stwarza nieograniczone możliwości osiągnięcia wysokich urodzajów“.

Adnotacja do prac naukowych posiadających wartości artystyczne nie może ograniczać się do podania treści książki. Powinna ona dać możność wyrobienia sobie pojęcia o formie pracy, nie poprzestając na epitetach takich jak „czarująco“, „ciekawie“, „żywo“, „interesująco“, „wyraziście“ itd.

Przykład. Adnotacja do książki W. S a f o n o w a *Ziemia w kwiatach*. Moskwa 1948 (*Książki 1949 roku*, zes. 1—2). „Książka wyróżniona Nagrodą Stalinowską, napisana jest prozą artystyczną i zaznajamia z podstawowymi zagadnieniami biologii oraz z jej wielkimi badaczami. Ostрым piórem pamflecisty pokazał autor upadek nauki i rolnictwa w krajach kapitalistycznych. Temu upadkowi i zwyrodnieniu autor przeciwstawia rozkwit nauki i rolnictwa w ZSRR. Książka mówi, jak w uporczywej walce z reakcyjną burżuazyjną biologią, twierdzącą, że żywe organizmy nie podlegają żadnym zmianom, powstała i rozwija się radziecka biologia miczurinowska. Autor stworzył wyraziste portrety uczonych rosyjskich — K. A. Timiriazjewa, I. W. Miczurina, T. D. Łysenki, W. W. Dokuczajewa, W. R. Wiliamsa. Autor zaznajamia z najważniejszymi ich pracami, które pomagają przekształcić przyrodę. W książce pokazano ścisłą łączność uczonych radzieckich z masami pracującymi, która pozwala im twórczo pracować nad przekształceniem natury roślin“.

W ostatnich czasach szeroko rozpowszechnione są stenogramy odczytów publicznych. W adnotacjach do nich (...) przytaczano jednocześnie plany odczytów. Wskutek tego adnotacja dawała

często niewłaściwe pojęcie o książce. Wyliczenie w planie wielu zagadnień stwarzało sugestię, że ze stenogramu odczytu można poznać bardzo wiele. W rzeczywistości zaś zagadnienia te w odczycie nie są obszernie naświetlone, a często tylko wspomniane przez autora. Pracując nad tymi materiałami doszliśmy do wniosku, że stenogramy odczytu należy adnotować tak jak książkę popularną, zwracając przy tym uwagę na aktualność zagadnienia omawianego w odczycie, podając główne wnioski autora, czasem zaznaczając przytaczany przez niego materiał faktyczny, zwłaszcza jeśli autor jest poważnym znawcą danej dziedziny i czerpie materiały ze swoich własnych badań.

W bibliografii zalecającej bardzo ważne jest zagadnienie metody adnotowania literatury, zwłaszcza przyrodniczej, w poradnikach bibliograficznych różnego typu, przeznaczonych dla różnych grup czytelników. W zależności od celu i przeznaczenia czytelniczego w różnych poradnikach należy dawać różne adnotacje do tej samej książki.

Oddział Bibliograficzny Państwowej Biblioteki ZSRR im. W. I. Lenina wydaje następujące typy bibliografii:

1) kartki adnotowane i kwartalnik (*Nowyje Knigi*), 2) adnotowane zalecające wykazy literatury, 3) zakresy lektury, 4) programy lektury, 5) pogadanki o książkach ¹⁾.

Kartki adnotowane, wydawane przez Państwowe Wydawnictwo Kulturalno-Oświatowe i Bibliotekę im. W. I. Lenina oraz kwartalnik (*Nowyje Knigi*) informują czytelnika o nowo wychodzących książkach. Adnotacja na kartce i w kwartalniku zawiera ogólną charakterystykę książki, w danym wypadku bowiem adnotacja nie jest częścią składową rozdziału poradnika tematycznego, lecz głównym jej zadaniem jest ogólna informacja o książce.

W poradnikach tego typu ważną rolę odgrywa również obję-

¹⁾ Szczegółową charakterystykę tych typów poradników bibliograficznych zob. w artykule B. A. Smirnowej *Bibliografia Radziecka* 1949, nr 2 (28).

tość adnotacji, uzależniona od rozmiarów kartki. Jako przykład można tu podać adnotację do książki B. B. Kudriawcewa *Ruch cząsteczek*. Moskwa 1949 (Kartka adnotowana z roku 1950).

„Autor przystępnie opowiada o tym, jak wielki uczony rosyjski M. W. Łomonosow wyjaśnił właściwości gazów, cieczy, ciał stałych i zjawiska cieplne jako ruch molekuł oraz jak późniejsi badacze potwierdzili i rozwinęli genialną ideę Łomonosowa“.

Inny typ poradnika — to zalecające wykazy bibliograficzne. Są one opracowane dla czytelników potrzebujących wskazówek bibliograficznych w swojej działalności agitacyjno-propagandowej oraz w celu pogłębienia i rozszerzenia swej wiedzy w tej dziedzinie nauki, w której sami pracują.

Wykazy te zawierają książki o różnym stopniu trudności (nie włączając tu prac bardzo specjalnych). Poza tym w miarę możliwości zaleca się całe niezbędne piśmiennictwo na temat, któremu jest poświęcony poradnik, odpowiadające poziomowi nauki współczesnej i dające właściwe naświetlenie zagadnienia. Ilość włączonego piśmiennictwa zależy od przeznaczenia poradnika.

Każdy poszczególny wykaz ma własne założenia i przeznaczenie. Materiał w nim zawarty powinien być dokładnie i skrupulatnie usystematyzowany.

Adnotacje w poradnikach tego typu posiadają cechy specjalne. Niedosć jest tu ogólnie wskazać treść książki, ale trzeba podkreślić jej cechy charakterystyczne oraz te momenty, które są związane z tematem poradnika czy rozdziału, pokazać, co na dany temat czytelnik znajdzie w książce i czym odróżnia się ona od innych książek zalecanych.

P r z y k ł a d. Książka T. D. Łysenki *Organizm i środowisko* (Moskwa 1949), umieszczona w wykazie „Naukowe podstawy rolnictwa“ (Moskwa 1949, Państw. Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina) w rozdziale „Ziemniaki“ otrzymała taką adnotację:

„Wyniki, jakie otrzymałem w pracy nad ziemniakami, ośmieliły mnie, by dać tak obiecujący tytuł mego wykładu, jak „Organizm i środowisko“, chociaż w istocie chodzi mi tylko o ziemniaki i o to, jak je najlepiej uprawiać” — tak sformułował akademik Łysenko temat swego wykładu. T. D. Łysenko opowiada, jak na podstawie teorii stadialnego rozwoju roślin, w oparciu o proste doświadczenia została wyjaśniona przyczyna degeneracji ziemniaka na Południu, oraz jak ta teoria pozwoliła znaleźć prosty sposób walki z tym zjawiskiem. Sposób ten — letnie sadzenie ziemniaków — nie tylko zahamował wyradzanie się sadzeniaków, lecz również znacznie podniósł ich jakość“.

Adnotacja do tejże książki, drukowana w kwartalniku (*Książki 1949 r.* nr 3), ujawnia jej treść w ten sposób, że na pierwszym miejscu stawia ogólne wnioski teoretyczne — prawa rozwoju organizmu odkryte przez T. D. Łysenkę w czasie badania przyczyn wyradzania się ziemniaków na Południu, związek organizmu ze środowiskiem.

W pierwszej adnotacji podkreślono związek treści książki z tematem „ziemniaki“, w drugiej zaś dano ogólną charakterystykę treści książki. Obie adnotacje są prawidłowe, każda jest dostosowana do typu poradnika.

Spróbujemy na innym przykładzie pokazać, jak ważną rzeczą jest ujawnić treść książki pod kątem widzenia tematu spisu bibliograficznego. W poradniku *Naukowe podstawy rolnictwa* (Moskwa 1949, s. 37) znajduje się adnotacja do książki K. A. Timiriazjewa *Życie rośliny* (Moskwa 1940). Adnotacja ta prawidłowo pokazuje treść książki, ale nie wiąże się z tematem danego poradnika. Mówi ona o naukowej wartości pracy Timiriazjewa, charakteryzuje ją jako książkę popularną i żywo napisaną, zawierającą „wykład całej botaniki ogólnej, zasady fizjologii rośliny, naświetlenie faktów posiadających bezpośrednie znaczenie w procesach życia i rozwoju rośliny“. Adnotacja ta prawidłowo

pokazuje treść książki, jest ona jednak dobra w poradniku K. A. Timiriazjew, w programie lektury z zakresu botaniki, ale nie w omawianym poradniku.

W poradniku *Naukowe podstawy rolnictwa* trzeba było prosto i jasno powiedzieć, dlaczego zaleca się tę książkę, wykorzystując przy tym następujące słowa jej autora, K. A. Timiriazjewa: „Tyko w drodze badania i obserwacji roślin możemy dojść do tego, że będziemy w stanie kierować roślinami i zmusić je, aby dawały więcej plonów możliwie wysokiego gatunku“. Kołchożnik-praktyk jasno już będzie wiedział, dlaczego powinien zapoznać się z *Botaniką ogólną* i *Podstawami fizjologii roślin*.

Forma adnotacji jest również zależna od tego, dla jakiej grupy czytelników poradnik jest przeznaczony. Adnotacje w poradnikach dla szerokich kręgów czytelniczych zawierają często wiadomości o samym zagadnieniu, wprowadzają w zagadnienie, wyjaśniają wątek tematu, treść i swoiste cechy książki.

Seria poradników bibliograficznych *Pogadanki o książkach* jest przeznaczona przede wszystkim dla czytelnika, który przystępuje dopiero do zapoznania się z pewnym tematem i posługuje się przy tym bibliografią. Celem pogadanki jest przyciągnąć czytelnika do interesujących go tematów. W pogadance takiej piśmiennictwo jest ułożone w kolejności czytania.

Pogadanka ma formę przeglądu. Adnotacje pokazujące treść poszczególnych książek są częścią składową przeglądu. W nich przede wszystkim przejawia się pedagogiczny, propagandowy charakter bibliografii zalecającej. Adnotacja pomaga czytelnikowi poznać książkę. Z tego powodu zawiera ona wyjaśnienia, niekiedy wiadomości o istocie zagadnienia, pokazuje czym dana książka uzupełnia inną na ten sam temat oraz co czytelnik powinien z niej przyswoić sobie.

P r z y k ł a d. Adnotacja do pracy K. A. Timiriazjewa *Walka rośliny z posuchą* — W: K. A. Timiriazjew *Rolnictwo i fizjologia roślin*. Moskwa 1941, s. 74—109. (Pogadanka o książkach

S. G. Marczenko *Dlaczego przychodzi posucha i jak z nią walczyć*. Moskwa 1949, s. 16—18).

Adnotacja w następujący sposób pokazuje treść książki: daje charakterystykę autora i jego pracy, która wytycza drogi walki z posuchą w oparciu o badania życia i wymagań rośliny. Podkreśla przy tym myśl Timiriazjewa o konieczności zaspokojenia wymagań rośliny. Główna idea wykładu zamyka się w tym, że parowanie jest procesem podległym prawom fizyko-chemicznym, które można zbadać i którymi można kierować. Do adnotacji wprowadzono objaśnienie zagadnienia witalizmu. W wykładzie zagadnienie to poruszone jest w takiej formie, że czytelnik mało przygotowany może tego nie zrozumieć. Z tego względu w adnotacji wyjaśniono samo zagadnienie. Powiązano je z ujawnieniem treści książki.

Chociaż adnotacje w pogadankach zawierają wiadomości o stanie zagadnienia, wiadomości poznawcze nie powinny jednak mieć przewagi nad wskazaniem treści i oceną książki.

Rozpatrzmy zagadnienie adnotowania w programach lektury.

Poradniki tego typu są przeznaczone dla czytelników nie posiadających pełnego wykształcenia średniego a pragnących przez systematyczne czytanie zalecanego piśmiennictwa popularnonaukowego i podręczników zdobyć wiedzę w zakresie programu szkoły średniej. Programy lektury są opracowane w oparciu o programy szkolne. Są one zbudowane w ten sposób, że obok bibliografii wiele miejsca poświęcają na wskazówki metodyczne, które mają zastąpić objaśnienia dawane przez nauczyciela. Wskazówki metodyczne zawarte są we wstępach do poszczególnych tematów, a obok tego w adnotacji do każdej zalecanej książki. Charakterystyczną więc cechą adnotacji do książki zalecanej w programie lektury jest, że pokazują one treść książki i obok tego dają metodyczne wskazówki, na jakie zagadnienia w związku z przerabianym tematem trzeba zwrócić spe-

cialnie baczną uwagę, jakie zaś można pominąć; często adnotacje zawierają uwagi krytyczne.

Wskazówki metodyczne nie muszą być dawane w każdej adnotacji. Opuszcza się je w tych przypadkach, kiedy wstęp do każdego tematu dostatecznie szeroko wykłada metodykę i kiedy zalecane książki całkowicie pokrywają się z danym tematem.

Jeżeli książka jest zalecana nie jako całość i jeśli zaleca się ją w różnych tematach, to adnotacje mają wtedy charakter analityczny (częstkowy). Trzeba w nich wskazać, jakie rozdziały czy stronicie książki należy przeczytać w związku z tematem. Trzeba również podać ich treść.

Przykład. Timiriajew K. A. *Życie rośliny*. Moskwa 1940. (Iwanowa A. M. *Program lektury z zakresu botaniki*. Moskwa 1948, s. 22—23, 26, 31, 34—35, 39—40, 44—45, 49—50, 55—56, 67—68). Książka ta jest podręcznikiem zalecanym w prawie każdym temacie programu jako podstawowy podręcznik botaniki.

Na wstępie adnotacja podaje ogólnie treść książki i charakteryzuje autora i książkę jako całość. Miejsce książki wśród innych pozycji zalecanych do przerobienia tematu określono tak: „Książka może być wykorzystana przy samokształceniu. Czytelnik dowiaduje się z niej nie tylko jak jest zbudowana roślina i jak roślina żyje, lecz również zapoznaje się ze wszystkimi metodami i drogami, jakimi nauka walczyła o poznanie przyrody i jej istoty“. Poszczególne rozdziały książki *Życie rośliny* są zalecane również w innych tematach programu. W adnotacjach do tych rozdziałów wskazano ich treść, przy czym w odróżnieniu od adnotacji kwartalnika i wykazów wyliczono tu niekiedy zagadnienia omówione w danym rozdziale.

W podobnych adnotacjach można również dawać wiadomości o istocie zagadnienia, nie powinny one jednak zajmować czołowego miejsca. Włączając je do adnotacji trzeba pamiętać o tym, aby nie wyliczać zagadnień ani faktów z treści książki. Jak już

wyjaśniliśmy, rola adnotacji zalecającej polega na wskazaniu głównej idei książki, nie na wykładaniu jej treści.

Propaganda piśmiennictwa naukowego z zakresu przyrodoznawstwa jest jednym z najważniejszych zadań biblioteki. Bogactwem treści tego piśmiennictwa trzeba zainteresować najszersze masy czytelników, wprowadzać to piśmiennictwo do wykazów na różne tematy, przeznaczone dla różnych kręgów czytelniczych, pokazać wartość wychowawczą, teoretyczną i praktyczną książek. Z tego też względu trzeba dobrze przemyśleć i opracować metodykę adnotowania tego piśmiennictwa.

Artykuł niniejszy jest próbą, która w oparciu o doświadczenie Biblioteki im. W. I. Lenina ma pomóc w opracowaniu tej metodyki. Nie dążymy do tworzenia jakichś przepisów-prawideł adnotowania (co zresztą jest niemożliwe), staraliśmy się tylko wyciągnąć z naszej praktyki pewne ogólne wnioski praktyczne, które mogą być pomocne w pracy bibliografa.

B. A. Smirnowa

BIBLIOGRAFIA A KIEROWANIE CZYTELNICTWEM

Tyt. oryg. *Bibliografija i rukowodstwo cztenijem. Sowiet-skaja Bibliografija* 1949 wyp. 3 (28).

Aby skutecznie budować komunizm i twórczą energię wielomilionowego narodu radzieckiego wyzyskać dla umocnienia potęgi państwa socjalistycznego, należy ze świadomości obywateli usunąć ostatecznie wszelkie przeżytki kapitalizmu, trościć się o jak najszybsze wprowadzenie postępu technicznego, wpajać szerokim masom naukę o przekształcaniu przyrody.

Aby wychować aktywnych bojowników sprawy komunizmu, wszechstronnie wykształconych i umiejętnie stosujących swoją wiedzę w praktyce, należy wyzyskać wszystkie środki propagandy partyjnej, uogólniającej olbrzymie doświadczenie mas w walce o komunizm. Właśnie dlatego bibliografia radziecka, której rolę jako poważnego narzędzia komunistycznego wychowania mas określono w uchwale KC WKP(b) „O krytyce literackiej i bibliografii“, powinna zająć bardzo poważne miejsce w całym systemie kształcenia i wychowywania ludzi pracy.

Bolszewicka partyjność — kamień węgielny radzieckiej nauki, literatury i sztuki — wymaga nie obojętnego „ujawniania

księgozbiorów“, ale rzeczywiście zasadniczego doboru, a także adnotacji przyczyniających się do aktywnej propagandy ideologii marksizmu-leninizmu. Kierowanie lekturą nie przestaje bynajmniej obowiązywać również w pracy z czytelnikami o wysokich kwalifikacjach, podobnie jak nie znosi się obowiązku codziennego podnoszenia poziomu ideologiczno-politycznego i rozszerzania kręgu zainteresowań dla najlepszych specjalistów i pracowników zajmujących kierownicze stanowiska. Najwyższy poziom przygotowania czytelników wymaga innej formy kierowania lekturą oraz odpowiedniej pomocy ze strony bibliotekarza.

Postawienie na pierwszym miejscu propagandowej, wychowawczej i popularyzatorskiej strony bibliografii jest jednym z najbardziej postępowych rysów przodującej przedrewolucyjnej bibliografii rosyjskiej, rozwiniętej następnie w przedrewolucyjnej bibliografii bolszewickiej. Przodujący bibliografowie rosyjscy zastanawiali się nad tym, jak bibliografię uczynić doskonałym przewodnikiem czytelnictwa, jak wskazać czytelnikowi nie tyle wszystkie istniejące książki związane z określonym tematem, ile drogę do opanowania wiedzy przy pomocy książek. Bolszewicy-propagatorzy zestawiając przewodniki bibliograficzne zadanie swoje widzieli w kształtowaniu marksistowskiego światopoglądu czytelnika i tylko z tego punktu widzenia rozpatrywali zalecane książki.

Bibliografia radziecka wprowadza w życie, pogłębia i rozwija te głębokie zasady przedrewolucyjnej bibliografii bolszewickiej.

Bibliografia radziecka jest partyjna, a więc rzeczywiście naukowa, ponieważ u podstaw wszelkiej wielostronnej działalności naszej partii leży naukowość, głębokie i wszechstronne poznanie zagadnień. Żadna praca bibliograficzna nie może być wystrzałem w próżnię — powinna zaś w pełni pomagać w osiągnięciu wielkich celów, do których zarówno w nauce, jak w działalności praktycznej dążą milionowe masy radzieckich ludzi pracy. Dlatego metodyce bibliografii należy poświęcić bardzo wiele uwagi.

Podstawę opracowania metodyki bibliografii radzieckiej stanowią zasady bibliografii naukowej, sformułowane przez W. I. Lenina w jego uwagach o pracy N. A. Rubakina. W. I. Lenin wskazał, że w poradniku bibliograficznym przeznaczonym dla samokształcenia literatura powinna być dobrana i naświetlona w powiązaniu z historią idei, że na początku każdego rozdziału powinny się znajdować wyjaśnienia wstępne, zawierające ogólne ujęcie przedmiotu i ścisły wykład każdego nurtu ideowego, poprzedzające spis literatury tego rozdziału¹⁾. Wzór stosowania tych zasad dał W. I. Lenin w *Bibliografii marksizmu*. Podstawowe cechy bibliografii bolszewickiej: fundamentalność, partyjność, ostrość polityczna, wnikliwość — znalazły tam swój najgłębszy wyraz.

Wytrwałe i konsekwentne badanie i stosowanie leninowskich metod w bibliografii jest obowiązkiem każdego bibliografa radzieckiego w walce o wysoki poziom ideologiczny bibliografii, w walce z formalizmem i pseudonaukowym „obiektywizmem“. Uchwały i dyrektywy kierowniczych władz partyjnych w sprawie propagandy w słowie i druku są znakomitym wzorem powiązania teorii (treści) propagandy z jej metodyką. Uchwały i dyrektywy te są drogowskazem dla bibliografów radzieckich oraz dla wszystkich pracowników frontu ideologicznego.

Propagandę bolszewicką, mającą zawsze ten sam cel i treść, na wszystkich etapach historii naszej partii charakteryzuje badanie zainteresowań i uwzględnienie odrębności różnych warstw świata pracy, oraz odpowiednie różnicowanie metod. Tak samo bibliograf radziecki w pracy swojej powinien wychodzić od pytań i potrzeb różnych grup czytelników, od pytań które dyktuje twórcza produkcyjna i społeczna działalność ludzi pracy Związku Radzieckiego. Sposoby podania odpowiedniego materiału bibliograficznego, którego tematykę określają ogólne zadania

¹⁾ Zob. W. I. Lenin *Soczinienija*. Izd. 4. T. 20, s. 236.

budowy komunizmu, wynikają z określonych założeń czytelnictwa, przemyślanych przed zestawieniem bibliografii.

W naszych warunkach zawód i świadectwo szkolne nie decydują o kwalifikowaniu czytelnika do tej czy innej grupy. Razem z szybkim ilościowym wzrostem kadr wyspecjalizowanych w szkołach wyższych, rosną kadry praktyków nie mających wprawdzie specjalnego wykształcenia, a jednak przez samokształcenie osiągających wysoki poziom kultury i naukowego światopoglądu. Działalność produkcyjna i społeczna zmienia tych ludzi w organizatorów i kierowników, w działaczy gospodarczych, rozwijających na równi ze specjalistami naszą gospodarkę narodową i naszą kulturę.

Nauka radziecka „...dobrowolnie i chętnie otwiera wszystkie drzwi przed młodymi siłami naszego kraju, dając im możliwość zdobycia szczytów nauki“ (Stalin) ¹⁾. Nadieżda Koszik, brygadziśka kolchozu, Bohaterka Pracy Socjalistycznej, wygłasza odczyty w wyższych szkołach rolniczych, akademik T. D. Łysenko w swojej pracy opiera się na odkryciach naukowych takich rodzimych praktyków, jak Czaganiak, Biersijew i inni — zjawiska zaś takie są typowe dla radzieckiej rzeczywistości. Dlatego też bibliograf różnicując czytelników według ich działalności powinien na równi z wykształceniem ogólnym uwzględniać doświadczenia produkcyjne i społeczne czytelników, dla których opracowuje bibliografię.

Innym decydującym momentem jest cel, do którego czytelnik dąży: 1 — przez wielostronne odczytanie podnieść swój ogólny i kulturalny poziom, 2 — poznać określoną dyscyplinę naukową lub wybrane zagadnienie, 3 — zdobyć pomoc dla pracy agitacyjnej lub propagandowej, 4 — zdobyć niezbędne wiadomości dla swojej pracy praktycznej itd.

O metodach pracy bibliotekarza, a więc o metodach zestawiania bibliografii decyduje zatem: ogólny poziom czytelnika, za-

¹⁾ Przemówienie na przyjęciu pracowników wyższej szkoły wygłoszone na Kremlu 17 maja 1938 r.

leżny nie tylko od wykształcenia, lecz także od doświadczenia politycznego i praktycznego, oraz cel, do którego czytelnik dąży. Metodyka zestawiania poradników bibliograficznych powinna ulegać zmianie w zależności od tego, dla jakich czytelników są one opracowane. Poradniki te powinny nie tylko dawać odpowiedź na aktualne pytania, powinny również — co jest szczególnie ważne dla czytelników młodych — pomagać czytelnikowi w znalezieniu aktualnych i interesujących tematów do pracy z książką, w organizacji systematycznej lektury.

Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina zajmując się, zgodnie z uchwałą KC WKP(b) „O krytyce literackiej i bibliografii“, opracowywaniem przewodników bibliograficznych dla bibliotek powszechnych, nagromadziła sporo doświadczeń w zakresie zestawienia różnych typów tych przewodników. Doświadczeń tych jednak nie przeanalizowano dostatecznie wnikliwie, podobnie jak dotychczas nie przeanalizowano doświadczeń uzyskanych w pracy z tymi przewodnikami.

Z tego też względu za wcześniej jest mówić o przewodnikach wydawanych przez Bibliotekę im. W. I. Lenina jako o czymś, co jest ostatecznie ustalone i co zdało już egzamin w praktyce. Niemniej dla bibliografów i bibliotekarzy interesujące być mogą próby zespołu Biblioteki im. W. I. Lenina w tym kierunku, jak również wiele teoretycznych tez postawionych przez zespół w wyniku uogólnienia swojej praktyki.

Pierwszą wskazówkę w sprawie konieczności zestawiania różnych typów poradników bibliograficznych spotykamy w uchwale KC WKP(b) o polepszeniu akcji samokształcenia (r. 1933). W uchwale tej Komitet Centralny polecił Ludowemu Komisarzowi Oświaty zorganizowanie wydania „tematycznych zestawień piśmiennictwa (zakresy lektury) i zbiorów programów dla systematycznego czytania, obliczonych na różny poziom czytelników“.

Niestety, zamiast wykonania tak ścisłej i jasnej uchwały, bibliografowie, całkowicie odbiegłszy od powszechnie przyjętego

rozumienia tych terminów, nie mało kopij złamali spierając się o to co jest „zakresem“, a co „programem“.

Zbyt wiele było gadania o terminologii, a zbyt mało o metodyce. Aby skończyć ze scholastyką, spróbujmy rozpocząć dyskusję na ten temat z innego końca: nie sprzecajmy się o terminy, które w pewnym stopniu są zawsze umowne, a spróbujmy określić najczęściej występujące potrzeby czytelników oraz cele ich pracy nad książką.

W uchwale KC WKP(b) o podjęciu propagandy partyjnej w związku z wydaniem *Krótkiego kursu historii WKP(b)* mówi się o bardzo ważnym zadaniu kształcenia teoretycznego kadr, „przy pomocy których rządzi klasa robotnicza i chłopstwo radzieckie“ — kadr aparatu partyjnego i państwowego, kierowniczych kadr przedsiębiorstw, kołchozów i sowchozów — szerokich mas nowej inteligencji radzieckiej. Jest to największa grupa czytelników bibliotek radzieckich. Głównym jej zadaniem jest opracowanie teorii marksizmu-leninizmu, wyrobienie dialektyczno-materialistycznego poglądu na świat. Czytelnicy owi przez systematyczną wielostronną lekturę dążą również do zdobycia podstaw wszechstronnego i głębokiego czytania i wykształcenia, bez których nie można skutecznie rozwiązywać zadań budownictwa komunistycznego.

Jakiej pomocy bibliograficznej ta grupa czytelników potrzebuje? Zakres wiedzy ludzkiej jest nieobjęty, dlatego bibliograf kierując się dyrektywami KC WKP(b) i prasy partyjnej powinien wydzielić najważniejsze dyscypliny naukowe i poszczególne problemy oraz najbardziej aktualne tematy, których poznanie stwarza horyzonty nieodzowne dla budowniczych społeczeństwa komunistycznego.

Wybór literatury powinien być dokonany dostatecznie ogólnie, aby czytelnik mógł zapoznać się z nią w ciągu określonego, niezbyt długiego czasu. Należy — i to koniecznie — liczyć się z tym, że znaczna część wskazywanych książek mogła być już wcześniej przeczytana. Zestawienie tego rodzaju bibliografii

na dłuższy okres czasu nie jest celowe. Jak pokazało doświadczenie, dezaktualizują się one prędko, narastają bowiem nowe tematy, ukazuje się nowa literatura, wiele zagadnień wreszcie wymaga ujęcia w miarę pojawiania się nowych danych naukowych. Do każdej takiej bibliografii powinny być włączone przede wszystkim dzieła klasyków marksizmu-leninizmu, prace uogólniające dzieła klasyczne, jak również bardziej wartościowe prace popularyzatorskie naszych uczonych, utwory klasyków rosyjskiej literatury pięknej, wyrażające najbardziej postępowe dążenia, najlepsze utwory radzieckiej literatury pięknej, biografie wybitnych rosyjskich działaczy nauki i sztuki, prace wykazujące przodownictwo radzieckiej nauki, literatury i sztuki. Kolejność rozdziałów powinna odpowiadać zasadom klasyfikacji nauki. Układ literatury wewnątrz rozdziałów powinien gwarantować prawidłową kolejność zaznajamiania się z zagadnieniem. Przewodnik zatem po historii ZSRR powinien być zgodny z programem szkół partyjnych itp.

W przyjętym ogólnie rozumieniu czytelnictwem taki poradnik bibliograficzny, obejmujący całokształt zagadnień, pomaga czytelnikowi w wielostronnym i szerokim poznawaniu najważniejszych dyscyplin naukowych i utworów literatury pięknej i nazywa się „zakresem lektury“. Tak w szczególności określiła podobny typ poradnika redakcja czasopisma *Partijnoje Stroitelstwo*, publikując pod takim właśnie tytułem zestawienie *Co powinien czytać rejonowy aktyw partyjny* (nr 22/1949).

Ten typ poradnika może i powinien ulegać modyfikacjom zależnie od grupy czytelników, dla których jest on przeznaczony. Biblioteka im. W. I. Lenina wzięwszy za podstawę określenia grup czytelników ich społeczną i administracyjną działalność wymagającą zróżnicowanych wiadomości, wydała „zakresy lektury“ dla przewodniczących rad wiejskich, dla przewodniczących kołchozów, dla aktywu komsomolskiego (ogłoszony w czasopiśmie *Komsomolskij Rabotnik* 1945 nr 3, 5, 7, 10).

Byłoby lepiej, gdyby „zakresom lektury“ nadawano tytuły: „dla aktywu kołchozowego“, „dla radzieckiego aktywu wiejskiego“, mniej doświadczony bowiem bibliotekarz może zbyt zwinąć grupę czytelników, dla których poradniki te są przeznaczone, na ogół jednak cel czytelniczy został tu określony prawidłowo.

W „zakresie lektury dla przewodniczących rad wiejskich“ na równi z podstawową literaturą społeczno-polityczną o państwie, o demokracji radzieckiej, o obowiązkach przedstawiciela ludu, wskazano literaturę odnoszącą się do zagadnień gospodarki finansowej, literaturę agrotechniczną, techniczną — o przedsiębiorstwach przemysłu miejscowego (spółdzielniach pracy itp.), o budowie dróg, podręczniki oraz niezbędne minimum literatury pięknej.

Biblioteka Lenina wydała również „zakresy lektury“ dla brygadystów-agronomów i brygadystów-hodowców. Teraz jednakże, kiedy typ „zakresu lektury“ zarysowuje się coraz jaśniej, widać że niezbyt szczęśliwie określono cel tych poradników. Wszak cała różnorodna literatura włączona na przykład do „zakresu lektury“ dla przewodniczącego kołchozu w równej mierze potrzebna jest brygadziście. Uzupełniającą zaś literaturę specjalności można było podać w odpowiednim spisie, wydanym oddzielnie lub w formie dodatku. Samo pojęcie „zakresu lektury“ oznacza, że chodzi tu o zaznajomienie czytelnika z całością kształtem, nie zaś z jakimś jednym problemem czy jedną dyscypliną naukową.

Z tego punktu widzenia niefortunnie określono jako poradnik pracę W. A. Siemienowej *O Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej — dla młodzieży*. Poradnik ten nazwano również „zakresem lektury“, a ponadto przeznaczono go dla młodzieży, tj. dla czytelnika mało doświadczonego. W poradniku zestawiono 65 prac na jeden temat, to znaczy przewidziano bardzo dokładnie studium historii Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej, wymagające pewnego przygotowania.

Znacznie lepszą formą poradnika dla czytelników pragnących tak gruntownie poznać ten okres historii byłoby zestawienie bibliograficzne opatrzone krótkimi adnotacjami. Sądząc po głosach, bibliotekarze nie mogli wykorzystać tego poradnika w kierowaniu czytelnictwem młodzieży, bardziej zaś wyrobionych czytelników mylił „adres” tego informatora.

Jednocześnie zakres lektury *Co powinien czytać rejonowy aktyw partyjny* mimo wszystkich swoich braków (była to pierwsza próba poradnika tego typu) został bardzo szeroko rozpowszechniony; do chwili obecnej posługują się nim biblioteki w braku nowego wydania. Wyciągnięte więc wyżej wnioski w sprawie konieczności dokładnego określenia założeń czytelnicznych pewnego typu poradnika w dostatecznej mierze zostały potwierdzone przez życie.

Jakie są metody zalecania książek w „zakresie lektury”?

„Zakresy lektury” powinny być przede wszystkim dostosowane bezpośrednio do czytelnika. Znana uwaga N. K. Krupskiej, że „broszury (to znaczy książki popularne — B. S.) należy pisać nie tyle dla osób kierujących samokształceniem, ile dla samokształcących się”¹⁾ całkowicie dotyczy tego typu poradnika bibliograficznego. Bibliografowie powinni brać pod uwagę i inne życzenia N. K. Krupskiej, skierowane pod adresem autorów prac popularnych: „we wstępach do poszczególnych rozdziałów »zakresy lektury« powinny wskazywać, jakie zagadnienia zostały objęte w tych rozdziałach, jakie znaczenie mają one dla budownictwa komunistycznego, oraz w miarę możliwości dawać krótki rys historii danego zagadnienia czy gałęzi wiedzy i pokazywać perspektywy ich rozwoju”²⁾. Niestety, życzenia te nie zostały zrealizowane w żadnym z opublikowanych „zakresów lektury”.

¹⁾ N. K. Krupskaja *Stachanowcy potrzebują naukowo-popularnej książki*. Moskwa 1936, s. 15.

²⁾ Tamże.

„Zakresu lektury“ nie obowiązuje żadna ściśle określona, ogólnie przyjęta forma poradnika. Może to być zestawienie literatury albo, jeśli tego wymaga zagadnienie, jej przegląd. Im mniej czytelnik jest przyzwyczajony do korzystania z bibliografii, tym bardziej pożądana jest forma swobodnej pogadanki-przeglądu. Ciekawe, że w przedrewolucyjnej bibliografii bolszewskiej forma ta przyjęła się bardzo szeroko. Pierwowzorem „zakresu lektury jest, z naszego punktu widzenia *Biblioteka socjaldemokraty* Lebiediewa-Korżencewa.

Założenie i tendencje czytelnicze *Biblioteki socjaldemokraty* odpowiadają w zasadzie analogicznym założeniom „zakresów lektury“. Chodziło tam o wszechstronną lekturę dla słuchaczy kółek marksistowskich, którym zatem wskazywano literaturę związaną z teoretycznymi, politycznymi i taktycznymi zagadnieniami partii socjaldemokratycznej. Tematy występują tu w kolejności niezbędnej dla poważnego poznania programu SDPRR¹⁾. Po krótkich uwagach wstępnych mówiących o znaczeniu danego zagadnienia (w wielu wypadkach podawano również wyciągi z programu SDPRR) poszczególne rozdziały zawierają zestawienie książek ułożonych w kolejności ich stopniowego poznawania — od łatwych do trudnych, adnotacje zaś podają informacje o książkach zastępczych, o autorach oraz krótką charakterystykę wydania.

Adnotacje w „zakresie lektury“ powinny mieć charakter komentarza i rodzajem swym zbliżać się do informacji zamieszczonych w słowniku encyklopedycznym. Oto przykład adnotacji w „zakresie lektury“ — *Co powinien czytać rejonowy aktyw partyjny*.

Hercen A. I. (1812—1870) *Rzeczy minione i rozmyślania*.

„Hercen — pisał W. I. Lenin — należał do pokolenia szlacheckich obszarniczych rewolucjonistów pierwszej połowy

¹⁾ SDPRR-Socjaldemokratyczna Partia Robotnicza Rosji (Rossijskaja Social-Diemokratyczeskaja Raboczaja Partija (RSDRP) — przyp. tłum.

ubiegłego wieku (...) w pańszczyźnianej Rosji piątego dzie-
sięciolecia XIX w. potrafił wznieść się tak wysoko, że do-
równał największym myślicielom swego czasu“.

W *Rzeczach minionych i rozmyślaniach* Hercen opowiada
o swoim życiu i działalności rewolucyjnej oraz o współczesnej
mu Rosji, o życiu, prawach, o walce politycznej w Europie za-
chodniej, o wielu wielkich działaczach społecznych i politycz-
nych: Bielińskim, Granowskim, Bakuninie, Garibaldi, Mickie-
wiczu, Robercie Owenie i innych. Książka Hercena jest nasy-
cona namietnością bojownika i publicysty.

Turgieniew tak oceniał *Rzeczy minionie* i *rozmyślania*: „Jest to
pisane łzami i krwią, płonie i pali... tak pisać umiał on — jedyny
z Rosjan“.

Zrozumiałe jest samo przez się, że „w zakresie lektury“ nie-
zbędny jest aparat pomocniczy: skorowidz nazwisk, przedmioto-
wy (tam gdzie wymaga tego zagadnienie) i alfabetyczny.

Wychodząc z założenia, że czytanie literatury pięknej jest
w pewnym stylu czytaniem dla poznania całokształtu zagadnień,
literatura bowiem przy pomocy właściwych jej środków i me-
tod zaznajamia z całością zagadnień moralności, historii itp.
Biblioteka im. W. I. Lenina wydała „zakresy lektury“ z litera-
tury pięknej przeznaczone dla młodych czytelników, a zalecone
utwory naświetliła z punktu widzenia ich treści ideologicznej
i znaczenia wychowawczego.

Sukces „zakresu lektury“ dla młodzieży robotniczej *Klasycy
rosyjskiej literatury pięknej* (autorka W. A. Pieskina) wykazał,
że opłaca się ten typ poradnika, przeznaczonego dla określonego
odbiorcy.

Równocześnie z dążeniem milionowych mas do zdobycia sze-
rokiego i wszechstronnego wykształcenia, biblioteki powinny
zaspokajać liczne i różnorodne potrzeby czytelników chcących
poznać poszczególne zagadnienia czy dyscypliny naukowe. Licz-
na jest zwłaszcza grupa czytelników, którzy nie mają ukończonej
szkoły średniej, a przez samokształcenie chcą zdobyć wiedzę

w zakresie takiej szkoły. Biblioteki były zmuszone tworzyć dla nich własnymi siłami kartoteki pomocnicze, mające charakter chałupniczy. Żądania bibliotek, aby stworzyć dla nich pomoce bibliograficzne oraz odpowiednie dyrektywy Komitetu do Spraw Instytucji Kulturalno-Oświatowych przy Radzie Ministrów RFSRR, w których wskazywano na konieczność zwrócenia specjalnej uwagi na obsługę tych czytelników — spowodowały ukazanie się specjalnych podręczników — „programów lektury dla samokształcenia“. Za podstawę tych podręczników przyjęto programy szkoły średniej. Zadaniem ich jest dopomóc w systematycznym opanowaniu przedmiotów wykładanych w szkole średniej.

„Programy lektury“ nazywano programami szkolnymi, zadaniem ich jednakże jest nie tylko dopomóc czytelnikowi w złożeniu egzaminu w charakterze eksternisty, lecz również przez samodzielną pracę z książką dać mu możliwość zdobycia wiedzy w zakresie szkoły, uzupełnić luki wykształcenia w zakresie wymagań stawianych uczniom przez państwo.

Jak zbudowane są „programy lektury“? Wspólna dla wszystkich rozdziałów przedmowa podaje wskazówki metodyczne do pracy samodzielnej oraz do uczenia się określonego przedmiotu, określa jego znaczenie w stosunku do innych przedmiotów. Następnie po sformułowaniu każdego tematu (wziętego z programu szkolnego) podane są „Uwagi do tematu“, które mają charakter wytycznych. Uwagi nie mogą dublować podręcznika: powinny one w pewnym stopniu zastąpić żywe słowo nauczyciela, informować o tym, jak nauka współczesna traktuje to lub inne zagadnienie, podawać określenia i wypowiedzi klasyków marksizmu-leninizmu, pokazywać związek danego problemu z praktyką budownictwa komunistycznego, ze współczesnością. Po nich następuje wykaz literatury podstawowej i pomocniczej, adnotacje zaś do książek naświetlające ich treść i charakteryzujące je, są uzupełnieniem uwag do tematu. W niektórych programach podano również literaturę piękną (np. pro-

gram lektury z zakresu historii ZSRR). Na końcu każdego tematu znajdują się pytania kontrolne i zadania do samodzielnego opracowania.

Nie trzeba mówić o trudnościach przy opracowywaniu podręcznika tego typu: potrzebne tu są nie tylko znajomość przedmiotu i książki, niezbędne dla bibliografa, ale również doświadczenie pedagogiczne, doświadczenie w pracy z dorosłym. Wydano już następujące programy lektury: *Historia ZSRR. Cz. I i II, Botanika, Zoologia, Fizyka Cz. I i II, Geografia fizyczna, Chemia*. W przygotowaniu do druku są: *Literatura rosyjska. Cz. I; Nowa historia. Cz. I*. Pod względem metodycznym najlepiej opracowane są programy lektury z zakresu geografii fizycznej, zoologii, historii ZSRR. Gorzej wypadły programy z zakresu fizyki i chemii. Za wcześniej jeszcze mówić o przydatności tych podręczników dla bibliotek, wszystkie bowiem wyszły z druku w roku bieżącym ¹⁾ i nie dość jeszcze zostały wypróbowane w praktyce.

Pierwsze oddźwięki mówią o tym, że „programy lektury“ jak i wiele innych poradników bibliograficznych są wykorzystywane nie tylko przez tych, dla których zostały przeznaczone, lecz również przez uczniów szkoły średniej w pracy pozalekcyjnej. Warto przy tym zaznaczyć, że jeśli poradnik bibliograficzny ma prawidłowo i słusznie określony adres, to jest wykorzystywany również przez czytelników innych grup, którzy sami decydują o tym, w jakim stopniu jest on dla nich przydatny.

Istnieje liczna grupa czytelników, zwłaszcza wśród młodzieży robotniczej i kołchozowej, którzy nie przywykli jeszcze do systematycznego czytania. Czytelnikom tym trzeba pokazywać i naświetlać tematy ciekawe i aktualne, przyzwyczajając ich do studiowania teorii marksizmu-leninizmu i rozwijać w nich zdolność do teoretycznego przemyślenia każdego zagadnienia, współdziałać we wzroście ich uświadamienia ideologiczno-politycznego i w ich rozwoju kulturalnym. Do tych zadań powinny być przydatne takie poradniki bibliograficzne, w których podaje

¹⁾ 1949, (przyp. tłumacza).

się literaturę w formie rozmowy z czytelnikiem — „pogadanki o książkach“. Pogadanka uzupełnia to, co czytelnik sam znajdzie w książkach, wiąże jedną książkę z innymi, dopomaga w stopniowym przechodzeniu od rzeczy prostych do bardziej złożonych — zachęca do studiowania dzieł klasyków marksizmu-leninizmu. Poradniki tego typu kosztowały wiele trudu. Każdy z nich jest inny, każdy wymagał innej metody wykonania, wszystkie jednak łączy jeden cel.

Na początku „pogadanki o książkach“ należy jasno i wyraźnie podać zagadnienia, których omówienie znajdzie czytelnik w zalecanych książkach. Opracowujący powinien również zastanowić się nad tym, do lektury jakich trudniejszych prac może czytelnik przejść po zaznajomieniu się z książkami wskazanymi w „pogadance“. Opracowując pewne zagadnienie autor „powinien wybierać książki najlepsze, najbardziej potrzebne, a spośród nich tę, od której należy zaczynać“ (N. K. Krupska).

W takim poradniku, zakładającym, że czytelnik pozna wszystkie wskazane książki, dobór musi ograniczyć się do bardzo niewielkiej ich liczby — „najlepszych, najbardziej potrzebnych“, niezbędnych do wstępnego zaznajomienia się z zagadnieniem.

Wskazanie kolejności czytania nabiera tu specjalnego znaczenia. Przypomnijmy radę wielkiego Pawłowa:

„Kolejność, kolejność i jeszcze raz kolejność. Na początku swojej pracy przyzwyczajajcie się do surowego porządku w gromadzeniu wiadomości. Poznajcie podstawy nauki, zanim zaczniecie wspinać się na jej szczyty. Nigdy nie zabierajcie się do rzeczy następnych, nie opanowawszy poprzedzających“.

Bez bardzo poważnego i skrupulatnego przemyślenia kolejności czytania książek, to znaczy kolejności ich zalecania, poradnik taki nie tylko nie pomoże czytelnikowi, ale wręcz może wzbudzić w nim wątpliwości, czy samodzielnie przy pomocy książek da się naukę opanować. Nie znaczy to jednak wcale, żeby w „pogadankach o książkach“ nie należało dawać pierwszeństwa poważnym pracom naukowym, lecz broszurom będą-

cym częstokroć małowartościowymi streszczeniami tych prac. Do bibliografii należy odnieść w pełni zdanie W. I. Lenina o literaturze popularnej, która „nie zakłada nie myślącego, nie chcącego lub nie umiejącego myśleć czytelnika — przeciwnie zakłada istnienie w nierozwiniętym czytelniku poważnego zamiaru popracowania głową i pomaga mu w tej poważnej i trudnej pracy, prowadzi dopomagając mu stawiać pierwsze kroki i ucząc iść dalej o własnych siłach“¹⁾.

Opracowując „pogadanki o książkach“ należy stosować metody właściwe propagandzie bolszewickiej, prowadzić czytelnika od rzeczy prostych do złożonych, od konkretnego materiału do uogólnień. Pod tym względem rozłożenie w bibliografii materiału od zagadnień ogólnych do specjalnych, od książek pod względem naukowym najbardziej ważnych do mniej ważnych jest zazwyczaj niewłaściwe. Przeciwnie, należy zaczynać od tego, co czytelnik, który jeszcze nie opanował podstaw wiedzy, już rozumie i co dlań jest dostępne. Niektórzy bibliografowie zajmujący się metodyką jak np. W. N. Dienisjew (*Bibliotekar* nr 7/1947 nie zrozumieli tej podstawowej zasady poradnika tego typu, i nie znaleźli nic lepszego, jak doradzać bibliotekarzom, aby w poradniku wydzielali książki tj. aby najpierw dawali czytelnikom książki ogólne, później zaś poświęcone zagadnieniom specjalnym, ale obowiązkowo w kolejności odpowiadającej znaczeniu książek. Rady takie nie mają nic wspólnego z konkretną praktyką kierowania czytelnictwem.

W zalecających wykazach bibliograficznych przedrewolucyjnej *Prawdy*²⁾, mających na celu marksistowskie kształcenie szerokich mas robotniczych, przyjął się układ książek również według stopnia trudności, nie zaś według ich wartości naukowej

¹⁾ W. I. Lenin *Dzieła*. T. 5, s. 339.

²⁾ Wszystkie odsyłacze dotyczące przedrewolucyjnej bibliografii bolszewickiej sporządzono na podstawie materiałów zawartych w rozprawie S. S. Lewiny *Iz istorii bolszewitskoj bibliografii w doriewolucyjnoj Rossii*. (Moskowskij Gosud. Bibliot. Institut im. W. M. Mołotowa).

(tę samą zasadę widzimy w *Bibliotece socjaldemokraty*). Trzeba podkreślić, że bibliografia owa nie tylko nie uchylała się od zalecenia mało doświadczonym czytelnikom trudnych prac teoretycznych, ale wręcz przeciwnie za cel sobie stawiała doprowadzenie czytelnika do nich.

Rozpatrzmy dla przykładu układ książek w zaleconym przez *Prawdę* wykazie literatury zagadnień ekonomicznych: najpierw bardziej popularne (nie zawsze jednak mało znaczące) broszury Strumilina, Świderskiego, potem *Praca najemna i kapitał* K. Marksa itd. Wykaz kończy się pracą W. I. Lenina *Rozwój kapitalizmu w Rosji* i G. W. Plechanowa *Przyczynek do zagadnienia rozwoju monistycznego pojmowania dziejów*. (*Prawda* nr 64/1913). Zasada bolszewickiej *Prawdy* — przygotować czytelnika małoobeznanego w sprawach teorii do zrozumienia klasycznych dzieł posiadających złożoną treść — powinna być rygorystycznie przestrzegana w pracach bibliograficznych, przeznaczonych dla czytelnika rozpoczynającego studiowanie teorii marksistowsko-leninowskiej.

Jednym z najtrudniejszych a najbardziej odpowiedzialnych zadań „pogadank o książkach” jest więc adnotowanie dzieł klasyków marksizmu-leninizmu. Bibliograf powinien starać się umożliwić czytelnikowi pełne zrozumienie prac klasyków, nie zaś uciekać się do poszczególnych cytów z różnych dzieł. W adnotacji należy podkreślić te momenty, na które trzeba zwrócić specjalnie baczną uwagę, aby zrozumieć dane zagadnienie, trzeba wdrażać czytelnika do teoretycznego przemyślenia poznawanego problemu.

W przedrewolucyjnej bibliografii bolszewickiej (*Prawda* i *Proswieszczenie* 1913 r.), w adnotacjach do dzieł Marksa i Engelsa stale podkreślano, w jaki sposób stosować poszczególne teoretyczne tezy tych prac do wyjaśniania wypadków bieżących. W adnotacji do świeżo wówczas wydanej pracy J. W. Stalina *Marksizm a kwestia narodowa* scharakteryzowano znacze-

nie dla rozwoju ruchu robotniczego problemu podjętego przez towarzysza Stalina. Metody bolszewickiej *Prawdy* stanowią wzorzec dla bibliografów opracowujących adnotacje do dzieł klasyków marksizmu-leninizmu.

„Pogadanki o książkach“, jeśli wymaga tego temat, na równi z pracami teoretycznymi wskazują utwory literatury pięknej. W „pogadance“ np. *Sprawa honoru, czci, męstwa i bohaterstwa* (oprac. J. Glezarowa i E. Kabałkina) po pracy W. I. Lenina *Wielkie poczynanie* umieszczono książkę N. Ostrowskiego *Jak hartowała się stal* kładąc w adnotacji główny nacisk na zagadnienie pracy, tak wyraziście naświetlone w powieści. Zasadę tę zastosowano również w „pogadance“ *Dla młodego kolchoźnika o kolchozach* (oprac. W. Sielczuk) itp.

W wydanych już „pogadankach“ w różny sposób podano naświetlenie tematu: w niektórych wypadkach w spisie literatury, w innych najpierw jest artykuł wstępny, a później przegląd. Niecelowe byłoby chyba wprowadzenie tu jakichś obowiązujących kanonów. Parafrazując Woltera można powiedzieć: „Dobre są wszystkie formy bibliografii, oprócz tych, które nie przyciągają czytelników do książki“.

Poradniki typu „pogadank o książkach“ zaczynają się przyjmować. Państwowa Biblioteka Łotewskiej SRR wydała w języku łotewskim „pogadankę“ podobną do wydanej w języku rosyjskim: *Co czytać o ustroju radzieckim*. Biblioteka Chabarowska wydała „pogadankę o książkach“ o tematyce regionalnej. Bardzo udatne są „pogadanki“ wydawane przez Bibliotekę Rostowską, pomyślane jako pomoc dla młodych robotników w podwyższaniu ich kwalifikacji. Trzeba zaznaczyć, że żywy oddźwięk na ten typ bibliografii wcale nie jest naszą zasługą, ponieważ nie dokonaliśmy tu żadnego „odkrycia“. Pogadanka o książkach — to przecież przegląd bibliograficzny i zastosowanie w druku metod bibliografii ustnej, bardzo szeroko rozpowszechnionej w bibliotekach powszechnych.

Na przykładzie wydanej niedawno „pogadanki“ *Jak nauka tłumaczy pochodzenie Ziemi i życia na Ziemi* (oprac. S. Lewina) wyraźnie można pokazać, w jaki sposób staraliśmy się wprowadzić w życie sformułowane wyżej zasady. Autor postawił sobie za zadanie pomóc czytelnikowi w zebraniu pewnych wiadomości z zakresu astronomii, geologii, a zwłaszcza biologii miczurinowskiej, które doprowadzają do zrozumienia podstawowych praw przyrody. Zaliczył tu również książki wykazujące, że tylko w naszym państwie socjalistycznym człowiek, w pełni poznawszy te prawa, dzięki ścisłej współpracy z przodującą nauką, staje się zdolny do przekształcania przyrody. Na zakończenie autor włączył rozdział „Podstawa naukowego przewidywania — materializm dialektyczny i historyczny“, gdzie wskazał czytelnikowi dwie książki: F. Engelsa *Rola pracy w procesie przekształcania się mały w człowieka* i J. W. Stalina *O materializmie dialektycznym i historycznym*. W ten sposób czytelnik, poznawszy współczesne teorie w dziedzinie przyrodznawstwa, przystąpi do studiowania podstawowych praw rozwoju przyrody i społeczeństwa. Na wstępie tego poradnika określono zagadnienia, na które odpowiedź dają zalecane książki: *Jak nauka tłumaczy niezwykle zjawiska niebieskie*, *Czy był początek i czy będzie koniec świata*, *Jak i dlaczego zmieniło się „oblicze“ Ziemi*, *Jak powstało życie na Ziemi*, *Jak zmieniały się zwierzęta i rośliny*, *Jak człowiek zmienia przyrodę*.

Rozpatrywany poradnik bibliograficzny jest próbą powiązania w harmonijną całość propagandy książek przyrodniczych z klasycznymi dziełami materializmu dialektycznego i historycznego.

Radziecka myśl społeczna wzbudza w umyśle czytelnika całe mnóstwo problemów. Nasze dzienniki i czasopisma, teatry, dyskusje, odczyty stawiają przed czytelnikiem coraz to nowe zagadnienia. Zdarza się często, że czytelnik zainteresowany się artykułem z dziennika lub odczytem pragnie zdobyć ogólne omówienie poruszonego tam problemu, nie chcąc wdawać się poza tym w gruntowne studia. Zadaniem bibliografa jest pomóc

czytelnikowi. W krótkich „wskazówkach dla czytelnika“¹⁾ bibliograf wylicza minimum książek, które powinny dać ogólną charakterystykę zagadnienia zgodnie z tym, jak zagadnienie to traktuje nauka i społeczeństwo radzieckie.

Taki cel mają wydane przez Bibliotekę W. I. Lenina „wskazówki“ W. G. Bieliński.

Metodykę opracowania „wskazówek“ charakteryzuje bardziej ogólne naświetlenie tematu (nie tak szerokie jak w „pogadankach o książkach“), krótkie informacje wprowadzające we współczesne traktowanie zagadnienia, wskazanie minimum literatury potrzebnej do ogólnego poznania tematu. Kolejność zalecania literatury jest tu już inna. „Wskazówki“ są przewidziane dla czytelnika więcej przygotowanego, interesującego się szeroko wydarzeniami życia politycznego i kulturalnego, poszczególnymi problemami naukowymi, roztrząsanymi przez nasze społeczeństwo. Do typu „wskazówek dla czytelników“ można zaliczyć *Kalendarz ważnych dat* wydany przez Bibliotekę im. Sałtykowa-Szczedrina. Często jednak artykuł wstępny poświęcony dacie przytłacza tutaj bibliografię, którą podaje się jakby w formie przypisu. Dobrze wypadają te zasyty, w których razem z wykładem tematu podano przegląd literatury.

¹⁾ W polskiej terminologii bibliograficznej nie ustalili się jeszcze odpowiednik rosyjskiego terminu „pamiatka czitatielju“. W tłumaczeniu tego artykułu drukowanym w *Przeglądzie Bibliotecznym* 1953 zes. 1 — użyłem terminu „pro memoria“. Sądzę, że „wskazówki dla czytelnika“ są lepszym polskim odpowiednikiem „pamiatki“, dlatego że: 1° merytorycznie są bliskie znaczenia terminu rosyjskiego, będącego nazwą pewnego typu bibliografii, dającej czytelnikowi pewne wskazówki w sprawie lektury, najczęściej w związku z aktualnym zagadnieniem, 2° poprzednie łacińskie „pro memoria“ zastępuję wyrażeniem polskim. Takie tłumaczenie „pamiatki czitatielju“ jest analogią do przyjętego w literaturze technicznej tłumaczenia różnych rozpowszechnionych w ZSRR „wskazówek“ dla robotników i pracowników różnych specjalności technicznych. Możliwe, że w toku pracy i dyskusji znajdzie się szczęśliwsze rozwiązanie tego zagadnienia (przyj. tłum.).

I wreszcie jedno z najważniejszych zadań bibliografa: obsługa pragnących pomocy w podnoszeniu swoich kwalifikacji czytelników wszystkich specjalności, agitatorów i propagandystów, specjalistów pracujących systematycznie i planowo nad określonym zagadnieniem naukowym itd. Metody opracowania przewodników bibliograficznych dla tej grupy czytelników powinny być zupełnie inne, ale bynajmniej nie jednakowe, zależne od specjalnego przygotowania czytelnika w zakresie danego zagadnienia.

Informator bibliograficzny przeznaczony dla czytelnika posiadającego większe przygotowanie powinien zawierać całą literaturę właściwie pod względem ideologicznym naświetlającą zagadnienie i odpowiadającą poziomowi nauki współczesnej. Drugorzędne zagadnienia tematu powinny być opracowane w zależności od tego, jakim celom czytelnika informator ma służyć. Przeładowanie zbędnymi szczegółami informatora przeznaczonego np. dla pedagoga — może utrudnić mu wybór literatury. Jeśli informator jest traktowany jako pomoc w pracy agitatora lub propagandyisty, który przygotowuje określony temat pogadanki czy zajęć w kole, to tu również nonsensem byłoby wymieniać dwieście lub trzysta tytułów, jak to często robią bibliografowie, nie chcąc troszczyć się o wybór literatury.

W takim jednakże informatorze jak na przykład *Komsomoł — wierny pomocnik WKP(b)*, przeznaczonym dla aktywu komсомolskiego, trzeba było przedstawić z całą dokładnością dzieła klasyków marksizmu-leninizmu, poszczególne wypowiedzi W. I. Lenina o Komsomole i młodzieży. W każdym rozdziale prace i wypowiedzi oświetlające dany temat są powtarzane po to, aby propagandyście ułatwić wykorzystanie poszczególnych rozdziałów do tematu wykładów, pogadek, odczytów, do których rozdziały te podają literaturę.

Jest to podstawowa część informatora. W przeciwieństwie do „pogadek o książkach“, „zakresów“ i „programów lektury“, informator taki wcale nie jest obliczony na pełne wykorzystanie

wskazanej w nim literatury. Co więcej, informator taki jest zwykle wykorzystywany częściowo do poszczególnych zagadnień interesujących czytelnika. Dlatego musi on posiadać dokładnie przemyślany układ i podział materiału oraz dobrze opracowany aparat pomocniczy, ułatwiający użytkowanie bibliografii. Informator powinien zwracać uwagę czytelnika na literaturę najważniejszą, wartościową pod względem naukowym. Z tego względu najbardziej wskazanym jest tu układ materiału według stopnia ważności. Sam układ powinien dobrze orientować czytelnika.

Jeszcze ważniejsze dla czytelnika są adnotacje. Powinny one dać krótką ocenę wymienionych prac z punktu widzenia ich naukowości, ważności, przystępności. W informatorach takich może być podana literatura zawierająca pewne błędy, przestarała z punktu widzenia metodologii, ale wartościowa ze względu na zawarty w niej materiał faktyczny. Krytyczna ocena zawarta w adnotacji ma pomóc czytelnikowi. Już po zaznajomieniu się z informatorem czytelnik powinien nabrać wyobrażenia o tym, jak z punktu widzenia teorii marksistowsko-leninowskiej należy rozpatrywać zagadnienie, któremu informator jest poświęcony. Kierowanie lekturą dokonuje się tutaj dzięki szczegółowej systematyzacji, postawieniu na plan pierwszy prac najważniejszych, oraz dzięki adnotacji właściwie ustawiającej zagadnienie, zaznajamiającej z tezami nauki współczesnej.

Opracowując informator A. S. Puszkin autorzy odrzucili zupełnie artykuły krytyki bezideowej, prace pomniejszające rolę Puszkina, pseudo-naukowe badania porównawcze i uwagi o szczegółowych, mało znaczących zagadnieniach wiedzy o Puszkinie. Prace, w których znajdują się twierdzenia błędne, opatrzone uwagami krytycznymi.

Oto przykład takiej adnotacji:

Dniownik A. S. Puszkina (1833—1835 gg) M. — Pg., Gosizdat, 1923. VIII. 578 str., 9 wkł., 1. facsimile. (Trudy Gos. Ru-

miancewskiego Muzeia. Wyp. 1). Tekst autografu jest odtworzony z największą osiągalną w druku dokładnością. W przedmowie dokładnie omówiono historię tekstu *Dziennika* jako rękopisu i jako druku. Obszerny komentarz historyczny i literacki obfituje w najdrobniejsze szczegóły i cytaty. Komentarz opracowany na fałszywej zasadzie „bezwzględnej obiektywności“ w przedstawieniu faktów i ludzi nie stwarza żywego obrazu epoki lat trzydziestych i tego środowiska społecznego, na którego gruncie powstał *Dziennik* Puszkina, ale może być pożyteczny w zasięganiu rozmaitych informacji. Książka posiada chronologię do biografii Puszkina za lata 1833—1835, zestawioną na podstawie *Dziennika* oraz spis nazwisk. W latach następnych *Dziennik* nie był wydawany osobno, wchodził jednak w skład wszystkich pełnych wydań zbiorowych dzieł Puszkina oraz jednotomowych *Dzieł* pod red. B. W. Tomaszewskiego (1937—1938) i *Dzieł* pod red. M. A. Cjawlowskiego i S. M. Pietrowa (1948).

Informator A. S. *Puszkina* należy do typu informatorów osobowych. Informatory te mają jednak różne cele i dlatego metodyka ich opracowania nie jest jednakowa.

Informator D. I. *Mendelejew* postawił sobie za zadanie odpowiedzieć na pytania szerokich kół czytelników, interesujących się historią nauki rosyjskiej. Pokazano tutaj tylko te prace uczonego, których poznanie nie wymaga specjalnej wiedzy. Wskazano obfitą literaturę o życiu, twórczości oraz o światowych zasługach uczonego. Przytoczono najciekawsze jego wypowiedzi o Rosji i o drogach jej rozwoju. Przytoczono również wypowiedzi klasyków marksizmu-leninizmu i wielkich uczonych o D. I. Mendelejewie.

Cytaty i wypowiedzi oraz daty z życia i twórczości przytacza się z reguły we wszystkich informatorach tego typu.

Przy pomocy całego systemu typowych poradników bibliograficznych, które powinny opracowywać biblioteki naukowe dla bibliotek powszechnych, bibliograf kieruje czytelnictwem indywidualnym, pomaga każdemu czytelnikowi w zestawieniu osobistych planów lektury. Czytelnik z zasady nie idzie bez odchyień za żadnym „zakresem“, „pogadanką“, „wskazówkami“. Ukazują się bowiem nowe książki, powstają nowe zagadnienia, osobiste zaś gusty i właściwości czytelników, właściwości każdej biblioteki, skład jej księgozbioru dyktują wszelkie możliwe zmiany, poprawki, łączenia rozmaitych poradników w trakcie opracowania jednego planu lektury. Żaden czytelnik nie czyta literatury tylko naukowej i dotyczącej tylko jednego tematu, nawet wtedy, jeśli ten temat studiuje gruntownie. Umiejętność bibliotekarza polega na tym, że wykorzystując rozmaite poradniki bibliograficzne indywidualizuje kierowanie lekturą. Poradnik bibliograficzny jest wykorzystywany przez bibliotekarza jako szkielet do tworzenia indywidualnych planów lektury.

Trzeba z uznaniem powitać ciekawą próbę Swierdłowskiej Biblioteki im. Bielińskiego, która pracując z informatorem *Komсомоł — wierny pomocnik WKP(b)* opracowała pewną ilość planów lektury poszczególnych zagadnień, włączając do każdego z nich 5—6 tytułów.

W pracy więc w bibliotekach powszechnych bibliotekarz dokładnie dzieli czytelników na grupy odpowiadające celowi ich lektury (wielostronna lektura czy studiowanie jakiegoś jednego tematu), różnicując ich również według poziomu ich rozwoju, a w kierowaniu lekturą wykorzystuje różne typy poradników bibliograficznych.

Więcej poradników „dobrych a różnych“, więcej twórczej inicjatywy, więcej śmiałych zmian w stosunku do standartowych schematów przy najbardziej skrupulatnym zachowaniu podstawowych zasad i metod propagandy bolszewickiej — oto niezbęd-

ne warunki, aby bibliografia stała się doskonałym przewodnikiem bibliotekarza i czytelnika.

Czytelnik radziecki — najlepszy w świecie — aktywny bojownik sprawy komunizmu żąda od bibliografów radzieckich, aby bibliografii nadali potrzebny rozmach i podnieśli ją na poziom odpowiadający wielkim zadaniom postawionym przez partię przed narodem radzieckim i pomyślnie przezeń wykonywanym.

G. F. Czudowa

JAK WYKORZYSTAĆ KARTKI ADNOTOWANE W BIBLIOTEKACH MIEJSKICH, REJONOWYCH I WIEJSKICH

ROLA KARTKI ADNOTOWANEJ W PRACY BIBLIOTEKI
POWSZECHNEJ

Skrócone tłum. broszury *Kak rabotat' s annotirovannoj kartoczkoj w gorodskich, rajonnych i sielskich bibliotekach*. Moskwa 1951. Gos. ord. Lenina Biblioteka SSSR im. W. I Lenina s. 30.

Głównym zadaniem pracy biblioteki radzieckiej jest wielostronne wykorzystanie książek, „złotego skarbu kultury radzieckiej“, w celu propagowania wiedzy politycznej i naukowej, w celu wychowywania ludzi pracy w duchu komunizmu.

Wykonanie tego odpowiedzialnego i zaszczytnego zadania wymaga od bibliotekarza znajomości literatury. Im lepiej bibliotekarz zna książkę, im szybciej i dokładniej orientuje się w zbiorach biblioteki, tym lepszą i cenniejszą będzie jego pomoc okazywana czytelnikowi.

Bibliotekarz powinien wiele czytać. Powinien on czytać szybko i właściwie orientować się w przeczytanych książkach. Choć-

by jednak czytał on bardzo dużo, to nie może w pracy bibliotecznej obracać się w kręgu książek, które sam przeczytał. Mylą się bardzo ci, którzy sądzą, że bibliotekarz powinien zalecać czytelnikowi tylko te książki, które sam czytał.

Czyż jeden człowiek może przeczytać wszystkie książki znajdujące się w bibliotece rejonowej, której księgozbiór powinien liczyć nie mniej niż 10 000 tomów? Wybór książek do osobistej lektury pracownika bibliotecznego może być bardzo przypadkowy, może pominąć on wiele cennych książek, które będą wtedy leżały bezużytecznie na półkach.

Czytelnik biblioteki miejskiej, rejonowej, wiejskiej dojrzał kulturalnie, krąg jego zainteresowań jest bardzo szeroki i różnorodny, obowiązkiem zaś bibliotekarza jest „stałe pomagać mu w orientowaniu się w wielkiej ilości wychodzących książek, na czas informować o nowym piśmiennictwie, umiejętnie obsługiwać różne warstwy ludności“.

Tej trudnej pracy może bibliotekarz sprostać jedynie wtedy, jeśli wykorzysta w niej rozmaite pomoce: podręczniki bibliograficzne, wykazy, spisy zalecające, katalogi typowe biblioteki rejonowej i wiejskiej oraz systematyczny katalog swojej biblioteki.

Dobrze opracowany katalog systematyczny jest w pracy bibliotekarza bardzo cenną pomocą, bardzo ważnym środkiem propagandy książki i kierowania czytelnictwem. Dobór piśmiennictwa, dobra pod względem politycznym i naukowym systematyzacja książek, przemyślana klasyfikacja — decydują o jakości katalogu czytelniczego. Katalog może być jednakże pełnowartościowym narzędziem propagandy książki i kierowania czytelnictwem tylko wtedy, jeśli czytelnik znajdzie w nim kartki zawierające nie tylko opis książek znajdujących się w bibliotece, lecz także wiadomości o ich treści, czyli tylko wtedy, jeśli katalog będzie adnotowany.

Wydawanie kartek adnotowanych ma już w ZSRR swoją przeszło 25-letnią historię. W r. 1925 przy Głównym Komitecie

Polityczno-Oświatowym Ludowego Komisariatu Oświaty RFSRR zostało zorganizowane Centralne Biuro Katalogowe (BCK), któremu zlecono opracowywanie i wydawanie dla użytku bibliotek powszechnych drukowanych kartek do nowych książek. W latach następnych BCK zostało przemianowane na Redakcję Katalogowania Centralnego (RKC) i przeszło początkowo pod kierownictwo Instytutu Krytyki i Bibliografii OGIZ (Zjednoczenia Wydawnictw Państwowych), później zaś pod kierownictwo Naukowo-Badawczego Instytutu Bibliotekoznawstwa i Bibliografii Zalecającej przy Ludowym Komisariacie Oświaty RFSRR. W r. 1940 Redakcja ta przeszła pod kierownictwo Wydawnictwa Biblioteczno-Bibliograficznego.

Obecnie kartki adnotowane opracowuje i przygotowuje do druku Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina, wydaje zaś je Państwowe Wydawnictwo Kulturalno-Oświatowe (Goskultproswietizdat).

Wydawanie kartek drukowanych jest pracą bardzo trudną i odpowiedzialną. Pracę tę w Bibliotece im. W. J. Lenina wykonuje zespół wykwalifikowanych pracowników-specjalistów poszczególnych działów literatury: pięknej, społeczno-politycznej, przyrodniczej i in. Biblioteka im. W. I. Lenina otrzymuje egzemplarze obowiązkowe wszystkich książek wydawanych w Związku Radzieckim. Specjaliści-bibliografowie wybierają te książki, które powinny znaleźć się w zbiorach bibliotek obwodowych, rejonowych, miejskich i wiejskich. Do wybranych w ten sposób książek opracowywane są kartki adnotowane.

Każda kartka adnotowana zawiera opis bibliograficzny (nazwisko autora, tytuł książki, miejsce wydania, nazwę wydawnictwa, rok wydania, ilość stron, nakład, cenę), symbol klasyfikacji dziesiętnej książki, znak autorski i adnotację (...).

Kartka adnotowana może mieć bardzo szerokie zastosowanie w pracy biblioteki. Jest ona przede wszystkim najlepszym materiałem do tworzenia systematycznego katalogu dla czytelników. Może być wykorzystana w pracy wypożyczalni i czytelnii

przy ustnym zaleceniu książki; może pomóc w doborze książek dla czytelnika-samouka oraz w zestawianiu indywidualnych planów czytania. Jest ona poważną pomocą w opracowywaniu zestawień piśmiennictwa na tematy wysunięte przez czytelników. Należy wykorzystać je w pracy informacyjno-bibliograficznej. Szerokie zastosowanie znajduje ona w propagandzie wizualnej, w organizowaniu wystaw książek i sporządzaniu plakatów bibliotecznych. I wreszcie, jest poważną pomocą w kompletowaniu księgozbioru. Kartka adnotowana może być zatem wykorzystana we wszystkich działach pracy bibliotecznej. Bibliotekarzowi oddaje ona ogromne usługi, zaznajamiając go z nowym, bogatym i różnorodnym piśmiennictwem, pomagając mu zorientować się w książkach przychodzących do biblioteki.

Biblioteka powinna wykorzystać kartki adnotowane przede wszystkim w celu osiągnięcia możliwie najlepszej organizacji własnego systematycznego katalogu dla czytelników. Znaczenie kartek w tej pracy nie ogranicza się do tego, że wskazują one treść książek włączonych do katalogu. Wielkie znaczenie mają również dla prawidłowej organizacji katalogu jako całości. Każde nowe zjawisko, w które obfituje rzeczywistość radziecka, powinno być uwidocznione w strukturze katalogu. Dokonuje się to przez wprowadzenie nowych symboli (...). Kartki adnotowane zatem — to najbardziej podatny i operatywny przewodnik w zakresie klasyfikacji książek, jak również organizacji katalogu.

Obsługa różnych typów bibliotek powszechnych przy pomocy kartek adnotowanych jest zróżnicowana. Każda biblioteka zależnie od typu i wielkości księgozbioru może prenumerować potrzebny jej komplet tych kartek.

Od r. 1952 kartki adnotowane wychodzą w następujących kompletach:

- dla bibliotek obwodowych i krajowych,
- dla bibliotek miejskich i rejonowych,
- dla bibliotek związkowych,

dla bibliotek wiejskich,
dla bibliotek dziecięcych i szkolnych,
komplet uzupełniający do książek z kilku symbolami.

Ogólna liczba książek, do których w ciągu roku opracowane są adnotowane kartki, jest nieco wyższa od liczby książek zakupowanych przez biblioteki. Dodatkowe informacje o nowych książkach, których biblioteka nie może zdobyć do swych zbiorów, pomagają w lepszej obsłudze czytelników w drodze wypożyczeń międzybibliotecznych. Do każdego kompletu wchodzi książki z różnych dziedzin wiedzy.

W r. 1952 komplety dla bibliotek obwodowych i krajowych wyniosą 4500 kartek, których większość będą stanowiły kartki do książek wydawnictw centralnych.

Komplet dla bibliotek obwodowych i krajowych jest przeznaczony dla różnych kręgów czytelniczych. Zawiera on piśmiennictwo ze wszystkich specjalności i dziedzin wiedzy z wyjątkiem książek bardzo specjalnych i wydanych w małych nakładach.

Dla bibliotek miejskich i rejonowych komplety będą liczyły 2500 kartek i obejmą nowe wydania dzieł klasyków marksizmu-leninizmu, bieżące piśmiennictwo społeczno-ekonomiczne, historyczne, przyrodnicze i geograficzne (z wyjątkiem monografii poświęconych zagadnieniom bardziej specjalnym), literaturę piękną, piśmiennictwo popularne z zakresu sztuki, specjalne i popularne z zakresu pedagogiki, medycyny, niezbędne dla lekarzy i średniego personelu służby zdrowia popularne piśmiennictwo z zakresu higieny i oświaty sanitarnej, sportu, turystyki, piśmiennictwo techniczne dla robotników zawodów masowych oraz książki rolnicze.

Komplet dla bibliotek związkowych — 1500 kartek. — W odróżnieniu od kompletu dla bibliotek rejonowych i miejskich nie obejmuje on piśmiennictwa technicznego z zakresu poszczególnych gałęzi przemysłu i specjalnego

piśmiennictwa lekarskiego. Z piśmiennictwa rolniczego wejdą tu książki pomyślane jako pomoc dla indywidualnego ogrodnictwa, sadownictwa i hodowli.

Komplet dla bibliotek wiejskich — 1000 kartek — z piśmiennictwa technicznego, lekarskiego i pedagogicznego obejmie tylko te książki, które mogą wzbudzić zainteresowanie szerokich kręgów czytelników biblioteki wiejskiej.

Komplet dla bibliotek dziecięcych i szkolnych — 1000 kartek obejmie bez względu na wydawnictwa całe piśmiennictwo pożyteczne dla dzieci.

W celu polepszenia organizacji katalogów systematycznych dla czytelników, w r. 1952 będzie wydany specjalny komplet uzupełniający w ilości 1500 kartek do książek odpowiadających kilku symbolom, a więc takich, które powinny być uwidocznione w kilku działach katalogu.

WYKORZYSTANIE KARTKI ADNOTOWANEJ DO KATALOGU SYSTEMATYCZNEGO DLA CZYTELNIKÓW

Każda biblioteka miejska, rejonowa i wiejska powinna posiadać katalog systematyczny, z którego czytelnik sam mógłby wybierać potrzebne mu książki z interesującej go dziedziny wiedzy.

W katalogu tym powinno być szeroko i wielostronnie uwidocznione najlepsze i najbardziej wartościowe piśmiennictwo: przede wszystkim prace klasyków marksizmu-leninizmu, uchwały partii i rządu, klasyczne prace ze wszystkich dziedzin nauki, techniki, sztuki. Do katalogu powinno być włączone również piśmiennictwo popularnonaukowe i literatura piękna. Aby prawidłowo i jasno sformułować hasła na kartkach rozdzielczych, trzeba zwrócić się po radę do „typowego katalogu biblioteki rejonowej“ i „typowego katalogu biblioteki wiejskiej“.

Adnotacja w katalogu dla czytelników ma ogromne znaczenie. Pomaga ona czytelnikowi zorientować się w księgozbiorze i wy-

brać tę książkę, która jest mu potrzebna. Sam opis bibliograficzny często nic czytelnikowi nie powie.

Na przykład:

Плоский В.

Окрёт. Москва 1950, „Моłodaja Gwardija“, s. 204, ilustr.
50 000 egz. 8 rubli w przedpłacie.

Spróbujcie zgadnąć, co to za książka. Może to być równie dobrze powieść, jak i książka mówiąca jak zbudować model okrétu.

Na podstawie nieadnotowanej kartki rękopiśmiennej czytelnik nie może sobie wyrobić jasnego pojęcia o tej książce i nie jest pewny, czy ma ją przeczytać, czy jest ona przystępnie napisana. Ale w katalogu zamiast samego opisu bibliograficznego znajduje się drukowana kartka adnotowana:

Плоский В.

Р 39 Окрёт. Москва 1950, „Моłodaja Gwardija“, s. 204, ilustr.
50 000 egz. 8 rubli w przedpłacie.

Książka zaznajamia z faktami historycznymi, wydarzeniami i nazwiskami związanymi z budową okrétów, mającą wielowiekową historię — od wydrażonych czółen do stalowych pływających twierdz. Wiele miejsca poświęcono maświetleniu roli przodującej, nowatorskiej nauki, znakomitym rosyjskim budowniczym okrétów i żeglarzom, najnowszej technice i pracy twórczej Kraju Rad, które sprzyjały wszechstronnemu rozwojowi zagadnień morskich. Opisano podstawowe klasy, typy i cechy charakterystyczne współczesnych okrétów wojennych. W ostatnim rozdziale omówiono miny i pola minowe, środki walki z minami i torpedami oraz operacje okrétów desantowych.

262 (09) + 269. 12 + 6 (096)

Na podstawie tej kartki czytelnik może wyrobić sobie jasne pojęcie o treści książki i, jeśli zainteresuje się historią budownictwa okrętów, chętnie po nią sięgnie.

Oto przykład innego rodzaju. W katalogu znajduje się następujący opis:

Kożewnikow A.

Brat Oceanu. Powieść. Moskwa 1951. „Sow. Pisatel“ s. 389.
30 000 egz. 9 r. w przedpłacie.

Tytuł taki jest niejasny i niezrozumiały. Od kiedy ocean ma brata? Czy bibliotekarz pomylił się? Czytelnik nie będzie miał wątpliwości wtedy, jeśli kartka będzie opatrzona adnotacją.

Przewaga kartki adnotowanej nad nieadnotowaną jest całkiem widoczna. Adnotacje w katalogu nie tylko pomagają czytelnikowi w wyborze książki, lecz także szerzej zaznajamiają go z wielką ilością książek wychodzących w kraju. Dlatego też każda biblioteka miejska, rejonowa i wiejska powinna wykorzystywać drukowane kartki adnotowane przy opracowywaniu i uzupełnianiu katalogu.

Komplet kartek adnotowanych dla bibliotek rejonowych może być niewystarczający dla dużych bibliotek miejskich i tych rejonowych, które posiadają możliwość zakupienia w ciągu roku 3—4 tysięcy nowych książek. W takim przypadku biblioteki te mogą zgłosić prenumeratę na komplet dla bibliotek obwodowych, podobnie duże biblioteki wiejskie, zakupujące rocznie ponad tysiąc nowych książek, mogą zaprenumerować komplet kartek dla bibliotek miejskich i rejonowych.

Jeśli biblioteka posiada odpowiednie środki finansowe, powinna prenumerować odpowiedni dla siebie komplet kartek adnotowanych w jednym, w dwu lub więcej egzemplarzach. Jeden egzemplarz przeznaczają się do katalogu systematycznego, pozostałe do opracowywania plakatów, organizowania wystaw, kartotek pomocniczych itd. W ciągu roku każda biblioteka otrzy-

ma 36 przesyłek z zaprenumerowanego kompletu kartek, od roku 1952 więc kartki będą przysyłane abonentom 3 razy w ciągu miesiąca.

Przed włączeniem otrzymanych kartek adnotowanych do katalogu systematycznego należy sprawdzić, czy odpowiednie książki znajdują się już w zbiorach biblioteki. Najprościej jest sprawdzać otrzymane kartki z katalogiem alfabetycznym (jeśli jest taki w bibliotece), w paczce bowiem kartki ułożone są według nazwisk autorów.

Zalóżmy, że bibliotekarz sprawdzając otrzymaną paczkę kartek adnotowanych z katalogiem alfabetycznym znajduje w nim kartkę do książki A. I. Jefimowa *O pracy lektora*. Stenogram odczytu publicznego. Moskwa 1950, *Prawda* s. 29. Znaczy to, że książka jest już w bibliotece i że kartka adnotowana do niej jest właśnie potrzebna. Bibliotekarz, wykorzystując kartkę swego katalogu alfabetycznego, wpisuje na kartkę adnotowaną numer inwentarza i znak miejsca książki w bibliotece i odkłada kartkę, aby ją włączyć później do katalogu systematycznego. Na odwrocie kartki katalogu alfabetycznego zaznacza się „adn”. Oznacza to, że kartka adnotowana do danej książki została włączona do katalogu systematycznego. Po sprawdzeniu z katalogiem alfabetycznym kartki adnotowane do książek znajdujących się już w bibliotece trzeba włączyć do odpowiednich działów katalogu systematycznego. Kartki zaś do tych książek pisane odręcznie należy z katalogu systematycznego wyłączyć.

Sprawdzając więc każdą partię kartek adnotowanych z katalogiem alfabetycznym, rozdzielamy je na dwie grupy: 1) kartki do książek znajdujących się w zbiorach biblioteki i 2) kartki do książek, których nie ma w zbiorach.

Z kartek grupy drugiej należy zestawić odrębną kartotekę kartek adnotowanych. Będzie ona zawierała materiały robocze, które bibliotekarz wykorzysta w następujących przypadkach:

1) Kiedy do biblioteki przychodzą nowe książki, bibliotekarz zanim napisze karty katalogowe sprawdza w kartotece zapaso-

wej czy nie ma tam kartek adnotowanych do tych książek. Kartkę taką należy uzupełnić numerem inwentarza i znakiem miejsca książki, a następnie włączyć do katalogu systematycznego dla czytelników.

2) W kartotece zapasowej należy wydzielić przy pomocy odrębnej kartki rozdzielczej kartki do literatury, której w bibliotece nie ma, którą jednakże niezbędnie trzeba zakupić.

3) Zapasową kartotekę kartek adnotowanych można wyzyskać w informacyjno-bibliograficznej pracy biblioteki.

Kartoteka ta powinna mieć układ systematyczny. Nie trzeba w niej jednak wprowadzać wszystkich dalszych podziałów istniejących w systematycznym katalogu biblioteki. Wystarczy tu działy podstawowe: piśmiennictwo społeczno-polityczne, techniczne, rolnicze, medyczne i in. Układ kartek każdego działu powinien być alfabetyczny. Taki układ kartoteki wystarcza całkowicie do sprawdzenia z nią nowych nabytków oraz do opracowania kwerendy.

Nieco trudniejsza jest praca związana z doбором kartek adnotowanych do katalogu systematycznego w bibliotekach nie prowadzących katalogu alfabetycznego. Przy każdej nowej partii kartek adnotowanych trzeba, naruszając ich układ alfabetyczny, dobierać kartki według znaków klasyfikacji, następnie sprawdzać je bezpośrednio z katalogiem systematycznym i od razu wymienić kartki pisane odręcznie na adnotowane. Z kartki pisanej odręcznie trzeba wpisać na adnotowaną numer inwentarza i znaki klasyfikacji książki.

W bibliotece miejskiej i rejonowej kartki pisane ręcznie, wycofane z katalogu systematycznego, można wyzyskać do służbowego katalogu alfabetycznego, obowiązującego w bibliotekach tego typu.

Przy sprawdzaniu z katalogiem systematycznym spotyka się często rozbieżności w klasyfikacji, odnalezienie zaś potrzebnych kartek zajmuje więcej czasu niż przy sprawdzaniu z katalogiem alfabetycznym. Trzeba tu zawsze sprawdzić nie tylko pierwszy,

lecz także drugi i wszystkie inne symbole klasyfikacji. Jeśli w bibliotece nie ma katalogu systematycznego, bibliotekarz każdą nową partię kartek adnotowanych musi sprawdzać bezpośrednio z książkami na półkach. Jest to oczywiście sposób najtrudniejszy, oprócz tego zaś bibliotekarz może tu wiele pominąć, w chwili sprawdzania bowiem wiele książek może być wypożyczonych. Trudności jednakże wynikające z braku katalogu alfabetycznego czy systematycznego są przejściowe. Każda biblioteka bowiem, chcąc właściwie zorganizować swoją pracę, musi opracować katalog alfabetyczny i systematyczny, wykorzystując do tego ostatniego kartki adnotowane.

WYKORZYSTANIE KARTKI ADNOTOWANEJ W WYPOŻYCZALNI I CZYTELNI

Wydawanie piśmiennictwa — książek, czasopism, gazet — w wypożyczalni i w czytelni jest pracą bardzo odpowiedzialną. Bibliotekarz powinien codziennie przygotowywać się do tego dokładnie, nie zapominając ani na chwilę, że każda wydana książka powinna czytelnikowi pomóc w jego codziennym życiu i pracy.

Zastanawiając się nad tym, na jakie zagadnienia przede wszystkim należy aktualnie skierować uwagę czytelników, a co za tym idzie, jakie książki zalecać, bibliotekarz korzysta również z kartek adnotowanych. Kartki pomagają wybrać książki najbardziej stosowne i zaznajamiają z ich treścią.

Kiedy w gazetach ogłoszono uchwałę o przyznaniu Nagród Stalinowskich, bibliotekarz powinien nie tylko odłożyć na półkach nagrodzone książki, ale również zapoznać się z ich treścią. Pokazując je czytelnikowi bibliotekarz nie może ograniczyć się do uwagi, że wszystkie one otrzymały Nagrodę Stalinowską. Powinien on zaznaczyć, że w powieści Babajewskiego *Światło nad ziemią* pokazano budowę elektrowni w kołchozie na Kubaniu, że książka Antonowa *Drogami jadą maszyny* jest zbiorem opo-

wiadań koncentrujących się wokół tematu pokojowej świadomej pracy narodu radzieckiego, że powieść Biriukowa *Czajka* jest poświęcona postaci Lizy Czajkinej, Bohatera Związku Radzieckiego.

Korzystający z kartek adnotowanych bibliotekarz może udzielić czytelnikowi wielu pożytecznych rad. Zdarza się często, że czytelnik prosi o książkę przestarzałą, ponieważ nie wie, że na dany temat są książki nowe.

Adnotacje pomagają bibliotekarzowi w ustnym zalecaniu książek oraz w zestawianiu indywidualnych planów czytania. Kolchoznik, na przykład, prosi o książkę o budowie wszechświata. Bibliotekarz znajduje w katalogu dwie kartki adnotowane do książek: Guriew G. A. *Co to jest wszechświat*. Moskwa 1950. „Gostiechizdat“, s. 187 oraz Woroncowa-Wieliaminowa B. A. *Budowa wszechświata*. Leningrad 1950. „Mołodaja Gwardija“, s. 21. W adnotacji do pierwszej książki powiedziano, że jest ona przeznaczona dla lektorów i propagandystów, w adnotacji do drugiej — że jest zrozumiała dla czytelnika nie posiadającego specjalnego przygotowania. Wynika z tego, że kolchoznikowi, który ma wykształcenie podstawowe (w zakresie szkoły 7-letniej) lepiej będzie zalecić broszurę Woroncowa-Wieliaminowa.

Każda biblioteka stosuje różnorodne formy wizualnej propagandy książki: wystawy, plakaty zalecające, montaż. Aby wystawkę książek uczynić treściwą, ciekawą i przyciągającą uwagę czytelników, biblioteki starają się wykorzystać materiały takie jak: cytaty, hasła, fotografie, wycinki gazetowe, zalecające wykazy książek, spisy artykułów z czasopism i dzienników. Podstawowym zagadnieniem jednak w organizacji wystawy książek jest dobór książek. Poważną pomocą są przy tym również kartki adnotowane. I tak na przykład, bibliotekarz przygotowując wystawkę o Chińskiej Republice Ludowej, przy pomocy kartek adnotowanych z dużej ilości książek o Chinach wybiera i układa na wystawie książki naświetlające historię i sytuację współczesną tego kraju.

Biblioteki często robią wystawy poświęcone życiu i działalności I. W. Miczurina oraz innych znalkomitych uczonych radzieckich. Czytelnik chętnie obejrzy na takiej wystawce adnotacje pokazujące treść i znaczenie ich prac. Jeśli biblioteka organizuje wystawkę o twórczości jednego z laureatów Nagrody Stalinowskiej z zakresu literatury pięknej, to powinna pokazać dzieła, które napisał ten pisarz, o czym one mówią, jak są oceniane. Tylko adnotacje wyłożone na wystawce mogą o tym poinformować. Jeśli książkę trzeba zdjąć z wystawy dla czytelnika, to — aby nie naruszać całości — na jej miejsce należy położyć kartkę adnotowaną.

Kietielniczevska Biblioteka Miejska (obwód kirowski) szeroko wykorzystuje kartki adnotowane w propagandzie wizualnej. W 15 rocznicę śmierci A. M. Gorkiego zorganizowała ona wystawę książek o twórczości i życiu wielkiego pisarza. Na wystawie umieszczono również niewielką kartotekę z kartek adnotowanych do utworów Gorkiego i do książek o nim. Znajdowały się w niej kartki do książek pokazanych na wystawie i do takich, których nie wyłożono. Czytelnicy mogli w ten sposób szeroko zapoznać się z twórczością Gorkiego.

Rozpowszechnioną formą propagandy wizualnej obok wystawy jest plakat zalecający. Zalecanie książek jest jego głównym zadaniem. Jego tytuł powinien być wyraziście sformułowany i wykonany artystycznie. Temat plakatu składa się z cytat, haseł, ciekawych ilustracji i fotografii. Wszystkie jednakże te elementy powinny podkreślać zalecane książki. Formy zalecania książek są tutaj bardzo różnorodne: kolorowe obwoluty, kieszonki, w które wkłada się kartki do zalecanych książek, wykazy zalecające itp. Plakat wymaga użycia adnotacji bardziej niż każda inna forma zalecania piśmiennictwa. Niezależnie od przyjętej formy plakatu, do każdej zalecanej książki powinna być dodana adnotacja.

Doświadczenie uczy, że plakat biblioteczny nie spełnia swego zadania, jeśli bibliotekarz przeładuje go wielką ilością książek.

Zadaniem plakatu jest skupić uwagę czytelnika na kilku najlepszych książkach i wzbudzić chęć przeczytania ich. Z tego też względu niezbędnym elementem plakatu jest wskazanie treści tych książek przy pomocy adnotacji. Drukowaną kartkę adnotowaną można nakleić na plakat lub włożyć ją do kieszonki. Można również przepisać lub przedrukować adnotacje z kartek i ułożyć je na plakacie samodzielnie lub z okładkami książek.

Kartek adnotowanych z powodzeniem można również użyć do albumów, zalecających literaturę na aktualne tematy, jak na przykład „ZSRR w walce o pokój“, „Biologia miczurinowska“, „Mechanizacja rolnictwa“ itd. Kartek do takich albumów nie należy wklejać, lepiej je wstawiać tak jak w albumach pocztówek czy fotografii, można je bowiem wtedy łatwo wymieniać, z drugiej zaś strony bez szkody dla całego albumu można wyjąć kartkę potrzebną do innej pracy.

WYKORZYSTANIE KARTKI ADNOTOWANEJ W PRACY INFORMACYJNO-BIBLIOGRAFICZNEJ

Poważną rolę odgrywa kartka adnotowana w informacyjno-bibliograficznej pracy biblioteki: w załatwianiu kwerendy ustnej czy pisemnej, w przygotowaniach do przeglądu, w informowaniu o nowych nabytkach. Trzeba tu korzystać nie tylko z kartek adnotowanych włączonych do katalogu biblioteki, lecz również z kartek znajdujących się w kartotece zapasowej, to znaczy z kartek do książek, których w bibliotece nie ma.

W ostatnich latach bibliograficzny przegląd piśmiennictwa stał się jedną z podstawowych form masowej pracy bibliotek. Każda biblioteka uważa za swój obowiązek pójść do oddziału produkcyjnego w okresie przerwy obiadowej, do hotelu robotniczego, do kołchozu, aby powiedzieć robotnikom, kołchoźnikom, uczącej się młodzieży, jakie książki trzeba czytać, by lepiej pracować, lepiej uczyć się, zdobywać wiedzę i skuteczniej budować nowe życie. Umiejętnie i żywo opracowany przegląd — jest

pogadanka o najlepszych książkach. Trzeba tu mówić o książkach krótko, ale ciekawie, aby zainteresować nimi słuchaczy.

Jak wykorzystać kartki adnotowane w czasie przygotowywania się do takiego przeglądu? Trzeba przestrzec bibliotekarzy przed szkodliwością mechanicznego wykorzystania kartek adnotowanych w tej pracy. Błąd ten popełnia wielu pracowników bibliotecznych zabierających się po raz pierwszy do opracowania przeglądu. Nie przestudiowawszy zagadnienia, nie zaznajomiwszy się z odpowiednią literaturą krytyczną, bibliotekarze ci pośpiesznie zestawiają adnotowany wykaz i występują z nim przed słuchaczami. Taki przegląd oczywiście nie będzie miał wielkiej wartości.

Opracowując przegląd bibliotekarz obowiązkowo powinien dokładnie zapoznać się z każdą książką, o której będzie mówił słuchaczom. Trzeba liczyć się z tym, że słuchacze postawią takie pytania, na które bez przeczytania książki nie można będzie odpowiedzieć. Przeczytać książki wybrane do przeglądu — to jeszcze mało, trzeba również uważnie przeczytać materiały krytyczne, recenzje. Przy przeglądzie, na przykład, o wielkich budowlach komunizmu, po części wstępnej trzeba krótko opowiedzieć o gigantycznym planie przekształcenia przyrody, o wielkiej sile pracy kolektywnej w ustroju socjalistycznym, o tym, kiedy ukazały się uchwały partii i rządu o wielkich budowlach komunizmu, jaka jest treść tych uchwał. Potem zaś bibliotekarz przechodzi do książek i ważniejszych artykułów, które zaleca przeczytać. I w tej właśnie części przeglądu może dać charakterystykę książek wziętą z drukowanych kartek adnotowanych.

Każda biblioteka powszechna powinna systematycznie informować ludność o swoich nowych nabytkach. Kombajner powinien otrzymywać informację o nowych książkach mówiących o remoncie kombajnu, pracownicy ferm drobiarskich — o piśmiennictwie poświęconym hodowli drobiu, chirurg szpitala miejskiego — o nowościach z zakresu chirurgii itd. Biblioteki

powszechne stosują różne metody informowania ludności o książce. Do różnych osób i instytucji, zwłaszcza do specjalistów różnych zawodów wysyłają one listy informujące o interesującym ich piśmiennictwie znajdującym się w bibliotece. Niektóre biblioteki udzielają takich informacji telefonicznie. Wartość takich informacji znacznie zwiększają adnotacje. Dobrze jest, oczywiście, jeśli biblioteka zawiadamia lekarza, iż ostatnio otrzymała nowe książki z zakresu jego specjalności i załączy ich spis. Ale całkiem inny charakter będzie miała informacja, jeśli czytelnik oprócz tytułów książek zobaczy adnotacje mówiące o ich treści. Czytelnik na podstawie takiego adnotowanego spisu sam określi, które z nowych książek są mu potrzebne i przyjdzie po nie do biblioteki. Taka obsługa informacyjna podnosi autorytet biblioteki i sprzyja zdobywaniu nowych czytelników.

Obok informacji indywidualnych biblioteka może przez miejscową prasę i radio udzielić informacji zbiorowych. W gazetach rejonowych, zakładowych i ściennych w dziale „Półka z książkami” trzeba umieszczać wiadomości o nowych książkach albo zalecające spisy tematyczne. W pracy tej biblioteka powinna wyzyskać drukowane kartki adnotowane.

Celem informowania o nowych książkach organizuje się też wystawy nowych nabytków, tworzy się kartoteki nowych książek, wywiesza się plakaty i spisy nowości. Spisy takie można umieszczać na ścianie wewnątrz biblioteki. We wszystkich tych wypadkach trzeba wyzyskać kartki adnotowane.

KARTKA ADNOTOWANA W UZUPEŁNIANIU ZBIORÓW

Każda nowa partia kartek adnotowanych daje materiał nie tylko do uzupełnienia systematycznego katalogu biblioteki, nie tylko do pracy informacyjnej i zalecająco-bibliograficznej, lecz również do analizy księgozbioru i planowania uzupełnień. Kartka adnotowana informuje bibliotekarza o wyjściu nowej książki, pokazuje, jaką jest ta książka i dlaczego należy mieć ją w biblio-

tece. W oparciu o kartotekę zapasową bibliotekarz może ustalić, jakie braki są w jego księgozbiorze i o które z zalecanych książek należy się starać.

Założmy, że ostatnio otrzymana partia kartek adnotowanych składa się ze 100 tytułów nowych książek. Pięćdziesiąt z nich jest już w bibliotece i adnotowane kartki do nich zostały włączone do katalogu systematycznego. Pozostałe 50 kartek powinno wejść do kartoteki zapasowej. Zanim jednak bibliotekarz włączy je do tej kartoteki, powinien uważnie je przeanalizować: jakie to są książki i dlaczego nie ma ich jeszcze w bibliotece? Bibliotekarz przegląda każdą adnotację i zaznacza te książki, które jego zdaniem należy zakupić. Założmy, że z tych 50 kartek 25 dotyczy książek bardzo potrzebnych bibliotece. Bibliotekarz robi wtedy spis książek do zakupu i stara się usilnie o ich kupno przez kolektor biblioteczny, księgarnie miejskie i inne źródła uzupełniania zbiorów.

A. Iwanowa

MOJA PRACA NAD PORADNIKIEM ZALECAJĄCYM

Tyt. oryg. *Opyt raboty po so-
stawleniju riekomendatielnogo
bibliograficzeskogo ukazatiela.*
Bibliotekar 1950 nr 5.

Opracowanie bibliografii zalecającej jest skomplikowanym. Rodzajem pracy bibliograficznej, opartym na specjalnej umiejętności i pracy twórczej.

W bibliotece, w której pracuję jako bibliograf, polecono mi opracowanie niewielkiej bibliografii zalecającej o sławnym admirale rosyjskim F. F. Uszakowie. W artykule niniejszym chcę podzielić się moimi spostrzeżeniami i szczegółowo opisać cały proces opracowania wyżej wymienionej bibliografii.

Stojąc na stanowisku partyjności bibliografii radzieckiej starałam się zalecać czytelnikowi książki wychowujące go w duchu patriotyzmu radzieckiego, oświetlające zagadnienia historyczne zgodnie z współczesną nauką marksistowsko-leninowską. Uważałam, że moje zadanie polega na tym, aby z całej masy publikacji wybrać do zalecenia książki najlepsze, dokładnie je przestudiować oraz opracować partyjną ich ocenę.

Pracę nad bibliografią zalecającą o admirale F. F. Uszakowie rozpoczęłam od zaznajomienia się z jego życiem i działalnością.

Nie ufałam swojej znajomości historii wojen morskich, przestudiowałam więc dokładnie studium historyczno-biograficzne W. L. Sniegirewa *Admirał Uszakow* (Moskwa, Gospolitizdat, 1945), pozytywnie ocenione przez historyków-specjalistów. W ten sposób zaznajomiłam się z tematem bibliografii, poznałam, jak współczesna historia radziecka naświetla rolę i znaczenie admirała F. F. Uszakowa, sporządziłam wstępny plan bibliografii i ustaliłam do jakich zagadnień należy zbierać literaturę. Okazało się, że do bibliografii należy włączyć książki naświetlające F. F. Uszakowa jako dowódcę floty w wojnie rosyjsko-tureckiej w latach 1787—1791 oraz w wojnie Rosji z Francją w latach 1798—1800. Okazało się również, że do bibliografii należy włączyć książki i artykuły naświetlające nową taktykę walki morskiej, zastosowaną przez Uszakowa. Trzeba było z kolei ustalić, dla jakiego czytelnika przeznaczona będzie ta bibliografia. Zdecydowano, że należy przeznaczyć ją dla kadr podoficerskich Marynarki Wojennej. Miałam już doświadczenie z pracy z tą grupą czytelników i dobrze orientowałam się, jaki jest ich poziom kulturalny, starałam się więc wybrać książki dostępne, interesujące i użyteczne dla nich.

Trzecim etapem mojej pracy było zebranie książek oraz artykułów z czasopism i gazet, poświęconych życiu i działalności admirała F. F. Uszakowa. Wiedziałam, że potrzebna jest bibliografia zalecająca, zawierająca 10—12 książek i artykułów. Chciałam jednak poznać całą literaturę na ten temat, aby móc wybrać najlepsze opracowania. W związku z tym rozpoczęłam poszukiwania w bibliografiach, przede wszystkim zaś w kartotece „Bibliografia rosyjskiej bibliografii wojen morskich“. W ten sposób ustaliłam wyczerpujący spis potrzebnych bibliografii, później zaś zaczęłam je przeglądać. Ponieważ bibliografie te nie obejmowały całego piśmiennictwa z ostatnich lat, przejrzałam jeszcze wydawnictwa bibliograficzne Wszechzwiązkowej Izby Książki (*Kniznyj Letopis* i *Letopis żurnalnych statiej*). Na podstawie wszystkich wykorzystanych źródeł bibliograficznych

zebrałam 70 tytułów książek i artykułów o admirale F. F. Uszakowie.

Przeszłam następnie do dalszego etapu pracy — do wstępnego wyboru książek do mojej bibliografii. Pamiętając o zasadach radzieckiej bibliografii zalecającej oraz o czytelniku, dla którego przeznaczam poradnik, odrzuciłam cały szereg wydawnictw, np. monografie o Uszakowie napisane w okresie przedrewolucyjnym i już całkiem przestarzałe, książki, które z punktu widzenia historiografii marksistowsko-leninowskiej niewłaściwie oświetlają rolę i znaczenie Uszakowa, wreszcie książki i artykuły poświęcone drugorzędnym sprawom życia i działalności admirała. Aby ustalić, czy daną książkę włączyć do bibliografii, czytałam artykuły i recenzje o tej książce, szukałam materiałów krytycznych wykorzystując do tego „Letopis recenzji“, radziłam się historyka-specjalisty. W wyniku takiej krytycznej selekcji ilość książek do poradnika bibliograficznego z 70 zmniejszyła się do 25.

Teraz rozpoczęłam przeglądać książki, aby ostatecznie ustalić zestaw literatury. Każdą książkę przeglądałam dokładnie, określając jej przeznaczenie, zakres objętych w niej zagadnień, jej walory artystyczne. Chcąc ustalić miejsce jakiejś książki w szeregu innych prac na ten temat, wracałam powtórnie do literatury krytycznej, radziłam się specjalistów, a dopiero później podejmowałam decyzję o włączeniu jej do poradnika. Pracę np. B. L. Sniegiriewa *Admirał Uszakov* (Gospolitizdat, 1945) włączyłam do bibliografii, biorąc pod uwagę, że autor tego studium biograficznego wykorzystał bogate materiały historyczne i właściwie ocenił rolę i znaczenie sławnego wodza floty rosyjskiej. Niektóre artykuły z czasopism, zaklasyfikowane początkowo przeze mnie do poradnika, odrzucił historyk-specjalista, ponieważ zamazują one sprawę tradycji bojowych radzieckiej Marynarki Wojennej.

Bibliograf powinien dobrze wiedzieć, dlaczego włącza daną książkę do poradnika. Dlatego też trzeba każdą książkę dobrze

poznać. Po ostatecznym ustaleniu listy książek umiałam dokładnie ocenić każdą książkę i artykuł włączony do poradnika.

Trzeba było następnie przemyśleć strukturę poradnika i ustalić układ zalecanych książek. Struktura opracowywanego przeze mnie poradnika, zawierającego razem dziesięć książek i artykułów, nie mogła oczywiście być złożona. Wybrane książki można było tematycznie ułożyć w trzech rozdziałach. Pierwszy zawierał książki i artykuły podkreślające znaczenie admirała F. F. Uszakowa i jego tradycji dla radzieckiej Marynarki Wojennej. Książki drugiego rozdziału oświeślały życie F. F. Uszakowa, trzeciego zaś omawiały stworzenie przez admirała nowej bojowej taktyki manewrowej. Trzy takie rozdziały poradnika, jego struktura, wynikły w czasie pracy.

Ustalwszy układ książek przystąpiłam do ostatniej, bardzo odpowiedzialnej pracy, do opracowania adnotacji. W praktyce bibliotek naukowych bywają takie wypadki, że jednemu bibliografowi poleca się opracowanie adnotacji do książek wybranych do bibliografii zalecającej przez innego bibliografa. Taki mechaniczny rozdział pracy nad bibliografią zalecającą uważam za błędny. W adnotacji zalecającej nie wystarczy podanie treści książki. Adnotacja powinna dać charakterystykę i ocenę książki, wskazać jej miejsce w rzędzie innych prac na ten sam temat, wyjaśnić w jaki sposób określony czytelnik może z niej korzystać. Taką adnotację można opracować tylko w wyniku znacznej pracy wstępnej, którą bibliograf wykonuje dobierając i oceniając lekturę do poradnika. Określiwszy miejsce zalecanej książki w szeregu innych, jej aktualność, zasadnicze, oświetlone w niej sprawy, wartość artystyczną, bibliograf powinien jasno i przekonująco powiedzieć o tym wszystkim czytelnikowi.

Nie wiem, czy to mi się udało, starałam się jednak tak opracować adnotację, aby czytelnik zainteresował się książką i zapragnął ją przeczytać.

W adnotacjach podkreśliłam szczególnie ważne sprawy naświetlone w książkach: rolę F. Uszakowa w stworzeniu odrębnej

rosyjskiej taktyki walki morskiej, znaczenie F. Uszakowa jako wychowawcy swoich marynarzy. Nie obawiałam się powtarzania tych spraw w wielu adnotacjach, jeśli oczywiście na to pozwalała treść adnotowanych książek. Dążyłam do tego, aby czytelnik po przeczytaniu poradnika zalecającego jasno i wyraźnie zdawał sobie sprawę z istotnych zasług admirała F. Uszakowa.

Po ukończeniu pracy nad poradnikiem bez trudu napisałam krótką przedmowę. Bibliografię tę przejrzał jeszcze raz historyk-specjalista, po czym całą pracę można było uważać za ukończoną.

Kończąc, chciałabym nadmienić, że opracowywanie bibliografii zalecających jest świetną szkołą pracy bibliograficznej, rozszerza bowiem wiedzę bibliografa, uczy go krytycznego stosunku do książki, wnikania w jej treść, właściwego partyjnego oceniania książki. Biblioteki powinny doceniać wagę tych prac i ustosunkować się do nich jak do sprawy społecznie niezmiernie ważnej.

I. A. Mochow

O POMOCACH BIBLIOGRAFICZNYCH DLA SAMOUKÓW

Tyt. oryg. *O bibliograficznych posobijach w pomoszcze samobrazowaniju. Sowietskaja Bibliografija* 1950 wyp. 1 (30).
Przekład skrócony.

Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina wydaje w ostatnich latach kilka serii różnych bibliografii przeznaczonych do kierowania lekturą czytelników. Na specjalną uwagę zasługują *Programy lektury*, *Zakresy czytania* i *Pogadanki o książkach* pomyślane jako pomoc dla samouków.

Programy lektury przeznaczone są dla osób pragnących przez samokształcenie zdobyć wiedzę i zdać egzaminy w zakresie szkoły średniej. Są one pożyteczne również dla uczniów, którzy chcą pogłębić znajomość swoich ulubionych przedmiotów oraz dla innych czytelników pragnących zdobyć lub rozszerzyć swoją wiedzę w zakresie określonego przedmiotu.

Programy lektury z fizyki, chemii, nauk biologicznych zawierają z teoretycznymi podstawami przemysłu i rolnictwa i niewątpliwie są one ciekawym materiałem dla szerokich kręgów robotników i kolchoźników. Programy z historii i literatury są niezbędną pomocą w komunistycznym wychowaniu kadr

i rozszerzeniu ich horyzontów kulturalnych. Poradniki te powinny mieć jasno określony zakres wiedzy. Mimo to w wydaniach Biblioteki ZSRR im. W. I. Lenina zakres programów jest zbyt szeroki, co bardzo utrudnia studiowanie odpowiednich przedmiotów. Np. program lektury z chemii (w zakresie kl. VII) oprócz podręcznika oraz 2 poradników pomocnych w zajęciach praktycznych zawiera 15 książek podstawowych i 18 uzupełniających. Czytelnicy studiujący fizykę mają jeszcze większe zadania. Błędy takie są również w innych programach lektury.

Programy z chemii nie doceniają roli podstawowego podręcznika, ponieważ — jak wyjaśnia autor programu — w porównaniu z książką pouplarnonaukową podręcznik jest napisany najczęściej bardzo sucho, a dobrze jest zwracać się do niego dla uogólnienia i systematyzacji wiedzy poznanej w czasie czytania książek popularnonaukowych ¹⁾. „Dobrze jest zwracać się” — to znaczy, że można również nie zwracać się. A podręcznik jest przecież podstawowym źródłem, trzeba uczyć się z niego co dzień, nie można zastępować go innymi książkami „napisanymi żywiej i ciekawiej”. Czytelnik podejmujący trudną pracę przerobienia o własnych siłach kursu szkoły średniej żąda od nas pomocy w nauce, pomocy metodycznej i rzeczowej, i nie zleknie się suchego wykładu podręcznika.

W innych programach lektury podręczniki wskazane są zwykle na pierwszym miejscu, oprócz nich zalecane są zwykle duże grupy piśmiennictwa popularnonaukowego (podstawowe i uzupełniające), wszelkie zaś komentarze i adnotacje z zasady dotyczą innych książek, nie podręcznika. Ta tendencja nie jest słuszna. W programie lektury uwagę trzeba specjalnie kierować na podręcznik i na te materiały, które pomagają zrozumieć i przyswoić zawarte w nim twierdzenia. Piśmiennictwo popularnonaukowe powinno służyć również temu właśnie celowi, podaje się je bowiem dla ilustracji i uzupełnienia podręcznika;

¹⁾ Borisow I. N. *Chimia*, 1948, str. 7.

nie może więc ono odciągać czytelnika od podstawowego zadania, tj. od opanowania kursu nauki w zakresie odpowiedniego programu.

W programach lektury są i inne błędy. W programie chemii zaleca się piśmiennictwo przestarzałe, słabo obrazujące nasze osiągnięcia i nasze pierwszeństwo w rozwoju nauki (...). Niektórych książek nie należało zalecać z tego względu, że są one i przestarzałe, i w bibliotekach powszechnych stanowią rzadkość bibliograficzną (...).

Szeroko rozwinięty system szkół i różnorodne ułatwienia dla osób uczących się samodzielnie — oto środki zapewniające prawo obywateli Związku Radzieckiego do nauki. Z tego względu w programach lektury trzeba koniecznie wskazać, że przy samokształceniu należy w miarę możliwości jak najwięcej korzystać z bezpośrednich zaocznych konsultacji, uczęszczać na odczyty, a przy sprzyjających warunkach zapisać się do szkoły zaocznej czy wieczorowej i łącząc w ten sposób pracę z książką z zajęciami szkolnymi, ukończyć szkołę średnią. Wszystko to w niczym nie umniejsza znaczenia samokształcenia. Wręcz przeciwnie, stwarza pomyślne warunki dla jego umasowienia. Trzeba tu szerzej wykorzystać doświadczenia szkolnictwa partyjnego, w którym samodzielna praca z książką jest główną drogą studiowania marksizmu-leninizmu, w czym nie przeszkadza, a bardzo pomaga, systematyczne uczęszczanie na wykłady, odczyty, konsultacje, udział w zajęciach seminaryjnych i pogadankach teoretycznych mających na celu pogłębienie i utrwalenie zdobytych wiadomości.

Rozpatrywane programy lektury wiele uwagi poświęcają zagadnieniom pracy z książką. Krótkie artykuły wstępne, zadania, pytania kontrolne, ćwiczenia itd. — uczą czytelnika systematycznej twórczej pracy. Zdarzają się ciekawe przykłady pracy z wykresami, tablicami, mapą konturową. W programie lektury na przykład z historii ZSRR znajdują się ćwiczenia z mapą konturową: zaznaczyć strzałkami drogi pochodów Pieczyngów

i Połowców na Ruś Kijowską, nanieść granice Księstwa Moskiewskiego i in. ¹⁾). W programie z zoologii są również ćwiczenia i rady, np.: „dla powtórzenia całego przerobionego materiału o bezkręgowych pożytecznie jest narysować tabelki i wypełnić je krótkimi schematycznymi notatkami. Zróbcie to według następującego przykładowo podanego schematu (..). Wykonując tę pracę w odniesieniu do innych bezkręgowych, zwróćcie uwagę na stopniowy rozwój organizacji zwierząt różnych rodzajów i zaznaczcie związki pokrewieństwa pomiędzy poszczególnymi rodzajami zwierząt“ ²⁾). Takie i tym podobne rady pomagają przemyśleć przeczytany materiał, porobić dobre notatki, opłynać określoną gałąź wiedzy (...).

Mimo wszystkich tych momentów pozytywnych, programom lektury brak jeszcze wiele, by wykonać zadanie przyuczenia czytelnika do kultury pracy z książką. Znajdujący się we wszystkich programach wstęp o metodach pracy nad tekstem jest napisany dość ciekawie, ale we wszystkich programach (z fizyki, botaniki, historii ZSRR itp.) jest on jednakowy, bez żadnych zmian. Wskazówki o czytaniu, o robieniu notatek itp. są zbyt mało konkretne i za mało dostosowane do danego przedmiotu. Programy lektury powinny uporczywie uczyć metody pracy z książką, wyrabiać krytyczną i twórczą postawę wobec przeczytanego tekstu, zwracać uwagę na łączność teorii i praktyki, porównywać materiały z różnych źródeł, samodzielnie uogólniać zdobyte wiadomości.

W programach lektury wyjaśnienia do tematów i adnotacje do książek skupiają uwagę czytelników na zagadnieniach podstawowych, w wielu wypadkach uzupełniają tekst materiałami politycznymi, pokazującymi przodującą rolę uczonych radzieckich w rozwoju nauki, danymi o zastosowaniu osiągnięć naukowych w przemyśle, o planie pięcioletnim itd. Czasami jednak

¹⁾ Jagodina T. M. *Istorijsa SSSR*. Cz. I. 1949.

²⁾ Iwanowa A. M. i Zimowskij F. J. *Zoologia*, 1949, str. 79—81.

objaśnienia do tematów są oryginalnym konspektem zalecanych podręczników. I tak np. w programie lektury z fizyki w objaśnieniach do tematu „Energia“¹⁾ powiedziano, co to jest energia, co to jest energia potencjalna i kinetyczna, na czym polega prawo zachowania i przemiany energii. Wszystkie te elementarne pojęcia są wyjaśnione bardziej dokładnie w zalecanym podręczniku fizyki. Przykład ten nie jest jedyny.

Programy lektury bardzo mało uwagi zwracają na zagadnienia postępu technicznego, na pokazanie bazy technicznej społeczeństwa komunistycznego (...). Wstęp do rozdziału „Elektryczność“ słabo wyjaśnia, co to jest elektryfikacja. Powiedziano tu bowiem tylko, że elektryczność jest źródłem energii dla przemysłu, transportu, łączności. Należało pokazać, jak elektryfikacja procesów technologicznych, wprowadzanie automatyzacji i mechanizacji w oparciu o elektryfikację doprowadza do rewolucji technicznej, do tworzenia współczesnej techniki społeczeństwa komunistycznego.

Takie wyjaśnienia, pokazujące rolę i najnowsze osiągnięcia przodującej radzieckiej nauki i techniki w walce o wykonanie stalinowskich planów pięcioletnich są niezbędne, zwłaszcza że nie wszędzie w zalecanej literaturze sprawy te są odpowiednio naświetlone.

Adnotacje są nastawione przede wszystkim na to, aby treścią książek popularnonaukowych zainteresować czytelnika. Wypadły one zwłaszcza w programie lektury z zoologii.

Trzeba jednak unikać adnotacji opisowych. Powinny być one środkiem skupienia uwagi czytelnika na głównej idei książki. Należy je wykorzystać dla celów metodycznych. Byłoby rzeczą pożądaną, aby w adnotacjach zalecać, na przykład, porównanie różnych źródeł. Weźmy dla przykładu program z historii ZSRR. Wskazano w nim kilka książek o Kutuzowie, między innymi powieść L. Tołstoja *Wojna i pokój*. Dlaczego nie poradzić czytelniku

¹⁾ Sokołow I. I. *Fizyka* (VI kl. szkoły 7-letniej) 1949.

kowi, aby porównał je, aby pomyślał nad tym, czy dają one właściwy obraz wielkiego wodza; dlaczego nie wskazać czytelnikowi drogi do naukowego rozwiązania tego zagadnienia i tym samym nie pomóc mu lepiej zrozumieć i przyswoić sobie przeczytane materiały. W taki przecież sposób zdobywa się nawyki pracy nad niektórymi źródłami.

Nie każda książka wymaga szczegółowej charakterystyki i komentarzy metodycznych. Z tego względu adnotacje nie powinny być jednakowe. Czasami można dać krótką adnotację do całej grupy książek. (...)

„Zakresy czytania“ są wydawane dla przewodniczących kolchozów, rad wiejskich, dla brygadystów brygad polowych i hodowlanych. W prasie drukowane były również zakresy lektury dla rejonowego aktywu partyjnego i komsomolskiego.

Podstawą tych bibliografii jest specyficzny zakres wiadomości niezbędnych w pracy poszczególnych grup kadr. Określa je specyfika pracy produkcyjnej (Co powinien przeczytać brygadzysta brygady polowej, przewodniczący kolchozu i in.), charakter pracy społecznej (Co powinien przeczytać rejonowy aktyw partyjny i in.) albo wreszcie pewne minimum ogólnokulturalne, niezbędne w życiu młodego człowieka radzieckiego (Klasycy rosyjscy literatury pięknej — zakres czytania dla młodych robotników).

Wielkie jest znaczenie takich wydawnictw mających na celu przyjście z pomocą szerokim kręgom radzieckiej inteligencji i młodzieży robotniczej pragnącej rozszerzyć swoje horyzonty kulturalne. Wspólną jednak wadą wszystkich tych poradników jest to, że ich autorzy za mało zastanawiają się nad zakresem wiedzy zamkniętej we wskazywanej literaturze, wskutek zaś tego przeładowują oni „zakresy czytania“ wielką ilością tytułów. Oprócz tego poradniki te mają również braki metodyczne. Nie wiele różnią się one od wykazów literatury na tematy szerokie. Niezbędne są tu wyjaśnienia metodyczne pomagające czytelnikowi.

tkowi zestawić indywidualne plany czytania i studiować wybrane książki.

Pod tytułem *Pogadanki o książkach* jest wydawana specjalna seria przeglądów bibliograficznych. Zadaniem ich jest wciągnięcie słabo przygotowanych czytelników do systematycznego czytania.

Zadaniem pogadanki jest w przystępnej formie „zaznajomić czytelnika z tematem oraz z poszczególnymi książkami, dać ich charakterystykę, wyjaśnić na co w czasie lektury trzeba zwrócić uwagę”.¹⁾ Określenie to nie jest jednak dokładne. W pogadankach przeznaczonych dla niedoświadczonych czytelników materiał poznawczy jest niezbędny równie jak wyjaśnienia metodyczne, głównym jednakże ich zadaniem jest zapoznać czytelników z książkami, zainteresować i przyciągnąć ich do książki.

Pogadanki powinny mieć charakter wyraźnie agitacyjny, muszą być napisane przystępnie i obrazowo. W opracowaniu ich powinni brać udział nie tylko specjaliści, (zgodnie z radą N. Krupskiej) również i pisarze. Należy je ilustrować materiałami poglądowymi z zalecanych książek. Ilustracje te powinny zwracać uwagę czytelnika na zalecane piśmiennictwo.

Zestawienie literatury nie powinno być obszerne, jak na przykład w pogadance *Bogactwa wnętrza ziemi*, które obejmuje całe cztery arkusze druku i zaznajamia z 60 książkami.

Przyjrzyjmy się bliżej pogadance *Wielcy wynalzczy rosyjscy*. Zawiera ona zwięzłe omówienia książek ułożonych w takiej kolejności, w jakiej należy je czytać. Wszystkie książki są opatrzone adnotacjami, zawierającymi materiał poznawczy i informacyjny. Dobrze wykorzystano tu literaturę piękną, nie omówiono jednak braków powieści D. Dara *W dobry czas*. Niepotrzebnie wskazano tu i zalecono książkę J. W. Drużinininy-Gieorgijewskiej *Człowiek lata*, którą zaraz po jej wyjściu słusznie

¹⁾ Siemionowa W. A. *Kniga o gierojach socjalistического труда*. 1949, str. 71.

oceniono w prasie jako nieodpowiedzialną paplaninę o ojcu lotnictwa rosyjskiego ¹⁾). W pogadance nic prawie nie powiedziano o samych książkach, o tym jak i przez kogo zostały one napisane. Jedynie o W. W. Danilewskim zamieszczono krótką, ale niedokładną notatkę (Danilewski otrzymał nie jedną, a dwie Nagrody Stalinowskie za swoje książki z historii techniki). Należało zaś powiedzieć o tym, że W. W. Danilewski razem z innymi uczonymi tworzy nową naukę — historię techniki rosyjskiej, że temu patriotycznemu dziełu poświęcił on ponad dwadzieścia lat trudu i z zakresu techniki i jej historii napisał około 200 prac. Mimo słabego zdrowia zwiedził wiele zakładów przemysłowych Związku Radzieckiego szukając wszędzie śladów dawnej techniki. Trzeba podkreślić zwłaszcza to, że Danilewski zszedł do dawno opuszczonego szybu, aby obejrzeć na miejscu urządzenia hydrauliczne zbudowane przed 200 laty przez znakomitego wynalazcę rosyjskiego, K. Frołowa. Przez wiele lat gromadził materiały do książki *Technika rosyjska*. W zakończeniu jej, na dziesiątkach stronice wymienione są stare rękopisy, dokumenty archiwalne, spisy patentowe, rysunki, które Danilewski wyzyskał w swojej pracy. Materiały te pozwoliły autorowi poznać około 2000 nowatorów techniki rosyjskiej; na ich podstawie mógł on powiedzieć, że nie ma takiej gałęzi nauki i techniki, których nie wzbogaciłaby twórczość narodu rosyjskiego. O tych sprawach można i trzeba mówić dokładnie. Wiadomości bowiem takie wzbudzają zainteresowanie nie tylko dla tematu, ale i dla książki.

Po takiej np. adnotacji grupowej nie potrzeba dawać rozwiniętej charakterystyki każdej książki Danilewskiego. Trzeba je tylko porównać, powiedzieć, że podstawą jest książka pt. *Technika rosyjska*, a broszura *Rosyjscy nowatorzy w technice światowej* jest tylko swego rodzaju popularnym jej konspektem.

¹⁾ Zob. rec. M. Bogorad i A. Konson *Posłajże bołgota o wielikim uczenom*. „*Leningradskaja Prawda*“, 1947, 17. IX.

Sądzymy, że niezbędne jest również zaznajomienie się z działalnością niektórych popularyzatorów. Tak w przeglądzie wymieniono cztery książki L. Gumilewskiego. Trzeba powiedzieć, że w odróżnieniu od Danilewskiego nie jest on uczonym, lecz pisarzem. Daje on barwne portrety działaczy techniki, próbuje wniknąć w ich laboratoria i prześledzić proces ich pracy twórczej. W pogoni jednakże za efektami literackimi popełnia czasem Gumilewski wiele nieścisłości. Z tego względu trzeba koniecznie braki te wskazać czytelnikowi i zalecić mu, aby obok utworów Gumilewskiego przeczytał odpowiednie prace uczonych zawierające dokładniejszą i pogłębioną charakterystykę rozwoju techniki. Wiadomość o takich książkach może być podana w formie ilustracji lub innych materiałów poglądowych. Niezbędne są również wskazania możliwych odmian (wariantów) planów czytania oraz zachęta do systematycznej planowej lektury.

Przy końcu *Pogadank* znajdują się wskazówki pouczające bibliotekarza, jak powinien wykorzystać bibliografię. W pierwszych zeszytach były one schematyczne, w dalszych zostały nieco zróżnicowane i wzbogacone szczegółami. Wskazówki takie są potrzebne nie tylko bibliotekarzowi, ale również agitatorom, propagandystom oraz pracownikom domów kultury i klubów.

Niektóre komentarze wyliczają tematy bardziej szczegółowe, które można wykorzystać do samodzielnych pogadank. Nigdzie jednak nie powiedziano, jak w różnych warunkach i wobec różnych słuchaczy trzeba podać odpowiednie materiały. W okresie, na przykład, kampanii poprzedzającej wybory do organów władzy radzieckiej można z powodzeniem wykorzystać pogadankę *Wielcy wynalazcy rosyjscy* dla zilustrowania tezy: Konstytucja ZSRR daje prawo do nauki. Do tego jednak w adnotacjach do książek takich wielkich samouków jak Kulibin i Ciołkowski trzeba podkreślić miejsca mówiące o tym, jak ludzie ci zdobywali wiedzę w ciężkich warunkach carskiej Rosji.

Młodzieży robotniczej, stachanowcom trzeba mówić o tym, że książki o wielkich wynalazcach pokazują proces tworzenia, niezłomny upór, zamięłowanie do pracy i pomysłowość znakomitych nowatorów. W pogadankach dla robotników jednego zawodu trzeba propagować pewne książki jako źródło historii tego zawodu. We wszystkich wypadkach, głównym zadaniem pogadańek o książkach powinno być wychowywanie patriotyczne, zaszczerpienie miłości do ojczyzny, poczucia dumy z własnego narodu, tak bogatego w wielkie talenty.

L. A. Lewin

KATALOG SYSTEMATYCZNY — JAKO PORADNIK BIBLIOGRAFII ZALECAJĄCEJ

Tyt. oryg. *Sistematiczeskij katalog kak rekomendatielno-bibliograficzeskoje posobie.*
Bibliotekar 1953, nr 5/6.

Podstawowymi środkami bibliotek pomagającymi czytelnikom w doborze książek są katalogi czytelnicze oraz liczne bibliografie zalecające. Z zasady jednak opracowanie katalogów czytelniczych i bibliografii zalecających jest od siebie oderwane, zajmują się nimi bowiem różne oddziały biblioteki.

Takie rozdzielenie katalogów i bibliografii zalecającej wynika z niewłaściwego pojmowania roli katalogów. Niektórzy bibliotekarze radzieccy, formalistycznie traktujący zagadnienia propagandy literatury, uważali za katalogi jedynie pełne wykazy wszystkich książek znajdujących się w bibliotece bez względu na ich wartość ideologiczną i naukową.

Nie mogło być oczywiście żadnej więzi między tymi obiektami i formalistycznymi założeniami a bibliografią zalecającą. Skutkiem tego w bibliotekach jednym torem szła praca nad katalogami, innym zaś nad bibliografią zalecającą.

Kierując się historycznymi uchwałami KC KPZR w sprawach ideologicznych, bibliotekarze według nowych zasad podeszli do

zagadnienia katalogów. Przełamano formalistyczne, burżuazyjne teorie katalogów bibliotecznych, wiele zrobiono na odcinku tworzenia katalogów czytelniczych w bibliotekach. Zaczęto traktować katalogi jako ważny środek pomagający czytelnikowi w wyborze bardziej wartościowej literatury. Na przekór tradycjom zaczęto włączać do katalogów czytelniczych karty analityczne dzieł klasyków marksizmu-leninizmu wydanych w zbiorach, karty uchwał partii i rządu ogłoszonych w czasopiśmie i gazetach, artykułów i rozpraw kierowników Partii Komunistycznej i Rządu Radzieckiego. Wszystko to zbliżyło założenia katalogów czytelniczych do poradników bibliografii zalecających.

Katalogi naszych bibliotek polepszyły się znakomicie w ostatnich czasach, jednakże nie odpowiadają one jeszcze w pełni zadaniom kierowania czytelnictwem. Do dziś jeszcze istnieją w katalogach elementy formalizmu dawno już wykorzenione w bibliografii zalecającej.

W wielu bibliotekach usunięto z katalogów literaturę przestrzałą, ale do rozwiązania jest inne, nie mniej ważne zadanie — wypełnianie każdego rozdziału katalogu podstawową, najważniejszą literaturą. Stan taki potwierdziło zaznajomienie się z katalogami bibliotek moskiewskich i wielu obwodowych (kujbyszewskiej, rostowskiej, saratowskiej, swierdłowskiej i in.). W wielu poddziałach katalogów brak przemyślanego doboru podstawowej literatury. Tłumaczy się to prawdopodobnie tym, że karty analityczne dzieł klasyków marksizmu-leninizmu oraz innych podstawowych materiałów, a także najważniejszych artykułów z czasopism — sporządza się w wielu bibliotekach przypadkowo, a nie systematycznie.

Prawie zupełny brak kart analitycznych artykułów w katalogach czytelniczych zmusza oddziały bibliograficzne bibliotek do tego, że obok katalogów opracowują one kartoteki artykułów z gazet i czasopism. W wyniku — w wielu bibliotekach istnieją dwa równoległe aparaty do wyboru literatury: czytelniczy katalog systematyczny i ogólna kartoteka artykułów z czasopism

i dzienników. Wskutek tego czytelnik poszukujący potrzebnej literatury musi przeglądać i katalog, i kartotekę. Większość jednakże czytelników ogranicza swoje poszukiwania do katalogu, nie domyślając się, że w bibliotece istnieją również kartoteki, które powinny zawierać najnowsze materiały.

Wydaje się, że dojrzała już sprawa złączenia czytelniczego katalogu systematycznego z ogólną kartoteką artykułów i czasopism dzienników i stworzenia jednego katalogu, który pozwoliłby czytelnikowi na dobór niezbędnej dlań literatury, nie tylko książek, lecz i artykułów.

Zarówno wśród teoretyków bibliotekoznawstwa i bibliografii, jak i wśród bibliotekarzy-praktyków można słyszeć często zastrzeżenia przeciw takiemu rozwiązaniu tego zagadnienia. Nie przekonywuje naszym zdaniem argument, że materiały z czasopism i gazet starzeją się szybko, a w związku z tym trzeba często przeglądać katalogi i usuwać z niego materiały przestarzałe. A czyż nie ma książek, które starzeją się? A czyż do obowiązków opracowującego czytelniczy katalog systematyczny nie należy dokładne przeglądanie tego katalogu i usuwanie przestarzałej już literatury? Jest rzeczą jasną, że wiele artykułów w miarę ukazywania się książek na te same tematy można i należy wycofać z katalogu.

Niektórzy bibliotekarze obawiają się, że czytelnicy zgubią się w takim katalogu, nie będą mogli rozpoznać, gdzie umieszczone są karty książek, a gdzie karty artykułów. Te obawy są niepoważne. W każdej, nawet najmniejszej rubryce katalogu można wydzielić karty artykułów specjalnymi kartami rozdzielczymi.

Obawiają się niektórzy, że włączenie artykułów do katalogu pociągnie za sobą dodatkowe duże zużycie czasu pracy. Należy jednak wziąć pod uwagę, że i tak pracownicy oddziału bibliograficznego robią opisy artykułów i klasyfikują je dla kartoteki. Wtedy jednak będzie szło nie o dodatkową pracę, ale o najbardziej racjonalne wykorzystanie tego, co już jest robione w bibliotece.

Słyszy się i takie zastrzeżenia, że istniejące w wielu bibliotekach kartoteki nie mają charakteru zalecającego, że w małym stopniu są one wykorzystywane przez czytelników, a służą przede wszystkim bibliografom w ich pracy nad poradnikami, że zatem łączenie ich z katalogiem będzie niecelowe.

Należy zauważyć, że nasze przodujące biblioteki zaczęły już tworzyć kartoteki, z których szeroko korzystają czytelnicy. Wszystko to oczywiście nie znaczy, że odpada potrzeba kartotek pomocniczych, podobnie jak tworzenie katalogów czytelniczych nie rozwiązuje sprawy katalogów pomocniczych.

Nie wytrzymują również krytyki zastrzeżenia oparte na tym, że katalog wykazuje tylko tę literaturę, która znajduje się w danej bibliotece, w kartotekach zaś zaleca się materiały bez względu na to czy są one w danej bibliotece, czy też nie. Doświadczenie wykazuje, że większość bibliotek włącza do kartotek artykuły tylko z posiadanych wydawnictw periodycznych. Należy podkreślić, że niesłuszne jest dążenie niektórych bibliotekarzy do tego, aby kartoteki przekształcić w wyczerpujący przegląd artykułów ze wszystkich wydawnictw periodycznych. Przekracza to możliwości nawet wielkich bibliotek. Poza tym, po co taka kartoteka ma zastępować *Letopis żurnalnych statiej* wydawany przez Wszechzwiązkowy Dom Książki oraz inne wydawnictwa bibliograficzne.

Tak więc, jak się wydaje, żaden z argumentów przeciwników jednego czytelniczego systematycznego katalogu, zawierającego i książki, i artykuły — nie da się utrzymać. W zastrzeżeniach tych tkwi przyzwyczajenie do form już utartych i obawa przed nowymi. Zupełnie więc nie celowe jest dalsze istnienie obok siebie dwóch katalogów jednego typu, różniących się jedynie cechami formalnymi. Od dawna już w radzieckich poradnikach bibliograficznych wykazywane są jednocześnie książki i artykuły. Radzieccy bibliografowie podchodzą do wytworów druku od strony ich treści, a nie formy. Formalne podejście zachowało

się jedynie przy opracowywaniu katalogów czytelniczych i kartotek.

Uznawszy za niecelowe utrzymywanie oddzielnie czytelniczego katalogu systematycznego i ogólnej kartoteki artykułów, niektóre biblioteki (np. Górkowska Biblioteka Obwodowa im. W. I. Lenina) zaczęły je łączyć. Próba ta wypadła zupełnie zadowalająco.

Byłoby jednak niewłaściwe przedstawiać rzecz w ten sposób, że cała sprawa tworzenia jednego czytelniczego katalogu systematycznego zostanie rozwiązana, jeśli złączy się katalog i kartotekę ogólną. Należy pamiętać, że systematyczny katalog czytelniczy jest w zasadzie podstawowym bibliograficznym poradnikiem zalecającym, przeznaczonym dla użytku czytelników biblioteki. Wynika stąd konieczność wykorzystania metod bibliografii zalecającej przy tworzeniu systematycznego katalogu czytelniczego.

Wiele metod od dawna przyjętych w bibliografii zalecającej nie znalazło zastosowania w praktyce opracowywania katalogu czytelniczego. Tym najczęściej tłumaczy się elementy formalizmu w treści i budowie katalogów czytelniczych. Wskażmy niektóre braki katalogów.

Rozdziały katalogów (zwłaszcza w wielkich bibliotekach) są zbyt obszerne, zawierają wielką ilość kartek bez żadnych dalszych podziałów. Częstokroć tematy nowe, wysuwane przez życie, uwidoczniane są w katalogach z wielkim opóźnieniem — wtedy dopiero, kiedy w kolejnym zeszytzie miesięcznika *Nowych Kni*g pojawia się nowy spis, odpowiadający temu tematowi.

Opisy dzieł w ramach każdego rozdziału nie są ułożone logicznie, jak w przewodnikach zalecających, lecz w kolejności alfabetycznej według nazwisk autorów, co nie odpowiada bibliograficzno-zalecającym zadaniom systematycznego katalogu czytelniczego.

Skoro już uważamy, że systematyczne katalogi czytelnicze powinny służyć sprawie kierowania czytelnictwem, to nie wol-

no nam zatrzymywać się w połowie drogi. Trzeba przekształcić te katalogi w przeglądy zalecająco-bibliograficzne ze wszystkimi wynikającymi stąd konsekwencjami. Stoimy na tym stanowisku, że nie ma żadnej zasadniczej różnicy pomiędzy systematycznym katalogiem czytelniczym a bibliografią zalecającą. Nie bez powodu istnieją drukowane katalogi zalecające dla bibliotek rejonowych, wiejskich i kołchozowych. Dlatego systematycznym katalogom należy stawiać takie wymagania jak poradnikom bibliografii zalecającej.

Niektórzy towarzysze z uporem godnym lepszej sprawy poszukują różnic między systematycznym katalogiem czytelniczym i bibliografią zalecającą, zamiast tego, aby podchwyciwszy istniejące między nimi podobieństwa wykorzystać osiągnięcia bibliografii zalecającej, dla ulepszenia katalogów czytelniczych.

Aby być bezstronnymi, spróbujmy rozpatrzyć argumenty przeciwników naszego punktu widzenia.

Są dwa zasadnicze argumenty. Pierwszy opiera się na tym, że poradnik bibliografii zalecającej jest przeznaczony dla określonej grupy czytelników, podczas gdy katalog ma służyć wszystkim czytelnikom. Argument ten jest naszym zdaniem nie przekonujący. Po pierwsze, czytelniczy katalog biblioteki powszechnej nastawiony jest na określony krąg czytelników danej biblioteki i nie ma ambicji zaspokojenia potrzeb pracowników nauki, specjalistów, dla nich bowiem jest on nie wystarczający. Po drugie, nie wszystkie poradniki bibliografii zalecającej mają na uwadze konkretną grupę czytelników, istnieją poradniki bibliograficzne dla szerokich kół czytelniczych. Do nich właśnie należą np. typowe katalogi, miesięczniki nowych książek, *Biblioteka samokształcenia* i in. Czy ktokolwiek będzie twierdził, że te wydawnictwa bibliograficzne nie mają charakteru zalecającego?

Argument drugi sprowadza się do tego, że stworzenie czytelniczego katalogu systematycznego jako bibliografii zalecającej przekracza możliwości większości bibliotek, nie posiadają one

bowiem odpowiednio wykwalifikowanych pracowników do wykonania takiego zadania. Argument ten jest również nieprzekonywający. Każda biblioteka powinna prowadzić pracę bibliograficzno-zalecającą, urzeczywistniać indywidualne kierowanie czytelnictwem, prowadzić pracę masową, a dla tych zadań niezbędne są przygotowane kadry. Zadanie polega przede wszystkim na tym, żeby dla stworzenia systematycznego katalogu czytelniczego wykorzystać w pełni materiały bibliograficzne, które w wielkim stopniu pomogą w opracowaniu tego katalogu. Do opracowania systematycznych katalogów czytelnicznych należy skierować najbardziej wykwalifikowanych pracowników biblioteki oraz wykorzystać w szerokim zakresie konsultacje specjalistów z grona jej czytelników.

Tworzeniem katalogów czytelnicznych zajmowali się dotychczas pracownicy oddziałów opracowania zbiorów. Traktowanie opracowania systematycznego katalogu czytelniczego jako procesu opracowania książek (na równi z wpisywaniem do inwentarza, stemplowaniem i innymi, czysto technicznymi zabiegami) nie zgadza się z pojmowaniem katalogu jako b. ważnego ideologicznego środka propagandy książki i kierowania czytelnictwem w bibliotece. Nie wolno lekceważyć ważności prawidłowego opisu i klasyfikacji książki dla tworzenia katalogu. Te jednak sprawy nie są najważniejsze.

Zasadnicza sprawa przy tworzeniu katalogu polega na tym, że uwagę zwracamy na to przede wszystkim, gdzie ulokować książkę, nie zaś na to, z jakiej literatury powinien składać się odpowiedni rozdział katalogu. Aby móc rozwiązać to drugie, ważniejsze zadanie, opracowujący katalog powinien dobrze orientować się w piśmiennictwie pewnej gałęzi wiedzy, umieć szukać go w różnych poradnikach bibliograficznych. Ze sprawami tymi pracownicy oddziałów opracowania księgozbioru w większości bibliotek nie są dokładnie obeznani (nie mówmy tu o wielkich bibliotekach). Nie obejdzie się tutaj bez bibliografaspecjalisty.

Nie można powiedzieć, aby myśl zatrudniania bibliografów przy systematycznym katalogu czytelniczym nie znalazła zastosowania w bibliotekach. Znalazła, owszem, ale w oryginalnej formie. Bibliografowie dyżurują przy katalogach i dopomagają czytelnikom w poszukiwaniach literatury. W niektórych zaś bibliotekach (Gorkowska biblioteka obwodowa, Rostowska państwowa biblioteka naukowa im. K. Marksa i in.) wykwalifikowani bibliografowie dyżurują przy katalogach alfabetycznych i wypisują sygnatury lub numery inwentarzowe dla otrzymania książek z magazynów. Bibliografowie, czynnie uczestniczący w wykorzystaniu katalogu, nie zajmują się jego opracowaniem.

Uważa się zwykle, że bibliograf opracowuje poradniki bibliograficzne, bibliotekarz zaś korzysta z nich w swojej pracy z czytelnikiem. W tym wypadku wszystko dzieje się na opak. Pracownicy oddziału opracowania księgozbioru opracowują tak ważny poradnik jak katalog, bibliograf zaś pomaga tylko czytelnikom w korzystaniu z niego.

Nie negując konieczności dyżurów bibliografa przy katalogu (często trzeba wyjaśnić czytelnikowi, gdzie czego szukać) uważamy, że wysiłki bibliografów powinny zmierzać przede wszystkim do czynnego udziału w tworzeniu katalogu i polepszaniu jego jakości.

Nikt zasadniczo nie oponuje przeciw wykorzystaniu bibliografów do tworzenia systematycznego katalogu czytelniczego. Przeważnie jednak sprawa nie wychodzi poza granice słów, ponieważ oddział bibliograficzny biblioteki ma swój produkcyjny, który nie przewiduje żadnego katalogowania.

Jeden katalog systematyczny powinien mieć jednego gospodarza, a powinien nim być oddział biblioteki, który w konkretnych danych warunkach daje gwarancję najlepszej jego jakości.

W warunkach, kiedy systematyczny katalog czytelniczy staje się bardzo ważnym narzędziem kierowania czytelnictwem, istotną sprawą staje się dobór literatury i prawidłowa jej systematyzacja. Nie ulega żadnej wątpliwości, że wysoką jakość kata-

logu (wypełnienie każdego jego rozdziału najbardziej wartościową literaturą, a więc, oczywiście, i rozpisaną analitycznie, prawidłowy układ kart, wydzielanie nowych tematów i t.p.) najlepiej może zapewnić bibliograf. Tworzeniem wszystkich innych środków kierowania czytelnictwem w bibliotece (karto-tek, wykazów zalecających, planów czytania itd.) zajmują się oddziały bibliograficzne.

Niektórzy teoretycy bibliotekoznawstwa nie zgadzają się z takim postawieniem sprawy twierdząc, że katalog — to pewna całość, a przekazanie bibliografom-specjalistom decydującego głosu w jego organizacji doprowadzi do naruszenia jego harmonii.

Zgadzamy się z tym, że katalog jest określoną całością i że opracowaniem jego zasad i metod powinni zajmować się specjaliści w zakresie zagadnień katalogowania. Uważamy jednak jednocześnie, że decydujący głos w sprawie treści katalogu czytelniczego (a to jest sprawa zasadnicza) musi mieć nie katalogujący wszystkie druki, lecz bibliograf-specjalista w zakresie pewnej specjalności. Weźmy, na przykład, typowe i zalecające katalogi dla bibliotek rejonowych i wiejskich. Te katalogi, jak wiemy, opracowują bibliografowie-specjaliści, w opracowaniu zaś zasad ogólnych i w redakcji czynnie uczestniczą specjaliści od spraw katalogowania.

Nie chcemy tracić z pola widzenia także czysto bibliotecznych funkcji katalogu, związanych z ochroną i przechowywaniem książek. Nie one jednak stanowią rzecz najważniejszą.

Traktując treść katalogu jako rzecz najważniejszą, uważamy za celowe przenieść pracę nad nim z oddziału opracowania księgozbioru do oddziału bibliograficznego. Proponujemy przekazanie oddziałowi bibliograficznemu do opracowania nie wszystkie katalogi, a tylko systematyczny katalog czytelniczny, jego bowiem zadania, a zatem i metody jego opracowania, w istocie pokrywają się z zadaniami i metodami poradnika bibliografii zalecającej.

Przekazanie jednak systematycznego katalogu czytelniczego oddziałowi bibliograficznemu nie powinno być jednoznaczne z odsunięciem działu opracowania od całej pracy przygotowawczej, bez której opracowanie katalogu jest niemożliwe. Sądzimy, że oddział ten powinien opracowywać karty dla wszystkich katalogów, a więc i dla systematycznego czytelniczego oraz klasyfikować książki (jeśli biblioteka nie korzysta z kart drukowanych).

Oddział bibliograficzny, otrzymawszy z oddziału opracowania zbiorów karty (z zaznaczonymi sygnaturami i numerami inwentarza na odwrocie), tworzy systematyczny katalog czytelniczy włączając nowe nabytki, usuwa karty literatury przestarzałej itd.

Ogólnie rzecz biorąc, w związku z dalszym rozwojem centralnego opracowania kart katalogowych, zasadniczą sprawą stanie się nie opracowanie książek, lecz tworzenie katalogu.

Możliwe, że propozycje niniejsze wywołają zastrzeżenia ze strony bibliografów, którzy będą powoływali się na małą ilość etatów, na przeciążenie oddziałów bibliograficznych itd. Zastrzeżenia te są zupełnie słuszne. Przekazanie katalogu oddziałowi bibliograficznemu należy umocnić odpowiednimi zarządzeniami organizacyjnymi. Należy powiększyć ilość pracowników oddziału bibliograficznego kosztem etatów oddziału opracowania zbiorów.

Jesteśmy przekonani, że biblioteki radzieckie realizując przekształcenie systematycznych katalogów czytelnicznych w dobre przewodniki bibliografii zalecającej przy pomocy pracowników znających książkę i metody bibliografii zalecającej, podniosą ideologiczny poziom propagandy książki i kierowania czytelnictwem.

W ZWIĄZKU Z DYSKUSJĄ O WSPÓLNYM CZYTELNICZYM KATALOGU KSIĄŻEK I ARTYKUŁÓW

Tyt. oryg. *K diskusii o jedinom
czitatielskom katalogie knigi
i statiej. Sowietskaja Biblio-
grafija 1954, wyp. 36.*

Dyskusja o zasadach organizacji czytelniczego informacyjno-bibliograficznego aparatu w bibliotekach powszechnych wywołała żywe zainteresowanie bibliotekarzy i bibliografów, co świadczy o ważności i aktualności zagadnień poruszonych na stronicach *Bibliotekar* ¹⁾ i *Sowietskaja Bibliografija* ²⁾.

Przy okazji trzeba wskazać przynajmniej dwa ogólne niedociągnięcia tej dyskusji.

L. Lewin i O. Korsunow postawili zagadnienie stworzenia jednego czytelniczego systematycznego katalogu książek i artykułów, bez uwzględnienia właściwości bibliotek różnych typów. Tymczasem jednak w wyniku bliższego badania i konkretyzacji zagadnienia okaże się, że powinno ono być rozwiązane różnie, zależnie nie tylko od różnych typów bibliotek, lecz również zależnie od różnych bibliotek. W artykule niniejszym bierzemy pod uwagę duże biblioteki powszechne (republikańskie, krajo-

¹⁾ *Bibliotekar* 1953 nr 5/6, 10, 11, 1954 nr 1.

²⁾ *Sowietskaja Bibliografija* 1953, wyp. 1 i 2 (34 i 35).

we, obwodowe, wielkie miejskie), posiadające samodzielne oddziały bibliografii i opracowania zbiorów z dostateczną ilością wykwalifikowanych pracowników. Małe biblioteki powszechne (rejonowe, wiejskie) mają takie warunki pracy, że dyskusja o stworzeniu w nich wspólnych katalogów książek i artykułów w ogóle jest przedwczesna.

Wskazmy i drugie niedociągnięcie dyskusji. Wielu jej uczestników całą uwagę skupiło na zagadnieniu, który oddział biblioteki powinien zajmować się opracowaniem czytelnicznego katalogu systematycznego, tj. na zagadnieniu organizacyjnym. To właśnie spowodowało odsunięcie na plan dalszy sprawy głównej — treści i struktury katalogu. Poza tym artykuł L. Lewina „Katalog systematyczny jako poradnik zalecający“, który stał się podstawą dyskusji w *Bibliotekariu*, porusza wiele ważnych zagadnień. Z tego powodu wielu uczestników dyskusji, gorąco polemizując z L. Lewinem w kwestiach drugorzędnych (w sprawie pojęć „klasyfikacja“ i „systematyzacja“, logicznego układu materiału poszczególnych rozdziałów katalogu i in.), zaledwie mogło dotknąć sprawy zasadniczej.

Zasadniczym punktem dyskusji było zagadnienie treści czytelnicznego informacyjno-bibliograficznego aparatu, a przede wszystkim zagadnienie stworzenia jednego czytelnicznego katalogu systematycznego książek i artykułów.

Autorzy czterech artykułów, drukowanych w *Bibliotekariu*, opowiedzieli się za złączeniem katalogu i kartoteki ogólnej (G. Kaszirin, M. Wolszonok, J. Chaninson, S. Maniewicz i M. Aleksiejewa), przy czym G. Kaszirin uważa, że celowe jest to łączenie w małych bibliotekach powszechnych (miejskich, rejonowych, wiejskich), niecelowe zaś w bibliotekach wielkich (obwodowych, krajowych). Autorzy dwóch artykułów (Z. Ambarcumian, N. Birkina i E. Derman) wypowiedzieli się przeciw tej propozycji, przy czym N. Birkina i E. Derman, nie negując wprost możliwości stworzenia wspólnego katalogu uważają, że

problem postawiony przez L. Lewina jest „niedostatecznie umotywowany i nie przemyślany w szczegółach“.

Autorzy dwóch artykułów (A. Ilina i T. Funtnikowa) — drukowanych w *Sowietskiej Bibliografii* są zwolennikami odróżnienia książek od artykułów we wspólnym katalogu, Kisielewa zaś, autorka innego artykułu — przeciwstawia się takiemu rozwiązaniu.

Na podstawie materiałów dyskusji można wnioskować, że bardzo skomplikowanym zagadnieniem jest likwidacja istniejącego w aparacie informacyjnym bibliotek powszechnych rozbieżności między książkami i artykułami. Nie ma wprawdzie zasadniczej różnicy pomiędzy książkami i artykułami, lecz choć są one tylko różnymi formami wydawniczymi, to jednak formy te posiadają niektóre cechy specyficzne, których nie można pomijać.

Toteż złączenie opisów książek i artykułów we wspólnym katalogu ma wiele zalet i bezsprzecznie mogłoby polepszyć obsługę czytelników. Te aspekty zagadnienia słusznie zostały podkreślone przez wielu bibliotekarzy-praktyków (M. Wolszonoka, J. Chaninsona, S. Maniewicza i M. Aleksiejewą w *Bibliotekarzu*; A. Ilinę w *Sowietskiej Bibliografii*).

W pracy nad tworzeniem wspólnego katalogu systematycznego książek i artykułów powstaje wiele trudności związanych z doborem i klasyfikacją artykułów z czasopism, z usuwaniem z katalogu materiałów przestarzałych itd. Trudności te jednak są do przezwyciężenia i niesłuszne byłoby bezapelacyjne odrzucenie idei stworzenia wspólnego aparatu informacyjno-bibliograficznego.

Rozpatrzmy zasadnicze argumenty wysunięte w dyskusji przeciw tworzeniu wspólnego katalogu książek i artykułów.

Argumenty takie wysunęli Z. Ambarcumian oraz N. Birkina i E. Derman w *Bibliotekarzu*.¹⁾

¹⁾ *Bibliotekar* 1953, nr 10 i 11.

Z. Ambarcumian uważa, że główną przeszkodą w realizacji tego projektu jest to, iż taki wspólny katalog systematyczny będzie bardzo przeładowany artykułami, co czytelnikom posiadającym „słabe i średnie przygotowanie ogólne“ niewątpliwie bardzo utrudni korzystanie z niego. N. Birкина i E. Derman mówią również o „nadmiernym rozděciu“, które będzie następstwem złączenia katalogu systematycznego z kartoteką ogólną.

Wskazawszy te motywy wymienieni autorzy nie wiadomo dlaczego twierdzą, że idzie tu o włączenie do katalogu systematycznego wszystkich materiałów ze wszystkich periodyków. Z. Ambarcumian wymienia zastraszającą liczbę 45 000 kartek z opisami artykułów i recenzji z czasopism (taką ilość drukuje rocznie Wszechzwiązkowa Izba Książki). Tymczasem zaś jest rzeczą zupełnie jasną, że chodzi przecież o czytelniczny katalog systematyczny, który nie może obejmować wszystkich książek, a tym bardziej wszystkich artykułów. Nie ulega wątpliwości, iż nie grozi mu nadmierne „rozděcie“, chociaż z drugiej strony trudno nie przyznać, że ustalenie słusznych i konkretnych kryteriów doboru materiałów, zwłaszcza z czasopism, dla czytelnicznych katalogów i kartotek jest jedną z najtrudniejszych spraw, której do chwili obecnej ani w teorii, ani w praktyce zadowalająco i w pełni nie rozwiązano. Bez rozwiązania zaś tego zagadnienia nie można osiągnąć niezbędnego jakościowego poziomu katalogów i kartotek czytelnicznych, nie można też będzie stworzyć wartościowego wspólnego aparatu informacyjno-bibliograficznego.

Zważywszy, że kartoteki ogólne w wielu dużych bibliotekach powszechnych mają obecnie charakter pomocniczy, że biblioteki wcześniej czy później będą obowiązane zabrać się do stworzenia albo odrębnej czytelnicznej kartoteki artykułów z czasopism i gazet, albo wspólnego katalogu książek i artykułów, trzeba przyznać, że sprawa ustalenia kryteriów doboru artykułów jest przy tym ze wszech miar paląca.

Obawa, że wspólny katalog systematyczny utrudni pracę czytelników, jak się wydaje, nie jest uzasadniona. Tak czytelnikom, jak i bibliotekarzom (podkreślają to prawie wszyscy dyskutanci) przeszkadza wręcz coś innego, mianowicie formalny rozdział książek od artykułów w informacyjno-bibliograficznym aparacie biblioteki.

Nie zupełnie można zgodzić się z twierdzeniem Z. Ambarcumiana, że w porównaniu z książkami artykuły są materiałami innego gatunku, że „są one jakby uzupełnieniem książek i że mają znaczenie przede wszystkim dla czytelników dobrze przygotowanych“. Jeśli twierdzenie to jest słuszne, to tylko w odniesieniu do niektórych materiałów ogłaszanych w czasopismach naukowych i specjalnych. Podobnie jak książki mogą być przeznaczone dla różnych kategorii czytelników, tak i artykuły mogą być różne zależnie od stopnia ich dostępności.

Nie można oczywiście pomijać faktu, że wiele artykułów wskutek swej większej aktualności i krótkotrwałego znaczenia prędzej starzeje się niż książki. Te jednak różnice materiału z czasopism od materiału książkowego nie są aż tak wielkie, aby mogły być poważnym argumentem przeciw zalecaniu książek i artykułów w ramach jednego katalogu czytelniczego.

Inne zastrzeżenie wysunięte w dyskusji sprowadza się do tego, że realizacja wspólnego katalogu utrudni wyłączenie z niego literatury przestarzałej. Jak wiadomo, wycofywanie opisów książek z systematycznego katalogu czytelniczego jest dokonywane w oparciu o katalog alfabetyczny. W związku z tym N. Birkinia i E. Derman postawili takie pytanie: „Czyż konieczne jest jeszcze tworzenie specjalnej alfabetycznej kartoteki materiałów z czasopism i gazet?“

Tak, prowadzenie kontrolnej alfabetycznej kartoteki opisów analitycznych jest rzeczą niezbędną. Nie można nie zgodzić się z A. Iliną, która w artykule ogłoszonym w *Sowietskoj Bibliografii* pisze: „Kontrola treści stałych katalogów i kartotek pochłania wiele pracy. Jest ona jednak niezbędna, ponieważ za-

pewnia wysoki ideologiczno-polityczny poziom pracy informacyjno-bibliograficznej¹⁾

Sprawa ta wymaga wiele pracy, nie tyle jednak, aby to właśnie, jak sobie wyobrażają N. Birkina i E. Derman, było przeszkodą nie do przezwyciężenia.

Poza tym, nawet przy bardziej ograniczonym włączeniu do katalogu materiałów z periodyków (co wszyscy uważają za konieczne i co zostało omówione w instrukcji dla opracowujących katalog) kontrolna kartoteka alfabetyczna opisów analitycznych, bez której usuwanie literatury przestarzałej byłoby bardzo utrudnione, jest niezbędna. Kartoteki takie są już w wielu bibliotekach (np. w Republikańskiej Bibliotece Tatarskiej ASRR im. W. I. Lenina, w Krymskiej Bibliotece Obwodowej i in.). Sprawa zatem polega nie na tym, aby tworzyć zupełnie nowe kontrolne części aparatu informacyjno-bibliograficznego, lecz jedynie, aby powiększyć zakres kartoteki już istniejącej. N. Birkina i E. Derman zapomnieli również o tym, że usuwanie przestarzałych materiałów z oddzielnej ogólnej czytelnicznej kartoteki artykułów z czasopism i gazet będzie kosztowało równie wiele pracy, jak przy złączonym katalogu dla czytelników. Co więcej, łatwiej jest wykonać tę pracę w ramach jednego aparatu, bibliotekarz bowiem ma na uwadze cały materiał do każdego tematu (książki i artykuły) i w każdym konkretnym wypadku słuszniej i dokładniej może zarówno usunąć literaturę przestarzałą, jak dokonać wymiany odpowiednich materiałów.

Poważną przeszkodą w tworzeniu informacyjno-bibliograficznego aparatu przeznaczonego dla czytelników jest brak uzgodnionego radzieckiego systemu klasyfikacji piśmiennictwa w bibliotekach. Ukazanie się jego dałoby poważne podstawy dla

¹⁾ Ilina A. A. „O złączeniu katalogów czytelnicznych z kartotekami bibliograficznymi“. *Sowietskaja Bibliografija* 1953, wyp. 2 (35), s. 39.

organizacji czytelniczego systematycznego katalogu książek i artykułów.

Nawet tam, gdzie dotychczas włączano artykuły do katalogu systematycznego, klasyfikowanie ich napotykało na poważne trudności. Wynikały one stąd, że klasyfikację drukowanych kartek do książek opracowywały Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina i Wszechzwiązkowa Izba Książki w oparciu o różne warianty klasyfikacji dziesiętnej, klasyfikację zaś drukowanych kartek do artykułów — według schematu przyjętego w organach bibliografii rejestracyjno-statystycznej. W połowie roku 1954 Wszechzwiązkowa Izba Książki chcąc uzupełnić stosowaną praktykę klasyfikowania zaczęła według schematu przyjętego w *Katalogu biblioteki rejonowej* indeksować kartki książek wchodzących w skład kompletów skróconych. W najbliższym czasie według schematu tego katalogu mają być indeksowane (opatrywane znakami klasyfikacji — przyp. tłum.) drukowane kartki artykułów z czasopism. Ułatwi to klasyfikację artykułów do katalogu systematycznego, a tym samym usunie jedną z poważnych trudności hamujących szersze wprowadzenie artykułów do katalogu.

Propozycja przekazania czytelniczego katalogu systematycznego oddziałowi bibliograficzno-informacyjnemu oraz zaznaczające się w artykułach L. Lewina i O. Korszunowa przeciwstawienie bibliografów jako pracowników lepiej wykwalifikowanych pracownikom oddziałów opracowania zbiorów, jako posiadającym mniejsze kwalifikacje, wywołały żywe sprzeciw większości dyskutujących. Przeciwstawienie to jest oczywiście niesłuszne i niczym nieuzasadnione. W oddziałach opracowania zbiorów wielkich bibliotek powszechnych pracują ludzie wykwalifikowani, znający książkę równie dobrze, jak pracownicy oddziałów bibliograficznych. Kwalifikacje zawodowe zdobywają oni w tych samych szkołach wyższych. Stoją na jednakowym poziomie zawodowym i ogólnym, zarówno jedni jak i drudzy

z powodzeniem mogą pracować nad systematycznym katalogiem czytelnicznym.

† Nie można zgodzić się z propozycją przekazania prowadzenia systematycznego katalogu czytelnicznego oddziałowi informacyjno-bibliograficznemu. Większość uczestników dyskusji wysunęła przeciwko temu projektowi wiele przekonywających argumentów. Taki odrębny aparat, jakim jest ten katalog, powinien prowadzić jeden oddział biblioteki. Odpowiedzialnym za jego poziom powinien być również jeden oddział. Jakakolwiek „dwuwładza“ może w tym wypadku tylko zaszkodzić samej sprawie.

Oddział opracowania zbiorów jest mocno związany z ich kompletowaniem. Przez ręce jego pracowników przepływają wszystkie wydawnictwa wchodzące do księgozbioru biblioteki i uwidocznione w jej katalogach. Opracowanie katalogu jest ściśle związane z powstaniem księgozbioru biblioteki. Z tego też powodu oddział opracowania zbiorów jest tym oddziałem, który kieruje i który powinien kierować systematycznym katalogiem biblioteki.

Bibliografowie jednakże powinni jak najczynniej współdziałać w opracowaniu czytelnicznego katalogu systematycznego, traktując go jako sprawę sobie bliską. W takim rozumieniu można za wzór postawić Krymską Bibliotekę Obwodową, w której kierowniczka oddziału informacyjno-bibliograficznego R. W. Margolina bierze czynny udział w pracy nad katalogiem czytelnicznym i utrzymuje go pod stałą kontrolą. Jedynie ścisła współpraca bibliotekarzy i bibliografów może zapewnić stworzenie rzeczywiście dobrego czytelnicznego aparatu informacyjno-bibliograficznego.

Można obecnie postawić następujący wniosek ogólny. Stworzenie wspólnego czytelnicznego katalogu książek i artykułów wiąże się z poważnymi trudnościami (brak odpowiedniej klasyfikacji, nierozwiązanie sprawy doboru, trudności związane z indeksowaniem, wynikające z niedociągnięć centralnej katalogizacji itd.), których nie da się usunąć bez odpowiedniej pracy

przygotowawczej. Z tego względu zbyt pośpieszne przystępowanie bibliotek do łączenia książek i artykułów w jednym katalogu systematycznym może jedynie zaszkodzić całej sprawie.

W najbliższej przyszłości należy przeprowadzić prace próbne w bibliotekach różnych typów. Jedynie po dokładnym zbadaniu i skontrolowaniu w praktyce wszystkich zagadnień zasadniczych związanych z organizacją wspólnego czytelnicznego aparatu informacyjno-bibliograficznego, można będzie powziąć konkretną i ostateczną decyzję o celowości tworzenia w takich czy innych bibliotekach jednego czytelnicznego katalogu książek i artykułów.

G. F. Czudowa

METODYKA PRZEGLĄDÓW BIBLIOGRAFICZNYCH

Tyt. oryg. *Metodika prowadzenia bibliograficznych ob-
zorów. Bibliotekar* 1951, nr 3.

Przeeglądy bibliograficzne są jedną z podstawowych form masowej pracy bibliotek. Pogadanki, odczyty, wykłady, cykle odczytów stosowane szeroko w pracy bibliotek — to imprezy ogólnie przyjęte we wszelkich instytucjach kulturalno-oświatowych.

Przeegląd bibliograficzny zaś jest specyficzną biblioteczną formą pracy mającej bezpośrednio na celu propagandę najlepszej literatury i wywieranie wpływu na wybór książek przez czytelnika. Przeeglądy znalazły szerokie zastosowanie w różnych typach bibliotek, trzeba więc przeanalizować nagromadzone doświadczenia w zakresie wykorzystania tej formy masowej propagandy książki.

W r. 1937 Kirowska Biblioteka Obwodowa im. A. I. Hercena rozpoczęła przeprowadzanie przeglądów bibliograficznych. Pomogła ona rejonowym i wiejskim bibliotekom obwodu do wprowadzenia w życie tej formy propagandy książki. Co prawda, nie wszyscy pracownicy biblioteczni rozumieją jasno, na czym polega istotny sens przeglądu bibliograficznego i często każde ustne zalecanie nazywają przeglądem. Przeegląd biblio-

graficzny jest imprezą masową, przeprowadzaną według z góry ustalonego planu, mającą na celu propagandę najlepszych książek na określony temat i polegającą na dokonaniu charakterystyki i analizy utworów najlepiej naświetlających dane zagadnienie.

Przeglądy przeprowadzane są najczęściej w bibliotekach, w przedsiębiorstwach, w spółdzielniach pracy, w hotelach robotniczych, w szkołach. Przygotowując się do przeglądu trzeba przede wszystkim określić temat. W związku z wyborami do Krajowych Rad deputatów ludu pracującego Kirowska Biblioteka Obwodowa im. A. I. Hercena zaplanowała następujące tematy przeglądów:

1. Co Wielka Październikowa Rewolucja Socjalistyczna dała masom pracującym obwodu kirowskiego,
2. Od starej Wiatki do socjalistycznego miasta Kirowa,
3. Socjalistyczna wieś obwodu kirowskiego pod słońcem Konstytucji Radzieckiej,
4. Wybory w Związku Radzieckim a w państwach kapitalistycznych.

Określiwszy temat trzeba odpowiedzieć na pytanie, dla jakiego audytorium przeznaczony jest przegląd bibliograficzny. Zależnie od składu słuchaczy dobierana jest potrzebna literatura. I tak przegląd na temat „Co Wielka Październikowa Rewolucja Socjalistyczna dała masom pracującym obwodu kirowskiego“ był przygotowany dla robotników, przegląd zaś na temat „Od starej Wiatki do socjalistycznego miasta Kirowa“ zaplanowany był dla młodzieży szkolnej. Trzeba stwierdzić, że pracownicy Biblioteki im. A. I. Hercena przygotowując się do przeglądów kierowali się zainteresowaniami i potrzebami tych grup czytelników. Przygotowaliśmy równocześnie tekst przeglądu „Nauka I. W. Miczurina a gospodarstwo wiejskie“ i rozesłaliśmy go do bibliotek rejonowych. Przegląd ten był przeznaczony dla kołchoźników a literatura dostosowana do ich potrzeb.

A więc dobierając literaturę do przeglądu trzeba wziąć pod uwagę: 1) temat, 2) skład słuchaczy, 3) zadanie przeglądu.

Z zasady przegląd obejmuje 5—6 utworów. Nie powinien on trwać dłużej, niż 30—45 minut. Zwykle przegląd składa się z trzech części: 1) wstępu, wyjaśniającego znaczenie tematu, 2) analizy i charakterystyki literatury tematu, 3) zakończenia, zawierającego uwagi ogólne o omawianych książkach. Podstawową jest oczywiście część druga. Nie może to być suchy przegląd adnotacji do wybranych książek ani mechaniczne ich wyliczenie, chociaż to właśnie jest powszechną wadą przeglądów bibliograficznych. Trzeba nie tylko wskazać literaturę i krótko podać treść i znaczenie każdej książki, lecz również porównać książki, pokazać czy się różnią lub uzupełniają. Omawiane książki należy pokazać.

Uważamy, że omówienie jakiegś jednej książki przez bibliotekarza wobec masowego audytorium niesłusznie nazywa się „przeglądem“. Jeśli dajemy rozbiór jakiegoś jednego dzieła, to jest to pogadanka, odczyt, wykład o danym dziele, ale nie przegląd. Inaczej ma się rzecz, jeśli bibliotekarz opowie dokładniej, jaka literatura krytyczna istnieje o danym dziele, na przykład, kto napisał artykuły o powieści E. Malcewa *Z całego serca*, gdzie są one drukowane, o czym mówią, czyli — jeśli dokona przeglądu materiałów krytycznych dotyczących powieści E. Malcewa.

Wskazane jest, aby pełne teksty przeglądów były wcześniej opracowane i napisane. W Bibliotece im. A. I. Hercena tekst każdego przeglądu opracowanego przez pracownika czytelní, wypożyczalni lub oddziału bibliograficznego jest przeglądany przez kierownika działu, dyrektora biblioteki lub jego zastępcę. Autor otrzymuje uwagi, tekst zaś jest poprawiany i uzupełniany. Dopiero po tym autor przeglądu może wystąpić przed audytorium. Poprawiony tekst przeglądu przechodzi do gabinetu metodycznego do wykorzystania przez pracowników innych bibliotek powszechnych.

Przegląd literatury wyłożonej na wystawie posiada odrębne

cechy metodyczne. Jego treść wynika z tematu wystawy i z literatury, która została wyłożona. Zwykle na wystawie wykładane są książki przeznaczone dla różnych grup czytelników: i literatura popularnonaukowa, i podręczniki naukowe, i prace naukowe. Z tego też względu przeprowadzając przegląd literatury przy wystawie, nie zawsze możemy dostosować go do określonej grupy czytelników. Tylko w tym wypadku, kiedy zbierze się rzeczywiście jednorodny skład słuchaczy, istnieje możliwość dokonania przeglądu książek, które odpowiadają danej grupie czytelników.

O ile przeciętnie omawiamy 5—6 książek, to podczas przeglądu przy wystawie mamy do czynienia z większą ich liczbą. W takim wypadku nie można dokładnie omawiać każdej książki z osobna, trzeba więc charakteryzować całe grupy książek, a jedynie najważniejsze z nich można omówić osobno.

Przegląd przy wystawie przeprowadzany jest również według planu i nie może trwać dłużej niż 40—45 minut. Inaczej przebiegają przeglądy na naradach metodycznych lub twórczych pracowników bibliotecznych czy kulturalno-oświatowych. Mają one na celu zaznajomienie z literaturą, którą należy propagować wśród mas pracujących. Przegląd taki trwa dłużej, zależnie od ilości materiałów. Zasadnicza różnica pomiędzy przeglądem metodycznym a innymi rodzajami imprez tego typu polega na tym, że w charakterystyce każdej książki zwraca się uwagę na możliwości i sposoby wykorzystania jej dla ideologicznego oddziaływania na czytelnika.

Organizując przegląd metodyczny trzeba pamiętać o wystawie książek, o których będzie w nim mowa. Istnieją poważne różnice pomiędzy przeglądem przeprowadzonym przy wystawie a przeglądem ilustrowanym wystawą. W pierwszym wypadku budowa przeglądu jest dostosowana do tematu i materiału pokazanego na wystawie, w drugim zaś — treścią wystawy są materiały omawiane w przeglądzie i jego temat określa temat wystawy.

Kirowska Biblioteka Obwodowa im. A. I. Hercena przeprowadza przeglądy bibliograficzne na metodycznych zebraniach czytelników, na seminariach dla pracowników kulturalno-oświatowych. Z kolei zaś biblioteki rejonowe obwodu organizują takie przeglądy na rejonowych metodycznych naradach bibliotekarzy i pracowników oświatowych.

Przeglądy, będące dobrą formą propagandy książki wśród ludności, upowszechniają się coraz bardziej w masowej pracy bibliotek na równi z odczytami, wykładami, konferencjami czytelnicznymi i wieczorkami literackimi.

S. F. Golikowa

USTNE PRZEGLĄDY BIBLIOGRAFICZNE

Tyt. oryg. *Ustnyje bibliograficzieskije obzory. Sowjetskaja Bibliografija*, wyp. 36 (1954).

Pracownicy Czelabińskiej Obwodowej Biblioteki Publicznej przeprowadzają w ciągu roku ponad sto ustnych przeglądów bibliograficznych. Część ich (20%) jest organizowana dla czytelników w wypożyczalni i czytelni, reszta — poza biblioteką w oddziałach zakładów produkcyjnych, w punktach agitacyjnych, w salach kina, w ogrodzie miejskim, w parku kultury i wypoczynku.

Rozróżniamy dwa rodzaje przeglądów bibliograficznych: informacyjny i tematyczny.

Informacyjny przegląd bibliograficzny polega na podaniu krótkich wiadomości o nowych, otrzymanych w ostatnim czasie książkach z jednej lub kilku dziedzin wiedzy. Mimo że przegląd obejmuje znaczną ilość książek, nie trwa on dłużej niż 10—15 minut. Nie daje się tu dokładnej charakterystyki poszczególnych książek.

Przegląd tematyczny poświęca się piśmiennictwu dotyczące mu jednego zagadnienia, trwa on 25—30 minut i obejmuje małą ilość książek. Treść książek omawia się dokładnie.

Przeglądy bibliograficzne — to jeden z najskuteczniejszych środków propagandy książki. Zalecanie dokonywane w ustnym przeglądzie dodatnio wpływa na podwyższenie zapotrzebowania czytelników na książki. Po przeglądzie, na przykład, nowego piśmiennictwa z zakresu sztuki, dziesiątki czytelników prosiło bibliotekę o wypożyczenie odczytu B. W. Johansona *Państwo-wa Galeria Tretiakowska — skarbiec sztuki rosyjskiej*, książki S. I. Jutkiewicza *W teatrach i kinie wolnych Chin* oraz innych książek wspomnianych w przeglądzie. Po przeglądzie piśmiennictwa poświęconego życiu i twórczości znanego pisarza uralskiego P. P. Bażowa, słuchacze-robotnicy zgłosili się do biblioteki z prośbą o wypożyczenie im książek napisanych przez ich rodaka. W ciągu owego wieczoru wypożyczono wszystkie egzemplarze książek Bażowa.

W roku 1953 i w początkach 1954 Biblioteka Czelabińska opracowała teksty 12 nowych przeglądów bibliograficznych. Oto tytuły niektórych: „Rozkwit kultury w kraju zwycięskiego socjalizmu“, „Postęp techniczny w ZSRR“, „Pracownicy południowego Uralu nowatorami socjalistycznego przemysłu“, „Walka z pozostałościami kapitalizmu w świadomości ludzi“, „Zwycięstwo nauki nad religią“, „Życie i twórczość W. W. Majakowskiego“, „N. G. Czernyszewski“, „Gospodarczy i kulturalny rozwój Chińskiej Republiki Ludowej“. W opracowaniu tekstów i organizowaniu przeglądów brali udział pracownicy oddziału bibliograficznego, kierownicy innych oddziałów biblioteki oraz niektórzy bibliotekarze.

Tematykę przeglądów, listę opracowujących oraz terminy opracowania tekstów projektuje oddział bibliograficzny, który przedkłada je dyrekcji biblioteki do zatwierdzenia. Dokładniej omówię przebieg pracy nad przeglądem *Gospodarczy i kulturalny rozwój Chińskiej Republiki Ludowej*. Opracowanie tekstu polecono bibliografowi tow. Temerowej. Przede wszystkim zebrała ona literaturę tematu i wybrała z niej książki I. Jermaszo-

wa *Świt nad Chinami*, G. Jefima *Walka narodu chińskiego o pokój i demokrację*, A. Kuzniecowa *Nowe Chiny*, A. Miakina *Chińska Republika Ludowa*, Z. Garabczowej *Wolne Chiny*, A. Bogatyrewa i W. Wojnowa *W chińskich zagłębiach węglowych*, N. Nikitina *Kanton*.

Tow. Temerowa zaznajomiła się dokładnie z treścią tych książek, zaznaczyła zakładkami najbardziej charakterystyczne fragmenty i ilustracje, aby móc je wykorzystać w czasie przeprowadzania przeglądu.

Zawczasu też wybrano odpowiednią mapę Chińskiej Republiki Ludowej. Na mapie łatwiej jest bowiem pokazać i objaśnić słuchaczom położenie międzynarodowe, granice i cechy przyrodnicze kraju. Następnie tow. Temerowa opracowała plan przeglądu.

Oddział bibliograficzny powielił spis książek, które miały wejść do przeglądu i dostarczył go wszystkim oddziałom biblioteki. Na zaznajomienie się ze spisem przeznaczono dwa tygodnie, a więc okres dostatecznie długi, pozwalający pracownikom biblioteki przejrzeć zalecane książki i przygotować się do dyskusji nad tekstem przeglądu.

Na zebraniu pracowników biblioteki tow. Temerowa odczytała pełny tekst swojego przeglądu. Uczestnicy zebrania poddali go ostrej krytyce. Cały przegląd — mówili — ma charakter wykładu i zajął 1 godzinę i 15 minut. Należy go skrócić co najmniej o połowę, trzeba pominąć książki Nikitina, Bogatyrewa i Wojnowa, nie dające pełnego obrazu rozwoju gospodarki chińskiej, trzeba zaś bezwarunkowo włączyć zbiorowe wydanie dzieł Mao Tse-tunga. Zalecano uzupełnienie przeglądu literaturą piękną — *Zbiorem opowieści chińskich* i powieścią Din Lin *Słońce nad rzeką Sangań*. Stwierdzono, że na początku przeglądu należy wymienić i scharakteryzować prace klasyków marksizmu-leninizmu o Chinach.

W dyskusji zgodnie wysunięto i inne propozycje, aby znacznie skrócić wiadomość o historii walki narodu chińskiego w dale-

kiej przeszłości, aby dla charakterystyki rozwoju Chin Ludowych dane statystyczne zebrać nie z książek, ale z ostatnich numerów gazet i czasopism, aby podkreślić umacnianie przyjaźni narodów radzieckiego i chińskiego.

Autorce zostawiono tydzień czasu na przerobienie tekstu. Po upływie tygodnia przegląd był jeszcze raz odczytany na zebraniu u dyrektora biblioteki w obecności kierownika oddziału bibliograficznego. Poprawiony tekst został zaaprobowany do czytania w punktach agitacyjnych.

Taki przebieg przygotowania dyskusji i zatwierdzenia przeglądów zapewnia wysoką jakość propagandy książki. Przy tej okazji pracownicy biblioteki przygotowując się do dyskusji nad przeglądem rozszerzają swoją znajomość książek i uczą się krytycznie je oceniać.

Dążąc stale do podnoszenia jakości przeglądów bibliograficznych zlecieliśmy dwom pracownikom biblioteki przygotowanie przeglądu na temat „Wielkie prawa i główne obowiązki obywateli Związku Radzieckiego“. Każdy z nich miał dobrać literaturę i opracować tekst przeglądu. W jednym z przedłożonych tekstów przeglądu główną uwagę zwrócono na piśmiennictwo wyjaśniające prawa i obowiązki obywateli ustalone w Konstytucji ZSRR, w drugim — przeważały książki o pracy, nauce i warunkach życia młodzieży radzieckiej. Zespół pracowników biblioteki zatwierdził obydwie przeglądy z tym jednak, że zalecił, aby wygłoszono je dla różnych słuchaczy; pierwszy — przede wszystkim dla agitatorów, drugi — w internatach młodzieżowych. W okresie przygotowań do wyborów do Rady Najwyższej ZSRR przeprowadzono 14 takich przeglądów.

Należy stwierdzić, że bibliograficzna propaganda książki rozszerzyła się w okresie kampanii wyborczej. Występowaliśmy nie tylko sami wobec wyborców, ale posyłaliśmy również na wiele punktów agitacyjnych spisy literatury do przeglądów bibliograficznych, w poszczególnych zaś wypadkach i gotowe teksty przeglądów.

W ubiegłych latach teksty przeglądów powielaliśmy w ilości ograniczonej. W r. 1954 zamierzamy powielać je na rotatorze i przysyłać do bibliotek miejskich, rejonowych i wiejskich. W ostatnich miesiącach do bibliotek obwodu zostały wysłane teksty przeglądów na tematy: „Konstytucja ZSRR — konstytucja zwycięskiego socjalizmu“, „Walczyć o szybki wzrost hodowli“, „SMT — poważny czynnik rozwoju gospodarki kołchozowej“, „Siły przyrody w służbie społeczeństwa socjalistycznego“.

Dobrze przygotowane przeglądy bibliograficzne zawsze pobudzają zainteresowanie słuchaczy. Dużo zadowolenia dają bibliografom wystąpienia w oddziałach zakładów przemysłowych. W przerwie obiadowej robotnicy zbierają się chętnie w „czerwonych kąciakach“ i uważnie słuchają przeglądów bibliograficznych, które często kończą się swobodną pogawędką o książkach, ludziach i sprawach produkcji.

„Na prośbę naszych czytelników — opowiada Maria Szumakowa, kierowniczka biblioteki zakładów szlifierskich — przeprowadziliśmy w oddziałach tematyczne przeglądy i pogadanki o książkach. Słowo daję, z początku nie wierzyliśmy, że uda nam się zebrać większą ilość słuchaczy. Pierwsze jednak zebranie przekonało nas o mylności takiego sądu. W czasie przerwy obiadowej w „czerwonych kąciakach“ jednego z oddziałów zebrała się prawie cała zmiana. Przegląd nowych książek na temat „Literatura w walce o pokój“ przeprowadziła pracownica Czelabińskiej Obwodowej Biblioteki Publicznej. Słuchano jej z zacięciem, zadawano wiele pytań, zapraszano do dalszych odwiedzin. W końcu zaś zmiany — wielu robotników przyszło do biblioteki zakładowej po książki, o których była mowa w przeglądzie. Przeprowadzono tematyczne przeglądy książek o nowych budowlach pięciolatki, o nowatorach produkcji, o dziełach A. S. Puszkina, L. N. Tołstoja, D. N. Mamina-Sybiriaka... Wynikiem takich przeglądów był zawsze nowy wzrost aktywności czytelniczej“.

Informacyjne przeglądy nowości bibliotecznych organizujemy w niedziele w czytelni biblioteki.

W okresie letnim, w dni masowego wypoczynku przeglądy bibliograficzne nadajemy przez radiowęzeł parku kultury i ogrodu miejskiego. Czasem tam właśnie czytelnik dowie się po raz pierwszy o nowych książkach. Zainteresowawszy się nimi, przychodzi on później do biblioteki.

Dobre wyniki dała nam współpraca z Izłą Książki. Postanowiliśmy przeprowadzić przegląd bibliograficzny w esaulskiej wzorcowej SMT. Razem z bibliografem pojechał tam pracownik Izby Książki. Uważnie wysłuchawszy przeglądu nowych książek o mechanizacji rolnictwa, pracownicy SMT kupili od razu wiele książek znajdujących się w aucie Izby Książki.

E. Dimurowa

JAK PROWADZĘ PRZEGLĄDY KSIĄŻEK POPULARNONAUKOWYCH

Tyt. oryg. *Kak ja provožu
obzory nauczno-popularnyh
knig. Bibliotekar* 1951, nr 9.

Propaganda literatury przyrodniczej zajmuje ostatnio poczesne miejsce w pracy księgozbioru ruchomego nr 34 (Moskwa). Pogadanki i przeglądy bibliograficzne wpływają znakomicie na zwiększenie zainteresowania czytelników zagadnieniami przyrodoznawstwa.

Zespół naszych czytelników jest bardzo różnorodny: robotnicy niewielkich przedsiębiorstw i warsztatów, służące, gospodynie domowe, uczniowie i in. Wielu z nich jeszcze dość rzadko prosi o książkę popularnonaukową. Postanowiliśmy zainteresować ich tą literaturą. Do każdej pogadanki i do każdego przeglądu przygotowujemy się bardzo dokładnie. Dobrze też znamy skład naszych słuchaczy. Jedynie pod tym warunkiem można dobrać właściwe książki, które zainteresują czytelnika i będą dlań zrozumiałe.

Tak oto przygotowuję się do pogadanki o książkach.

Zaczynam od czytania książek, o których mam mówić, przyswajam sobie ich treść i wybieram wyjątki do głośnego odczytania. Wybór książek jest rzeczą niezmiernie ważną, podobnie

jak czytanie wyjątków bodaj najwięcej pomaga do zainteresowania czytelnika treścią książki. Zawsze zwracam szczególną uwagę na te miejsca, które wyjaśniają główny temat każdej książki. Aby lepiej poznać dane zagadnienie, często muszę czytać literaturę uzupełniającą. Przygotowując się, na przykład, do pogadanki o książce B. B. Kudriawcewa *M. W. Łomonosow* musiałam przeczytać dokładny życiorys M. W. Łomonosowa oraz inne jeszcze książki. Mogłam później dokładniej opowiedzieć słuchaczom o osiągnięciach tego wielkiego uczonego rosyjskiego. Jeden z przeglądów poświęciłam tematowi „Wielkie i groźne zjawiska przyrody“. Wspomniawszy na wstępie o wielkiej różnorodności zjawisk przyrody, podawałam słuchaczom treść każdej książki. W trakcie tego odczytywałam wyjątki, które mogły ich zainteresować. Z książki więc P. N. Twerskiego *Burza i jej zjawiska* odczytałam fragmenty o „krwawych deszczach“, huraganach, trąbach, gradobiciach, o odłamkach piorunów („diablich palcach“). Jak przypuszczałam, wyjątki te wzbudziły zainteresowanie słuchaczy oraz chęć przeczytania książek, które im zalecałam. Niejednokrotnie podkreślałam, że w książkach można znaleźć naukowe wyjaśnienie wszelkich zjawisk przyrody.

W związku z 35 rocznicą śmierci I. I. Miecznikowa przygotowałam się do przeprowadzenia przeglądu książek w spółdzielni szewskiej, zatrudniającej wielu chłopców. Przeczytałam więc życiorys wielkiego biologa rosyjskiego napisany przez M. A. Gremieckiego. Następnie zebrałam materiały o długości życia człowieka, o przedłużaniu życia różnych zwierząt i od tych zagadnień rozpocząłam moją pogadankę. Chłopców zainteresowały te sprawy. Uważnie wysłuchali mojego wykładu o Miecznikowie, jego życiu, pracy naukowej, o sprawie starości. Potem posypały się prośby o książki o Miecznikowie.

Na ten sam temat miałam pogadankę w spółdzielni inwalidów, w oddziale, gdzie większość załogi stanowili ludzie starsi. Tutaj musiałam inaczej podejść do słuchaczy. Przeczytałam im te wy-

jątki z książek, gdzie Miecznikow mówi o przyczynach starzenia się organizmu ludzkiego, o przedwczesnej starości. Mego opowiadania wysłuchano z zainteresowaniem, po zakończeniu czytania zaś posypały się pytania. Odpowiadałam szczegółowo na każde — wskazując odpowiednie książki.

Mówiąc o wielkim uczonym rosyjskim M. W. Łomonosowie propagowaliśmy książki napisane przez Kudriawcewa i W. Danilewskiego. Zorganizowaliśmy więc pogadankę w spółdzielni „Wyroby metalowe“. Audytorium składało się przeważnie z młodych robotników różnych specjalności. Opowiadając o życiu Łomonosowa, jego drodze naukowej, o znaczeniu jego pracy dla naszej Ojczyzny — przeczytałam z książki Kudriawcewa wyjątek pokazujący, jakie trudności musiał pokonać wielki uczony. Odczyt prof. Danilewskiego wykorzystałam do pokazania osiągnięć naukowych Łomonosowa w dziedzinie chemii, matematyki, metalurgii i in.

Systematycznie przeprowadzane przez nas w ostatnich czasach przeglądy literatury popularnonaukowej pokazały ich potrzebę i pożyteczność i rozszerzyły krąg czytelników interesujących się książkami przyrodniczymi.

N. Nikołajewa i M. Kursanowa

PROPAGANDA BIBLIOGRAFII WŚRÓD CZYTELNIKÓW

(Z doświadczeń bibliotek Nowosybirsk)

Tyt. oryg. *Propaganda bibliograficznych posobij sredi czitatelej (Iz opyta raboty bibliotiek Nowosibirsk)*. *Bibliotekar* 1953, nr 11.

W bibliotekach masowych Nowosybirsk jest prowadzona poważna praca w zakresie propagowania wiedzy bibliograficznej wśród czytelników. Stosując różnorodne formy propagandy pogładowej oraz indywidualne rozmowy z czytelnikami wypożyczalni i czytelnicy, bibliotekarze usiłują zaznajomić czytelników z różnymi wydawnictwami bibliograficznymi, pomocnymi w doborze książek.

Propagandę podstawowych zagadnień bibliografii rozpoczęto od organizowania w bibliotekach niewielkich stałych wystaw pod hasłem „Przewodniki bibliograficzne“. Zależnie od ilości zgromadzonych materiałów bibliograficznych wystawy te przekształcały się w wystawy tematyczne, np.: „Bibliografia nauk przyrodniczych“, „Co czytać z historii naszej Ojczyzny“ i in. Do wystaw tych wykorzystano również odpowiednie tematyczne bibliografie przedmiotu drukowane przy poszczególnych książkach i w czasopiśmie.

W czasie wystaw przeprowadza się systematyczne rozmowy z czytelnikami. Wyjaśnia się im przede wszystkim cel wystawy,

doświadczenie bowiem wykazało, że niektórzy czytelnicy mają słabe pojęcie o bibliografii. Następnie bibliotekarz mówi o ważności wyboru najlepszych książek na każdy temat, o znaczeniu systematycznego czytania oraz o roli, jaką w tym względzie odgrywa bibliografia. Dalej charakteryzuje bibliografie wyłożone na wystawie, omawia ich przeznaczenie, zwraca uwagę na adnotacje i spisy pomocnicze znajdujące się w tych wydawnictwach.

Po takich pogadankach wielu czytelników prosi o wypożyczenie im określonych poradników bibliograficznych. Czytelniczka biblioteki im. Łunaczarskiego zainteresowała się np. przewodnikiem na temat geografii ZSRR *Nasz kraj*. Przejrzawszy ten poradnik opracowała ona razem z bibliotekarzem spis książek i później posługiwała się nim w doborze lektury.

Uwagę czytelników zwraca na siebie specjalna gablota poświęcona zagadnieniu „Jak korzystać z bibliografii“. Zebrane tutaj materiały ułożono według rozdziałów. W rozdziale pierwszym podano wycinki z dziennika *Prawda* i wypowiedzi czołowych działaczy o roli bibliografii. W rozdziale drugim zebrano poradniki bibliograficzne poświęcone dziełom klasyków marksizmu-leninizmu oraz materiały pouczające, w jaki sposób posługiwać się alfabetycznym, przedmiotowym i autorskim spisem do dzieł Marksa, Engelsa, Lenina, Stalina. Rozdział trzeci zaznacza czytelnika z drugim wydaniem Wielkiej Encyklopedii Radzieckiej, z różnymi słownikami oraz informatorami. W rozdziale czwartym dano wzorce bibliografii zalecających różnych rodzajów (spisy, plany i programy czytania, wskazówki i in.).

Materiały zebrane w rozdziale piątym kierują uwagę czytelnika na wykorzystanie przedmowy, tytułów rozdziałów i bibliografii przedmiotu podawanej w książce.

Gablota owa zawiera materiały poglądowe, pomagające bibliotekarzowi w prowadzeniu rozmów z czytelnikami o kulturze czytania, o posługiwaniu się bibliografiami.

Liczne biblioteki stosują również plakaty, propagujące poszczególne rodzaje poradników bibliograficznych. Dla propa-

gandy planów lektury publikowanych przez Państwową Bibliotekę ZSRR im. W. I. Lenina opracowuje się plakaty pod ogólnym tytułem, np.: „Co powinna czytać młodzież“. Plakaty te składają się z następujących rozdziałów: a) Co czytać o Komsomole, b) Narody świata w walce o pokój, c) Rozkwit i przeobrażenie naszej Ojczyzny, d) Nauka i technika. W każdym rozdziale zaleca się odpowiednie plany lektury.

Oddział metodyczny Centralnej Biblioteki Miejskiej im. K. Marksa opracował schematy plakatów, propagujących poradniki bibliograficzne z zakresu nauk przyrodniczych, techniki i literatury pięknej.

W celu informowania czytelników o nowych nabytkach biblioteki opracowuje się wykazy pt. „Nowe książki“. Sporządza się je w formie podręcznych kalendarzy. W wykazach tych układa się literaturę według działów, w ramach zaś działów alfabetycznie. Oprócz tego w wielu bibliotekach istnieje specjalna kartoteka „Nowe książki“, do której włącza się stale nowe drukowane kartki z adnotacjami.

Plakat „Nowiny z czasopism“ informuje czytelników o treści ostatnich zeszytów czasopism.

Informacji o nowych nabytkach udziela się również w czasie przeglądów bibliograficznych, przeprowadzanych w określonych dniach i w określonych godzinach. W bibliotece im. K. Marksa w widocznym miejscu umieszczono następujące zawiadomienie:

„Towarzysze czytelnicy!

W piątek każdego tygodnia o godz. 7 wieczorem odbywają się przeglądy książek, czasopism oraz pogadanki o posługiwaniu się katalogami. Uczęszczajcie na nasze przeglądy!

Wykorzystujcie je dla zaznajomienia się z najlepszymi książkami z różnych dziedzin oraz z nowymi książkami“.

W Bibliotece im. Furmanowa przeprowadzane są takie przeglądy nie tylko na tematy wybrane przez bibliotekę, lecz również na tematy zgłaszane przez czytelników. Takie oto ogłoszenie wzywa czytelników:

„Towarzysze czytelnicy!

Biblioteka organizuje przeglądy bibliograficzne, mające na celu zaznajomienie Was z najlepszymi książkami z różnych dziedzin nauki oraz z zakresu literatury pięknej. Przeglądy bibliograficzne dają charakterystykę piśmiennictwa na różne tematy i mogą znakomicie pomóc Wam w doborze interesującej literatury. Przeglądy bibliograficzne organizowane są raz w tygodniu, o godz. 8, w czytelni.

Tematy przeglądów bibliograficznych (wymienione tytuły). Biblioteka może organizować przeglądy bibliograficzne na zgłoszone przez Was tematy“.

Pod tym ogłoszeniem umieszczono skrzynkę, do której należy składać dezyderaty w tych sprawach.

Biblioteki poświęcają wiele uwagi organizacji aparatu bibliograficznego. Oprócz systematycznego katalogu dla czytelników i odrębnych kartotek dla zagadnień szczególnie aktualnych, w wielu bibliotekach zaprowadzono już oddzielne kartoteki artykułów z czasopism i gazet. Kartoteka taka jest pożytecznym uzupełnieniem systematycznego katalogu dla czytelników. Materiały kartoteki odzwierciedlają aktualne zagadnienia społeczne. Można podać wiele przykładów z praktyki bibliotek, kiedy zaspokojenie potrzeb czytelników byłoby niemożliwe bez kartoteki artykułów z gazet i czasopism.

W bibliotekach zwrócono szczególną uwagę na wykorzystanie poradników bibliograficznych przy wydawaniu książek. Przygotowując się do wydawania literatury pracownicy wypożyczalni w specjalnych pudełkach zbierają nowe materiały bibliograficzne, wybierają książki zalecane w poradnikach bibliograficznych.

W Bibliotece im. K. Marksa były np. propagowane wskazówki: „Jak pracować nad książką“, „Nowatorzy produkcji“, „Przodownictwo techniki rosyjskiej“. Materiały te opracowane przez Bibliotekę im. K. Marksa w dostatecznej ilości znajdowały się w wypożyczalni i czytelni. Zalecając czytelnikowi poradniki bibliograficzne, bibliotekarz miał pod ręką wskazane w nich książ-

ki i wydawał je tym, którzy się nimi zainteresowali. Zebrano wypowiedzi o „wskazówkach“ oraz uwagi i postulaty czytelników w sprawie wydania poradników również na inne tematy.

Czytelnia zorganizowała cykl odczytów na tematy „Jak pracować nad książką“, „Jak korzystać z bibliografii“ i in.

Pracownicy wypożyczalni wykorzystują wszelkie okazje dla przeprowadzenia pogadanek o bibliografii. Pogadanki te często organizowane są na skutek żądań czytelników. Kiedyś do biblioteki zwróciła się pewna robotnica-komsomołka z prośbą: „dajcie coś do czytania“. Bibliotekarz zaznajomił ją z planami lektury wydawanymi przez Państwową Bibliotekę ZSRR im. W. I. Lenina, wyjaśnił, że poświęcone są one różnym aktualnym tematom, oraz że pokazują w jakiej kolejności trzeba czytać wskazane w nich książki. Czytelniczka zainteresowała się literaturą o Komsomole i zaczęła wypożyczać książki zgodnie z planem lektury „Bojowa droga Komsomołu“.

Do biblioteki przychodzi wielu czytelników prosząc o książki, na które istnieje duże zapotrzebowanie i które rzadko znajdują się na miejscu. W takich wypadkach bibliotekarz proponuje czytelnikowi, aby przejrzał wykaz bibliograficzny „Laureaci Nagród Stalinowskich w dziedzinie literatury pięknej za lata 1941—1951“, opracowany przez Nowosybirską Bibliotekę Obwodową. Przeglądając go czytelnik widzi, jakich książek jeszcze nie czytał i na podstawie adnotacji wybiera sobie odpowiednią lekturę.

Czasem czytelnicy nie wiedzą, w którym tomie *Dzieł* W. I. Lenina znajduje się potrzebna im praca. Podając odpowiedni tom, bibliotekarz zaznajamia równocześnie czytelnika z alfabetycznym spisem prac W. I. Lenina, wchodzącym w skład czwartego wydania *Dzieł* i wyjaśnia, jak spisem tym trzeba się posługiwać. Zależnie od potrzeb czytelnika, bibliotekarz opowiada również o innych bibliografiach do dzieł klasyków marksizmu-leninizmu. Do biblioteki im. Łunaczarskiego przyszła kiedyś uczennica

10 klasy, pilnie poszukująca wypowiedzi klasyków marksizmu o chłopach. Bibliotekarz zaznajomił ją z indeksem przedmiotowym znajdującym się w drugim tomie *Dzieł wybranych* K. Marksa i F. Engelsa. Posługując się nim, czytelniczka znalazła potrzebne jej materiały.

Takie rozmowy naocznie pokazują czytelnikom, że szukając potrzebnej literatury trzeba korzystać z różnych pomocy bibliograficznych.

Pogadanki o bibliografii prowadzimy nie tylko w bibliotece, lecz również w kółkach sieci szkolenia partyjnego, w przedsiębiorstwach i w szkołach. Dla słuchaczy kółek studiujących historię partii przeprowadziliśmy cykl pogadek o bibliografiach do dzieł klasyków marksizmu-leninizmu.

Pogadanki o bibliografii wygłaszane w zakładach przemysłowych były tak budowane, że na przykładzie tego czy innego poradnika pokazywały rolę bibliografii. Dla aktywu komsomolskiej fabryki „Współzawodnictwo“ wygłoszono np. pogadankę poświęconą wskazówkom „Co czytać o obliczu moralnym młodego człowieka radzieckiego“. Bibliotekarz poinformował słuchaczy, że ten poradnik bibliograficzny ma pomóc czytelnikom w samodzielnym doborze książek o moralności komunistycznej, a później objaśnił o podziale książki na rozdziały oraz jaką literatura została w nich wskazana. Podobną pogadankę wygłoszono o wskazówkach „Nowatorzy produkcji“ opracowanych przez Bibliotekę im. K. Marksa. Po zakończeniu pogadanki wskazówki rozdano słuchaczom.

Wiele bibliotek Nowosybirsk prowadzi propagandę bibliografii wśród uczniów szkół średnich. Zorganizowano na przykład zbiorowe wycieczki uczniów starszych klas szkół rejonu centralnego do Biblioteki im. K. Marksa. W czasie wycieczek bibliotekarze opowiadali o aparacie bibliograficznym biblioteki, pokazywali, jak należy korzystać z katalogu i kartotek.

W bibliotece nr 18 zajęcia z uczniami odbywały się według następującego programu:

1. Jak zbudowany jest systematyczny katalog dla czytelników i jak z niego korzystać. Jak zbudowana jest kartoteka artykułów z czasopism i gazetek i jak z niej korzystać.
2. Różne typy poradników bibliograficznych (plany czytania, pogadanki o książkach, zakresy czytania, wskazówki bibliograficzne, zalecające wykazy literatury) i ich krótka charakterystyka. Wykorzystanie bibliografii w nauce szkolnej.
3. Wykorzystanie indeksów alfabetycznych, przedmiotowych i autorskich do prac klasyków marksizmu-leninizmu. Wykorzystanie różnych słowników i podręczników.

Biblioteki prowadzą statystykę poradników bibliograficznych wydawanych czytelnikom. Obejmuje ona następujące dane: numer kolejny, nazwisko czytelnika, datę, zawód, tytuł poradnika zalecającego, w jakim celu korzystano z poradnika zalecającego.

Statystyki mówią, że z pomocy bibliograficznych najczęściej korzystają uczniowie szkół średnich i studenci szkół wyższych.

Od przygotowania bibliotekarzy w wielkiej mierze zależy skuteczność propagandy bibliografii. W poszczególnych bibliotekach przeprowadzane są przeglądy nowych bibliografii. Mają one na celu kształcenie bibliotekarzy w zakresie bibliografii. Zajęcia takie w Bibliotece im. K. Marksa prowadzone są według następującego planu:

1. Charakterystyka aparatu informacyjno-bibliograficznego biblioteki,
2. Bibliografia dzieł klasyków marksizmu-leninizmu,
3. Poradniki z zakresu literatury przyrodniczej i technicznej,
4. Poradniki z zakresu literatury społeczno-politycznej,
5. Poradniki z zakresu literatury pięknej.

Gabinet naukowo-metodyczny Państwowej Biblioteki ZSRR im. W. I. Lenina powinien opracować specjalny poradnik dla czytelników o bibliografii oraz serię plakatów propagujących pomoce bibliograficzne. Ułatwiłoby to pracę bibliotekarzy w zakresie propagandy bibliografii.

